

OPISKELIJATÖIDEN HELMIÄ 2024 – 2025

Toim. Maija Mäki, Vilma Kivelä, Terhi Kivistö, Jaana Saarikoski ja Laura Seesmeri

MUSEOLOGIAN JULKAISUJA – PUBLIKATIONER I MUSEOLOGI 5

ISBN 978-952-02-0461-7

ISSN: 2953-8513

TOIMITUSKUNTA

Maija Mäki

Vilma Kivelä

Terhi Kivistö

Jaana Saarikoski

Laura Seesmeri

TAITTO

Vilma Kivelä

KANSIKUVA

Vilma Kivelä, Turun Linna, 2023

Copyright © 2025 Museologian oppiaine, Turun yliopisto

SISÄLLYS

5 Esipuhe

Majja Mäki, Terhi Kivistö, Jaana Saarikoski & Laura Seesmeri

ARKISTOALA JA ASIAKIRJAHALLINTO

14 Arkistot ja etiikka

Joonas Kananen

20 Eläimet arkistojen kätköissä – Arkistojen hiljaisuudet monilajisen historian tutkimuksen haasteina

Alina Mälkiä

26 Henkilökohtainen elämä yksityisestä julkiseksi – Neiti Aika (2020) -dokumenttielokuva eettisten kysymysten keskiössä

Aida Salmi-Vehmanen

MUSEOLOGIA – PORI

36 Museot yhteiskunnallisina toimijoina

Minna-Riikka Tuohiniitty

42 Pormestarinluodon kulttuuriympäristöselvitys

Aino Piisi ja Ella Rönkä

MUSEOLOGIA – TURKU

JOHDATUS MUSEOLOGIAAN

- 55 Museolaivojen matka menneiltä merimatkoilta moninaisten tarinoiden näyttelytiloiksi
Venla Heinämäki
- 59 Lasten kanssa museoon – lapsiyleisöjen huomioiminen museoiden toimintatavoissa
Salla Niinimäki
- 64 Tutkimus museoissa – tapausesimerkkinä merenkulun valtakunnallinen vastuumuseo Forum Marinum
Heidi Pitkänen
- 69 Mihin museoala on matkalla?
Vili-Matti Pulli

RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ

- 74 DIVE-analyysi Liedon Annantuvasta
Heidi Pitkänen
- 78 DIVE-analyysi Annantupa
Anni Hagström
- 80 Mittapiirros: Kellarivajan eteläpääty, Liedon Annantupa
Routa Huntus ja Viivi Kainulainen

MUSEOLOGIAN PROJEKTIKURSSI

- 82 Annantuvan puutarhan kasvikartoitus ja kunnostusehdotus – Einon aikaisen puutarhaidyllin palautus
Kirsi Ailio ja Anne Puisto
- 97 Liedon museo: Kommenttipuheenvuoro
Satu Närhi ja Terhi Ykspetäjä-Remes

AVOIN YLIOPISTO – TURKU

MUSEOTOIMINNAN KEHITTÄMINEN

- 99 Osallistava omatoimikierrros & opasteita: Sara Hildénin taidemuseon veistospuiston kehittämissuunnitelma
Henriikka Hietaniemi
- 118 Yleisöjä varten – tavoitteena selkeät ja käyttäjäystävälliset verkkosivut
Katja Mäkelä
- 133 Hiihtomuseon suksien ja sauvojen luetteloinnin ja säilytyksen kehittämissuunnitelma
Minna Turunen

MUSEOLOGIAN PUUTARHAKURSSI

- 150 Piha kaupungin laidalla – Puutarhasuunnitelma Turun Luostarinmäen museon viulunrakentajan pihaan
Katri Pajala
- 170 Kohtuullisuus, punaiset viinimarjat ja Elisabeth Kochin opit Litukan palstalla numero 35
Antje Sariola

Esipuhe

Maija Mäki, Terhi Kivistö, Jaana Saarikoski & Laura Seesmeri

Meillä on jälleen ilo julkaista uusi *Opiskelijatöiden helmiä* -kokoelma. Olemme koonneet yhteen lukuvuoden 2024–2025 mielenkiintoisimpia ja onnistuneimpia opiskelijatöitä, joita on tehty Turun yliopiston museologian oppiaineessa Turun ja Porin kampuksella ja avoimessa yliopistossa sekä Turun yliopiston ja Åbo Akademin yhteisissä Arkistoalan ja asiakirjahallinnon maisteriopinnoissa. Tänä vuonna mukana on ensimmäistä kertaa Turun avoimessa yliopistossa toteutetun museologian puutarhakurssin lopputöitä. Uusia opiskelijatöitä löytyy myös museologian oppiaineen Youtube-kanavalta, sillä opiskelijat tekevät kirjoitustehtävien ja projektitöiden lisäksi kurssitöinään video- ja podcast-esityksiä.

Kevään 2025 puutarhakurssilla tuotettiin uutta sisältöä museologian ylläpitämälle Elävän kasviperinnön -sivustolle. Kurssityönä sivustolle koottiin esittely Kupittaaan perennat -projektin tuotoksia: <https://sites.utu.fi/elavakasviperinto/projektit/perennat/>. Projektin tavoitteena on tallettaa puutarhassa kasvavia vanhoja perinnekasveja eri palstoilta ”perennapankkiin”, joka rakennetaan palstalle nro 36. Näin pyritään varmistamaan vanhoihin perennoihin liittyvän tiedon säilyminen myös silloin, kun palstat esimerkiksi vaihtavat omistajaa. Kurssilla laadittiin suunnitelma istutusalueesta, jonne tullaan ajan myötä lisäämään varmuuskopioita puutarhalla pitkään viihtyneistä perennoista. Projektissa tehtiin yhteistyötä Kupittaaan ryhmäpuutarhayhdistyksen, Turun kaupunginmuseon ja Luonnonvarakeskuksen kanssa. Opettajina tällä kurssilla toimivat Jaana Saarikosken lisäksi emerita-museologi Sirkku Pihlman, museopuutarhuri Aaja Peura ja Luken tutkija Maarit Heinonen.

Museologian opinnot aloitetaan sekä Turussa että Porissa *Johdatus museologiaan* -kurssilla. Turusta tähän julkaisuun valikoitui tällä kertaa mukaan neljä keskenään varsin erilaista, aivan omista näkökulmistaan museokenttää tarkastelevaa esseetä. Venla Heinämäki tarkastelee työssään museolaivoja tarinallisina näyttelytiloina. Heidi Pitkänen taas pohtii sitä, mitä tutkimustyöllä tarkoitetaan 2020-luvun museotyössä käyttäen esimerkkinä Forum Marinum -merimuseota. Salla Niinimäki tarkastelee esseessään museoiden muuttuvaa suhdetta lapsiyleisöihin ja Vili-Matti Pulli pohdiskelee museoiden tulevaisuutta *Mihin museoala on matkalla?* -esseessään.

Porissa museologiaa opetetaan perusopinnojen verran. Tänä vuonna tähän kokoelmaan ovat päässeet esimerkit hyvin erilaisista kurssisuorituksista. Minna-Riikka Tuohiniityn essee nostaa esille monipolvista ja ajanmukaista keskustelua museoiden yhteiskunnallisesta merkityksestä ja niiden mahdollisuuksista määritellä taloudellisen toimintansa

pitkäjärjestyttä. Esseessään hän nostaa esille koko museokentän kirjon ja pohtii kulttuuriperintötyön arvoa, jota ei suinkaan aina voi mitata rahassa. Toisessa porilaisessa esseessä pureudutaan 1960–1970-luvulla rakennettuun lähiöön ja sen kulttuuriympäristöön. Ella Rönkä ja Aino Piisi selvittävät esseessään Porin keskustan läheisyyteen rakennettua Pormestarinluodon lähiötä, jonne ensimmäiset talot rakennettiin 1960-luvun lopulla. Monipuolisen kartta- kuva-, havainnointi- arkistoaineiston avulla kirjoittajat luovat kuvan alueen historiasta ja nykytilasta.

Arkistoalan ja asiakirjahallinnan maisteriopintojen opiskelijoiden esseet ovat *Arkistotiede ja tutkimus* -kurssille toteutettuja. Esseissä pyritään käsittelemään jotain opiskelijan valitsemaa aihetta arkistotieteellisestä näkökulmasta. Joonas Kananen pohtii esseessään *Arkistot ja etiikka* monipuolisesti koko arkistoalaa ja arkistoaineistoja eettisten kysymysten ja niiden tunnistamisen kautta niin historian murroskohdissa kuin tavanomaisempina historiallisina aikakausina. Alina Mälkiä pohtii arkistojen hiljaisuuksia esseessään *Eläimet arkistojen kätöksissä – Arkistojen hiljaisuudet monilajisen historian tutkimuksen haasteina*. Siinä hän käsittelee suosioon noussutta eläinhistoriallista tutkimusta arkistoaineistojen näkökulmasta, ja pohtii samalla arkistojen hiljaisuuksia vähemmistöjen kannalta. Aida Salmi-Vehmasen essee *Henkilökohtainen elämä yksityisestä julkiseksi – Neiti Aika (2020) -dokumenttielokuva eettisten kysymysten keskiössä* käsittelee arkistonkin kannalta keskeisiä eettisiä kysymyksiä. Dokumenttielokuvassa pohditaan mitä 98-vuotiaana menehtyneen Sirkka-Liisa Miettisen (1915–2012) jäämistö, johon kuuluu esimerkiksi esineitä, kirjeitä, päiväkirja, valokuvia ja kaitafilmejä, kertoo omistajastaan ja hänen elämästään. Esseessä kirjoittaja rinnastaa jäämistön henkilöarkistoja käsittelevään tutkimuseettiseen toimintaan ja dokumenttielokuvan akateemiseen tutkimukseen.

Sekä museologiassa että arkistoalan opinnoissa tehdään paljon käytännön harjoittelua museo- ja arkistokohteissa. Turussa museologian oppiaineessa toteutettiin kuluneen lukuvuoden aikana projektikurssi, jossa kehitettiin Liedon museon uutta kohdetta Annantupaa. Projektikurssilla keskityttiin Annantuvan alueen liiteriin ja kellarivajaan, joita ollaan muuttamassa näyttely- ja monitoimitiloiksi. Projektikurssilla tutkittiin kellarivajan ajokaluja ja muita liikkumiseen liittyviä esineitä. Ideoitiin ja suunniteltiin myös muuta alueen käyttöä. Kurssilla käytiin muiden töiden ohella puhdistamassa Annantuvan kellarivajan esineistöä. Projektikurssi huipentui päiväkotilapsille suunnattuun tapahtumaan toukokuun alussa. Aamupäivän aikana Annantuvan toimintapisteillä vieraili viitisenkymmentä lasta läheisistä päiväkodeista. Opiskelijoiden lisäksi mukana järjestelyissä oli museon vapaaehtoisia sekä yhteistyökumppaneita. Tapahtumasta tehtiin myös lehtijuttu Turun tienooseen. Julkaisemme yhden projektikurssin lopputyön, Kirsi Ailion ja Anne Puiston laatiman Annantuvan puutarhan kasvikartoituksen ja kunnostusehdotuksen. Kunnostusehdotuksessa keskitytään floristi Eino Kuisman aikaan. Kuisma aloitti istutukset tuvalla 1960–70-lukujen vaihteessa, ja puutarhassa on edelleen jälkiä hänen tarkasta sommittelukyvystään ja värisilmästänsä. Kasveista ja puista tunnistettiin kartoitustyön aikana lähes 50 lajia. Kunnostusehdotus tehtiin Einon tyttären, Anna Vienosen haastattelun pohjalta ja Vienosen perheen valokuvia apuna käyttäen. Puutarha-alueesta hahmoteltiin yleiskartta ja tehtiin istutuspiirroksat kolmelle erilliselle istutusalueelle.

Annantuvalla työskenteli myös toinen museologian ryhmä. *Rakennettu kulttuuriympäristö* -kurssin opiskelijat dokumentoivat Annantupaa ja pihan muita rakennuksia. Opettajina tällä kurssilla toimivat etnologi Jaana Saarikoski, Turun kaupunginmuseon valokuvaaja Ville Mäkilä sekä arkeologi Juha Ruohonen, joka opetti ryhmälle drone-dokumentoinnin perusteita. Opiskelijatöistä julkaisemme Heidi Pitkäsen ja Anni Hagströmin erinomaiset DIVE-analysit sekä Viivi Kainulaisen ja Routa Huntuksen tekemän laadukkaan mittapiirroksen Annantuvan kellarivajan eteläpäädyistä. Kiitämme koko Liedon museon väkeä erinomaisesta yhteistyöstä kurssien aikana. Aivan erityinen kiitos hankevetäjä Satu Närhelle, joka ohjasi opiskelijoita molempien kurssien aikana suurella ammattitaidolla ja lämpimällä sydämellä.

Kevätkaudella 2025 järjestimme ensimmäistä kertaa museologian puutarhakurs-
sin avoimessa yliopistossa. Kurssi toteutettiin verkko-opintoina, johon sisältyi myös kaksi
intensiiviviikonloppua Turussa ja Turun lähiseudun puutarhakohteissa. Kurssityönä toteu-
tettiin erilaisia puutarhasuunnitelmia, sekä museoille että muille kulttuuriperintökohteille.
Julkaisemme tässä kokoelmassa kaksi huolella tehtyä ja oivaltavaa suunnitelmaa: Katri
Pajalan puutarhasuunnitelman Turun Luostarinmäen museon viulunrakentajan pihaan sekä
Antje Sariolan puutarhasuunnitelman Suomen vanhimpiin siirtolapuutarhoihin kuuluvan
Tampereen Litukan siirtolapuutarhan palstalle numero 35.

Museologian avoimen yliopiston *Museotoiminnan kehittäminen* -kurssilla opiskeli-
jat tekevät museo- ja muille kulttuuriperintöorganisaatioille kehittämissuunnitelmia. Nämä
suunnitelmat voivat käsitellä mitä tahansa museotyön osa-aluetta kiinnittyen opiskelijan
omiin kiinnostuksenkohteisiin. Valitsimme julkaisuun kolme keskenään erilaista kehittämis-
suunnitelmaa. Henriikka Hietaniemi teki oivaltavan ja moniaistisuuden perustuvan suun-
nitelman osallistavasta omatoimikierroksesta Sara Hildénin taidemuseon veistospuistoon.
Katja Mäkelä teki erittäin havainnollisen ja konkreettisen suunnitelman Museo Leikin verk-
kosivujen selkeyttämisestä. Minna Turunen taas laati suunnitelman Lahden Hiihtomuseolle
suksien ja sauvojen luetteloinnin ja säilytyksen kehittämisestä tilankäytön ja pitkäaikaissäi-
lytyksen näkökulmista. Tähän suunnitelmaan sisältyi myös suunnitelma suksien ja sauvojen
käsittelyprosessista. Toivomme, että näistä kehittämissuunnitelmista olisi vinkkejä ja apua
myös muille museoille, jotka painiskelevat samantyyppisten aiheiden äärellä.

Toivotamme antoisia lukuhetkiä opiskelijatöiden helmien parissa! Kiitämme lämpi-
mästi taittotyön tehnyttä Vilma Kivelää, sekä kaikkia niitä opiskelijoita, jotka ovat omalla
panoksellaan osallistuneet tämän julkaisun tuottamiseen.

KUVAT: Maija Mäki

Museologian aineopintojen projektikurssilla toteutettu päiväkotilapsille suunnattu toiminnallinen tapahtuma Liedon museon Annantuvalla.

Museologian aineopintojen projektikurssilla kävimme puhdistamassa Annantuvan esineistöä.

Museologian perusopintoihin kuuluvalla Rakennettu kulttuuriympäristö -kurssilla käytiin dokumentoimassa Annantupaa, sen sivurakennuksia ja ympäristöä.

Avoimen yliopiston puutarhakurssilla istuttamassa omenapuita Louhisaaren puutarhaan.

Päiväkotilapset aikamatkalla Annantuvalla

■ Tässä matkataan kärryillä markkinoille.

LIETO

PEKKA REMES

Ryhmä Jokilaakson ja Hanhilinnan päiväkotien lapsia pääsi viime viikon maanantaina aikamatkalle menneisyyteen, eikä matkalle tarvinnut lähteä Liedon keskustaa ja Annantuvaa kauemmaksi.

Turun yliopiston museologian projektikurssin opiskelijat olivat suunnitelleet kurssin yhtenä osana toiminnallisen tapahtuman päiväkotilapsille. Annantuvan ympäristössä oli toimintarasteja, joissa pääsi omin silmin, korvin ja käsin tutustumaan entisajan elämään ja samalla Annantuvan ja Kyöstilän historiaan.

Annantuvan ja Kyöstilän alueen kehittämishankkeen vetäjä **Satu Närhi** oli perehdyttänyt opiskelijat Hyvättylän historiaan sekä Annantuvan ja Kyöstilän vaiheisiin. Mukana oli ollut arkistoaineistoa, tietoa alueen puutarhasta ja luonnosta sekä kulkemisen ja Hämeen Härkätien historiaa. Tapahtuman suunnittelua oli ohjannut myös ympäristötaitelija **Maija Raikamo**.

Tapahtumasuunnittelun lisäksi opiskelijat olivat kirjoittaneet tekstiluonnoksia opastuksia ja näyttelyitä varten, suunnitelleet tekstiä ja tehtäväkortteja sekä laatineet Annantuvan puutarhan kunnos-

tussuunnitelman.

Kopoti, kopoti, onko se hevonen?

Tapahtumassa päiväkotilapset pääsivät käyttämään kaikkia aistejaan. Navetasissa lapset tapasivat sokean kauppiaan, joka halusi tietää, mitä hän oli ottamassa mukaansa markkinamatkalle. Lapset saivat sormituntumaa leivästä, nuuhkivat yrttipurkin tuoksua ja kuuntelivat eläinten ääniä. Miltä hevonen kuulostaa, että sika?

Kankaankudonnassa lapset kokeilivat loimeen pujottelua luonnonmateriaaleilla ja langoilla.

Puutarhassa sai tehdä Annantuvan pihasuunnitelman sekä piirtää muistomerkin kaadetulle puulle. Sitten alkoi matka Turkuun markkinoille, jonne lapset ottivat myytäväksi perunoita ja villaa. Matkaa tehtiin keppihevosilla. Välillä levättiin kievarissa ja tutustuttiin kievarien historiaan. Loppumatka ajettiin komeasti kärryillä.

Elämää entisaikaan -tapahtumassa museologian opiskelijoiden ja Liedon museon työntekijöiden lisäksi oli mukana vapaaehtoisia Härkätien ympäristösuojeluyhdistyksestä sekä Liedon Marttayhdistyksestä. Paikalla oli myös museologian yliopiston lehtori **Maija Mäki**.

■ 4-vuotias **Karoliina Porrasoja** pujottaa lankaa loimeen.

■ Tällä rastilla nuuhkittiin yrttipurkkia ja arvattiin kottamalla, mitä laatikossa mahtaa olla.

Museologian oppiaine

Museologia tarkastelee sitä, miten ja miksi arvotamme kulttuuriperintöä, mitkä asiat edellyttävät sitä, että jokin kohde tulee huomioiduksi ja arvostetuksi ja mitä käytännön asioita liittyy kulttuuriperinnön suojelutyöhön. Oppiaineessa käsitellään myös kulttuuriperinnön merkitystä niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin identiteetille.

Tieteenä museologia on museo- ja kulttuuriperintötyön problematisointia, analysointia ja teoreettisen taustan kehittämistä. Opintojen keskiössä ovat teorian lisäksi käytännön museotyön edellyttämät taidot, sekä perehtyminen taidemuseoiden, kulttuurihistoriallisten ja luonnontieteellisten museoiden toimintaan.

Museologian opetus Turun yliopistolla on käytännönläheistä. Projektikurssin laajuus on 10 opintopistettä. Projektistä koko lukuvuoden.

Annantuvan ja Kyöstilän alueen kehittämishanke

Elämää entisaikaan -tapahtuma ja yhteistyö museologian oppiaineen kanssa on osa Liedon museon Vanhaa vaalien, uutta luoden - Annantuvan ja Kyöstilän alueen kehittämishanketta.

Kehittämishankkeen tavoitteena on uuden kulttuurikohteen avaaminen Lietoon. Annantupa avataan kotimuseona, Kyöstilän kellarivajaan rakennetaan kulttuurihistoriallinen näyttely ja liiterirakennus sisustetaan niin, että sitä voidaan käyttää erilaisiin kokoontumisiin ja työpajoihin.

Kellarivaja ja liiteri kunnostettiin viime kesänä Liedon Säästöpankkisäätiön rahoituksella.

Kehittämishankkeessa tehdään tutkimustyötä rakennuksiin, kulttuuriympäristöön sekä alueella eläneiden ja vaikuttaneiden ihmisten historiaan liittyen. Hankkeen aikana kerätty uusi dokumentointiaineisto tallennetaan Liedon museon arkistoon, jossa se on tutkijoiden käytössä myös hankkeen päätyttyä. Hankkeen päätyttyä kohteen ylläpitämisestä ja kehittämisestä vastaa Liedon museo.

Hankkeeseen on saatu rahoitusta Leader Varsin Hyvään ja Varsinais-Suomen Ely-keskuksen kautta Euroopan maaseuturahastosta.

**ARKISTOALA JA
ASIAKIRJAHALLINTO**

Arkistot ja etiikka

Joonas Kananen

Etiikka kytkeytyy arkistoihin hyvin monilla eri tasoilla. Läpileikkaavaan katsauksen tähän teemaan on tehnyt Elena Danielson, jonka perspektiivi rakentuu arkistonhoitajan ammatille ja on täten hyvin käytännöllisesti orientoitunut. Hän toteaa, että arkistonhoitajan ammattietiikka kehittyy jaettujen ammatillisten kokemusten pohjalta ja näkee samalla, että arkistonhoitajan etiikalla on vahvat moraaliset perustukset. Täten hän asettaa kirjansa tavoitteeksi yhdistää arkistonhoitajan ammattietiikan ja siihen liittyvät abstraktit arvot, kuten oikeudenmukaisuus ja rehellisyys, sekä arkistoammattilaisen jokapäiväisessä työympäristössään kohtaamat konkreettiset haasteet. (Danielson 2010, 1–5.)

Danielsonin tapa lähestyä arkistoihin liittyviä eettisiä kysymyksiä heijastelee arkistoteorian pidempää kehityskaarta. Kun nykyaikainen arkistotoimi ja arkistot kehittyivät 1800-luvun loppuvuosina, ohjasi sekä itse toimialaa että arkistoja hyödyntänyttä historian tutkimusta ajatus arkistoista neutraaleina tiedon tallettajina. Tämä asetelma murtui erityisesti kanadalaisten arkistonhoitajien eteenpäin syttämän arkistoteorian postmodernistisen käänteen myötä. Sen johtaviin tutkijoihin lukeutuva Terry Cook on todennut, että tämä käänne, jota hän kutsuu kolmanneksi arkistoparadigmaksi, tunnisti arkistot yhteiskunnallisena resurssina, jota arkistoasiantuntijat havaitsivat, arvioivat, hankkivat ja kuvasivat monenlaisia käyttötarkoituksia varten. (Cook 2013, 109–113.)

Näin ollen arkistot on alettu tiedostaa laajemmin sosiaalisesti rakentuneina instituutioina, jotka muokkaavat toiminnallaan käsityksiä historiasta, muistista ja identiteetistä. Tällä on ollut kauaskantoisia seurauksia arkistoja ja arkistoaineistojen luonnetta koskevaan tutkimukseen sekä

arkistoalan sisäiseen itseymmärrykseen. Osana tätä viitekehystä Danielsonin kirja ja sen sisältämä eettinen pohdinta edustavat ennen muuta viimeksi mainittua ulottuvuutta. Hän toteaa myös itse, että kirjan tavoitteleva ymmärrys ammattikunnan jakamista, yhteisistä eettisistä normeista, on luonnollinen osa prosessia, jonka kautta ammattiryhmät pyrkivät muodostamaan yhteisiä standardeja ja sitä kautta myös ryhmäidentiteettiä. Johtuen historiallisista, arkistojen neutraaliutta korostaneista käsityksistä, on tätä neuvottelua käyty arkistoalalla vähemmän aikaa kuin monilla muilla aloilla. (Danielson 2010, 5.)

Danielsonin teos kiteyttää alan sisällä käytävää eettistä keskustelua. Vastaava arkistoteoreettinen tarkastelu on johtanut viime vuosikymmeninä johtanut yhä yleistyneeseen puheeseen arkistonhoitaja-aktivisteista. (Cook 2013, 113–116; Vuonokari-Bomström 2024, 28). Tähän ajatukseen viittaa suoraan myös eteläafrikkalainen arkistotutkija Verne Harris artikkelissaan, joka käsittelee maan arkistoihin 1990-luvun poliittisten murrosten aikaan vahvasti yhdistettyä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden eetosta sekä sen myöhempää kehitystä. (Harris 2011, 114.)

Kurssikirjallisuuden esiin tuoma puoli etiikkaa ja arkistoja koskevasta keskustelusta edustaa vahvasti juuri tällaista, käytännönläheistä ja arkistonhoitajien ammatin sisäisiin tarpeisiin vastaavaa puolta tutkimuksesta. Tätä lähestymistä ohjaa hyvin selkeä käsitys siitä, että arkistoon pääsy on lopultakin elintärkeä osa toimivaa demokraattista yhteiskuntaa. Tämän käsityksen siivittämänä alan ammattilaiset, joista alan tutkijat usein koostuvat, ovatkin nähneet keskeiseksi tehtäväkseen tunnistaa ja pohtia arkistoihin sisältyviä hiljaisuuksia sekä paljastaa niiden syntyyn

vaikuttaneita mekanisme. Tällaisen tutkimuksen kautta arkistojen ja arkistonhoitajien merkitys moraalisen korjausliikkeen ajajina on kyetty tunnistamaan yhä paremmin. (Danielson 2010, 21–22.)

Tämä moraalinen ja eettinen oikeudenmukaisuus on vahva teema Danielsonin ja muiden kurssikirjallisuuteen sisältyvien tutkijoiden tarkastelussa. Yllä esittämäni, arkistoja ja etiikkaa koskevan yleiskatsauksen jälkeen kokoon artikkelissa lyhyesti yhteen kurssikirjallisuuden tästä aiheesta esiin tuomia näkökulmia. Pohtimalla ja punnitsemalla niin Bosnian sotaan, apartheid-politiikkaan kuin holokaustiin nivoutuvia arkistoeettisiä näkökulmia haluan ensisijaisesti esseen kautta ymmärtää sitä, mitä kaikkea etiikalla voidaan tarkoittaa arkistoteoreettisessa keskustelussa.

Tiedostaen oman asemani historioitsijana haluan tarkastella näitä näkökulmia myös suhteessa omaan arkistoalan opinnäytetyöhöni ja sitä koskevaan pohdintaan. Näin ollen esseen jälkimmäisellä puoliskolla mietin sitä, millä tavoin kurssikirjallisuuden esiin tuomat näkökulmat etiikasta yhdistyvät tämänhetkisiin ajatuksiini opinnäytteestä. Samalla hyödynnän myös kurssikirjallisuuden ulkopuolisten arkistoalan tutkijoiden, kuten Rob Fisherin ja Catherine Hobbsin teksteissään esiin tuomia näkökantoja, jotka soveltuvat eritoten yksityisarkistoihin, joita aion hyödyntää työssäni.

ARKISTOT, DEMOKRATIA JA EETTISET VELVOLLISUUDET

Aivan kuten Danielson, myös Hariz Halilovic on korostanut arkistojen merkitystä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tuottamisen paikkoina. Omassa artikkelissaan *Reclaiming erased lives: archives, records and memories in post-war Bosnia and the Bosnian diaspora* hän tarkastelee arkistoihin liittyviä oikeudellisia, poliittisia ja eettisiä ulottuvuuksia Bosnian sodan kontekstissa. Erityisesti hän kiinnittää huomiota siihen, kuinka sotatoimiin liittyi myös järjestelmällistä arkistojen ja virallisten asiakirjojen hävittämistä. Tämä kytkeytyi sodassa toteutettuihin etnisiin puhdistuksiin, niiden kohteeksi joutuneiden ihmisten eristämiseen yhteiskunnasta sekä heidän mahdollisen paluunsa vaikeuttamiseen. (Halilovic 2014, 232.)

Sodankäynnin ja arkistotoimen tiivis yhteys on pantu muutoinkin laajalti merkille tutkimuksessa. Eräs tämän, historiatieteen ja arkistotieteen risteyskohtaan sijoituvan, tutkimussuuntauksen viimeaikainen ilmentymä on Liisa Vuonokari-Bomströmin väitöskirja, joka käsittelee Itä-Karjalan sotasaalessarkistoa miehityshallinnon välineenä vuosina 1941-1944. Tämä tutkimus osallistuu keskusteluun lähestymällä arkistojen ja sodankäynnin yhteyttä arkistoja koonneen organisaation näkökulmasta. (Vuonokari-Bomström 2024, 29–31.)

Halilovicin tulokulma on päinvastainen ja hänen artikkelinsa korostaa vaiennettujen ryhmien oman muistamisen huomioimisen tärkeyttä, jotta oikeudenmukaisuus voisi toteutua. Eräänä tällaisen “kansan muistin” (popular records) kannalta keskeisenä kanavana hän näkee viime vuosikymmeninä yleistyneet digitaaliset arkistot ja museot, joille Internet on luonut puitteet. (Halilovic 2014, 242–245.) Tällaiset, usein interaktiiviset alustat ovat mielestäni erittäin kiinnostava ilmiö arkistoalalla, ja Halilovicin tapa sijoittaa ne osaksi arkistoalan eettistä keskustelua on oivaltava ja ajatuksia herättävä valinta.

Vaikka tällaiset arkistot palvelevat eettisen oikeudenmukaisuuden toteutumista, liittyy niihin myös ongelmia, joiden juuret yltävät syvemmälle, kulttuuriselle tasolle. Halilovicin mukaan eräs tällainen ongelma on se, että kirjallinen todiste nähdään yhä sekä oikeusistuimissa että yleisemmällä tasolla edelleen todistusvoimaisempana ja luotettavampana todisteena kuin esimerkiksi sodasta selviytyneiden suulliset todistukset. (Halilovic 2014, 235) Tämä asetelma heijastelee sekä modernin historian tutkimuksen että modernin arkistolaitoksen varhaisvaiheita, joka oli vahvasti sidoksissa kansallisvaltioiden rakentumiseen ja niiden toimintaan. Kirjallisen kulttuurin ja samalla kirjallisten aineistojen tärkeyden korostamista tuki yhteiskunnan kirjallistumisen ilmiö, jonka Kaisa Kauranen sijoittaa erityisesti juuri 1800-luvulle. (Kauranen 2013, 37–38.)

Asetelma, jota myös Halilovicin merkille panema piirre kuvaa, on hierarkkinen ja se heijastelee asetelmaa, jossa ylhäältä käsin, tässä tapauksessa kirjallista materiaalia säilövän arkiston todistusvoima koetaan vahvempaan kuin tavallisten kansalaisten suullinen tieto. Vastaavan asetelman ongelmallisuus on tunnistettu niin historian tutkimuksen, folkloristiikan kuin kulttuuritutkimuksen kentillä jo 1960-luvulta lähtien, jolloin ja tutkimusta alettiin tuottaa yhä enenevässä määrin perinteisesti alemmiksi miellettyjen luokkien itse tuottamista aineistoista käsin. (Kauranen 2013, 22–24.)

Näen, että Halilovicin ja monien muiden arkistotutkijoiden työ, joka on monessa tapauksessa kiteytynyt sosiaalisen ja eettisen oikeudenmukaisuuden teemaan, ilmentää vastaavaa kehityskulkua myös arkistoalalla. Aivan kuten Danielsonin havainnot arkistoammattilaisten eettisten sääntöjen muotoutumisesta, näen että myös tämä kehitys heijastelee sitä, että arkistoalan itseymmärrys on vielä suhteellisen nuorta ja etsii yhä sijaansa. Samalla näen, että tällaiseen pohdintaan sisältyy valtavasti tutkimuksellista potentiaalia. Se, että arkistonhoitajat ja arkistoja tuntevat ihmiset tunnistavat aineistoihin liittyviä ongelmallisuuksia ja hierarkioita, voi lopultakin laajentaa ja monipuolistaa arkistoja koskevaa ymmärrystä ja tutkimusta.

Itse en esimerkiksi näe, että Halilovicin esiin tuomat digitaaliset arkistot millään tapaa vähentäisivät perinteisten viranomaisaineistoihin keskittyneiden arkistojen painoarvoa. Sen sijaan uskon, että yhä monipuolistuva ymmärrys arkistoista auttaa tunnistamaan sen, kuinka vahvasti yhteiskuntaa ja kulttuuria läpileikkaava ilmiö, tai pikemminkin käsite, arkisto on. Yhä laaja-alaisempi ymmärrys arkistoista osana yhteiskuntaa auttaa samalla hahmottamaan arkistoja yhä selvemmin dynaamisena, alati arvioinnin, kuvailun, valintojen ja muiden toimenpiteiden alaisena ilmiönä. Läpikäytyä, aina tutkimuksesta käytännön arkistotyöhön yltävä ymmärrys tästä ilmiöstä vastaa pohjimmiltaan Cookin ja muiden postmodernistisen käänteen tutkijoiden ajatuksia ja tavoitteita.

Eräs itseäni innostava tapa hahmottaa arkistojen dynaamisuutta on nähdä ne Rob Fisherin mukailen tiloina, joissa tapahtuvat dynaamiset prosessit korostavat muistin aktiivista rakentumista. (Fisher 2015, 93.) Vastaava tapa hahmottaa arkistoja tiloina on jo saanut jalansijaa, mikä näkyy esimerkiksi maantieteilijä Claudia Towne Hirtenfelderin artikkelissa, jossa hän näkee arkistot tiedon kokoonpanon tiloina. Hänen esimerkissään eläimiä koskevaa tietoa rakennetaan arkistoissa, vaikka eläimet eivät aktiivisesti olikkaan tämän tiedon tuottajina. (Hirtenfelder 2024.)

Nähdäkseni tällainen, arkistoja yhä kokonaisvaltaisemmin osana yhteiskuntaa hahmottava näkemys sekä arkistojen ja niihin liittyvän etiikan dynaamisuus erottuvat selvästi myös Verne Harrisin artikkelissa, joka peräänkuuluttaa arkistoalan dekonstruktioa Jacques Deridan hengessä. (Harris 2011, 119–120.) Myös Harrisin tarkastelu lähtee liikkeelle sosiaalisen ja eettisen oikeudenmukaisuuden teemoista, jotka kiinnittyivät hänen kotimaassaan Etelä-Afrikassa vahvasti käsityksiin arkistotoimen velvollisuuksista 1990-luvulla. Juuri tänä historiallisena ajankohdalla Nelson Mandela nousi valtaan pitkään kestäneen, eettisesti epäoikeudenmukaisen apartheid-aikakauden jälkeen. Tämä asetti myös arkistot ja arkistoalan uudelleen tarkastelun alle.

Harris näkee, että suurten muutosten ajanjakson mentyä ohi ja eteläafrikkalaisen yhteiskunnan normalisoiduttua, arkistot eivät kuitenkaan enää ole samalla tavoin tapetilla. Vähitellen niistä on muodostunut osa valtion kasvotonta byrokratiaa. Asian muuttamiseksi Harris peräänkuuluttaa maan arkistoalalta uusia visioita, jotta se voisi säilyttää sille aiemmin leimaa antaneen dekonstruktion ja eettisen velvollisuudentunnon hengen. (Harris 2011, 119–120.)

Harrisin mukaan Mandelan valtaannousun myötä syntynyt arkistoja oikeudenmukaisuuden välineeksi ajanut liikehdintä on muodostunut vuosien kuluessa reliikiksi.

Tämä ei suinkaan ole ihannetilanne, vaan hän näkee, että tämän perinnön pitäisi olla avaus kohti tulevaisuutta ja tulevaisuuden eettisesti kestävämpiä toimintatapoja. Harris ymmärtääkin perinnön, tässä tapauksessa arkistojen ja oikeudenmukaisuuden yhteyden, aktiivisena omaksumisena sekä asiana, jota pitää vaalia jatkuvasti. Kaikkein konkreettisimmin tämä perintö ruumiillistuu tekoihin, toisin sanoen arkistonhoitajan työhön, jossa ammattietiikka on osa jokapäiväistä toimintaa. (Harris 2011, 121–123.) Tätä kautta näen, että Harrisin toimintaa korostava ymmärrys arkistoalan etiikasta vastaa vahvasti Fisherin dynaamista käsitystä arkistoista.

Harrisin ajatukset arkistoista Etelä-Afrikan kontekstissa juurruttavat samalla myös postmodernistisen käänteen näkemyksiä arkistotyön käytäntöön. Koen, että hänen tekstinsä on yleisemmälläkin tasolla hyvä muistutus siitä, että tieteen on toisinaan hyvä palata juurilleen ja vahvan aseman saaneiden suurten nimien ajatuksiin. Arkistoteoriassa juuri Cook on eräs tällainen hahmo, jonka vaikutus tuntuu toisinaan jopa kyllästäneen koko arkistoteoreettisen keskustelun. Kurssikirjallisuuden pohjalta uskon kuitenkin, että merkittävässä asemassa olevien tutkijoiden ajatusten asettaminen yhä uudelleen tarkastelun alle voi olla hyvinkin hedelmällistä.

Tämäntapainen lähestyminen ei ole missään nimessä vierasta arkistoalalle, mistä jo Harrisin teksti osaltaan kertoo. Vieläkin selkeämpi esimerkki tästä on Fisherin ilmeisen vaikutusvaltainen teksti, jossa hän pohtii yksityisarkistoja varhaisten arkistoteoreetikkojen, Hillary Jenkinsonin ja Theodore Roosevelt Schellenbergin tekstien valossa. (Fisher 2009.) Tarve tämänkaltaiselle keskustelulle arkistoteorian kivijalkoja edustavien tutkijoiden kanssa sekä yhä syvemmälle ymmärrykselle heidän ajattelustaan korostaa sitä, että arkistoteoria edustaa yhä nuorta, murroksessa olevaa tieteenalaa. Tämä murros kiteytyy aiemmin esittämiini näkemyksiin arkistoetiikan läpikäymästä kehityksestä sekä arkistojen sisäisten hierarkisten rakenteiden vähittäisestä avautumisesta.

Harrisin artikkelista erottuu kiinnostavana piirteensä luoma pidemmän aikavälin tarkastelu ja arkistojen asema ajallisen muutoksen keskellä. Tämäntapainen kansallista arkistotraditiota hahmotteleva ote voisi olla hyvin kiinnostava tutkimusaihe, esimerkiksi myös Suomen kohdalla. Tällainen tutkimus voisi huomioida yhteyksiä esimerkiksi itsenäisyyden varhaisten vuosien ja maakunta-arkistojen luomisen välillä sekä toisaalta tuoda tutkimuksen piiriin myös konkreettisesti arkistorakennusten synnyn, esimerkiksi Turussa. Tällä tavoin Harrisin artikkeli, joka on mitoitetaan varsin suppea, on monella tasolla erittäinkin ajatuksia herättävä.

KIRJEET JA YKSITYISARKISTOJEN EETTISET KYSYMYKSET

Victor Rosenbergin artikkeli tarkastelee eettisiä kysymyksiä hänen holokaustista selvinneen isänsä yli sadan säilyneen yksityiskirjeen kautta. Saksan kansallissosialistisen hallinnon aikaan ajoittuvat kirjeet litteroitiin ja monia niihin sisältyviä jiddishin ja hepreankielisiä sanoja käännettiin, ennen kuin ne saatettiin laajemman yleisön saataville. Sen seurauksena kirjeiden ympärille syntyi joukko erilaisia ihmisuhteita ja aktiviteetteja, jotka Internetin luomien mahdollisuuksien myötä ovat kehittyneet maailmanlaajuisiksi verkostoksi. Eettisesti ja moraalisesti Rosenberg näkee kirjeiden ja niihin yhdistyneen toiminnan ennen kaikkea kehotuksena olla unohtamatta kansallissosialistien hirmutekoja. Tällä tavoin yksittäiset kirjeet voivat osaltaan palvella oikeudenmukaisuuden toteutumista hyvinkin kollektiivisella tasolla, antaen samalla äänen niille, joiden hengen vainot veivät. (Rosenberg 2011, 91–93.)

Tässä esseessä hyödyntämäni kurssikirjallisuus keskittyy vahvasti historiallisiin, selvästi erottuviin murroskohtiin, joita Bosnian sota, apartheidin päättyminen ja holokausti edustavat. Tämä on osaltaan hyvin luonnollista, sillä kuten Rosenberg toteaa, muutoin tavalliset kirjoitukset ja asiakirjat saavat suuremman historiallisen merkityksen, kun ne on laadittu epätavanomaisena historiallisena aikana. (Rosenberg 2011, 78.) Omaa opinnäytettä silmällä pitäen on mielestäni tärkeää huomioida kuitenkin myös tavanomaisempia historiallisia hetkiä ja niistä jääneitä aineistoja.

Mielestäni tämä arkistojen elinkaarta painottava lähestyminen on myös se, mitä Harris pohjimmiltaan peräänkuuluttaa omassa artikkelissaan. Ymmärrän hänen tekstinsä ytimeksi ajatuksen siitä, että etiikka läpileikkaa arkistoja aina niiden muodostumisesta arkistonhoitajan työhön ja siihen liittyviin toimenpiteisiin saakka. Murroskohdat tuovat arkistojen eettisen pohdinnan alaiset teemat selvästi näkyviksi, mutta se ei tarkoita, etteivätkö nämä teemat olisi läsnä muutoinkin arkistoissa ja niihin kohdistuvissa päivittäisissä toimenpiteissä.

Tätä ajatusta on mahdollista avata esimerkiksi yksityisarkistojen kautta, joita aion hyödyntää omassa arkistoalan ja tiedonhallinnan opintojen opinnäytteessäni. Suvu Liimatta on omassa opinnäytteessään korostanut, että eettinen pohdinta on hyvin tärkeää juuri henkilöarkistoja tutkittaessa, sillä ne voivat olla luonteeltaan hyvinkin arkaluonteisia. Juuri tämä edellyttää tutkijalta hallittua ja tiedostavaa tutkimusotetta. (Liimatta 2021, 10.)

Tässä esseessä hyödyntämäni artikkelit kuvaavat osaltaan sitä, kuinka arkistotyön ja historiallisen tarkastelun näkökulmilla on usein tapana limittyä toisiinsa. Arkistojen elinkaarta painottava ajatus, jonka tunnistan Harrisin

tekstin taustalla, voikin toimia näitä yhdistävänä liimana. Näen, että valinnoissa siitä, keskittykö teksti enemmän arkistonhoitajan työhön vaiko historialliseen näkökulmaan, on kyse ennen muuta painotuseroista. Samalla kysymyksenasettelut liittyen arkistoihin ja etikkaan ovat eräivistä painotuksista huolimatta monin tavoin yhteisiä.

Tähän liittyen näen, että Danielsonin kirja, joka kytkeytyy vahvasti arkistonhoitajan jokapäiväiseen työhön, tarjoaa näkökulmia, jotka ovat hyödyllisiä omalle yksityiskirjeiden tarkastelulleni. Erityisesti tällaisia ovat hänen näkemyksensä yksityisyydestä ja väärään paikkaan joutuneista arkistoista. Ensin mainitun kohdalla Danielson näkee, että tieto altistuu uudelle tarkastelulle kulkeutuessaan arkistoon. Tämä korostuu etenkin kirjeiden ja päiväkirjojen kaltaisten egodokumenttien kohdalla, sillä ne on monesti tuotettu täysin erilaisessa ympäristössä ja erilaisiin tarpeisiin. Näin ollen niissä esiintyvät ihmiset, eritoten kolmannet osapuolet voivat olla täysin tietämättömiä päätymisestään arkistoon, puhumattakaan heidän merkityksestä arkiston sekundääriselle käytölle, esimerkiksi tutkimukselle. (Danielson 2010, 183–184.)

Tämä arkiston muodostumiseen johtava prosessi on asia, jonka haluan huomioida opinnäytteessäni. Aikomukseni on tarkastella 1930-luvulla Italiassa vaikuttanutta yleisurheilvalmentaja Paavo Karikkoa sekä sitä, miten valmentajuutta ja siihen liittyntä asiantuntijatietoa kehystettiin erilaisissa arkistoissa. Hyödynnän opinnäytteessä kolmea eri arkistoa. Ensinnäkin tarkastelen aihetta Ulkoasianministeriön arkiston kautta, jota tulkiten hyvin perinteisenä viranomaisarkistona. Sen lisäksi, ja tämän esseen kannalta merkittävämmän, tarkastelen Karikon henkilöarkistoa sekä Urho Kekkosen arkistoa, jossa säilytetään Karikon ystävälleen Kekkoselle Italiasta lähettämiä kirjeitä.

Tarkasteluni vertautuu Rosenbergin artikkeliin siten, että myös oman tutkimukseni kohdalla kirjeet ovat tärkeitä siksi, että ne antavat laadullista tietoa eletystä elämästä. Rosenberg tiivistää tämän ajatuksen ytimen erinomaisesti todetessaan, että holokaustin kohdalla nojautuminen pelkkiin tilastoihin tai yleisen tason historioihin sivuuttaa miljoonien ihmisten läpikäymät henkilökohtaiset tragediat. (Rosenberg 2011, 82.) Nähdäkseni tätä näkökulmaa voi soveltaa hyvin laajasti, ja sitä sopii pohtia niin historian äärimmäisten murroskohtien kuin myös tavallisemmaksi tulkitun arkielämän konteksteissa.

Kirjeiden sisällön ja ominaislaadun mahdollistaman laadullisen tiedon ohella tärkeää pohtia Danielsonia mukailen sitä, miten kirjeet ovat päätyneet arkistoon säilytettäväksi. Karikon kirjeet löytyvät Urho Kekkosen arkistosta, joka on tässä suhteessa erityisen kiinnostava kohde tällaiselle tarkastelulle. Kyseessä on julkisen henkilön yksityinen arkisto, jonka tarkoitusperä on alunperinkin ollut

palvella tutkijoita. Kun ajatus arkiston perustamisesta syntyi, Kekkonen oli jo presidentti ja täten julkinen, kuuluisa henkilö.

Näen, että Kekkonen asemaa voi tutkimuksen puitteissa verrata Miina Sillanpään, jonka yksityisarkistoa ja siihen liittyviä eettisiä kysymyksiä Sanna Lahtelin on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan. Lahtelin toteaa, että erityisesti juuri kirjeet, joita yksityiset ihmiset ovat kirjoittaneet omilla tunnustiedoillaan arkistonmuodostajan luettaviksi, ovat eettisesti haastavia. Tässä suhteessa Karikon kirjeet ovat hyvä esimerkki tapauksesta, jossa kolmannen osapuolen kirjeet ovat edustettuina arkistossa vailla heidän omaa päätäntävaltaa asiakirjojen kohtalosta. (Lahtelin 2015, 54–55.)

Eettiseltä kannalta Karikon kirjeet Kekkoselle ja niiden päätyminen julkiseen käyttöön nostaakin esiin kiinnostavia kysymyksiä yksityisyydensuojasta, vaikka molemmat asianosaiset ovatkin jo menehtyneet. Danielsonia seuraten tässä tapauksessa voidaan todeta, että yksityisyyden loukkaaminen arkistoissa on vääjäämätöntä, asiakirjojen päätyessä toissijaiseen käyttöön, pois niiden alkuperäisestä käyttötarkoituksesta. (Danielson 2010, 183–184.) Tämä jättää ison vastuun myös tutkijalle, tässä tapauksessa historioitsijalle, jolloin kysymykset nivoutuvat vahvasti osaksi tutkimusetiikkaa. Tämä puolestaan alleviivaa entisestään esseessä jo aiemmin merkille pantua, arkistotieteen ja historiantutkimuksen taipumusta limittyä toisiinsa.

Karikon kirjeiden säilyminen Kekkonen arkistossa on myös sikäli kiinnostavaa, että toisinpäin lähetettyjä kirjeitä ei ole säilynyt ensin mainitun yksityisarkistossa, vaikka niiden liikkumiseen viitataan kirjeenvaihdossa. Kirjeiden puuttumiselle voi olla lukuisia syitä, joista lienee mahdotonta päästä täysin perille. Ottaen huomioon, että arkistoon on jäänyt Karikon Italian-pestin ajalta lähinnä lehtileikkeitä, on arkiston puutteita mahdollista kuitenkin tarkastella väärään paikkaan joutuneiden arkistojen (displaced archives) katkokäsitteen alla. Danielson viittaa käsitteellä kadonneisiin, takavarikoituihin, pakolla ostettuihin tai muuten kadonneisiin arkistoaineistoihin. Hänen esimerkkinsä, aivan kuten esseessä hyödynnetyt artikkelit, keskittyvät erinäisiin murroskohtiin, muun muassa ulkopoliittisissa valtasuhteissa tapahtuneisiin muutoksiin sekä niitä seuranneisiin arkistojen palautuksiin, jotka tuovat selvästi näkyviksi väärään paikkaan joutuneita arkistoja koskevat eettiset kysymykset. (Danielson 2010, 249–293.)

Oman opinnäytteeni kohdalla näen, että Danielsonin esiin tuoma käsite laajasti ymmärrettynä tarjoaa tärkeän käsitteellisen viitekehysten. Sen avulla on mahdollista kehittää Catherine Hobbsin vanavedessä analyysiä, joka huomioi yhä paremmin henkilöarkistojen hankintaan ja arviointiin liittyviä vivahteita. Hän korostaa,

että henkilöarkistot eivät kerro ainoastaan yksilön teoista ja ajatuksista, vaan ne heijastelevat myös sitä, kuka hän on ja miten hän näkee ja kokee elämänsä. (2001, 128.)

Hobbsin havainnot, jotka suuntaavat huomiota arkiston muodostumisen prosessiin, auttavat näkemään erityyppisten arkistojen arvoa. Tätä mukaillen Liimatta on opinnäytteessään pohtinut kiinnostavalla tavalla lehtileikkeitä ja niiden merkitystä yksityisarkistossa. Nojautuen australialaisen Sue McKemmishin ajatuksiin, hän on nähnyt, että arkistojen, kuten lehtileikkeiden, kerääminen on tapa jäsentää omaa olemassaoloa maailmassa ja siten tietoista oman elämän ikuistamista. (Liimatta 2021, 34.) Hobbs tosin on kritisoinut McKemmishin ajatusta liiasta ohjelmallisuudesta, joka ei ota huomioon yksittäisen elämän moninaisuutta. (Hobbs 2001, 130.)

Opinnäytteessä etsittävä ymmärrys Karikon yksityisarkiston muodostumisesta ja sitä ohjanneista prosesseista johtaa eettisten kysymysten äärellä, sillä lähtökohtaisesti yksilö itse päättää, mitä tietoja hän antaa muille. (Lahtelin 2015, 55.) Jo menehtyneiden ihmisten kohdalla tämä kysymys saa merkityksiä, joita historiantutkija ei lopultakaan pääse pakoon. Samalla kuitenkin uskon, että arkistoteoreettinen ymmärrys sekä yksityisarkiston kontekstista että muodosta auttaa paljastamaan historiantutkimuksellisesti kiinnostavia piirteitä arkiston välittämästä tiedosta. Tämä rajankäynti on omaa opinnäytettä koskevien ajatusteni ytimessä.

LOPPUPÄÄTELMÄT

Tarkastelin esseessä kurssikirjallisuuden pohjalta arkistojen ja etiikan teemaa. Pohdinnan kautta etiikka avautui moniulotteisena, arkistoalaa sekä arkistoaineistoja läpileikkaavana teemana. Mielestäni se, kuinka monilla eri tasoilla eettiset kysymykset koskettavat arkistoaineistoja aina niiden muodostumisesta arkistoon päätymiseen ja siellä tehtäviin toimenpiteisiin, korostaa sitä, että arkistojen elinkaaren ymmärtäminen on ensisijaisen tärkeää.

On selvää, että tietyt arkistoihin liittyvät eettiset kysymykset, kuten sosiaalinen oikeudenmukaisuus, sen toteutuminen tai toteutumatta jääminen korostuvat historiallisten murroskohtien aikana. Tällaisia ovat muun muassa sodat ja vainot, mikä osaltaan selittää sitä, että esseeseen valikoimassani kirjallisuudessa tällaiset murroskohdat olivat vahvasti läsnä. Koska etiikka, kuten sanottua, on vahvasti alaa läpileikkaava teema, on kuitenkin erittäin tärkeää kiinnittää vastaaviin kysymyksiin huomiota myös tavanomaisempina historiallisina aikakausina.

Tämän pohdinnan kautta päädyin ulottamaan eettisten kysymysten tarkastelun yksityisarkistoihin, haluten samalla rakentaa valmiuksia myös omalle arkistoalan

opinnäytetyölleni. Eräs arkistoteoreettisen tutkimuksen keskeisistä tavoitteista on suunnata huomiota arkistojen sisällöstä kohti niiden muotoa ja kontekstia. Uskon, että tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttää kykyä tunnistaa arkistoja koskevia eettisiä kysymyksiä. Samalla on keskeistä hahmottaa näiden kysymysten moninaisuus.

Johtuen omasta taustastani historioitsijana, liikun omassa opinnäytteessäni pois päin arkistonhoitajan

työstä, joka oli kurssikirjallisuudessa vahvasti edustettuna. Nämä painotuserot eivät kuitenkaan merkitse sitä, että alojen eettiset kysymykset olisivat täysin erilaisia. Tätä näkökulmaa olen yrittänyt tuoda esiin läpi esseen. Tiivistetysti näen asian niin, että yhä syvempi ymmärrys arkistoihin liittyvistä eettisistä kysymyksistä voi palvella historian tutkimuksen teoreettisten ja metodologisten näkökulmien edistämistä.

LÄHTEET

Cook, Terry. 2013. Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms. Julkaisussa: *Archival Science*, 13 (2–3), 95–120. 2013.

Danielsson, Elena. S. *The Ethical Archivist*. Chicago: Society of Archivists. 2010.

Fisher, Rob. Donors and Donor Agency: Implications for Private Archives Theory and Practice. Julkaisussa: *Archivaria*, 79, 91–115. 2015.

Fisher, Rob. In *Search of a Theory of Private Archives: The Foundational Writings of Jenkinson and Schellenberg Revisited*. Julkaisussa: *Archivaria*, 67, 1–24. 2009.

Halilovich, Hariz. Reclaiming Erased Lives. Archives, Records and Memories in Post-war Bosnia and the Bosnian Diaspora. Julkaisussa: *Archival Science*, 14, 231–247. 2014.

Harris, Verne. Jacques Derrida meets Nelson Mandela: archival ethics at the endgame. Julkaisussa: *Archival Science*, 11, 113–124. 2011.

Hobbs, Catherine. The Character of Personal Archives: Reflections on the Value of Records of Individuals. Julkaisussa: *Archivaria* 52, 126–135. 2001.

Kauranen, Kaisa. Mitä ja miksi kansa kirjoitti. Teoksessa: *Kynällä kyntäjät: kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa* (toim. Lea Laitinen, Kati Mikkola & Kirsti Salmi-Nikander). Helsinki: SKS. 2013, 19–55

Lahtelin, Sanna. Julkisen henkilön julkinen arkisto. *Kansanedustaja Miina Sillanpään henkilöarkiston muodostuminen ja eettinen käyttö*. Turku: Turun yliopisto (pro gradu -tutkielma). 2021.

Liimatta, Suvi. ”Ja orkesteri soi taiwaallisen puhtaasti” : Georg ja Sigrid Schnéevoigtin henkilöarkiston muodostuminen ja moniäänisyys 1800–1900-lukujen vaihteen musiikkikulttuurissa. Turku: Turun yliopisto (pro gradu -tutkielma). 2021.

Rosenberg, Victor. The power of a family archive. Julkaisussa: *Archival Science*, 11. Sivut: 77–93. 2011.

Towne Hirtenfelder, Claudia. Finding Traces of Cows in the Archives and Telling Stories Differently. Julkaisussa: *Archivaria*, 98, 6–41. 2024.

Vuonokari-Bomström, Liisa. Itä-Karjalan sotasaalisarkisto miehityshallinnon välineenä ja Suur-Suomen rakentajana 1941–1944. Turku: Turun yliopisto. 2024.

ELÄIMET ARKISTOJEN KÄTKÖISSÄ – Arkistojen hiljaisuudet monilajisen historiantutkimuksen haasteina

Alina Mälkiä

ALUKSI

”Eläimet ovat kulkeneet ihmisen mukana koko tunnetun historian.”¹ Näin kirjoittavat Noora Schuurman ja Tuomas Räsänen toimittamansa monilajista historiaa käsittelevän teoksensa *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten jäljillä* (SKS, Helsinki 2020) johdannossa. Siitä huolimatta monilajisen eli muitakin eliölajeja kuin ihmisiä koskevan historian tutkimuksen historia alkaa vasta 1980-luvulta. 1990-luvulla yksittäisten tutkijoiden tekemä eläinhistoriallinen tutkimus on nyt kehittynyt ”eläinkäänteeksi”, joka on rantautunut Suomeen 2000-luvulla.²

Eläimet eivät itse tuota tekstilähteitä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei niitä löytyisi kaikkialta arkistoista. Eläimen nahka pergamentissa, eläinperäinen gelatiini valokuvissa sekä kankaiden villa ovat klassisia esimerkkejä eläinten esiintymisistä arkistoissa – tosin vain hyötyeläiminä, materiaalina.³ Materiaalin lisäksi ne voivat kuitenkin esiintyä lähes kaikessa arkistomateriaalissa: mainintoina esimerkiksi egodokumenteissa, sanoma- ja aikakauslehdissä, taiteessa, muistitiedossa, elokuvissa ja kirjallisuudessa.⁴ Eläimistä löytyykin paljon materiaalia arkistoista, mutta sitä saattaa olla hankala löytää. Tätä kutsutaan arkistojen hiljaisuuksiksi.

Käsittelen tässä esseessäni eläinhistoriallisen tutkimuksen haasteita arkistoaineistoa käytettäessä. Esittelen hieman laajemmin monilajisen tutkimuksen historiaa ja

pääkohtia, pohdin eläinten osuutta arkistojen hiljaisuudessa ihmisvähemmistöjen rinnalla sekä esitän oman näkemykseni monilajisen historiantutkimuksen kentällä esiintyvään vahvaan diskurssiin. Lopuksi esittelen tapausmerkin siitä, kuinka yksi ihminen voi tehdä valtavan työn tallentamalla tärkeän vähemmistön aineistoja kokoelmaksi.

ARKISTOJEN HILJAISUUDET

Arkistojen hiljaisuuksille ei löydy yksiselitteistä määritelmää. Käytännössä se tarkoittaa sitä, kuinka tietyt vähemmistöt jäävät arkistoissa ”piiloon”, eli vähemmistöjä koskevaa materiaalia on vaikeaa löytää tai sitä ei ole lainkaan.⁵ Vähemmistöjen rooli historiassa otettiin paremmin huomioon 1960-luvulta lähtien, kun *history from below* -tutkimus otti tuulta alleen. Tämä tutkimussuuntaus pyrkii ottamaan huomioon aiemmin vähälle huomiolle jääneet ihmisryhmät, kuten naiset ja työväestön. Monet tutkijat rinnastavatkin eläimet vähemmistöihin ja pitävät niitä kaikista äänettömimpänä ryhmänä historiassa.⁶ Esimerkiksi nautojen historiaa tutkinut Claudia Towne Hirtenfelder rinnastaa Amerikkaan kuljetettujen orjien ja eläinten kohtalon arkistoissa. Molemmat ryhmät ovat nimettömiä ja unohdettuja, omaisuutta, josta on jäänyt usein vain lyhyitä merkintöjä tilikirjoihin.⁷

1 Schuurman ja Räsänen 2020, 7.

2 Latva ja Lähdesmäki 2022, 470, 472.

3 Ibid., 475.

4 Ibid., 475–476.

5 Mikkola 2021, 170.

6 Latva ja Lähdesmäki 2022, 470.

7 Hirtenfelder 2024, 34.

Folkloristi Ulla-Maija Peltonen on esittänyt neljä tasoa arkistojen hiljaisuuksien syntyyn:

- 1) aineistojen hankintapolitiikassa ja aineistokeruiden toteutuksessa
- 2) seulonnassa – miten yksityisarkistoja on seulottu ennen kuin ne päätyvät arkistoon ja seulotaan arkistossa
- 3) arkistokuvailussa ja luetteloinnissa – miten aineistoja on luetteloitu eri aikoina ja millaisia hiljaisuuksia arkistokonventiot ovat tuottaneet ja tuottavat sekä
- 4) aineistojen käytössä – vaihteleva käytettävyys eri aikoina ja rajoitukset, joita luovuttaja ja lainsäädäntö ovat asettaneet. Kaiken kaikkiaan meillä ei ole yleiskuvaa kriteereistä, joiden mukaan esimerkiksi aineistojen luovuttajat toimivat ennen aineiston päätymistä arkistoon, millaiset tiedostamattomat ja tietoiset konventiot vaikuttavat yksityisarkistojen muotoutumiseen, järjestämiseen, seulontaan ja viimein luettelointikäytänteisiin.⁸

Mielestäni näistä suurin ongelma nimenomaan eläinten suhteen on arkistokuvailu ja luettelointi. Koska arkistoa-ineistossa eläimet esiintyvät lähinnä sivumainintoina, kuin ohimennen, niitä ei useinkaan mainita metatiedoissa. Arkistoalan tutkija Pekka Henttonen on esittänyt metatiedolle määritelmän, jonka mukaan se on ”strukturoidua informaatiota, joka kuvailee ja/tai mahdollistaa tiedon löytämisen, valvonnan, ymmärtämisen ja säilyttämisen ajan kuluessa”.⁹ Näin metatietoihin kuuluvat esimerkiksi säilytysajan, kontekstin, materiaalin ja sisällön kuvaaminen. Eläimet esiintyvät kuitenkin usein vain mainintoina, joten harvoin ne löytyvät metatiedoista. Esimerkiksi jouluisissa postikorteissa saattaa usein esiintyä monenlaisia eläimiä, mutta metatietoihin ei välttämättä kirjata joka ikistä esiintyvää eläinlajia. Näin tutkijan, joka tahtoisi tutkia vain tiettyä eläinlajia postikorteissa, tulisi käydä läpi ne kaikki löytäköseen tutkimansa eläinlajin jokaisesta. Toisaalta mielestäni arkistoammattilaiselta ei voida myöskään vaatia täysin yksityiskohtaisten kuvailutietojen lisäämistä resurssien puutteen sekä aineiston monitulkintaisuuden vuoksi.

Myös ensimmäinen taso eli aineistojen hankintapolitiikka on ollut tasapainotonta historian saatossa. Nousevaa eläintutkimustrendiä ei ole osattu ennustaa, joten siihen ei ole voitu varautua. Eläinhistorioitsija Erica Fudge on esittänyt, ettei eläimiin liittyvää aineistoa ole koettu tarpeelliseksi tallentaa, sillä ihmisen ja eläimen välinen toiminta on nähty niin arkipäiväisenä. Lisäksi etenkin vanhempina

aikoina tiiviisti eläinten kanssa yhteiselämää viettäneet saattoivat usein olla kirjoitustaidottomia.¹⁰ Henttonen esittää asian yleisemmällä tasolla: ”Kulttuurihistoriallisille käyttötarkoituksille ja muille yhteiskunnasta nousevilla tarpeilla on tunnusomaista, että ne ovat vaikeammin ennakoitavissa kuin toiminnasta ja sen valvonnasta nousevat tarpeet. Asiakirjojen tulevia käyttöjä ja merkityksiä ei ole helppo ennustaa.”¹¹ Asiakirjoja käytetään siis kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa alkuperäisestä käyttötavasta poiketen. Hyvä esimerkki on verotusasiakirjat, joista saadaan hyvin tietoa eläinten lukumääristä historiassa.

Asiakirjojen kulttuurihistoriallinen tallentaminen liittyy vahvasti historian tutkimuksessa tärkeään termiin eli aikalaissokeuteen. Aikalaissokeus viittaa siihen, että ihminen on kykenemätön ymmärtämään oman aikansa heikkouksia, jotka on helpompi nähdä vasta tulevaisuudesta käsin. Niinpä arkistoammattilaiset ovat voineet olla tietyllä tavalla aikalaissokeita eläinaineiston tallentamisen suhteen, kun tulevaa eläintutkimuksen trendiä ei ole osattu ennustaa; eläimet on nähty arkisina, itsestäänselvänä osana arkea. Tätä voitaisiin paikata järjestämällä eläinaiheisia keruita, jolloin saisimme paljon uutta tutkimusmateriaalia käyttööme. Vaikka vanhempien aikojen tutkijat eivät hyödy tästä, ainakin voisimme tallentaa nykyisyyttämme tulevaisuuden tutkijoille mahdollisimman kattavasti. Nykypäivän arkistoammattilaiset eivät myöskään pysty ennustamaan, mitä tulevaisuuden tutkijat tahtoisivat meidän ajastamme tietää.

MONILAJISEN HISTORIAN TUTKIMUS

Kaikkia eliöitä koskevaa tutkimusta kutsutaan monilajisen historian tutkimukseksi. Jotta voimme todella ymmärtää menneisyyttä ja nykyisyyttä, emme voi jättää aina ihmisen rinnalla eläneitä eliöitä pois ihmistutkimuksesta sen nimityksestä huolimatta. Ihmisen ja eläimen suhteen tutkiminen on erittäin tärkeää, sillä ymmärtäessämme menneisyydessä tapahtuneita suuria muutoksia eläinsuhteissa voimme ymmärtää, millaisiksi ne ehkä tulevaisuudessa kehittyvät.¹²

Miten eläimiä voi sitten tutkia, kun ne eivät osaa kirjoittaa? Perinteisesti historian tutkimuksessa on arvostettu ja käytetty lähinnä kirjallisia lähteitä. Nykyään kuitenkin käytetään monenlaisia muitakin lähteitä, esimerkiksi suullisia haastatteluja ja elokuvia. Kokonaan eläimen itse tuottama historiallinen lähde on esimerkiksi kápälän- tai sorkanpainuma vielä valmistusvaiheessa olevassa tiilessä. Yleensä kuitenkin eläin on enemmänkin aihe ihmisen tuottamassa

8 Peltonen, Ulla-Maija 2015, 183.

9 Henttonen 2023, 151.

10 Fudge 2018, vii–viii.

11 Henttonen 2023, 9.

12 Latva ja Lähdesmäki 2022, 469; Latva ja Lähdesmäki 2020, 19–20.

lähteessä, kuten niskuroiva eläin tuomiokirjan merkinnässä tai kaupunkitilaan saapunut villieläin sanomalehtijutussa.¹³ Vaikka tutkimuksen kohde ei olisi itse tuottanut lähdettä, se ei ole syy olla tutkimatta tiettyä aihetta. Esimerkiksi aiemmin tutkimuksessa vaietut psykiatristen sairaaloiden potilaat eivät ole itse tuottaneet potilaskertomuksia, mutta silti heitä voi ja on tärkeää tutkia lääkärin merkintöjen kautta.

Monilajisen historian tutkimus on nostanut viime aikoina päätään erityisesti ilmastonmuutoksen ja lajikadon vuoksi. Voimme ymmärtää näiden kriisien alkukohtia ja syitä paremmin historiantutkimuksen, mutta myös muiden tutkimusalojen kautta. Monilajisessa historiassa tärkeää onkin monitieteisyys, sillä historiasta muodostuvaa kuvaa voidaan täydentää esimerkiksi arkeologian ja biologian menetelmin.¹⁴ Nykyään eläinten tutkijoiden keskuudessa valtavirtaa on eläinten toimijuuden tutkiminen. Historiantutkimuksessa sillä tarkoitetaan usein ”yksilön aktiivista ja tietoista toimintaa sekä kykyä vaikuttaa itsensä lisäksi muiden elämään ja koko maailmaan”. Koska tällainen toiminta on perinteisissä näkemyksissä edellyttänyt älykkyyttä ja tietoisuutta, jotka ovat olleet vain ihmisen ominaisuuksia, eläimet eivät perinteisessä mielessä ole voineet olla toimijoita.¹⁵ Todellisuudessa eläimet ovat kuitenkin aina olleet toimijoita, sillä ne ovat vaikuttaneet ympäröivään maailmaan ja yhteiskuntaan toiminnallaan: esimerkiksi muun muassa auroja vetäneet työeläimet ovat mahdollistaneet suuremman ruoantuotannon, ja suomenhevoset talvisin tehtävät metsätyöt.

Yksi tärkeä suuntaus monilajisen historian tutkimuksessa on kriittinen eläintutkimus, joka keskittyy eläinten hyötykäytön epäkohtien esiintuontiin.¹⁶ Länsimaista eläin-suhdetta onkin vuosisatoja vallinnut hyötyajattelu. Eläinten ymmärtäminen sieluttomina ja mekaanisina koneina on perua 1600-luvun kartesiolaisesta ajattelusta, ja 1860-luvulta lähtien eläimiin on kohdistettu maksimaalista voitontavoittelua.¹⁷ Koska tuotantoeläimiin kohdistuvaa humanistista tutkimusta on jo valtavastig, tahdon itse keskittyä lähes päivävastaiseen. Kuten hevosia tutkinut Erica Fudge toteaa: ”Lisäksi voidaan huomata, ettei kotieläinten historia ole ollut vain alistamista, vaan mukaan mahtuu myös arvostusta, läheisyyttä ja välittämistä.”¹⁸ Tahdonkin tuoda tätä vähemmän tutkimuskirjallisuudessa huomiolle jäänyttä puolta enemmän esiin. Jos näemme menneisyyden ainoastaan

riistona ja kärsimyksenä, emme voi myöskään pedata eläimiä arvostavaa tulevaisuutta menneisyyden ihmisten esimerkin kautta. Lisäksi tällainen näkökulma antaa enemmän arvostusta eläimen omalle toimijuudelle, kykyyn vaikuttaa omaan ympäristöönsä luomalla suhteen ihmiseen.

Esseeni edustaa eniten posthumanistista katsantoa. Posthumanismin mukaan kaikki eliölajit ovat samankaltaisia riippumatta näiden ominaisuuksista. Silti posthumanistinen monilajinen tutkimus usein puolustaa omaa tutkimustaan eläinten samankaltaisuudella ihmisiin nähden: eläinten tutkiminen on tärkeää, sillä nekin ovat tuntevia, sosiaalisia ja arvokkaita olentoja, joita on riistetty ja alistettu ihmisten toimesta satoja vuosia. Tällä eläin-suhteella on vahva yhteys nopeaan luonnontieteelliseen tutkimukseen, joka on rikkonut käsitystä ihmisen erityisyydestä saamalla tietoja esimerkiksi eläinten käyttäytymisestä, sosiaalisesta elämästä, älykkyudesta ja tunteista.¹⁹ Tahdon kuitenkin rikkoa tutkimusalalla vallitsevaa diskurssia, sillä en tahdo arvottaa eläimiä niiden ominaisuuksien kautta. En tahdo todistella esseessäni sitä, kuinka eläimetkin ovat arvokkaita, sillä päivävastainen ajattelu tuntuu minusta lähes absurdilta. Kuten aiemmin mainitsin, ihmisvähemmistöt ja eläimet usein rinnastetaan toisiinsa arkistojen hiljaisuuksissa. Heidän kohtalonsa arkistoissa onkin hyvin samankaltainen. Siltikään vähemmistöjä koskevat tutkimukset eivät puolustele tutkimuksen tärkeyttä sillä, että myös esimerkiksi naiset tai orjat ovat tuntevia olentoja. Tämän vuoksi en puolusta tutkimustani eläinten ominaisuuksien perusteella vaan pidän niitä itseisarvovollisina olentoina.

TAPAUSESIMERKKI: BLACK GAY AND LESBIAN ARCHIVE

Lähden tutkimaan vähemmistöjen esiintymistä arkistoissa tapausesimerkin kautta. Steven G. Fullwood esittelee Jeannette A. Bastianin ja Ben Alexanderin toimittamassa teoksessa *Community Archives. The Shaping of Memory* (Facet Publishing, Lontoo 2009) esiintyvässä artikkelissaan ”Always queer, always here: creating the Black Gay and Lesbian Archive in the Schomburg Center for Research in Black Culture” nimensä mukaisesti koostamaansa kokoelmaa. Fullwood on nimennyt keräämänsä kokoelman arkistoksi, mutta ainakin klassisessa arkistoteoriassa nämä erotetaan toisistaan selvästi.²⁰ Fullwoodin Black Gay and

13 Latva ja Lähdesmäki 2020, 24.

14 Latva ja Lähdesmäki 2022, 478–479.

15 Latva ja Lähdesmäki 2020, 472.

16 Ibid., 479.

17 Kaarlenkaski ja Latva 2022, 18.

18 Latva ja Lähdesmäki 2020, 34.

19 Syrjämaa 2020, 133.

20 Henttonen 2023, 25.

Lesbian Archive eli BGLA on nimittäin keinotekoisesti luotu tietyin tarkoituksin, kun taas arkisto on määritelty organisaation toiminnassa syntyneeksi ja organisaation kokonaisuudesta muodostuvaksi. Niinpä yksityishenkilön keräämää asiakirjojen kokoelmaa ei perinteisesti voida pitää arkistona.²¹ Siispä nimitän Fullwoodin keräämää aineistoa BGLA-kokoelmaksi yrittämättä vähätellä sen arvoa, vaan aion käyttää täsmällistä tieteellistä kieltä.

BGLA-kokoelman kerääjä ja artikkelin kirjoittaja Steven G. Fullwood toimi artikkelin kirjoittamisen aikaan arkistonhoitajana tutkimuskeskuksessa nimeltä Schomburg Center for Research in Black Culture.²² Schomburg-keskus on nimetty bibliofiili Arthur Alfonso Schomburgin mukaan. Hän keräsi vuosien saatossa maailman suurimman mustien historiaa käsittelevän kirjaston, jonka New York Public Library eli New Yorkin kaupunginkirjasto osti vuonna 1926.²³ Vuonna 1972 Schomburg-kokoelmasta tehtiin tutkimuskeskus.²⁴

Fullwood on erityisen kiinnostunut tummaihoisten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöhistoriasta ja tahtoo parantaa tämän näkymättömiin painetun ihmisryhmän edustavuutta arkistoaineistossa. Vähemmistö on elänyt ristitulessa, sillä seksuaali- ja sukupuolivähemmistönä he kokivat syrjintää oman etnisen ryhmänsä taholta ja tummaihoisina syrjintää vaaleaihoisilta. Tämä on johtanut siihen, että mustista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä on vaiettu muun muassa kirjastoissa, arkistoissa, opetussuunnitelmissa, yliopistoissa ja julkisessa keskustelussa.²⁵ Aineisto koskee kaikkia tummaihoisia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, vaikka nimi viittaa vain homoseksuaaleihin. Fullwood kritisoikin tätä nimivalintaa vuoden 2009 tekstissään.²⁶

Fullwood aloitti kokoelmansa keräämisen kuin ohimennen. Hän myöntää, ettei muista päättäneensä aloittaa kokoelman keräämistä.²⁷ Sen sijaan hän tiedostaa hyvin, että oli juuri oikea henkilö siihen. Hän asui New Yorkissa ja työskenteli Schomburg-tutkimuskeskuksessa. Fullwood oli osana mustien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kulttuurisia ja sosiaalisia piirejä, osallistui paljon heidän

tapahtumiinsa sekä kirjoitti heidän sanoma- ja aikakauslehtiinsä. Niinpä hän sai paljon tukea, kannustusta, ymmärrystä ja apua työhönsä.²⁸

Noin vuosikymmenen aineiston keräämisen jälkeen Fullwood päätti vuonna 1999 asettaa viralliset tavoitteet työlleen. Ensimmäinen vaihe koski viiden vuoden mittaista aineiston keräämistä. Hän keräsi Yhdysvalloista ja ulkomailta kaikenlaista aineistoa esitteistä ja kirjallisuudesta aikakauslehtiin ja konferenssimateriaaleihin. Aineistoon kuuluu myös henkilötietoja sisältäviä egodokumentteja, kuten ansioluetteloita ja kirjeitä. Fullwood matkusteli osallistuen tapahtumiin ja konferensseihin, kirjoitti sähköposteja ja pyysi ihmisiltä materiaalia kokoelmaansa.²⁹

Toinen vaihe koski pysyvän säilytyspaikan löytämistä kokoelmalle. Tätä ennen kokoelma sijaitsi Fullwoodin kotona. Lopulta Fullwood päätti lahjoittaa keräämänsä BGLA-kokoelman Schomburg-keskukselle vuonna 2004, sillä koki kokoelman olevan näin helpoiten tutkijoiden saatavissa.³⁰ Haasteiksi hän mainitsee digitalisaation aiheuttaman nopean tiedostomuotojen vaihtelun sekä kokoelman tunnettuuden mainostamisen.³¹ Miten voi olla varma, että mahdollisimman moni tietää kokoelman olemassaolosta, ja että sinne pystytään edelleen tallentamaan mahdollisimman kattavasti olennaista aineistoa?

Mielestäni BGLA-kokoelman kerääminen kuvaa hyvin arkistojen hiljaisuuden aktiivista torjumista, jossa arkistojen hiljaisuuksiin jäänyt vähemmistö nostetaan tarkoituksella esiin vuosien sääntillisellä työllä. Tästä hyviä esimerkkejä Suomessa ovat esimerkiksi suomenkielistä kulttuuria tallentavan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustaminen vuonna 1831, työväen historiaa tallentavien Työväenarkiston ja Kansan Arkiston perustaminen vuosina 1909 ja 1945 sekä työväenkulttuurin, kuurojen, viittomakielisten ja seksuaalivähemmistöjen historiaa tallentava Työväenmuseumo Werstaan ja Viittomakielisten museon yhteistyö.³² Kuten aiemmin mainitsemani folkloristi Ulla-Maija Peltonen toteaa: ”Tarve oman historian ja kulttuurin säilyttämiseen ilmentää valtakulttuurin kykenemättömyyttä pitää

21 Henttonen 2023, 25.
22 Fullwood 2009, 237.
23 Fullwood 2009, 238–239.
24 Herndon 2025.
25 Fullwood 2009, 247.
26 Ibid., 242, 247.
27 Ibid., 240.
28 Ibid., 241.
29 Ibid., 242–243.
30 Fullwood 2009, 242, 246.
31 Ibid., 247.
32 Peltonen 2015, 183–184.

huolta ryhmän identiteetin kannalta keskeistä aineetonta kulttuuriperintötehtävää.”³³

Antamani esimerkit ovat kuitenkin seuroja, museoita ja arkistoja, jotka keskittyvät tiettyyn ihmisryhmään. Kaikista äänettömimmiksi kuvailut eläimet ovat hieman kinkkisempi tapaus. Eläimet eivät voi vastata keruisiin tai valvoa etujaan keräämällä Fullwoodin tapaan omaa historiaansa talteen. Eläimet ovat niin monella eri tapaa mukana arkistoaineistossa, että niistä on vaikeaa nostaa esiin tiettyä kokoelmaa. Ne eivät nimittäin ole tarkoituksella alas painettuja ja sorrettuja ihmisryhmiä, vaan hyödyn kautta nähtyä, sivussa kulkevaa omaisuutta. Toisaalta eläimiin liitetään myös vahvoja positiivisia tunteita suloisuuden, vapaa-ajan harrastusten ja maaseutunostalgian kautta. Lemmikkieläinkulttuuri onkin muodostunut kaupungistumisen myötä, kun eläimet kyettiin näkemään tuotannollisten hyötyjensä lisäksi myös ystävinä ja perheenjäseninä. Eläinten näkeminen perheenjäseninä ei ole kuitenkaan 2000-luvun lemmikkibuumin tuote, vaan Taina Syrjämää on osoittanut kissojen olleen perheenjäseniä jo 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa säädystä riippumatta.³⁴ Toisaalta myös nykyisen tehotuotannon juuret ovat 1860-luvun Chicagossa, jossa jättimäiset teurastuslaitokset veivät eläinten elämän ja kuoleman näkymättömiin niitä syövilta ihmisiltä, ja esimerkiksi rodunjalostus tuottavuuden nimissä kiihtyi ja laajeni eri eläinlajeihin.³⁵ Perheenjäseninä pitämisen lisäksi välittömässä läheisyydessä olleista hyötyeläimistä tuli siis kaukana ja näkymättömissä käsiteltäviä tuotteita.

Mielenkiintoinen projekti olisi löytää esimerkiksi tietyn eläinlajin kaikki maininnat vaikkapa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinteen ja nykykulttuurin kokoelmasta. Esimerkiksi rekilaulukortisto ja eläinperinnekortisto on jo valmiiksi järjestetty eläinlajin mukaan. Sen sijaan perinnekortistoihin kuuluvista kaskuista tai leikeistä ei löydy järjestystä eläinlajin mukaan. Tämä johtuu siitä, että näissä eläimet esiintyvät vain mainintoina, kun taas rekilauluissa ja eläinperinnekorkeissa eläimet ovat usein tekstipätkän teema. Silti muun muassa laaja tutkimus tiettyyn eläimeen kohdistuvista mielikuvista hyötyisi myös siitä, että siinä otettaisiin huomioon myös lajin maininneiden kaskujen ja leikkien tyyli: esiintyykö jokin tietty eläinlaji erityisesti vähättelevissä, pilkkaavissa tai kunnioittavissa kaskuissa tai leikeissä?

Arkistoaineistoa voi järjestää monin eri kriteerein, eikä nykyään valtavirtaa oleva tutkimus ole hyvä peruste aineiston uudelleenjärjestämiseen provenienssiperiaatetta vastaan. Sen sijaan ehdottaisin, että arkistojen hiljaisuuksia

torjuttaisiin aktiivisesti tekemällä laaja, koko arkistoaineistoa leikkaava eläinlajeittain järjestetty hakemisto. Tällöin tutkijat löytäisivät kaiken olennaisen materiaalin. Toisaalta ymmärrän arkistoalan resurssien vähäisyyden, mikä johtaa siihen, että työ laskeutuu usein apurahalla työskentelevän tutkijan harteille. Tähän ongelmaan tuokin helpotusta koko ajan kiihtyvä digitointi, kun sähköisestä aineistosta voi hakea itselleen olennaista materiaalia tekstintunnistustyökälun avustuksella.

LOPUKSI

Esittelin tässä tutkivassa ja pohdiskeluvassa esseessäni arkistojen hiljaisuuksia sekä monilajisen historian tutkimusta. Esitin oman näkemykseni tutkimusalalla vallitsevaan diskurssiin ja rikoin sitä hieman kärkkäästi esseeseen tarjoamien raamien puitteissa. Lisäksi esittelin tapausesimerkkinä yhden ihmisen elämäntyön, kokoelman, johon on tallennettu laajasti sen keräämän ihmisen omaa historiaa ja kulttuuria. Pohdin tämän BGLA-kokoelman antamaa esimerkkiä siitä, mitä voisimme myös Suomessa tehdä monilajisen historian tutkimuksen ja arkistoalan kentällä.

Arkistojen hiljaisuuksien tutkiminen on hyvin tärkeää. Aiemmin historian tutkimuksessa äänettömiksi jääneet ryhmät ansaitsevat tulla kuulluiksi ja nähdyiksi myös meidän ajastamme käsin. Vähäpätöisinä tai halveksittuina pidetyt ihmisryhmät eivät saa jäädä oman aikansa vaimentamiksi. Yleensä arkistojen hiljaisuuksiin liitetäänkin vaietut ihmisryhmät, mutta nykyinen monilajinen tutkimus liittyy tähän termiin myös eläimet, joita pidetään kaikista hiljaisimpina. Eläimiä ei ole koettu tallentamisen arvoisiksi tai pidetty mielenkiintoisina tutkimuskohteina vaan itsestäänselvänä osana arkea.

Monilajisen tutkimuksen kenttää vallitsee diskurssi, jossa painotetaan eläinten kokemaa riistoa ja alistamista historiassa. Ymmärrettävästi tämä diskurssi jatkaa eloaan, sillä lisääntyneestä tietoudesta huolimatta eläinten hyvinvointia täytyy edelleen puolustaa hyvin raivokkaasti. Tahdon kuitenkin tällä esseelläni kiinnittää huomiota siihen, ettei monilajisen historian tutkimuksen tule olla pelkkää kurjuuden tutkimusta. Se voi myös nostaa esiin eläinten ja ihmisten välisiä positiivisia suhteita, kuten esimerkiksi Taina Syrjämää on tehnyt lemmikkikulttuurin tutkimuksissaan. Tahdon tuoda tutkimusalalle positiivisuutta ja toivoa siitä, että riistonkin ohella eläimiä on voitu kunnioittaa ja niistä on voitu välittää. Tällöin voimme menneisyyden ihmisten esimerkin kautta välittää kuvaa tulevaisuudesta, jossa eläimet ja ihmiset eläisivät rinnakkain lajityypillisesti ja ilman riistoa.

33 Peltonen 2015, 183.

34 Syrjämää 2020, 151–152.

35 Syrjämää 2022, 27, 33.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Fullwood, Steven G.: Always queer, always here: creating the Black Gay and Lesbian Archive in the Schomburg Center for Research in Black Culture. *Community Archives. The Shaping of Memory*. Principles and Practice in Records Management and Archives 3. Toim. Jeannette A. Bastian & Ben Alexander. Facet Publishing, Lontoo 2009, 235–249.

Henttonen, Pekka: *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Uudistettu laitos. Avain, Helsinki 2023.

Herndon, Lisa: Arturo Schomburg & Jean Blackwell Hutson—They Started off on the Wrong Foot. Their Legacies Put Them in Lockstep. *New York Public Library* -sivusto. 9.1.2025. <https://www.nypl.org/blog/2025/01/09/arturo-schomburg-jean-blackwell-hutson-they-started-wrong-foot-their-legacies-put> Viitattu 29.1.2025.

Hirtenfelder, Claudia Towne: Finding Traces of Cows in the Archives and Telling Stories Differently. *Archivaria* (98) 2/2024, 6–41.

Kaarlenkaski, Taija ja Latva, Otto: Johdanto. *Tunteva tuote. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?* Toim. Taija Kaarlenkaski ja Otto Latva. Vastapaino, Tampere 2022, 7–24.

Latva, Otto ja Lähdesmäki, Heta: Miten kertoa menneisyydestä ja rakentaa tulevaisuutta – historiasta, ihmisistä ja muista eläimistä. *Me & muut eläimet. Uusi maailmanjärjestys*. Toim. Elisa Aaltola ja Birgitta Wahlberg. Vastapaino, Tallinna 2020, 19–41.

Latva, Otto ja Lähdesmäki, Heta: Eläimet, kasvit ja kulttuurihistoria. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Cultural History – Kulttuurihistoria 17. Kulttuurihistoriain seura, Norderstedt 2022, 469–484.

Mikkola, Kati: Vähemmistöjen roolit muuttuvassa arkistopolitiikassa. Perinnekoelomia etnisiä ja kielellisiä rajanvetoja Suomessa ja Virossa. *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Toim. Outi Hupaniitti ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 268. SKS, Helsinki 2021, 166–210.

Peltonen, Ulla-Maija: Arkistojen hiljaisuudet. *Elävä aineeton kulttuuriperintö: hankkeen loppuraportti*. Toim. Anna Kanerva ja Ritva Mitchell. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhteistyö CUPORE, 2015, 183–187. https://www.cupore.fi/wp-content/uploads/migrated-assets/tiedostot/elavaaineetonkulttuuriperinto_loppuraportti.pdf Viitattu 29.1.2025.

Schuurman, Noora ja Räsänen, Tuomas: Johdanto. *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten jäljillä*. Toim. Tuomas Räsänen ja Nora Schuurman. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1464. SKS, Helsinki 2020, 7–19.

Syrjämaa, Taina: Neiti Åkerblomin kissa ja suutariperheen Mikko. Kissa perheenjäsenenä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa. *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten jäljillä*. Toim. Tuomas Räsänen ja Nora Schuurman. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1464. SKS, Helsinki 2020, 131–157.

Syrjämaa, Taina: Eläimet, eläinperäiset tuotteet ja edistysusko. *Tunteva tuote. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?* Toim. Taija Kaarlenkaski ja Otto Latva. Vastapaino, Tampere 2022, 27–47.

HENKILÖKOHTAINEN ELÄMÄ YKSITYISESTÄ JULKISEKSI – Neiti Aika (2020) -dokumentti- elokuva eettisten kysymysten keskiössä

Aida Salmi-Vehmanen

JOHDANTO

Täältä tulevaisuudesta, täältä Sirkka-Liisan elämän lopusta, minä näen, mitä ovat ne asiat, joita Sirkka-Liisa on vaalinut. Asiat, joilla on ollut merkitystä.¹

Tämä lainaus on Elina Talvensaaren ohjaamasta ja käsikirjoittamasta dokumenttielokuvasta *Neiti Aika*, joka sai ensi-iltansa 21. elokuuta vuonna 2020. Kuulin elokuvasta ensimmäistä kertaa viime syksynä yliopistokurssilla nimeltä *Arkistot - aineistosta tutkimukseen*. Arkistoalan etiikkaa käsittelevän tehtävän osana oli katsoa elokuvan traileri. Se herätti mielenkiintoni, ja päätin katsoa elokuvan kokonaisuudessaan ja kytkeä sen tässä esseessä arkistotieteellisen ja humanistisen tutkimuksen viitekehykseen.

Elokuvan kertojana (ääninäyttelijänä Ilona Pulkkinen), käsikirjoittajana sekä itse elokuvan ohjaajana toimii Elina Talvensaari, joka muuttaa perheineen asuntoon, jonne on jätetty edellisen asukkaan, 98-vuotiaana menehtyneen Sirkka-Liisa Miettisen (1915–2012), jäämistö. Elokuva kertoo tiivistetysti siitä, mitä tämä aineisto, johon kuuluu esimerkiksi esineitä, kirjeitä, päiväkirja, valokuvia ja kaitafilmejä, kertoo omistajastaan ja hänen elämästään. Tarina kerrotaan Elina Talvensaaren näkökulmasta. Tärkeässä osassa on hänen oma suhteensa Sirkka-Liisaan ja hänen tavaroihinsa.

Monet tutkijat ovat keskustelleet siitä, millä oikeutuksella yksityiseksi tarkoitettuja päiväkirjoja ja kirjeitä

luetaan. Mikäli aineisto näyttää olevan tietoisesti tallennettu tulevia sukupolvia varten, se tuntuu saavan paremmat perustelut.² Helen Freshwaterin mukaan, ihmisen elämästä jääneiden jälkien ”henkiin herättäminen” on kuitenkin potentiaalisesti väkivaltainen teko.³ *Neiti Aika* -elokuvan tapauksessa sukulaisten ja asianosaisen lupaa ei ole voitu kysyä, sillä Miettinen menehtyi ilman lähiomaisia. Elokuvasa tarkasteluun päätyvät ”tavallisen” suomalaisen naisen henkilökohtaiset tavarat, jotka siirtyivät vieraan ihmisen omistukseen.

Rinnastan Sirkka-Liisa Miettisen jäämistön tässä esseessä henkilöarkistoja käsittelevään tutkimuseettiseen pohdintaan. Jäämistö on ikään kuin sattumanvaraisesti muodostunut henkilöhistoriallinen kokonaisuus, joka on syntynyt arkistonmuodostajan toiminnan tuloksena. Elina Talvensaaren taas rinnastan arkistoaineistoa tarkastelemaan tutkijaan ja dokumenttielokuvan akateemiseen tutkimukseen. Toki tiedostan, että käsikirjoittaja-ohjaajan ja tutkijan, sekä elokuvan ja tutkimuksen välillä, on paljon eroa, eivätkä niihin päde samat säännöt. Etiikan näkökulmasta nään näissä kuitenkin yhtymäkohtia, kun kyseessä on arkistolähteiden kautta muodostettu kuva menneisyydessä eläneestä ihmisestä. Esittelen tässä esseessä itse elokuvaa sekä siitä kirjoitettuja lehtiartikkeleja, sekä pohdin seuraavia asioita: Millä tavoin Sirkka-Liisa Miettisen jäämistöä voidaan pitää henkilöarkistona? Kenellä on oikeus

1 *Neiti Aika* (2020), DVD [20.14].

2 Leskelä-Kärki & Sjö 2020, 36.

3 Freshwater 2003, 387–379.

tehdä menehtyneen henkilön yksityisestä elämästä julkinen? Miten tämä tehdään eettisesti? Minkälaisesta positioista arkistoaineistoa tarkastellaan tutkimusetiikan näkökulmasta? Mitä Sirkka-Liisa Miettisen arkisto voi kertoa, mutta jättää toisaalta kertomatta?

NEITI AIKA -KEHUTTU JA KOHUTTU DOKUMENTTIELOKUVU

Elokuvan tarina alkaa siitä, miten ohjaaja, ja elokuvan toinen päähenkilö, Elina Talvensaari, ostaa miehensä kanssa perheelleen uuden asunnon, joka sijaitsee Helsingissä, Käpylän Olympiakylässä. Talo oli rakennettu olympiavuonna 1952, jolloin kodin edellinen asukas, Sirkka-Liisa Miettinen, oli muuttanut siihen yhdessä aviopuolisonsa Veikon kanssa. He asuivat huoneistossa useiden vuosikymmenien ajan. Sirkka-Liisan menehtyessä leskenä 98-vuotiaana, ilman lähiomaisia, myytiin huoneisto kaikkine huonekaluineen ja tavaroineen Talvensaarelle ja hänen miehelleen. Koti näytti heidän ostettuaan asunnon aivan siltä, kuin Miettinen olisi edelleen pöydällä ja läheisten valokuvat sängyn yläpuolisella hyllyllä kehyksissään. Katsojan näkökulmasta koti näyttäytyy aavemaisena. Kertoja toteaa:

Ei ollut ketään, joka hakisi ne pois. Ei ketään, joka ottaisi talteen valokuvat ja kaikki vaivalla säästetyt muistot. Minulle ne eivät merkinneet mitään. Kuinka moni edes huomasi, että kokonainen elämä oli päättynyt?⁴

Voisin kuvitella, että asunnon tavarapaljous saattoi tuntua aluksi lähinnä työläältä projektilta, johon kuuluisi luopuminen suurimmasta osasta tavaroista joko roskiin heittäminen, lahjoittaminen tai myymisen kautta. Käy kuitenkin niin, ettei Talvensaari raaskikaan luopua näistä esineistä. Hän tuntuu kokevan vastuuta siitä, että tavaroiden kautta häviäisi muisto niiden omistajasta. Aluksi merkityksettömistä esineistä tuleekin erittäin merkityksellisiä. Talvensaari alkaakin tutkia minkälaiselle henkilölle esineet ovat kuuluneet, ja siitä muotoutuu vuosien prosessi ja dokumenttielokuvan aihe.

Ohjaaja saa selville, että Sirkka-Liisa syntyi 7. elokuuta 1915 Joensuussa. Hän vieraillee Pielisen museossa, jossa on esillä näyttely Sirkka-Liisan isovanhempien kodista. Museon arkistosta löytyy Dybergin perikunnan kokoelma, joka sisältää Sirkka-Liisan suvun kirjeitä, joista muutama on hänen itsensä lapsena kirjoittamia. Talvensaari haluaa oppia ymmärtämään ja tuntemaan Sirkka-Liisan, mutta häneltä itseltään ei löydy kotoaan montaa kirjettä,

ja arkiston kirjeetkin olivat kaikki lapsuudessa kirjoitettuja. Suurin osa elokuvassa esitetyistä kirjeistä on osoitettu Miettisen siskolle, ja ne ovat Sirkka-Liisan äidin kirjoittamia. Näiden kautta saadaan selville pintaraapaisu Sirkka-Liisan luonteesta sekä tunne-elämästä.

Kertoja arvioi Sirkka-Liisan isän kuoleman sekä sota-ajan olleen merkittäviä hetkiä hänen elämässään. Sirkka-Liisa toimi ilmatorjuntalottana. Dokumentissa luetaan joitain hänen itse kirjoittamia kirjeitä sota-ajalta, jotka tuovat hänestä esiin uusia puolia. Äidin kirjeestä paljastuu, että sotavuosina Sirkka-Liisa tutustui tulevaan puolisoonsa, Veikkoon. Talvensaari kertoo näkevänsä ajan valokuvista, että pariskunta on selvästi rakastunut. Vuonna 1952 he muuttavat Koskelantien asuntoon Käpylään, jossa he elävät loppuelämänsä ajan.

Sirkka-Liisan elämästä kertovat kirjeet loppuvat vuonna 1964, jolloin hänen äitinsä Elna menehtyy. 1970-luvun alussa menehtyy myös rakas siskontyttö Tuulamaija vain 26-vuotiaana, mikä oli suvulle raskas menetys. Sirkka-Liisa ja Veikko matkustelevat ahkerasti ympäri maailmaa. Kaitafilmiptätkät matkoilta sekä heidän arjestaan luovat kiinnostavan katsauksen pariskunnan elämään. 1990-luku on raskasta aikaa, kun Sirkka-Liisan molemmat siskot sekä aviomies Veikko menehtyvät. Talvensaari on löytänyt sanomalehtiarkistosta heidän kuolinilmoituksensa, jotka esitellään elokuvassa. Talvensaari kertoo:

Sitten Sirkka-Liisa on yksin. Se, mikä minua on kauhistuttanut, on nyt tapahtunut. Sirkka-Liisalla ei ole enää ketään läheisiä. Ei ketään, joka jäisi hänen jälkeensä. Mutta nyt tajuan, että vaikka joku jäisikin ja muistaisi hänet, hän katoaa silti. Vaikka minä kuinka muistaisin hänen tarinansa, mikään ei voi häntä enää pelastaa. Koska se ei olekaan muistaminen, joka tekee elämästä merkityksellisen, vaan merkitykset ovat elämässä itsessään.⁵

Toki Sirkka-Liisa ei ole aivan yksin, vaikka sukulaiset ovatkin menehtyneet, sillä hänellä on ystävänsä ja omat yhteisönsä, jotka elokuvassa jäävät kuitenkin melko pimentoon. Esitellyistä valokuvista huomaa kuitenkin, että Sirkka-Liisa käy monenlaisilla ryhmämatkoilla. Valokuvia löytyy yhdeksänkymppiseksi asti, mutta ei viimeisiltä vuosilta. Kotisairaanhoidajan merkinnöistä Talvensaari näkee, että sairaalaan lähtöjä tuli useita, ennen kunnes sieltä ei lopulta palattukaan kotiin. Lopuksi kerrotaan Sirkka-Liisan hautausmaasta. Hän oli itse suunnitellut ne ja paikalla oli useita ystäviä. Talvensaari perheineen joutui loppujen lopuksi muuttamaan pois Miettisten asunnosta, kun se kävi perheelle

4 *Neiti Aika* (2020), DVD [03.45].

5 *Neiti Aika* (2020), DVD [45.58].

liian pieneksi. Sirkka-Liisan ja Veikon tavarat muuttivat perheen mukana myös uuteen kotiin.

Elokuva sai ensi-iltansa DocPoint-festivaalilla. Se herätti ensi-iltansa jälkeen paljon kiinnostusta, ja se on palkittu Vuoden parhaan dokumenttielokuvan Jussi-palkinnolla. Monet elokuva-arviot kehuivat sitä vuolaasti, vaikka joitain kriittisempiäkin huomioita löytyi. Esimerkiksi Ylen artikkelin mukaan ”Neiti Aika toimii samanaikaisesti meditatiivisena ja elämän peruskysymyksiä käsittelevänä kokemuksena”.⁶ Helsingin Sanomissa taas kirjoitettiin siitä, miten ”syntyi kriitikoiden mukaan syvällinen ja hienosti kirjoitettu dokumentti, jossa sen tekijä löytää aiheensa, alkaa tutkia sitä ja muuttuu itsekin sitä tehdessä”.⁷

Toisaalta soraääniäkin on ollut. Näistä yksi on Taide-lehdessä vuonna 2021 ilmestynyt artikkeli, jonka otsikkona on ”Onko kuolleella enää yksityisyyttä?”. Siinä Leena Kuumola pohtii sitä, miksei elokuvan aihepiiri ja dokumentin syntyyn vaikuttanut asetelma ole herättänyt yleisössä yhtään ihmettelyä ja eettistä keskustelua. Hän kuvaa elokuvaa jopa ”sosiaalipornoksi”.⁸ Vaikka mielipiteeni elokuvasta ei ole yhtä kriittinen, on Kuumolan pohdinnassa yhtymäkohtia arkistoalallekin tärkeisiin eettisiin kysymyksiin. Kuumolan tapaan pidän elokuvaan, ja kuolleiden henkilöiden tutkimiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä yleisestikin, tärkeinä ja huomionarvoisina.

JÄÄMISTÖ HENKILÖARKISTONA

Kuten Elina Talvensaari, henkilökohtaisiin aineistoihin törmäävä voi päättää pitää aineistot itsellään. Aineistoa voi tarjota myös sukulaisille, mikäli heitä on mahdollista jäljitellä. Mikäli tämä ei ole mahdollista voidaan aineistoja tarjota arkistolle, jolloin niiden elinkaari säilyy. Aineiston vastaanottamiseen vaikuttavat kuitenkin hankintapolitiikka sekä aineiston käytölle asetetut ehdot.⁹

Henkilöarkistot muodostuvat aineistosta, jotka ovat joko osin tai sattumanvaraisesti tai tietoisesti eri vaiheissa valikoituja. Arkistossa arkistokokonaisuutta järjestellään ja kuvaillaan, mikä vaikuttaa siitä tehtäviin tulkintoihin. Kokonaisuuteen kuuluvaa aineistoa voi tulla lisää ja joskus sitä on hävinnyt.¹⁰ Sirkka-Liisa Miettisen jäämistöä voidaan

mielestäni kuvata yksityishenkilön, eli Elina Talvensaaren omistuksessa olevana, henkilöarkistona. Toki aineistoa ei ole kuvailtu tai luetteloitu, eikä sitä säilytetä omana kokonaisuutenaan. Talvensaari kertoo elokuvassa esimerkiksi itse käyttävänsä Miettisen jäämistön nappeja omiin käsitöihinsä sekä juovansa ja syövänsä hänen astioistaan. Talvensaaren perheen koti on myös sisustettu Miettisten vanhoilla huonekaluilla.¹¹

Samaa henkilöä koskevia aineistoja voi sijaita useassa eri arkistossa. Merkittävä lähde dokumenttielokuvasa on Pielisen museon arkistokokoelmaan kuuluvat kirjeet, joita Sirkka-Liisa oli lapsena kirjoittanut. Pääpaino elokuvan kerronnan tiedonlähteinä on valokuvissa ja kaitafilmeissä, sekä kirjeissä, joista suurin osa on arvioni mukaan kuulunut Sirkka-Liisan äidille, ja jotka todennäköisesti siirtyivät hänen haltuunsa äidin menehdyttyä 1960-luvulla. Osa kirjeistä vaikuttaisi myös olleen siskoilta perittyjä, mutta tästä en saanut varmuutta. Valokuvia ja kaitafilmejä on käytetty elokuvassa runsaasti. Pienemmässä osassa ovat esineet, joita toki kuvataan elokuvassa, mutta se, mitä ne kertovat Sirkka-Liisasta, jää vähemmälle, vaikka esineet olisivatkin mielenkiintoinen lähdeaineisto. Elina Talvensaari on käyttänyt lähteenään myös sanomalehtiaineistoa sekä haastattelut hautajaisiin liittyen Sirkka-Liisan ystävää.

Aineistojen luovutuksessa arkistolle tapahtuu yleensä seulontaa, jolloin arkistossa säilytään valikoitu aineisto, joka on arkiston hankintapolitiikan mukaista. Jokaisen toimijan kohdalla tehdyt valinnat vaikuttavat siihen, mikä päätyy talletettavaksi.¹² Sirkka-Liisa Miettisen jäämistö on aineisto, jota ei ole todennäköisesti seulottu lainkaan, vaan se koostuu hänen omaisuudestaan yksityisimpiä muistoesineitä ja kirjeitä myöten. Kriitikko Leena Kuumola ihmettelee sitä, miksei Sirkka-Liisan asunnon lahjoituksena saanut kirkko poistanut jäämistöstä intiimeimpiä asioita, kuten kirjeitä, valokuvia ja päiväkirjoja ennen asuntonäyttöä, jotta olisi ”suojeltu ihmisen arvokkuutta ja yksityisyyttä”?¹³ Riitta Koivurannan artikkelissa Helsingin Sanomissa kerrotaan, miten Talvensaari kertoo perusteleensa jäämistön asiakirja-aineiston käyttöä dokumentissaan osittain siksi, että suvun kirjeitä löytyi arkistoituna Pielisen museosta:

- 6 Tuomas Karemo, Tylsää ihmistä ei ole olemassa – Neiti Aika -dokumenttielokuvan Sirkka-Liisa on samalla vuoden epäkiinnostavin ja tärkein päähenkilö, YLE 7.1.2021.
- 7 Leena Virtanen, Elina Talvensaari peri tuntemattoman naisen koko jäämistön ja teki sen perusteella tämän elämästä syvällisen dokumenttielokuvan, Helsingin Sanomat 29.12.2020.
- 8 Leena Kuumola, Onko kuolleella enää yksityisyyttä?, Taide 1/2021.
- 9 Nylund 2018, 85.
- 10 Kivilaakso, Karhu & Parente-Čapková 2024, 12.
- 11 *Neiti Aika* (2020). DVD.
- 12 Nylund 2018, 86–87.
- 13 Leena Kuumola, Onko kuolleella enää yksityisyyttä?, Taide 1/2021.

Ne ovat siellä julkisessa arkistossa kenen tahansa luettavina. Siksi ei tuntunut siltä, että heidän sisäinen päämääränsä olisi ollut salata ne tai pitää yksityisenä, jos kirjeenvaihto lahjoitetaan museolle. Tiedän, että sen suvun naisten talousasioista on tehty esimerkiksi gradu, eli muutkin ovat tutkineet niitä. Sekin oli yksi asia, joka helpotti omaa eettistä pohdintaani.¹⁴

Toki arkistossa on Mietteisestä ainoastaan lapsuuden aikaisia kirjeitä, joiden sisältö ei ole todennäköisesti kovinkaan arkaluontoista. Vaikka suvun historiaa on tutkittu ja arkistoitu, ei Sirkka-Liisa Miettinen olisi välttämättä itse halunnut, että hänen omistamansa asiakirjat päätyisivät muiden luettavaksi ja omaisuus tulkinnan kohteeksi. Arkistoaineistojen eettisesti vastuullisen käytön määrittely onkin haastavaa, koska kyse on käsitteistä, jotka ovat sekä tilannekohtaisia että tulkinnanvaraisia, ja ne liittyvät ensisijaisesti elossa olevien ihmisten moraalisiin ja laillisiin oikeuksiin.¹⁵ Mutta mitä tapahtuu, kun arkistoaineisto koskee menehtynyttä henkilöä, jolla ei ole elossa olevia sukulaisia?

KENELLÄ ON OIKEUS KERTOA TOISEN ELÄMÄSTÄ?

Suomessa henkilötietoja saa julkaista hyvin laajasti sananvapauden ja painovapauden nimissä, mutta tähän liittyy runsaasti eettisiä kysymyksiä.¹⁶ Ihmisen menehtyttyä henkilö lakkaa olemasta Suomen perustuslain piirissä, joka pitää huolta yksilön oikeudesta päättää omasta yksityisyydestään.¹⁷ Myöskään arkistoalalla laajasti sovellettava tietosuojalainsäädäntö ei suojaa kuolleita henkilöitä. Esimerkiksi yksityisarkistoissa on kuitenkin aineistoa tutkivan usein allekirjoitettavana sitoumus, joka kattaa niin elävät kuin kuolleetkin henkilöt. Näissä lukee: ”Sitoudun, etten käytä aineistoa sen henkilön vahingoksi tai halventamiseksi, jota aineisto koskee, tai hänen läheistensä vahingoksi tai halventamiseksi.”¹⁸ Eli vaikka toiminta olisi laillista, ei se välttämättä ole eettistä.

Julkisen sanan neuvosto on koostanut kattavat *Journalistin ohjeet*, joissa käsitellään sananvapauden vastuullista käyttöä mediassa. Ne liittyvät esimerkiksi amatilliseen asemaan, tietojen hankkimiseen ja julkaisemiseen sekä ihmisarvoon, yksityisyyteen ja julkisuuteen.

Esimerkiksi kohdassa 25. sanotaan, että ”yksityiselämään kuuluvia erityisen arkaluonteisia seikkoja voi julkaista vain asianomaisen suostumuksella tai jos niillä on poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä”.¹⁹ Talvensaari vaikuttaa miettineen näitä asioita, ja ehkä juuri siksi kaikista arkaluontoisimmat sisällöt on elokuvasta jätetty pois. Helsingin Sanomien artikkelissa ohjaaja kertoo pohtineensa koko sen kuuden vuoden ajan, jota hän elokuvaa teki, paljon omaa oikeuttaan tutkia ja tuoda esiin Sirkka-Liisa Miettisen elämään liittyviä asioita:

Minusta tuntuu, että olen kaikki mahdolliset ajatukset miettinyt, että saako näin tehdä ja mikä oikeuttaa tai puhuu sitä vastaan. Ensinnäkään ei ole ketään, keneltä kysyä lupaa. Viime kädessä voin tukeutua vain omaan harkintaani, omaantuntooni ja omaan eettiseen punnintaani.²⁰

Elina Talvensaari osti asunnon lisäksi koko Sirkka-Liisa Miettisen jäämistön. Sen omistajana hänellä on laillisesti oikeus käyttää sitä itse parhaaksi kokemallaan tavalla. Talvensaari kertoo:

Juridisesti sille ei ole estettä, asia on tietenkin tarkistettu tuotantoyhtiön toimesta. Kenellä tahansa on oikeus kertoa toisen elämästä, kunhan ei loukkaa kunniaa. Missään nimessä en pyrkinyt siihen tai löytämään joitain kauheita skandaaleita toisesta ihmisestä.²¹

Talvensaari kertookin, että on tarkoituksella jättänyt joitain intiimeimpiä asioita pois elokuvasta. Hän myös halusi itse toimia tarinan kertojana, jotta katsoja ymmärtäisi, että näkökulma Sirkka-Liisaan on ohjaajan oma.²² Elokuvassa onkin paljon esiteltynä niitä tunnekokemuksia, jotka Talvensaarella heräävät Sirkka-Liisaa koskevaa aineistoa läpikäydessä. Mielestäni on hyvä ratkaisu, että elokuvan tarina kerrotaan Talvensaaren omien tulkintojen kautta. Niin dokumenttielokuvassa rakentuva henkilökuva kuin biografinen tutkimuskin ovat juuri tulkintojen tekemistä, eivätkä pysyviä tai muuttumattomia faktoja.

14 Riitta Koivuranta, Onko oikein tehdä kuolleen ihmisen menneisyydestä julkinen?, Helsingin Sanomat 18.2.2021.

15 Salonen 2024, 46.

16 Hupaniittu 2024. Luentodiat.

17 731/1999 Suomen perustuslaki:10 § Yksityiselämän suoja. Finlex.

18 Hupaniittu 2024. Luentodiat.

19 Julkisen sanan neuvosto, Journalistin ohjeet. 1.10.2024.

20 Riitta Koivuranta, Onko oikein tehdä kuolleen ihmisen menneisyydestä julkinen?, Helsingin Sanomat 18.2.2021.

21 Riitta Koivuranta, Onko oikein tehdä kuolleen ihmisen menneisyydestä julkinen?, Helsingin Sanomat 18.2.2021.

22 Riitta Koivuranta, Onko oikein tehdä kuolleen ihmisen menneisyydestä julkinen?, Helsingin Sanomat 18.2.2021.

Riitta Koivurannan artikkelissa pohditaan sitä, olisiko elämäntarinan kertominen ollut eettisesti hyväksyttävämpää, jos kertojana olisi toiminut Sirkka-Liisan sukulainen tai edes joku muu hänet tuntenut ihminen?²³ Itse ainakin ajattelen, että kyllä, koska silloin voitaisiin paremmin tietää, mitä Sirkka-Liisa olisi itse toivonut. Mutta toisaalta on mielenkiintoista, miten dokumentti rakentaa kuvan Sirkka-Liisasta lähestulkoon vain sitä kautta, mitä hänen kotinsa esineet ja asiakirjat hänestä kertovat. On myös helpottavaa kuulla, että elokuvan julkaisun jälkeen Sirkka-Liisan tunteneita henkilöitä otti ohjaajan yhteyttä. He kertoivat, että elokuva kuvastaa hyvin Sirkka-Liisaa. Tämä oli ohjaajalle suuri helpotus.²⁴

AINEISTOA TUTKIVAN POSITIO JA ITSEREFLEKTIO

Henkilökohtaisen ja omakohtaisen arkistoaineiston parissa työskennellessä etiikalla on tärkeä merkitys. Etiikassa on kyse siitä, millä tavalla tutkija kohtaa tutkittavan, sekä siitä, millä tavoin hän käyttää toisen tuottamaa, lähtökohtaisesti yksityiseksi tarkoitettua materiaalia oman tutkimuksensa materiaalina. Käytetäänkö useiden henkilöiden tuottamaa aineistoa vai keskitytäänkö yhden ihmisen tuottamaan aineistoon?²⁵ Jokainen tutkija lähestyy aineistoa oman alansa lähtökohdista ja osittain myös sattuman viemänä.²⁶

Elina Talvensaari käyttää elokuvassaan itse omistamaansa yksityisarkistoa, joka tulee osaksi hänen elämänpolkuun juurikin sattuman kautta. Hänen suhteensa aineistoon on erittäin läheinen, koska hän säilyttää sitä omassa kodissaan, ja asuu samassa asunnossa kuin Sirkka-Liisa Miettinen muutamaa vuotta aiemmin. Asunto, jossa Sirkka-Liisa asui, on ollut Talvensaarelle koti, johon liittyy rakkaita muistoja ja sentimentaalisuutta. Hän tarkastelee aineistoa tunneperäisesti, mutta myös elokuvaohjaajan roolissa. Toisaalta kokemusta ihmisen elämän tutkimisesta ja tutkimuksen eettisistä kysymyksistä hänellä on antropologian tutkintonsa kautta. Talvensaari kertoo:

Kuvien ihmiset ovat tulleet minulle tutuiksi – Ja koska tunnen kaikki ne paikat ja huonekalut, joilla he istuvat ja syövät, tulee valokuvista melkein kuin muistikuvia. Ihan kuin muistaisin, että tuolla Sirkka-Liisa otti aurinkoa parvekkeella silloin kesällä 1957, kun minä en

ollut vielä olemassa.²⁷

Talvensaari on asuntonsa kautta siis hyvin lähellä ”tutkittavaa”, jonka vuoksi Sirkka-Liisan elämän tarkastelu objektiivisesti on ollut arvioni mukaan mahdotonta. Vaikka he eivät tunteneet, on Sirkka-Liisasta tullut kuolemansa jälkeen läheinen ohjaaja-käsikirjoittajalle. Toisen ihmisen henkilökohtaisiin asioihin tutustuminen objektiivisesti on usein vaikeaa. Siksi onkin tärkeää olla tietoinen omista tunteistaan ja havainnoida niitä, esimerkiksi kirjoittamalla niitä ylös. Olisi hyvä toimia toisaalta kriittisesti, mutta myös ymmärtävästi aineistoa kohtaan, sekä olla eettisesti tietoinen omasta tulkitsijan roolista. Esimerkiksi Maarit Leskelä-Kärki on todennut empatian olevan tärkeä tutkijan työväline. Empatian sekä kontekstualisoinnin kautta on mahdollista löytää tutkimusaineistosta merkittäviä oivalluksia ja tehdä menneisyyden henkilöistä ymmärrettäviä.²⁸ Usein puhutaankin empaattisesta tutkimusotteesta tai katseesta aineistoon, joka tarkoittaa ymmärtävää ja myötäelävää lukemisen tapaa. Empatia on kuitenkin myös kyseenalaistettava, jotta voidaan nähdä aineiston historiallinen etäisyys ja vieraus. Myös hidas lukutapa, jolla pikkuhiljaa tutustutaan asiakirjojen kirjoittajaan, on suositeltava tapa tutustua aineistoon, ja sitä kautta myös empatian määrä kasvaa.²⁹ Arvioisin Elina Talvensaaren tutustuneen Sirkka-Liisan aineistoon rauhassa, empaattisella katseella. Tämä on ehkä ollut itsestään selvää siinä mielessä, että aineisto oli vuosia läsnä ohjaajan jokapäiväisessä arjessa niin passiivisessa kuin aktiivisessakin roolissa ennen elokuvan valmistumista. Sanoisin empatian jopa huokuvan elokuvasta. Se näkyy erityisesti siinä lämpimässä sävyssä, jolla Talvensaari puhuu suhteestaan Miettiseen.

Empaattisuuden lisäksi tutkijan on tärkeää tunnustaa ja tunnustaa oma valta-asemansa suhteessa tutkittavaan ja häntä koskevaan aineistoon. On tärkeää suhtautua kriittisesti lähteisiin sekä harjoittaa itsereflektiota prosessin läpi.³⁰ Elokuvassa ei mielestäni tuoda juurikaan esiin Talvensaaren suurta valtaa suhteessa aineistoon. Itsereflektiosta kertoo kuitenkin se, että elokuvan pohdiskelevaa kertojan puhetta kirjoitettiin uusiksi satoja kertoja:

Teimme sellaisen päätöksen, että emme esitä väitteitä Sirkka-Liisasta, vaan oikeastaan kaikki lauseet

23 Riitta Koivuranta, Onko oikein tehdä kuolleen ihmisen menneisyydestä julkinen?, Helsingin Sanomat 18.2.2021.

24 Riitta Koivuranta, Onko oikein tehdä kuolleen ihmisen menneisyydestä julkinen?, Helsingin Sanomat 18.2.2021.

25 Leskelä-Kärki & Sjö 2020, 35–36.

26 Kivilaakso, Karhu & Parente-Čapková 2024, 13.

27 *Neiti Aika* (2020). DVD, [35.22].

28 Leskelä-Kärki 2020, 42.

29 Leskelä-Kärki & Sjö 2020, 36–37.

30 Leskelä-Kärki & Sjö 2020, 37.

ovat muotoa 'ihmettelen', 'mietin miten', 'voisiko olla näin' juuri sen takia, että katsojalle on todella selvää, että siinä puhutaan minun katseestani toiseen ihmiseen - - Siinä mielessä koen, että minulla on oikeus kertoa omasta kokemuksestani.³¹

Toki on huomioitavaa, että todellisuudessa elokuvan lauserakenteet eivät kaikki olleet edellä kuvattuja, vaikka useasti näin olikin. Kyse onkin juuri ohjaajan tekemästä tulkinnasta Miettisestä, ei faktoista. Hän myös tuo jonkin verran esiin itsereflektioivia ajatuksia siitä, miksi jotkin osat Sirkka-Liisa Miettisen elämäntarinassa herättävät hänessä tietynlaisia reaktioita. Hän tekee oletuksensa aineistolle toki myös oman aikansa perspektiivistä, nykyajan kontekstista käsin. Kuumolan mukaan Talvensaaren päätelmistä tulee esiin "nykyajalle ominainen historiattomuus ja sokeus menneelle ajalle ominaisille piirteille, jotka heijastuvat ihmisen elämään ja ajatteluun". Tämä pitää mielestäni ehkä osittain paikkansa, mutta on huomioitava, että kyseessä on kuitenkin viihteelliseksi luotu elokuva eikä akateeminen tutkimus, jossa luodaan laaja konteksti tutkittavan aiheen ympärille. Talvensaari tuntuu olevan oma itsensä, eikä hän ikään kuin esitä olevansa historialliseen tutkimukseen perehtynyt tutkija, vaikka tässä esseessä asetankin hänet useasti tutkijan saappaisiin. Mielestäni Talvensaari ei kerronnassa edes pyri objektiivisuuteen, mikä on taas tärkeä ohjenuora tutkimuksen tekemisessä. Koska kyseessä on elokuva, en pidä kerronnan subjektiivisuutta sinänsä ongelmallisena.

Ettinen vastuu liittyy ensisijaisesti tutkimuksen (tässä tapauksessa elokuvan) merkityksiin ja seurauksiin nyt ja myös tulevaisuudessa. Toisaalta on tärkeää pohtia myös myötätunnon ja velvollisuudentunnon kokemuksia kriittisestä näkökulmasta. Yksityisen aineiston äärellä olo voi tuntua tirkistelyltä, ja niiden lukeminen ilman niiden kirjoittajan antamaa lupaa voi tuntua ristiriitaiselta. Toisaalta tähän liittyvä syyllisyys voi johtaa korostuneeseen varovaisuuteen aineistojen käytössä.³² Melko varovaisesti Talvensaari aineistoa tuntuu lukevankin, ja olettaisin ristiriitaisten tunteiden olleen läsnä. Velvollisuudentunne tuntuu olevan myös isossa roolissa:

En haluaisi naisen tavaroita kotiini. Mutta minä olen viimeinen, joka pidän käsissäni merkkejä naisen elämästä, ja siitä, mikä oli hänelle tärkeää. Jos heitän tavarat pois, tuntuu, että hävitän hänet kokonaan.

Haluan muistaa naisen. Haluan, että nainen ja hänen tavaransa muuttuvat taas tärkeiksi. Siksi minun on pakko yrittää tuntea Sirkka-Liisa.³³

Vaikuttaisi siltä, että Miettisen tavaroiden pois heittäminen on tuntunut asuntoon muuttaessa vaikealta, ja Talvensaari on kokenut vastuuta siitä, että pitää tavaroiden myötä niiden omistajan muistoa hengissä. Ehkä idea elokuvallekin on syntynyt tästä "pakosta" tutustua Sirkka-Liisaan ja halusta pitää yllä hänen muistoaan. Elokuvan tekemisen ja tarinan välittämisen kautta, on itse jäämistöstä luopuminen varmaankin nyt helpompaa. Vaikka tarina onkin nyt kerrottu, ei toisen elämästä voi kuitenkaan selvittää niin sanotusti täyttä totuutta, vaan siinä on mukana paljon tulkinnanvaraisuuksia, minkä Talvensaarikin vaikuttaa tunnistavan. Kyseessä on, niin kuin tutkimuksessakin, ennemminkin prosessi. Ihmisen tarina arkistolähteiden kautta onkin jatkuvan tulkinnan kohteena olemista, eikä lopullinen, sulkeutunut tarina.³⁴

MITÄ HENKILÖARKISTO VOI KERTOA?

Asiakirjojen merkitys ja sisältö eivät ole pysyviä. Yksittäinen dokumentti ei vain kanna pysyvää historiallista sisältöä, vaan myös heijastaa sen tuottaneen henkilön tarpeita ja haluja. Se kertoo laajemmin esimerkiksi siitä sosiaalisesta ja kulttuurisesta kontekstista, jossa sen tuottanut henkilö ja hänen yhteisönsä toimi. Niiden tulkintaa ohjaavat tutkijan omat odotukset, tutkimuskysymykset sekä ne kehykset, joissa tutkimuskysymykset ovat syntyneet, sekä vuorovaikutus aineiston kanssa.³⁵

Kaikista elämän osa-alueisiin kuuluvista asioista ei puhuttu tai kirjoitettu niin avoimesti kuin nykyisin. On tärkeää huomioida, että vaikka jostain asiasta ei ole säilynyt lähteitä, on se silti voinut tapahtua. Se, mitä tutkija voi saada selville, on vain hyvin pieni pilkahdus menneisyydessä tapahtuneiden asioiden todellisuudesta. On tärkeää tiedostaa, että tutkittavasta henkilöstä saadaan arkistolähteiden kautta muodostettua vain pieni osa siitä, minkälainen ihminen hän oli. Kyseessä on aina enemmän hahmotelma henkilöstä kuin täydellinen muotokuva.³⁶

Ikääntyneestä Sirkka-Liisasta ei löydy yhtä paljon valokuvia kuin aiemmilta vuosilta. Uudemmissa valokuvista suurin osa vaikutti olleen risteilyiltä. Talvensaari toteaa näin Miettisen viimeisistä vuosista: "Sirkka-Liisalla näitä hetkiä

31 *Neiti Aika* (2020). DVD, [28.53].

32 Salonen 2020, 47.

33 *Neiti Aika* (2020), DVD [10.08].

34 Leskelä-Kärki 2024. Luentodiat.

35 Kivilaakso, Karhu & Parente-Čapková 2024, 13.

36 Leskelä-Kärki 2024. Luentodiat.

on vielä jäljellä 20 vuodeksi. Hän on päättänyt käyttää ne Ruotsin-laivoilla.³⁷ On mielestäni kuitenkin virheellistä olettaa, että risteilyt olisivat olleet niin tärkeä osa hänen elämäänsä, vain koska juuri näistä matkoista on säilynyt valokuvia. Pari risteilyä vuodessa on kuitenkin aika pieni osa koko vuoden tapahtumista. Suurimmasta osasta arjen hetkistä ja kohtaamisista, merkityksellistikään, ei jää jälkeä henkilöarkistoon, vaan ne elävät vain muistoissa ihmisen mielessä. Ja siksi ne ovatkin katoavia ja tutkijan tai elokuvaohjaajan tavoittamattomissa. Talvensaari on toki todennäköisesti tämän tietänyt, mutta jättänyt edellä mainitun lainauksen elokuvaan sen huumoriarvon vuoksi.

Menneisyyden ihmisten elämää tarkastellessa on tärkeää tuntee konteksti, sillä kaikki yksilön toiminta on kulttuurista, aikaan ja paikkaan sidottua. Menneisyys voi tuntua meidän ajastamme katsottuna hyvin vieraalta ja asiat tehtiin eri tavalla. Ihmisten ratkaisutkin saattavat tuntua erikoisilta, jos niitä tarkastellaan ilman kontekstia. Yksilön elämäntarina ei kerro vain tämän persoonasta ja valinnoista, vaan paljon laajemmasta.³⁸ Sirkka-Liisa Miettisenkin jäämistö kertoo myös siitä, minkälaisessa yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa ympäristössä ja ajassa hän kasvoi ja eli. Tällaista pohdiskelevaa kontekstiin sitomista ei elokuvassa ole kovinkaan paljon, ja ohjaaja toteaaakin tekevän tulkintoja omien kokemustensa kautta. Pohdinta ajan ja kulttuurin erilaisuudesta ei saa paljoakaan huomiota, vaikka se olikin ollut kiinnostavaa. Ehkä nämä seikat eivät ole kiinnostaneet Talvensaaria samassa mittakaavassa kuin kaltaistani kulttuurihistorian opiskelijaa. Talvensaari tuo kuitenkin elokuvassa esiin sen, ettei hän voi jäämistön kautta saada selville kaikkea Sirkka-Liisasta. Hän kertoo:

Elämäntapahtumat sinänsä eivät tunnu niin merkityksellisiltä, jos ei tiedä, miten ihminen niihin suhtautuu, mitä tuntee. Mutta siihen minulla ei ole pääsyä. Voin vain arvailla.³⁹

Kyse onkin pitkälti juuri arvauksista tai tulkinnasta. Tärkeässä osassa elokuvan lähdemateriaalia ovat kirjeet, joiden kautta saa esiin pieniä pilkahduksia Sirkka-Liisan tunne-elämästä. Niitä lukiessa onkin täytynyt jatkuvasti tehdä sekä ulkoista että sisäistä lähdekritiikkiä. Onko lähde jonkun henkilön itsensä kertomaa vai jonkun toisen? Tutkijan on ainakin tärkeää tuntee aineistotyypin lajihistoria ja tekstityypit, esimerkiksi päiväkirjoille tyypilliset muodot ja

lajit. On myös syytä suhtautua kriittisesti esimerkiksi ajatukseen siitä, että päiväkirjaa voitaisiin pitää ikään kuin totuutena toisen elämästä.⁴⁰ Lähdekriittinen pohdiskelu jää elokuvassa kuitenkin vähemmälle. Mielestäni tähän liittyvää pohdintaa olisi voinut olla esimerkiksi siinä mielessä, että elokuvassa kerrotaan paljon Sirkka-Liisasta nimenomaan hänen äitinsä kirjoittamien kirjeiden kautta, joissa on kyse kuitenkin toisen henkilön kokemuksesta ja tulkinnasta. Sirkka-Liisalla on kuitenkin joitain hänen itse kirjoittamiaan kirjeitä, joista selviää jotain hänen tunteistaan myös hänen omasta näkökulmastaan. Toki se, miten tunteista kerrotaan kirjeessä, ei välttämättä kuvasta aivan todennäköisesti sitä, mitä on todellisuudessa tunnettu. Kirjeissä ja päiväkirjoissa on huomioitava, että niissäkin kirjoittaja muotoilee sanottavansa kulttuuristen ja sosiaalisten käytänteiden ja tapojen mukaisesti.⁴¹ Minua jäi myös pohdituttamaan päiväkirja, jonka rikki mennyt lukko esitellään katsojalle. Epäselväksi itselleni kuitenkin jäi, miten päiväkirjan sisältöä käytettiin elokuvassa sekä se, kenen päiväkirja on.

Sirkka-Liisan jäämistö, kuten henkilöarkistot ylipäänsä, on hyvin fragmentaarinen ja täynnä aukkoja. Lopulta voidaan saada selville asioita vain hyvin rajatusti, ja paljon jää hämärän peittoon. Tutkijan on tärkeää huomioida tämä ja tuoda se selkeästi esiin. Siksi lähdekritiikki onkin tärkeää.⁴² *Neiti Aika* on lopulta vain pintaraapaisu siitä, kuka Sirkka-Liisa Miettinen oikein oli; hahmotelma hänestä ihmisenä. Talvensaari tuntuu tämän tiedostavan ja hän tuo sen elokuvassaan esiin. Lähdekriittisempää pohdintaa jäin kuitenkin kaipaamaan. Toki elokuvallisen ilmaisun ei tarvitse noudattaa yhtä tiukkoja raameja kuin akateemisen tutkimuksen.

POHDINTA

Elokuvan nähtyäni en ole voinut olla miettimässä sitä, mitä mieltä Miettinen olisi itse ollut *Neiti Aika* -elokuvasta, kun hän ei ollut tottunut julkisuuteen eläessään. Elokuva on vieläpä saanut melko paljon julkisuutta ja voittanut Jussi-palkinnonkin. Sirkka-Liisa ei olisi varmasti voinut kuvitellaakaan, että hänet jonain päivänä nähtäisiin elokuvan pääroolissa, tai että hänen henkilökohtainen omaisuutensa tulisi olemaan kiinnostuksen ja tulkintojen kohteena. Elokuva olisi voinut ilahduttaa häntä, mutta pahimmassa tapauksessa myös järkyttää, mikäli yksityisyys oli hänelle tärkeää. Tähän emme kuitenkaan voi saada enää vastausta. Itse koin tässä

37 *Neiti Aika* (2020). DVD [46.30].

38 Leskelä-Kärki 2024. Luentodiat.

39 *Neiti Aika* (2020). DVD [19.06].

40 Leskelä-Kärki 2024. Luentodiat.

41 Leskelä Kärki & Sjö 2020, 36.

42 Leskelä Kärki & Sjö 2020, 37.

esseessä kuitenkin parhaaksi jättää elokuvan juonikuva-uksesta mainitsematta arkaluontoisimmiksi kokemani juonenkäänteet. Elokuvan nähtyäni ja siitä kirjoitettuani en voi itse olla tuntematta empatiaa ja jonkinlaisen tunnesiteen, Talvensaaren tapaan, Sirkka-Liisa Miettistä kohtaan. Siksi en ole voinut olla refleктоimatta myös tämän esseen kirjoittamiseen ja julkaisemiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä.

Itsestäni tuntuisi epämukavalta ajatella, että joku minulla vieras ihminen kävisi koko omaisuuteni läpi ja kertoisi havainnoistaan suurelle yleisölle. Toisaalta unohdukseen joutuminenkaan ei tuntuisi hyvältä. Mikäli Talvensaari ei olisi muodostanut tunnesidettä aineistoon, olisi sen osat myyty, lahjoitettu tai heitetty roskiin. On kuitenkin huomionarvoista, että vaikka jäämistö olisi heitetty pois, olisi merkkejä Miettisen elämästä jäänyt, eikä hän olisi ”kadonnut”, kuten Talvensaari pelkäsi käyvän. Jälkiä hänestä olisi jäänyt esimerkiksi viranomaisarkistoihin, suvun kokoelmaan Pielisen museossa, sanomalehtiaineistoon sekä ystävien valokuviin. Muisto Sirkka-Liisasta on jäänyt elämään elokuvan lisäksi myös hänen ystäviensä ja tuttaviensa kautta, vaikka lähisukulaisia hänellä ei menehtyessään enää ollutkaan. Hän ei siis mielestäni olisi jäänyt aivan niin unohdukseen kuin miten Talvensaari elokuvassaan kuvaa.

Arkistoalalla on tärkeää kiinnittää huomiota säilyttämisen politiikkaan. Yksityisaineiston arkistointi mahdollistaa sekä vanhemman, mutta myös meidän aikamme, usein täysin digitaalisen aineiston, tallentamisen ja tutkimustyön.⁴³ Myös ei-julkisuuden henkilöitä koskevien asiakirjojen tallentaminen on merkityksellistä. Yksittäisten ihmisten ja ryhmien arkisesta toiminnasta syntyvien sekalaisten aineistojen säilyttäminen ja tutkiminen on tärkeää, koska jokainen elämä on aivan omanlaisensa. Niistä avautuu aina jokin perspektiivi myös historiallisiin kehityslinjoihin.⁴⁴ Sirkka-Liisasta kertovalla aineistolla on oma mikrohistoriallinen arvonsa, ja on hienoa, että se on tunnustettu niin elokuvassa kuin elokuvan arvosteluissakin. Elokuvan

kautta äänen sai aivan ”tavallinen” suomalainen nainen, jonka elämä on ollut aivan yhtä arvokas kuin kenen tahansa muunkin. Tässä mielessä on hienoa, että myös tällaiset henkilöt pääsevät esiin, ja heidän tarinansa kerrotaan.

Elina Talvensaari koki Helsingin Sanomien haastattelun mukaan tekevänsä elokuvan kautta kunniaa Sirkka-Liisalle. Hän näyttäytyi hänelle jonkinlaisena kaikkien ihmisten edustajana. Hän toteaa:

En kerro hänestä siksi, että hänen elämänsä olisi niin mieleton ja ihmeellinen vaan sen takia, että hänellä oli elämä niin kuin meillä kaikilla, ja siinä oli omat tärkeät merkityksensä. Ymmärrän tietenkin, että joku voi pitää yksityisyyttä niin isona asiana, että se ohittaa kaiken. Minä ajattelin sen inhimillisempänä, että vainajia muistetaan ja koitetaan nähdä, millaisia he olivat.⁴⁵

Mielestäni tämä ajatus menehtyneiden muistamisesta on kaunis. Uskoisin, että monet olisivat vain heittäneet Sirkka-Liisan esineet pois, ilman kummempia tunnon tuskia. Arvostan siis Elina Talvensaarella hänen empaattisuuttaan. Elokuvaan liittyy toki eettisiä kysymyksiä, joita olen tässä esseessä tuonut esiin. Elina Talvensaari tuntuu kuitenkin pohtineen paljon eettisiä asioita, vaikka joitain puutteita elokuvan kerronnasta sekä lähdekritiikistä mielestäni löytyy. En osaa sanoa, oliko elokuvan tekeminen oikein vai väärin. Lopputulos on mielestäni kuitenkin monella tavalla Sirkka-Liisaa kunnioittava ja se on toteutettu lämmöllä, tunteella, sekä suurella harkinnalla. Neiti Aika on mielenkiintoinen osoitus siitä, minkälaisia asioita henkilöarkistot voivat kertoa, ja miten niiden sisältämiä aineistoja voidaan tulkita. Mielestäni tärkein sanoma elokuvan taustalla on kuitenkin se, että jokaisen elämä, ihan tavallisen Sirkka-Liisankin, on ainutlaatuinen ja kiinnostava.

43 Leskelä-Kärki, Sjö & Lulu 2020, 324–325.

44 Salonen 2020, 65.

45 Riitta Koivuranta, Onko oikein tehdä kuolleen ihmisen menneisyydestä julkinen?, Helsingin Sanomat 18.2.2021.

LÄHTEET

Alkuperäisaineisto

Audiovisuaalinen aineisto

Neiti Aika Sk: Elina Talvensaari. O: Elina Talvensaari. K: Joonas Pulkkanen. Le: Okku Nuutilainen. La: Juha-Matti Toppinen. M: Tommi Mäki. Ä: Viktor Toikkanen & Emilia Haukka. N: Ilona Pulkkinen (kertoja), Sanni Haahdenmaa (lukijääni: Sirkka-Liisa aikuisena), Martta Grönholm (lukijääni: Sirkka-Liisa lapsena, Eila Roine (lukijääni: Sirkka-Liisan äiti), Ahti Jokinen (lukijääni: Sirkka-Liisan isoisä), Paula Patosalmi (kanttori), Karoliina Vidgrén (pappi), Inari Talvensaari (vauva), Aulis Talvensaari (vauva), Jussi Rantamäki (perhettä), Ilmari Rantamäki (perhettä), Anna-Reeta Talvensaari (kukansitoja). T: Elokuvyhtiö Oy Aamu Ab / Emilia Haukka & Jussi Rantamäki. E: 21.8.2020. Suomi. Videokopion kesto 60 min.

Aikakaus- ja sanomalehdet

Koivuranta, Riitta: Onko oikein tehdä kuolleen ihmisen menneisyydestä julkinen? Helsingin Sanomat 18.2.2021. Verkkoartikkeli. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007811148.html> Viitattu 24.3.2025.

Virtanen, Leena: Elina Talvensaari peri tuntemattoman naisen koko jäämistön ja teki sen perusteella tämän elämästä syvällisen dokumenttielokuvan. Helsingin Sanomat 29.12.2020. Verkkoartikkeli. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007708206.html> Viitattu 24.3.2025.

Lainsäädäntö

731/1999 Suomen perustuslaki. 10 §Yksityiselämän suoja. Finlex 2018. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731#chp_2_sec_9_heading Viitattu 29.3.2025.

1050/2018 Tietosuojalaki. Finlex 2018. <https://finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/2018/1050/ajantasa/2024-01-12/fin> Viitattu 29.3.2025.

Verkkosivujen tekstiaineistot

Karemo, Tuomas: Tylsää ihmistä ei ole olemassa – Neiti Aika -dokumenttielokuvan Sirkka-Liisa on samalla vuoden epäkiinnostavin ja tärkein päähenkilö. Yle 7.1.2021. <https://yle.fi/aihe/a/20-296611> Viitattu 24.3.2025.

Julkisen sanan neuvosto: Journalistin ohjeet. <https://jsn.fi/journalistin-ohjeet/> Viitattu 24.3.2025.

Suomen Tietokirjailijat Ry: Elämäkertahankkeen juridiikkaa, osa 1. <https://www.suomentietokirjailijat.fi/kirjailijalle/oikeudellinen-neuvonta/kova-laki/elamakertahankkeen-juridiikkaa-osa-1.html> Viitattu 24.3.2025.

Tutkimuskirjallisuus

Freshwater, Helen: The Allure of the Archive. *Poetics Today* 2003, 24 (4), 729–753.

Kivilahti, Katri, Karhu Hanna & Parente-Čapková, Viola: Johdanto. Historian, kulttuurin ja kirjallisuuden tutkijat yksityisarkistoissa. Teoksessa *Tutkimuspolkuja yksityisarkistoihin. Aineistot historian kulttuurin ja kirjallisuuden tutkimuksessa*. Toim. Hanna Karhu, Katri Kivilaakso & Viola Parente-Čapková. SKS, Helsinki 2024.

Kuumola, Leena: Onko kuolleella enää yksityisyyttä? *Taide* 1/2021, 28–29.

Leskelä-Kärki, Maarit & Sjö, Karoliina: Päiväkirjat, minus ja historia. Teoksessa *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020.

Leskelä-Kärki, Maarit: Ethical encounters in the archives. On studying individuals in esoteric contexts. Julkaisussa *Approaching Esotericism and Mysticism: Cultural Influences Vol 29* (2020). Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Tiina Mahlamäki, Björn Dahla & Ruth Illman. Scripta Instituti Donneriani Aboensis, Turku 2020, 28–48.

Nylund, Johanna: Vain sinun silmillesi. *Päiväkirja- ja kirjeaineistojen primäärikäytön jälkeinen elinkaari ja eettiset haasteet*. Kansatieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2018.

Salonen, Tuukka: Unennäkiän tosiasiat. Iiris Urron arkisto affektiivisena kokemuksena ja eettis -metodologisena haasteena. Teoksessa *Tutkimuspolkuja yksityisarkistoihin. Aineistot historian kulttuurin ja kirjallisuuden tutkimuksessa*. Toim. Hanna Karhu, Katri Kivilaakso & Viola Parente-Čapková. SKS, Helsinki 2024.

Muut lähteet

Hupaniittu, Outi: Arkistot, lainsäädäntö ja eettiset kysymykset. Luentodiat 2024. Arkistot -aineistosta tutkimukseen.

Leskelä-Kärki, Maarit: Toisen elämästä kertomisen etiikka. Luentodiat 2024. Arkistot -aineistosta tutkimukseen.

MUSEOLOGIA – PORI

Museot yhteiskunnallisina toimijoina

Minna-Riikka Tuohiniitty

MUSEOT YHTEISKUNNALLISINA TOIMIJOINA

Olen aloittanut päiväni selaamalla aamun lehteä. Tämän esseen kannalta uutiset ovat olleet sekä poikkeuksellisen relevantteja että surullisia – Museovirasto on juuri ilmoittanut yhteistoimintaneuvotteluidensa tulokset. Neuvotteluissa haettiin jopa 3,2 miljoonan euron säästöjä seuraavalle toimintavuodelle. Koko henkilökuntaa koskevien lomautusten lisäksi Museovirasto sulkee sekä Seurasaaren ulkomuseon Helsingissä, Hvitträskin Kirkkonummella, Louhisaaren Askaisissa sekä Kotkan Langinkosken museon¹. Museoviraston kirjaston kattavat ja harvinaiset kokoelmat ovat lisäksi uhattuina.

On selvää, että tarkkailemme parhaillaan murrosvaihetta, sekä tavassa, jolla museot ja museaaliset instituutiot hoitavat omaa asemaansa yhteiskunnallisena toimijana, että niiden mahdollisuuksissa määritellä taloudellisen toimintansa pitkäjänteisyyttä.

Edeltävien vuosien aikana olemme saaneet seurata museoiden repatriaatio- eli kotiutusilmiötä. Suomessa tunnetuin esimerkki tästä on vuonna 2021 aloitettu Kansallismuseon *Mäccmōš, maccâm, máhccan – kotiinpaluu* -näyttelyä seurannut saamelaisesineiden kokoelman palautus Saamelaismuseo Siidan kokoelmaan². Toisena esimerkkinä on Ruotsin Karoliinisen instituutin kokoelmista keväällä 2024 Pälkäneelle palautetut pääkallot³.

Toisaalta olemme siis saaneet seurata uuden, kriittisemmän ja monella tavalla sensitiivisemmän suhtautumisen heräämistä museoiden esinekokoelmien hallinnassa – suuntaus, jolle toivon jatkoa – ja toisaalta taloudellisen taantuman vaikutusta museoiden mahdollisuuksiin kerätä ja hoitaa yhteistä kulttuuriperintöämme kestäväällä tavalla.

Taloudelliset realiteetit eivät kuitenkaan voi, tai niiden ei ainakaan pitäisi, olla ainoa seikka, joilla arvioida museoiden toimintaa tai vaikuttavuutta. Haluan tässä esseessä tarkastella ammatillisten ja vapaaehtoisvoimien hoidettujen museoiden asemaa yhteiskunnassa, ja miettiä pitkään minkä viitekehykset pohdinnoilleni valitsen. Toisaalta pohdintaani ohjaa museolaki, ja sen määritelmät ammatilliset hoidetuille museoille. Toinen viitekehysteokseni ovat kestävän kehityksen osa-alueet; taloudellisen kestäväyyden, ekologisen kestäväyyden, kulttuurisen kestäväyyden ja sosiaalisen kestäväyyden teemat. Pysin refleктоimaan näitä osa-alueita suhteessa museotoiminnan perusajatuksiin, ja samalla jäsentämään omia ajatuksia museoiden roolista nyt ja toivottavasti myös tulevaisuudessa.

Kulttuuriperintötyö luo yhteiskunnalle arvoa, jota ei voida mitata ainoastaan taloudellisin mittarein.

1 Helsingin Sanomat 24.10.2024 Seurasaari, *Hvitträsk ja muita museokohteita suljetaan*.

2 Kansallismuseo 25.02.2021 Lokakuussa avautuva *Kotiinpaluu-näyttely kunnioittaa saamelaisesineiden repatriaatiota Saamenmaalle*

3 YLE 18.4.2024 Pälkäneen pääkallot palaavat kotiin – Ruotsi palauttaa Suomelle yli 80 rotututkimuksessa käytettyä kalloa

MUSEOIDEN MÄÄRITELMÄT

Suomessa on erittäin kattava ja monipuolinen museoverkosto. Ammatillisesti johdettuja museoita on yli 300. Näistä kolmella⁴ on valtakunnallisen museon status, kolmellakymmenelläkahdella alueellisen vastuumuseon⁵ status sekä seitsemällätoista⁶ valtakunnallisen vastuumuseon status.⁷

Ammatillisesti johdetussa museossa toimii määritelmänsä mukaan vähintään yksi vastuullinen, palkallinen henkilö, joka on myös museoammatillinen työntekijä. Tällainen työntekijä on suorittanut museologian korkeakouluopintoja vähintään sivuainekokonaisuuden verran.

Ammatillisesti johdettujen museoiden lisäksi Suomessa on kuitenkin valtava määrä muita museoita. Tarkan lukumäärän antaminen lienee mahdotonta, mutta Museoliiton mukaan erilaisia museoita Suomessa on yli tuhat.⁸ Tähän lukuun sisältyy ammatillisesti johdettujen museoiden lisäksi esimerkiksi laaja kotiseutu- ja paikallismuseoiden verkosto. Näiden museoiden joukossa on sekä palkatun, ei välttämättä museoammatillisen henkilökunnan hallinnoimia museoita, että vapaaehtoisvoimin ylläpidettyjä museoita.

Kotiseutu- ja paikallismuseoiden lisäksi meillä on laaja kenttä erilaisia paikallisia erikoismuseoita, joista pienimmästä päästä – ja oman julistuksensa mukaan Euroopan pienin – lienee vapaaehtoisvoimin kuratoitu ja ylläpidetty Velaatan Maitolaiturimuseo Tampereella, entisen Teiskon kunnan Velaatan kylän alueella, 338- tien varrella sijaitseva, nimensä mukaisesti maitolaiturille perustettu museo.⁹

Kiinnostus pienten ja erikoisten museoiden perustamiseen suurta, ja monet lienevät suhteellisen kevyin kriteerein museoiksi määriteltäviä. Itseperustettujen erikoismuseoiden esiintyminen on kuitenkin mielestäni ihasuttava, lähes underground-liikehdintää muistuttava ilmiö. Kiinnostus erilaisiin pieniin erikoismuseoihin ja paikallisiin erikoismuseoihin on myös suurta, kuten olen saanut huomata toimiessani vuonna 2024 Turun yliopistossa ja Åbo Akademiassa museologiaa opiskelevien ainejärjestö

Museion Ry:n verkkolehti Kabin toisena päätoimittaja. Syksyllä 2024 julkaistavan toisen numeron teemana on *Kotiseutu- ja paikallismuseot sekä paikalliset erikoismuseot*¹⁰, joka on herättänyt tavallista suuremman vastakaibun artikkelien tarjoamisessa.

RAHOITUS - MUSEOT OSANA TALOUDELLISTA KESTÄVYYTTÄ

Ammattimaisesti johdettujen, museolain alaisten museoiden rahoitus koostuu valtion ja kuntien rahoitusosuuksista, museoiden omista tuloista kuten pääsymaksu- tai palveluja myyntituloista, sekä muusta ulkopuolisesta rahoituksesta¹¹. Muuta ulkopuolista rahoitusta voidaan saada esimerkiksi erilaisten EU-hankerahoitusten tai toiminta-avustusten kautta. Paikallis- ja kotiseutumuseot voivat saada myös valtiolta, kunnilta tai esimerkiksi Euroopan Unionilta erilaisia toiminta- tai hankeavustuksia, mutta ammatillisesti johdettujen museoiden tyyppistä rahoitusosuutta niillä ei ole. Avustusten ja tukien lisäksi nämä museot voivat rahoittaa omaa toimintaansa esimerkiksi päälipputuloilla, varainkeruulla, myyntiartikkeleilla tai yhdistyksen – kuten kotiseutuyhdistyksen – jäsentuloilla. Pääsymaksujen tuottama tulo jää kuitenkin selkeästi matalaksi. Museoviraston ”*Paikallismuseotoiminta Suomessa vuonna 2021*” -julkaisun mukaan tarkasteluvuonna paikallismuseot keräsivät pääsymaksuja yhteensä hieman alle 600 000 euroa, joka tarkoittaa keskimäärin noin 4000 euron pääsylipputuloa museota kohden¹² – tässä kuitenkin lienee huomioitava pääsylipputulojen epätasainen jakautumien suosituimpien ja vähemmän vierailijoita keräävien paikallismuseoiden välillä.

On kenties pohdittava myös paikallis- ja kotiseutumuseoiden uudistumiskykyä; voidaanko museon näyttelytoimintaa ylläpitää johdonmukaisesti ja sitoutuneesti, yleisöä kiinnostavasti ja kenties jopa uusia mahdollisuuksia etsien? Onko museoita ylläpitävillä tahoilla taloudellisia tai muita resursseja esimerkiksi järjestää muuta tuloa tuottavaa tapahtumaa museon alueella? Onko mahdollisuuksia houkutella lisää kannatusjäseniä tai osataanko jäsenhankintaa

4 Suomen Kansallismuseo, Kansallisgalleria sekä Luonnontieteellinen keskusmuseo Museovirasto *Tietoa Suomen museoista*

5 Museovirasto *Alueelliset vastuumuseot*

6 Museovirasto Valtakunnalliset vastuumuseot

7 Museovirasto *Tietoa Suomen museoista*

8 Museoliitto *Museoliitto tuntee museot ja museoammattilaiset*

9 Velaatan Maitolaiturimuseo

10 Museoin Ry, Kabi *Kirjoittajalle*

11 Museotilasto *Museoiden talous 2020*

12 Museovirasto *Paikallismuseotoiminta Suomessa vuonna 2021*

hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla?

Olen itse yrittänyt liittyä jäseneksi oman asuinalueeni paikallismuseota ylläpitävän kotiseutuyhdistyksen jäseneksi – seuran toimintaan mukaan pääseminen on kuitenkin hankalaa, eikä jäsenmaksun maksaminen realisoitu millään tavalla. Olen ehdottanut museolle myös talkoovoiimin toteutettavaa, osallistujille maksullista ikkunoiden kunnostuskurssia, mutta yhdistys kokee, ettei sillä ole edes talkootyöhön riittävää taloudellista tai henkistä resurssia. Museon ylläpidon työkuorma ja kotiseutuyhdistysten hitaasti vaihtuva jäsenistö omalta osaltaan vaikuttanee sekä mahdollisuuksiin että intoon museoiden ylläpidossa tai uusien tulonlähteiden etsimisessä.

Yhtenä suurena osatekijänä paikallismuseoiden rahoituksessa on Museoviraston myöntämä paikallismuseoiden hankeavustus, jonka tavoitteena on edesauttaa ei-ammattillisesti johdettujen museoiden kestävää koelmanhallintaa sekä museokiinteistöjen säilymistä.¹³ Tavoitteeksi nostetaan myös museoiden kulttuuriperintötyön jatkuvuus, sekä kulttuurisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti että ekologisesti kestävällä tavalla.

Vaikka ei-ammattimaisesti tai vapaaehtoisvoimin ylläpidettyjen museoiden taloudelliseen tukemiseen onkin siis useita kanavia, on kuitenkin huomioitava, että lähes tuhannen paikallismuseon joukko on saman avustuspotin äärellä. Avustusten, toiminta-avustusten tai hankerahoitusten epävarmuus ja epäsäännöllisyys voi siis aiheuttaa näiden museoiden toimintaan suurta epävarmuutta. Tiukassa taloustilanteessa esimerkiksi rakennuskannan ylläpitoon on hankala ohjata varoja, eikä ylläpitoa voida tai osata tehdä riittävän suunnitelmallisesti.

Monet paikallismuseot ovat osanneet hyödyntää esimerkiksi korkeakouluharjoittelijoita osana koelmanhallintaa tai muuta museotyötä. Vaikka korkeakouluharjoittelija voi tuoda mukanaan alkavaa ammattitaitoa ja mahdollisen harjoittelutyön tuomaa taloudellista helpotusta, on selvää, ettei harjoittelijoiden suhteellisen lyhyisiin työskentelyjaksoihin perustuva koelmanhallinta voi toimia riittävän pitkäjänteisellä tavalla.

Minulla on pitkä historia erilaisissa museoalan töissä, ja olen lisäksi harrastuneisuuden ja mielenkiinnon vuoksi seurannut tiivistä sekä suomalaisen kulttuuriperinnön että museoalan teemoja. Myönnän auliisti, että oma näkemykseni – hieman kärjistettynä – on ollut se, että valtiollisen rahoituksen piirissä oleva museaalinen toiminta on haasteista huolimatta suhteellisen vakaalla tai vähintään

ennustettavissa olevalla tasolla. Olen ollut tietoinen siitä, että vapaaehtoisvoimin hoidetut museot kamppailevat samojen haasteiden kanssa, kuin koko kolmas sektori – tekijöitä on vähän, vapaaehtoistyö kärsii resurssien niukkuudesta, vapaaehtoisten vähydestä ja siitä, että toiminnan pitkäjänteinen suunnittelu on usein vähintään haastavaa.

Ammattimaisesti johdettujen museoiden tilanne on tähän saakka ollut vakaampi, vaikkei ongelmaton sekään. On selvää, että museoalan palkat eivät varsinkaan suorittavalla tasolla ole kilpailukykyisiä, esimerkiksi museopalveluiden vaativien ammattitehtävien kuukausipalkan jäädessä jo tuhannella eurolla suomalaisten palkka- ja palkkiotulojen mediaanista^{14, 15}.

Konservaattorin taustalla olen myös kiusallinen tietoinen museoalan sisäisestä hierarkiasta, jossa on vaikeuksia tunnistaa ammattikorkeakoulusta valmistuvia konservattoreita korkeakoulutetuiksi. Olen nähnyt lukemattomia työpaikkailmoituksia, joissa opistoasteiseen työtehtävään haetaan konservattoria, koska osaamista ei tunnusteta tai tunnusteta¹⁶. Museo- ja kulttuuriperintöalan ammattiliitto MAL Ry on ottanut tähän ongelmaan kantaa omalla kampanjallaan.

Lähtökohtaistesti palkkasuosituksissa konservattorit lasketaan ainoana korkeakoulutueettuna asiantuntija-tehtävien ulkopuolelle¹⁷. Näen museoalaisen sisäisen hierarkian myös osana museoiden tekemää yhteiskunnallista toimijuutta – osaamisen tunnistamista, koulutusten ja ammattitaidon arvostamista.

On selvää, että vakaamminkin rahoitettujen museoiden kohdalla puhumme työntekijän henkilökohtaisen talouden kannalta kestävämmästä toiminnasta ja matalapalkka-alojen tuomista haasteista. Voisiko myös yksilötasolle ulottuva taloudellinen kestävyys olla yksi museoiden yhteiskunnallisen toimijuuden mittareista?

Vapaaehtoisvoimin hoidetut museot kamppailevat yhtä aikaa niukkojen taloudellisten resurssien ja vapaaehtoisten vähenemisen kanssa. Talkootöiden ja vapaaehtoisten vähentyminen on lähes kaikkia kolmannen sektorin toimijoita koskeva haaste, puhumme sitten kyläyhdistyksistä, kotiseutuyhdistyksistä tai lasten ja nuorten hyväksi tehtävästä työstä. Valtaosa vapaaehtoisvoimin museon ylläpitämiseen osallistuvista henkilöistä toimii nimenomaan puhtaasti vapaaehtoisena, sillä monien yhdistysten talous ei mahdollista edes hallitusten jäsenten kokouspalkkioiden maksua.

13 Museovirasto *Paikallismuseoiden hankeavustukset*

14 Kunta- ja hyvinvointialueyönantajat KT KVTES 2020–2021 *Kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen henkilöstö*

15 Tilastokeskus *Palkka- ja palkkiotulojen mediaani 3 160 euroa tammikuussa 2024*

16 Museo- ja kulttuuriperintöalan ammattiliitto MAL Ry 1.3.2022 *Konservaattori on korkeakoulutettu*

17 Kunta- ja hyvinvointialueyönantajat KT KVTES 2020–2021 *Kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen henkilöstö*

Opastyöhön palkataan usein nuoria kesätyöläisiä tai korkeakouluharjoittelijoita, jos heidän palkkukseensa saadaan apua. Resurssit ovat joka tapauksessa niukat – edes kaikkea vapaaehtoistyötä ei voida järjestää ajan tai materiaalikustannusten vuoksi.

Keskustelu, jota käydään liittyen Museoviraston lomautuksiin ja tiettyjen museoiden sulkemiseen liittyen, on nostanut esille myös ajatukset kansallisaarteiden säilyttämisestä ja hoivaamisesta. Esimerkiksi hallituspuolue Kokoomuksen kansanedustaja, sivistysvaliokunnan jäsen Mia Laiho ehdottaa vapaaehtoistyötä kolmannen sektorin tai yksityisen sektorin kanssa¹⁸. Tällainen näkemys toisinkin virallisen museoinstituution taloudellisesti lähemmäksi ei-ammattimaisesti tai vapaaehtoisvoimin hoidettuja, tavallisesti pieniä museokohteita. Tätä on vaikea pitää ongelmattomana lähestymisenä, sillä kohteiden ylläpito vaatii aina myös suunnitelmallisuutta, johdonmukaisuutta ja yhdenmukaisuutta, ja pitkäjänteistä näkemystä tavoitellusta tasosta, toimenpiteistä ja metodeista.

MUSEOLAKI - MUSEOT OSANA KULTTUURISTA JA SOSIAALISTA KESTÄVYYTTÄ

Ammattimaisesti johdettujen museoiden toimintaa määrittää museolaki. Vaikka ei-ammattillisesti johdetut museot eivät ole museolain velvoittamia, voidaan ajatella, että lain tavoitteet; ”ylläpitää ja vahvistaa yksilöiden ja yhteisöjen ymmärrystä ja osallisuutta kulttuurista, historiasta ja ympäristöstä, edistää kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen säilymistä tuleville sukupolville, edistää yhteisöllisyyttä, jatkuvuutta ja kulttuurista moninaisuutta, edistää sivistystä, hyvinvointia, yhdenvertaisuutta ja demokratiaa”¹⁹ voivat toimia hyvänä ohjenuorana myös vapaaehtoisvoimin tai ei-museoammattillisesti johdettujen museoiden toiminnalle.

Halusin ottaa osaksi tätä esseetä myös kestävän kehityksen teemat, sillä myös niitä on tuotu osaksi kulttuuriperintötyötä 2020-luvulla. Yhtenä esimerkkinä tästä on kestävän kehityksen kompassi, joka on kehitetty elävään kulttuuriperintöön liittyvien kestävyysteemojen havainnointiin. Kompassi kehitettiin osana *Northern Dimension Partnership on Culture: Creating new practises of sustainability - Cross-sectorial creativity in the era of climate change*. -hanketta, ja sen työstämisessä ovat olleet mukana Museovirasto, Taiteen edistämiskeskus Taike, Suomen kansanmusiikki-instituutti ry, Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura sekä konsulttiyhtiö Humap.²⁰

Vaikka kestävän kehityksen kompassi onkin kehitetty erityisesti elävän kulttuuriperinnön ja aineettoman kulttuuriperinnön teemat mielessä, sen hyödyntäminen myös yhteisen aineellisen kulttuuriperinnön ylläpitämisessä ja säilyttämisessä on toimiva keino herättämään erityisesti ei-ammattillisten tai vapaaehtoisvoimin ylläpidettyjen museoiden henkilökuntaa tai vapaaehtoisia pohtimaan oman museon roolia osana kestävästä kehityksestä.

Museolain tavoitteet ovat sellaisenaan jo hyviä sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden esimerkkejä, vaikkei laissa kestävän kehityksen kannalta museoita tarkastellaan. Vastuullinen yleisötyö, osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja ymmärryksen teemat luovat yhteiskuntaan samalla sosiaalista ja kulttuurista kestävyttä. Kestävän kehityksen kompassin vieminen osaksi myös ei-ammattillisesti tai vapaaehtoisvoimin hoidettujen museoiden toimintaa voisi samalla ohjata näitäkin museoita entistä voimakkaammin kohti lain määrittelemää, ammattillisesti johdettujen museoiden tarkoitusta.

Museolaki määrittelee museotoiminnan tarkoituksesta seuraavaa: museotoiminta säilyttää ja tallentaa kulttuuri- ja luonnonperintöä sekä taidetta, edistää ja hyödyntää museoiden aineistoja ja muita sisältöjä koskevaa tutkimusta, edistää tiedon ja aineistojen saavutettavuutta, saatavuutta ja käyttöä, tarjoaa elämyksiä ja esittää taidetta sekä kulttuuri- ja luonnonperintöä ja edistää opetusta ja kasvatusta sekä tekee yleisötyötä ja on vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan ja sen jäsenten kanssa.²¹

Ammattillisesti johdettujen museoiden mahdollisuudet toteuttaa tätä lain määrittelemää tarkoitustaan pääsääntöisesti hyvin ja tunnollisesti, myös haastavampien aikojen keskellä. Historia- ja kulttuuritietoisuus lisäävät yhteiskunnallista vakautta, vähintään suurimpien museoiden toiminnassa huomioidaan myös museopedagogiikka ja osallisuus, ja tilojen sekä näyttelyiden saavutettavuuteen tai esteettömyyteen on kiinnitetty kasvavassa määrin huomiota. Museoiden järjestämät ilmaistapahtumat tai pääsymaksuttomien päivien säännöllinen järjestäminen lisäävät myös tasavertaisuutta ja inklusiivisuutta.

On selvää, ettei useimmilla – jos millään – vapaaehtoisvoimin tai ei-ammattillisesti hoidetuilla museoilla ole samanlaisia resursseja käytettävänä esimerkiksi tilojen ja näyttelyiden esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyen. Paikallismuseot toimivat pääosin rakennuksissa, joiden muuttaminen edes osin esteettömiksi on vähintään taloudellisesti mahdotonta. Mahdollisuus nostaa esille inklusiivisuuteen liittyviä teemoja voi olla rajallinen, ja useimpien

18 Helsingin sanomat 25.10.2024 *Kokoomuspoliitikko ehdottaa vapaaehtoistyötä museoiden auki pitämiseksi*

19 Opetus- ja kulttuuriministeriö, Finlex *Museolaki 314/2019*

20 Museovirasto Elävä Perintö *Elävä perintö ja kestävän kehityksen kompassi*

21 Opetus- ja kulttuuriministeriö, Finlex *Museolaki 314/2019*

paikallis- ja kotiseutumuseoiden näyttelytoiminta noudattelee totuttua, perinteistä kaavaa. Museoilla ei ole mahdollisuutta palkata museopedagogia tai ammattimaista näyttelysuunnittelijaa. Kokoelman vastuullinen kartuttaminen tarvittavine poistoineen, kokoelman inventoineen ja kokoelman hallittu säilyttäminen voivat olla vähintään pienemmille museoille lähes kohtuuton haaste.

Vaikka nostan esille vapaaehtoisvoimin tai ei-ammattillisesti johdettujen museoiden haasteita, en kuitenkaan ajattele, etteivätkö ne voisi tehdä ja tee arvokasta yhteiskunnallista työtä. Monella museolla saattaa olla vuosittain vaihtuva teemanäyttely, joka suunnitellaan ja toteutetaan usein täysin vapaaehtoisvoimin. Museoilla on mahdollisuus vahvistaa paikallisidentiteettiä, nostaa esille paikallisia tarinoita ja teemoja. Niillä on mahdollisuus tarjota paikalliselle nuorelle kesätyö ja monet kotiseutuyhdistykset saattavat lahjoittaa esimerkiksi stipendejä peruskouluille. Aktiivinen kotiseututyö on erityisesti taajama-alueiden ulkopuolella elinehto alueen elinvoimaisuudelle ja sen palvelurakenteen säilymiselle.

Monet paikallismuseot tekevät myös yhteistyötä esimerkiksi peruskoulujen tai päiväkotien kanssa ja vastaanottavat säännöllisesti kouluryhmiä vierailulle. Oman kotitaloni lähin naapuri on paikallismuseo. Keväällä ja syksyllä kuulen metsikön toiselta puolelta poikkeuksellisen riehakasta hihkuntaa ja huutoa ja tiedän, että lukukauden koululaisvierailijat ovat jälleen liikkeellä.

Pienet, ei-ammattilliset johdetut museot taistelevat resurssien vähyyden kanssa, mutta myös tietynlaisen rajallisen muuntautumiskyvyn kanssa. Onko ratkaisu tuoda museoon interaktiivisuutta tai muuttuvia, ajankohtaisia teemoja, joilla ehkä houkuteltaisiin joitain vierailijoita lisää? Vai haluammeko sitten säilyttää museot osana oman yhteisömme historiasta kertovaa tarinaa? Tähän minulla ei ole yksinkertaista vastausta. Liiallinen trendien tai houkuttelevuuden perässä juokseminen saattaa huonossa tapauksessa edesauttaa olemassa olevan kokoelman tai kerättyjen tarinoiden katoamista. Mutta millainen arvo on kulttuuriperinnöllä, jota kukaan ei näe, käytä tai kosketa?

Paikallisyhteisöjen yhteisöllisyys on vuosien varrella hapertunut, mutta paikallismuseoilla voisi olla mahdollisuus kurkottaa kohti uudenlaista paikallista yhteisöllisyyttä, jossa tapahtumia ja näyttelytoimintaa voitaisiin järjestää entistä suuremmalla yhteistyöllä. Tämä saattaisi sitouttaa uusia toimijoita myös museoiden vakituisiksi vapaaehtoisiksi.

Järjestämällä työpajoja tai kutsumalla vieraaksi vähemmistöihin kuuluvia ihmisjoukkoja voitaisiin myös lisätä museoiden inklusiivisuutta. Jatkuvuus ja elinkelpoisuus vaativat aina myös uudistumista, historiatietoisuutta kuitenkin unohtamatta. Vapaaehtoisvoimin ja ei-ammattillisesti hoidettujen museoiden joukossa on paljon potentiaalia,

joskin hyvin rajalliset taloudelliset resurssit ja työvoiman resurssit. Ehkä meidän olisikin syytä pohtia, enemmän kuin mieltä ammatillisten museoiden vapaaehtoistoiminnan lisäämistä, tapoja, joilla voisimme lisätä pienten museoiden vapaaehtoisten määrää ja tekemisen intoa.

MUSEOT OSANA EKOLOGISTA KESTÄVYYTTÄ

Ekologinen kestävyys ei sinällään kuulu edes ammattimaisten museoiden ydintehtäviin. Omalta osaltaan vastuullisella työllä – kuten museoiden haitta-ainetietoisuudella tai kiinteistöjen vastuullisella ylläpidolla – ne toki toimivat myös ekologisen kestävyden eteen. Välillisesti myös elävän perinnön välittäminen, esimerkiksi perinteisten käsityötaitojen avulla, voi toimia myös ekologisesti kestävästä elämäntavan edistäjänä. Paikallis- ja kotiseutumuseot omalta osaltaan ylläpitävät rakennuskantaa. Vaikka niiden osuus olisi vaatimatonta, rakennuskannan osuus ympäristökuormasta on niin suuri, että voidaan sanoa museorakennusten vastuullisen ylläpidon olevan ekologinen teko.

Museot voivat omalta osaltaan myös luoda ja vahvistaa paikallisidentiteettiä. Vahvistuva paikallisidentiteetti lisää paikkaan liitettyjä positiivisia mielikuvia ja paikan arvostusta, ja sitä kautta johtaa helposti myös haluun pitää huolta ympäröivästä luonnosta. Kotiseutumuseoilla on myös mahdollisuus ylläpitää perinnebiotooppeja, sillä monet niistä sijaitsevat maaseutumaisessa ympäristössä. Väitän, että yhteyden luominen omaan yhteisöön helpottaa myös luonto- tai maisema-arvojen havaitsemista.

YHTEENVETO

Olen työskennellyt pitkään joko museotalalla tai sen läheisyydessä, ja ollut siitä pitkään kiinnostunut. Siksi esseeni saattaakin olla osittain palopuheenomainen ryöpsähdys itselleni tärkeästä teemasta, jonka haasteisiin minulla ei kuitenkaan vieläkään koulutuksestani tai kokemuksestani huolimatta ole selkeää vastausta. Mukautuvuus on usein säilymisen elinehto, mutta liiallinen mukautuvuus voi kadottaa sellaista kulttuuriperintöä, jolle olemme jossain vaiheessa yhteiskuntana halunneet antaa arvoa.

Kulttuuriala yleisesti ja osana sitä myös museoala kamppailevat säilymisestään yhteiskunnassa, joka mittaa arvoa usein kovin lyhytnäköisesti ja suoraviivaisesti. Kulttuuriin ja kulttuuriperintöön liittyvät arvot eivät kuitenkaan ole suoraan ainoastaan taloudellisesti mitattavissa. Historia- ja kulttuuritietoisuuden puute altistaa meidän yhteiskuntamme irrallisuudelle sekä omista juuristamme että ympäröivän maailman valtavasta potentiaalista. Tieto, luovuus, historia – ne ovat kaikki yhtä kokonaisuutta, jotka tuottavat meille ihmisinä merkitystä ja iloa, joka on pääosin

rahallisen mittataulukon ulkopuolella.

En tahdo ajatella museoalaa ainoastaan sen haasteiden kautta tai murehtia alan tulevaisuutta tai kulttuurin ja kulttuuriperinnön kiihtymistä taloudellisessa kurimuksessa. Tiedän, että ne uhat ovat todellisia ja olen niistä huolissani itsekkin. Kulttuuriperintöprosesseista kuitenkin tiedämme, että jonkin asian ollessa uhattuna, voi myös ympäröivä yhteiskunta herätä näkemään sen asian arvon. Uskon ja toivon, että museoalamme elää sellaista murrosta tällä hetkellä. Olemme kenties suhtautuneet siihen liian suuren itsestäänselvyytenä, ajattelemme sitten ammatillisia

museoita tai vapaaehtoisvoimin ylläpidettyjä pienempiä museoita, ja niiden eteen tehtävää valtavaa työtä. Mitä enemmän yhteiskunta sitoutuu taloudellisen kestävyyslisäksi sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyys, sitä vahvemmalle pohjalle myös kulttuuriperintö voi asettua. Ehkä museoatteen renessanssi on aivan pian täällä?

Hieman pateettisesta lopetuksesta huolimatta haluan kuitenkin keskittyä siihen, itseäni hieman toistaen, että kulttuuriperinnön arvo on siinä, että sitä nähdään, koetaan, käytetään ja kosketetaan, että se säilyy elävänä, myös museoissa.

LÄHTEET

Kaikki Internet-osoitteet on tarkistettu 31.10.2024

Helsingin Sanomat 24.10.2024 Seurasaari, *Hvitträsk ja muita museokohteita suljetaan.*
<www.hs.fi/kulttuuri/art-2000010785358.html>

Kansallismuseo 25.02.2021 *Lokakuussa avautuva Kotiinpaluu-näyttely kunnioittaa saamelaisesineiden repatriaatiota Saamenmaalle,* <www.kansallismuseo.fi/fi/ajankohtaista/kansallismuseon-kotiinpaluu-nayttely-kunnioittaa-saamelaisesineiden-repatriaatiota>

YLE 18.4.2024 *Pälkäneen pääkallot palaavat kotiin – Ruotsi palauttaa Suomelle yli 80 rotututkimuksessa käytettyä kalloa,* <yle.fi/a/74-20084490>

Museovirasto *Alueelliset vastuumuseot,*
<www.museovirasto.fi/fi/museoalan-kehittaminen/tietoa-suomen-museoista/alueelliset_vastuumuseot>

Museovirasto *Valtakunnalliset vastuumuseot,*
<www.museovirasto.fi/fi/museoalan-kehittaminen/tietoa-suomen-museoista/valtakunnalliset-vastuumuseot>

Museoliitto *Museoliitto tuntee museot ja museoammattilaiset.* <museoliitto.fi/nakemyksia-tietoa-museoalasta/>

Velaatan Maitolaiturimuseo, <maitolaiturimuseo.net/>

Museoin Ry, *Kabi Kirjoittajalle,* <kabi.museion.fi/kirjoittajalle/>

Museotilasto *Museoiden talous 2020,* <www.museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/Tilastokortti3_2021.pdf>

Museovirasto *Paikallismuseotoiminta Suomessa vuonna 2021.*
<www.museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/paikallismuseotoiminta-raportti-final.pdf>

Museovirasto *Paikallismuseoiden hankeavustukset,* <www.museovirasto.fi/fi/avustukset/paikallismuseot>

Kunta- ja hyvinvointialueyönantajat KT *KVTES 2020–2021 Kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen henkilöstö,*
<www.kt.fi/sopimukset/kvtes/2020-2021/liite-2-kulttuuri-ja-vapaa-aikapalvelujen-henkilosto>

Tilastokeskus *Palkka- ja palkkiotulojen mediaani 3 160 euroa tammikuussa 2024*
<stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/tulorekisterin_palkat_ja_palkkiot/2024-03-08/index.html>

Museo- ja kulttuuriperintöalan ammattiliitto MAL Ry *Konservaattori on korkeakoulutettu,*
<malry.fi/konservaattori-on-korkeakoulutettu>

Helsingin sanomat 25.10.2024 *Kokoomuspoliitikko ehdottaa vapaaehtoistyötä museoiden auki pitämiseksi,*
<www.hs.fi/politiikka/art-2000010786127.html>

Opetus- ja kulttuuriministeriö, *Finlex Museolaki 314/2019,* <www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190314 >

Museovirasto *Elävä perintö ja kestävä kehityksen kompassi,* <www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/julkaisut/kompassi>

Pormestarinluodon kulttuuriympäristöselvitys

Aino Piisi ja Ella Rönkä

1. JOHDANTO

Tässä kulttuuriympäristöselvityksessä käsitellään Pormestarinluodon eteläistä osaa, joka on lopputyön alue kolme. Käsittelemme alueen taloja omien havaintojemme ja saatavilla olevien arkistomateriaalien pohjalta. Käsittelemme Pormestarinluotoa historian kautta ja pyrimme selvittämään, miten alueesta on muotoutunut sellainen, kuin se tänä päivänä on. Vierailimme alueella 3.4.2025. Tällä alueella sijaitsee 12 kerrostaloa, joista yksi on vanhustentalo.

Pormestarinluoto on Porin 53. kaupunginosa. Alue sijaitsee Kokemäenjoen pohjoispuolella, suhteellisen lähellä keskustaa. Pormestarinluodon asukasmäärä on ollut lievässä laskussa, sillä vuonna 2008 asukkaita oli 2633 ja vuonna 2017 asukkaita oli 2419¹. Uudempaa tietoa Pormestarinluodon asukasmääristä ei ole saatavilla.

2. ALUEEN HISTORIA JA KEHITYS

Pormestarinluotoa on alettu rakentaa vuonna 1968. Pormestarinluoto valikoitui uudeksi asuinalueeksi osaksi siitä syystä, että se oli kokonaan kaupungin omistamaa peltoa. Näin ollen alueella ei aiemmin sijainnut mitään. Myös sijainti oli loistava. Alue valmistui nopeasti ja alueelle muutti paljon asukkaita. Ennen asuinalueetta Kokemäenjoen suistoalue oli lähes puuton. Alueella toteutettiin myös kokeilua siitä, miten pientaloalue soveltuu samalle alueelle kerrostaloasumisen kanssa. Tästä syystä alue toimi asuntomesualueena vuonna 1975, jossa esiteltiin kaupunkimaista pientaloasumista kerrostaloasumisen sijaan.²

Pormestarinluodon ensimmäiset talot rakennettiin erikoisluvalla 1968 ja vuonna 1969 rakentamisessa päästiin uudelleen vauhtiin, kun asemakaava vahvistui. Lopulta alue valmistui vuonna 1970. Alun perin alueelle suunniteltiin yhdeksänkerroksisia asuintaloja, mutta sisäministeriön kieltäessä aiheet, madallettiin kerrostalot seitsemään kerrokseen. Kerrostaloasuntoja rakentui yhteensä 1754 kappaletta, joista osa muutettiin opiskelija-asunnoiksi ja vanhusten palveluasunnoiksi. Suurimmillaan Pormestarinluodon asukasluku oli vuonna 1980, jolloin siellä asui 4611 ihmistä. Sitten asukasmäärä on laskenut ja vuonna 2000 asukkaita oli alle 3000³.

1 Tilastollinen vuosikirja 2018, 24

2 Mäkinen, Veera. Aluekartoitus Porin Pormestarinluodosta, 5

3 Järvenpää, Eeva. *Viisikymppiseksi ehtinyt Pormestarinluoto oli aluksi historiaton viljelypelto - "Kyllä sitä vaan kummasti 50 vuodessa kerkeää tulla kaikenlaista historiaa"*. 29.8.2018 Porilainen

2.1. Kaavoituksen ja rakentamisen historia

Pormestarinluodon asunnot ovat keskimäärin 72 neliötä ja suurin osa asunnoista ovat 3 huonetta ja keittiö -tyylinä tai sitä suurempia asuntoja. Pormestarinluodon toiseksi vanhin talo, Messintie 6, sijaitsee alueellamme. Talo on valmistunut vuonna 1969. Talossa on 27 huoneistoa ja kolme kerrosta.

Porissa Sampola ja Pormestarinluoto olivat Suomessa hyvin suuria alueita, kun lähiöhankkeet käynnistyivät. 1970-luvulla lähiöt suunniteltiin rakentaminen edellä. Talot suunniteltiin alueille niin, että ensin tehtiin nosturiradat ja talot sijoiteltiin niiden mukaan. Kaavoitusvalta ei tällöin ollut arkkitehteillä vaan insinööreillä. Talojen rakentamisen tausta-ajatuksena oli ranskalainen arkkitehti ja kaupunkisuunnittelija Le Corbusier, jonka mukaan talot olivat "koneita, joissa asutaan"⁴.

Kuvassa nykyinen asemakaava. 3. selvitysalueelle ei ole kaavamutoksia vireillä.⁵

Valtionneuvosto teki keväällä 1984 päätöksen määrätä Pormestarinluodon perusparannuksen kokeilualueeksi ja laati kaupungille vuosiksi 1985–1989 perusparannusohjelman. Vuosina 1985–1989 Pormestarinluodon eteläisessä osassa toteutettiin perusparannuksia. Kaupungin vuokratilat toimivat edelläkävijöinä Pormestarinluodon alueella perusparannuksen toteutusvaiheessa ja innostivat asunto-osakeyhtiöitä käynnistämään myös korjauksia. Kaupunki panosti tällöin puistoalueeksi kaavoitetun alueen perustamis- ja istutustöihin; vuosina 1982–1988 Porin kaupunki käytti 3,1 miljoonaa markkaa ympäristön parannustöihin. Myös ympäristöministeriö avusti 100 000 markalla niin sanotun puistoalueen istuinpuiston toteuttamiseen.⁸ Jälkiä istutustöistä on nähtävillä selvitysalueen puustossa. Alueella on paljon koivuja, jotka oletettavasti pitävät maan kuivana, jotta vesi ei pääse kerääntymään pihoihin. Lisäksi alueella on nähtävissä yhä edellä mainittu istuinpuisto.

Istuinpuisto on edelleen alueella, mutta kunnosta voi päätellä, että se ei enää ole aktiivisesti käytössä.

2.2. Merkittävät muutokset vuosien varrella

Pormestarinluodon alueen palveluissa ja talojen rakentamisessa koettiin olevan puutteita jo heti alusta asti. Rakentaminen sekoitti maan kerroksia ja tämä johti kasvulojen heikkenemiseen muun muassa sen vuoksi, että maan rikkipitoisuus nousi ja pohjavesivirtaus muuttui,⁶ tämän vuoksi alueella oli kitukasvuisia puita ja vesi jäi seisoamaan talojen pihoihin. Asukkaat toivoivat parannuksia ympäristöönsä palveluihin ja harrastusmahdollisuuksiin, sillä alue oli tuulinen, puuton ja vailla istutuksia.⁷

4 Keskinen, Esa. *Sampola, Teljäntori, Porkka: elementtihelvetti vai arvokas pala rakennushistoriaa?* – Tämän tekstin jälkeen et katso Porin betonirakennuksia enää samalla tavalla. 19.5.2019 Satakunnan Kansa

5 Kuva: Porin kaupungin karttapalvelu

6 Pormestarinluodon 30-vuotisjuhla -kirja, 1998. *Pormestarinluodon historiasta*

7 Emt.

8 Pormestarinluodon 30-vuotisjuhla -kirja *Pormestarinluodon historiasta - Myöhempiä parannuksia*

jonka ansiosta kaupunki lunasti hoitoonsa talojen väliin jääneitä, tulevaisuuden puistoalueita.¹⁰

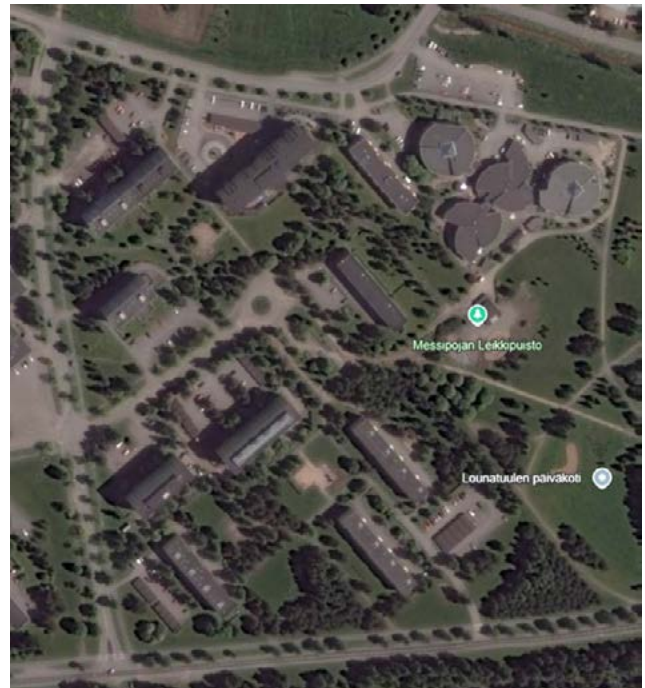
Arkkitehtikilpailun voittanut suunnitelma "Pihapiiripalapeli", jonka toteutusvaihe alkoi 1982.

Pormestarinluodon kerrostaloalue valittiin asuinympäristön parantamisen tutkimus-, kokeilu-, ja kehittämisprojekti-alueeksi vuonna 1997 sisäministeriön aloitteesta. Tarkoituksena oli kiinnittää huomio alueen kokonaisvaltaiseen fyysiseen ja ekologisiin lähtökohtiin ja ihmisten tarpeisiin ja tavoitteisiin. Projektin tutkimusvaihe tarkoitti kyselyitä, teemailtoja ja keskustelutilaisuuksia, jotta asukkaat saatiin mukaan projektiin; näiden ideoiden pohjalta kerrostaloalueen asemakaavaa muutettiin niin, että alueelle tuli puistoja, leikkikenttiä ja kevyenliikenteen väyliä.⁹

3. ALUEEN YMPÄRISTÖ JA MAISEMA

3.1. Alueen maisemahistoria ja Pormestarinluoto-projekti

Pormestarinluodon rakennusvaiheessa ei huomioitu jokisuistoalueelle tyypillisiä, haastavia tuuli- ja kasvillisuusolosuhteita, minkä vuoksi alue oli valmistuttuaan paljas. Osana vuoden 1979 alkanutta Pormestarinluoto -projektia toteutettiin arkkitehtikilpailu, jonka tavoitteena oli viherkenttämisen ja sosiaalisen ympäristön parantaminen. Kilpailun voittivat vuonna 1981 A-konsultit- arkkitehtitoimiston Eric Adlercreutz ja Staffan Lodenius suunnitelmallaan "Pihapiiripalapeli". Porin kaupunginhallituksen päätöksellä voittosuunnitelmaan kuulunut viherrakentaminen mahdollistettiin aikaisemmin mainitulla, uudella asemakaavalla,

Ilmakuva samasta alueesta vuodelta 2010.

Pihapiiripalapeli -suunnitelman yhtenä tavoitteena oli muodostaa yksityisiä ja julkisia toimintaympäristöjä. Kerrostalojen omia piha-alueita pyrittiin rajaamaan esimerkiksi aidoilla, varistorakennuksilla ja istutusjärjestelyillä.¹¹ Seuraavissa kuvissa Alahangantie 8 etupiha, jota on rajattu suunnitelman esittämin keinoin.

9 Mäkinen, Veera. Aluekarttoitus Porin Pormestarinluodosta, 5

10 Luontotalo Arkin julkaisu, 2009. Vihreä perintö -Satakunnan historialliset puistot ja puutarhat, 74–80.

11 Emt.,

Yläoikealla olevasta vanhasta kuvasta (vuosi ja kuvaaja tuntematon, Satakunnan Museo) voi huomata talon viereisten puiden ja istutusten hävinneen. Alempi kuva vuodelta 2025.

Runsaan puuston vaikutus maisemaan näkyy selvästi, kun tarkastellaan vanhoja valokuvia. Vasemmalla ylhäällä Pertti Lahtisen vuonna 1975 ottama kuva asuntomessualueelta, taustalla näkyvät Peräsimentien, Alahangantien ja Messintien kerrostalot. Oikealla ylhäällä Pekka Mäkisen ilmakuva Pormestarinluodosta vuodelta 1976. Alhaalla olevat, alueen nykytilan näyttävät kuvat Google Earth-palvelusta.

3.2. Ympäristön ja maiseman nykytilanne

Selvitysalueen kaupunkirakenne koostuu kahdestatoista, 3–7 kerroksisesta kerrostalosta sekä puistoalueista. Asuinalueen ympäristöä hallitsee koko alueelle istutettu runsas puusto, joka liittää massiiviset betonikerrostalot huomaamattomasti osaksi maisemaa. Väljästi rakennetulta alueelta löytyy kaksi rakennettua puistoaluetta, Messinpojan Leikkipuisto sekä Messintien talojen 5 ja 6 väliin jäävä istuinpuisto. Messintien puisto on laatoitettu alue, josta löytyy istutusten lisäksi kaksi pergolaa penkkeineen. Runsas puusto reunustaa alueen kevyenliikenteen kulkuväyliä. Alahangantie 8 ja Ylähangantie 2 talojen välissä on metsämäinen puistoalue.

Kerrostalot sijaitsevat pääosin vilkasliikenteisten teiden varsilla, pois lukien selvitysalueen keskellä oleva, pieneen liikenneympyrään päättyvä Messintie, sekä Ylähangantie, joka on myös päättyvä tie. Liikenneympyrät ovat mielenkiintoinen ja kekseliäs ratkaisu päättyvissä teissä ja ne toistuvat Pormestarinluodon muillakin selvitysalueilla. Talojen piha-alueet ja parvekkeet on suunnattu sisäpihojen suuntaan, pois päin teistä ja liikenteestä. Asfalttipäällysteisten teiden ja pyöräteiden lisäksi alueella on runsaasti kevyen liikenteen hiekkapäällysteisiä väyliä sekä ihmisten ajan saatossa muodostamia oikopolkuja. Jokaisella kerrostalolla on omat pysäköintialueensa. Alueen palveluja ovat osoitteessa Peräsimentie 3 sijaitseva vanhainkoti Ruskahovi sekä Ylähangantie 5:ssä toimiva parturi-kampaamo.

Kuvassa Messinpojanpuisto huhtikuussa 2025. Taustalla näkyy Ylähangantie 5:ssä sijaitseva keltainen kerrostalo.

3.3. Leikkipuistot ja pelikentät

Alueelta löytyy yksi leikkipuisto, joka on saanut nimen ”Messinpojanpuisto”¹². Puisto sijaitsee selvitysalueen reunalla, Messintie 6 päädyssä. Suuressa leikkipuistossa on keinuja, iso hiekkalaatikko sekä erilaisia kiipeilytelineitä. Leikkipuisto on selvästi erillään alueen kerrostaloista, eikä talokohtaisia leikkialueita enää ole. Vuoden 2011 jälkeen alueelta on hävitetty ainakin kaksi puistoaluetta, Messintie 4 ja Ruskahovin välissä ollut alue, sekä Ylähangantien varrella ollut Messinpojanpuisto 2.¹³

Alueen rakentumisen jälkeen Pormestarinluodolla pelattiin aktiivisesti puulaaki lentopalloa. Asuinalueella oli jopa oma lentopallotarjonta, jota pelattiin vuosina 1976–1980. Joukkueet muodostettiin taloyhtiöiden mukaan ja kesällä 1980 sarjaan osallistui 16 kuuden hengen joukkuetta. Harrastajien vähettyä sarja loppui kokonaan.¹⁴ Alueen lentopallohistorian jälkiä löytyy Alahangantie 8 ja Messintie 1 sisäpihalta, jossa lentopalloverkon ruostuneet pylväävät ja pelikenttä yhä sijaitsevat.

12 Porin leikkipuistot

13 Satakunnan Kansa, 2016. Pori purkaa taas leikkipaikkoja – vain yhdestä syntyi palauteryöppy.

14 Pormestarinluodon Asukasyhdistys ry - Elämää ja ihmisiä Pormestarinluodolla 30 vuotta.

4. RAKENNUSKANTA JA ARKKITEHTUURI

Vieraillemamme alue koostuu pelkästään 1969–1975 välisenä aikana rakennetuista kerrostaloista. Osa alueen kerrostaloista on peruskorjattu vuosina 2001–2024. Arkkitehtuuriltaan alueen talot ovat tyyppillisiä 1970-luvun kerrostaloja, jotka muistuttavat melko paljon toisiaan.

Betonitalot liitetään kuvaamaan edistystä ja modernismia ja toisaalta sitä on pidetty myös epäaitona, epäluotettavana ja tuhoisana antimodernismina. Betonissa valmistusmateriaalina käytettävä sementti aiheuttaa päästöjä, sillä kalkkikivestä irtaavaa kuumennettaessa hiilidioksidia. Betonielementtirakentaminen on vahvaa muun muassa Saksassa ja Ranskassa, eikä se näin ollen ole idästä lähtöisin, kuten usein ajatellaan.¹⁵ Rakennustutkija Liisa Nummelin mainitsee, että betonia alettiin käyttää 1920-luvulla talojen perustuksiin, mutta rakentaminen tehtiin melkein täysin puulla vielä 1940-luvulla. 1950-luvulla asuntoja tarvittiin nopeasti, kun ihmiset muuttivat kaupunkiin työpaikkojen perässä. Asuntojen piti olla edullisia, mutta samaan aikaan varustetasoltaan edistyneitä. Elementtirakentaminen alkoi Porissa kunnolla 1970-luvulla. Betonirakentaminen mahdollisti pidemmät jännevälit, seinien avaamisen ja korkeat rakennukset. Myös paloturvallisuus oli parempaa kuin puutaloissa.

Kuvassa on Pormestarinluodon kerrostaloalue rakennusvaiheessa. Kuvassa kolmikerroksinen talo on Alahangantie 8 ja korkeat kerrostalot ovat Messintie 1 ja 3. Pormestarinluodon aluetta on ollut rakentamassa Rakennuttaja Porin Haka Oy, Rakennustoimisto A. Puolimatka Oy ja rahoittamassa Postipankki ja Sampo.¹⁹

Vanhoista valokuvista voi havaita myös teknologisten mullistusten vaikutukset ympäristöön.¹⁵ Messintieltä 1980-luvulla otetuissa valokuvissa puuttoman ympäristön keskellä seisoo puhelinkoppi. Paikkatietoikkunan historiallisissa ilmakuvissapuhelinkoppi on paikallaan vielä vuonna 2001.¹⁶ Kännyköiden yleistyttyä puhelinkopit katosivat katukuvasta. Porin viimeinen puhelinkoppi poistettiin 2007 vuoden lokakuussa.¹⁷

15 Lentopallokenttä ja puhelinkoppi -kuvat, 1980–1988, kuvaaja tuntematon, Satakunnan museo.

16 Paikkatietoikkuna, Historialliset ilmakuvat (2001)

17 YLE, 2009, Kaltoinkohdellut puhelinkopit katosivat katukuvasta.

18 Keskinen, Esa. Sampola, Teljäntori, Porkka: elementtihelveti vai arvokas pala rakennushistoriaa? – Tämän tekstin jälkeen et katso Porin betonirakennuksia enää samalla tavalla. 19.5.2019 Satakunnan Kansa

19 Pormestarinluodon kerrostaloaluetta rakennetaan, vuosi ja kuvaaja tuntematon, Satakunnan Museo.

4.1. Luettelo Pormestarinluodon alueen rakennuksista

Alueen talot ovat kerrostaloja, jotka on rakennettu vuosina 1967–1969. Suurin osa alueen taloista toimii vuokrataloina. Useimmista kerrostaloista voi havaita, että taloihin on kohdistettu korjaustoimenpiteitä ja ainakin ulkuvuorausremontteja on tehty vuosien varrella useammassa kohteessa.

Ylähangantie 5: Rakennettu 1972
Ylähangantie 2 (kuvassa): Rakennettu 1973

Peräsimentie 1: Rakennettu 1974
Peräsimentie 5: Rakennettu 1975

Messintie 1: Rakennettu 1970
Messintie 3: Rakennettu 1972
Messintie 4: Rakennettu 1975
Messintie 5: Rakennettu 1973
Messintie 6 (kuvassa): Rakennettu 1969 ja on näin ollen Pormestarinluodon alueen toiseksi vanhin talo.

Alahangantie 2: Rakennettu 1974
Alahangantie 8: Rakennettu 1971

Peräsimentie 3 (Ruskahovi, kuvassa): Rakennettu 1975

4.2. Ruskahovi

Paavo Lipposen II hallituksen aikana käynnistyi Lähiuudistus 2000 -ohjelma, jonka tarkoitus oli etsiä käytännön hankkeiden avulla hyviä lähiökehittämisen käytäntöjä.²⁰ Porissa lähiuudistus 2000-projektissa tähdättiin tyhjien asuntojen vähentämiseen. Yhdeksi kohteeksi valikoitui Peräsimentie 3 kerrostalo, jonka 77 asunnosta 23 oli tyhjillään. Talon vuokrayksikkö oli taloudellisissa vaikeuksissa ja asukasrakenteen sosiaalisesti yksipuolistunut.²¹ Ratkaisuksi päädyttiin muuttamaan kiinteistö vanhusten palvelutaloksi, joka täydentää jo olemassa olevaa Palvelutalo Ruskakotia. Muina vaihtoehtoina puntaroiitiin kiinteistön purkamista, talon madaltamista kolmikerroksiseksi tai yhden rappukäytävän sulkemista. Kyseinen hanke oli Porin lähiöiden kilpailukyvyyn parantamisprojektin tärkeimpiä toimenpiteitä Pormestarinluodon kerrostaloalueen osalta.

Ennen muutosta talon rakennuksen julkisivun kunto todettiin huonoksi ja kiinteistön talo- ja sähkötekniikan ollessa 70-luvun tasoa, rajoitti se suunnitteluprosessia suuresti. Se

20 Karjalainen, Pekka. *Uudenlaisia otteita ja kertaustyynejä - Lähiuudistus 2000 -ohjelman arvioinnin loppuraportti*, 5

21 Lyytikä, Anneli & Kukkonen, Heikki *Vuokratalon uusi elämä*, 12

hankaloitti käytävien mitoitusta ja ilmettä, hissien sijoitusta ja kokoa. Projektissa uusittiin julkisivun lämpörappaus ja väriyty. Lisäksi ikkunat, ovet ja vesikatko uusittiin ja parvekkeisiin lisättiin lasit. Vasemmalla Peräsimentie 3 1980-luvulla.²² Talon pihassa pyrittiin säilyttämään sen alkuperäisiä elementtejä, sillä pihan on suunnitellut eräs talon aiemmista asukkaista, joka oli ammatiltaan puutarhuri. Pihan pintarakenteet, nurmikot, istutusalueet ja asfaltointi uusittiin ja vanhoja kukkaistutuksia, puita ja pensaita pyrittiin säilyttämään. Pihaan lisättiin suihkuallas ja isoja luonnonkiviä. Lisäksi dementiaipotilaiden vuoksi piha aidattiin. Piharemontin jälkeen käyttäjät ovat huomioineet, että parkkipaikkoja ja pihavastoja voisi olla enemmän.²³

Hankkeen ansiosta Porin kaupungin tyhjen asuntojen määrä väheni merkittävästi. Lisäksi palvelutalo on saanut rutkasti hyvää palautetta ja vaikuttanut täten myös Pormestarinluodon alueen maineeseen myönteisesti. Hankkeen ansiosta myös asukasmäärä nousi ja muutoksen aikana ongelmalliseksi koettu kiinteistön entinen asukasjoukko hajaantui eri puolille kaupunkia. Hanke onnistui myös siitä syystä, että se toi alueelle yli 50 uutta työpaikkaa ja myös moni palvelutalon työntekijä hankki asunnon Pormestarinluodosta.²⁴

5. PORMESTARINLUODON KULTTUURISET JA SOSIAALISET MERKITYKSET

5.1. Pormestarinluodon maine

Pormestarinluoto on asuinalueena kärsinyt huonosta maineesta jo vuosikymmenten ajan. Lähiöön liitetyt käsitykset turvattomuudesta ja sosiaalisista häiriöistä eivät kuitenkaan

Suomi24.fi keskustelufoorumissa vuosina 2020–2021 jaettuja näkemyksiä Pormestarinluodon alueesta.

aina vastaa alueen asukkaiden omia kokemuksia. Teemu Kempvaisen vuonna 2017 kirjoittaman väitöskirjan mukaan monilla 1960–70-luvuilla rakennetuilla lähiöalueilla, joihin Pormestarinluotokin lukeutuu, ei esiinny häiriöitä sen enempää kuin muillakaan kaupunkialueilla. Lähiöiden maine on Kempvaisen mukaan usein liioiteltua, ja se voi vaikuttaa negatiivisesti alueen asukkaiden hyvinvointiin sekä ulkopuolisten suhtautumiseen asuinalueeseen.²⁵ Lisäksi huonomaineisten alueiden ongelmana on negatiivisen leiman itseään vahvistava kierre. Mainehaitan kierre syntyy, kun alueelta muuttavat pois ne, joilla on mahdollisuus valita, ja tilalle muuttaa ihmisiä, joilla taas on heikkomat mahdollisuudet asuntomarkkinoilla – seurauksena alueen maine heikkenee entisestään. Aktiiviset yhteisölliset toimijat kuten asukasyhdistys ja -tupa voivat toimillaan ehkäistä asuinalueen eriarvoistumista ja syrjäytymistä.²⁶

5.2. Asukasyhdistystoiminta

Pormestarinluodon Asukasyhdistys ry perustettiin asuinalueen valmistumisen kanssa samaan aikaan vuonna 1975, ja sillä on pitkään ollut tärkeä rooli alueen kehittämisessä. Yhdistyksen toiminta hiipui 1980-luvulla, mutta vuonna 1997 toiminta saatiin käynnistettyä uudelleen Asuntorahaston lähiöuudistustyön myötä. Asukasyhdistys järjesti tapahtumia, ajoi alueen etuja ja toimi linkkinä viranomaisten ja asukkaiden välillä. Vuonna 2020 asukasyhdistys toimi aktiivisesti. Se ylläpiti esimerkiksi paikallista kirjaston kaltaista Kirjatupaa, sekä pyöräkorjaamo Pyöräpajaa.²⁷ Vuonna 2024

22 Kerrostalo osoitteessa Peräsimentie 3, 1980–1988, kuvaaja tuntematon, Satakunnan Museo.

23 Lyytikkä, Anneli & Kukkonen, Heikki *Vuokratalon uusi elämä*, 16

24 Emt, 18

25 Helsingin kaupunki, 2017. Lähiöiden huono maine vaikuttaa liioitellulta.

26 Lähiön henki -Porin lähiöiden kulttuurisuunnitteluhanke, 2014. Lähiön henki SuomiAreassa. Blogipostaus.

27 Pormestarinluodon Asukasyhdistys ry -Historiaa

Vasemmalla huhtikuussa 2025 kuvattuna Messintie 1 etupihalla sijaitseva erillinen kerhotila. Ulospäin rakennus näyttää hyvin hoidetulta, tilan tämänhetkinen käyttöaste ei ole tiedossa. Oikealla kuva kerhotiloista vuodelta 2010, jolloin asukkaiden käytössä oli muun muassa kangaspuut.

Porin kaupungin ja Pormestarinluodon Asukasyhdistys ry:n välinen kumppanuussopimus päättyi, ja yhdistys menetti toimitilansa sekä 50 000 euron avustuksen.²⁸ Yhdistyksen toiminta ei ole siitä huolimatta kokonaan lakannut, vaan jatkuu pienimuotoisempaan. Asukasyhdistyksen aktiivinen toiminta kertoo siitä, että halu vaikuttaa omaan asuinympäristöön ei ole kadonnut.

5.3. Lähiötyö ja Pormestarinluodon asukastupa

1990-luvun lama kosketti myös Pormestarinluodossa asuvia ja vuonna 1995 työikäisten työttömyysaste kohosi 45 prosenttiin. Samalla alueen huono maine kasvoi entisestään. Alueen oloja pyrittiin parantamaan ja Porin kaupunginhallitus nimesikin Pormestarinluodon valtakunnalliseen lähiökehityksen seuranta- ja alueohjelmaan vuonna 1996. Samana vuonna Peräsimentie 3:een, nykyiseen Ruskahoviin, avattiin lähiöpalvelupiste Porkkana, jonka tarkoituksena oli lisätä asuinalueen turvallisuutta sekä opastaa ja neuvoa alueen asukkaita eri elämäntilanteissa.

Pormestarinluodon asukastupa perustettiin 1997.²⁹ Alueella toiminut, matalan kynnyksen kohtaamispaikka oli osa lähiötyötä, joka kuului osaksi kaupungin perusturvaa ja aikuissosiaalityötä. Asukastupa tarjosi alueen ihmisille esimerkiksi sosiaalityöntekijän ohjausta sekä työkokeilumahdollisuuksia. Pormestarinluodon asukastupa oli aktiivinen toimija alueella, joka järjesti alueen asukkaille ohjattua toimintaa sekä tapahtumia, retkiä ja infotilaisuuksia

eri aihealueista, lisäksi asukastuvalla oli kierrätyspiste ja korjausompelupalvelu.³⁰ Porin kaupungin 2019 vuoden hyvinvointiraportista selviää, että Pormestarinluodon asukastuvalla oli samana vuonna noin 23 000 käyntiä, mikä kertoo toiminnan laajuudesta, merkittävydestä ja tarpeellisuudesta alueen asukkaille.³¹ Pormestarinluodon asukastuvan toiminta loppui vuonna 2021, kun sen toimipisteen rakennus päätettiin purkaa, eikä kaupungin talousarvioon sisällytynyt rahoitusta toiminnan jatkolle.³²

5.4. Messintie 1 kerhohuone

Asukasyhdistys ry:n tilat sekä asukastupa jäivät kulttuuriympäristöselvityksen rajatun alueen ulkopuolelle. Yhteisöllisistä tiloista aluerajauksen sisäpuolelle jää Messintie 1 etupihalla sijaitseva erillinen, lämmitetty kerhohuone. Porin lähiömaisema -hankkeen selvityksen (2010) mukaan Messintie 1 ja Alahangantie 8 talojen yhteisen tilan käyttöaste oli alhainen.³³ Taloyhtiön isännöitsijän mukaan tila on ollut jo useamman vuoden käyttämättömänä.³⁴

6. MAHDOLLISET UHAT JA KEHITTÄMISMAHDOLLISUUDET

Pormestarinluodon tulevaisuuden mahdollisissa uhkakuivissa ja visioissa tulisi huomioida erityisesti alueen vanhentunut rakennuskanta. Jokainen alueen kerrostalo on rakennettu vuosien 1969–1975 välisenä aikana, mikä tarkoittaa, että rakennukset voivat lähitulevaisuudessa vaatia laajoja

28 Kaupunginhallitus, kokous 30.9.2024 -§ 382 Kuntalaisaloite koskien Pormestarinluodon Asukasyhdistys ry:n ylläpitämien kirjatuvan ja pyöräpajan toiminnan jatkamista

29 Elämää ja ihmisiä Pormestarinluodolla 30 vuotta

30 Porin kaupunki, ASUKASTUVAT LÄHIÖTYÖN KOHTAAMISPAIKKOINA

31 Porin kaupunki, Hyvinvointiraportti 2019.

32 atakunnan Kansa, 2021. Pormestarinluodon asukastupa lopetettiin, eikä uudesta ollut tietoa – sitten onni potkaisi isolla saappaalla.

33 ”Kui mää tääl asu?” asukasnäkökulmia kehittyvään lähiöön, 2010.

34 Sähköpostikeskustelu talon isännöitsijän kanssa, 2025.

korjaustoimia, kuten putkistosaneerauksia. Alueen kerrostalojen julkisivuja on korjattu joissain määrin ja ulkopuolisen silmin alue on pääosin siistin ja hyvin hoidetun näköistä. Kerrostaloihin kohdistuvia purkupäätöksiä alueelle on tuskin lähitulevaisuudessa tiedossa. Muita aluetta koskevia uhkia ovat alueen väestön ikääntyminen, palveluiden heikentyminen sekä julkisten ympäristörakenteiden rapistuminen.

Edellä mainittujen uhkakuvien voidaan katsoa olevan ajankohtaisia jo nyt, sillä Pormestarinluodon alueelta loppuneet palvelut, vähennetyt joukkoliikenteen ajovuorot ja puretut leikkipuistot eivät houkuttele alueelle uusia lapsiperheitä.³⁵ Lisäksi lähiötyön loppuminen alueella voi tuoda mukanaan sosiaalisia uhkia, esimerkiksi syrjäytymistä tai työttömyyttä.

Pormestarinluodon kehityksen kannalta mahdollisuuksia luovat sen sijainti joen vierellä, aivan Kirjurinluodon vieressä, sekä viheralueet, lenkkeilyreitit ja luonnonläheisyys. Tulevaisuudessa teknologian kehitys voi näkyä alueella esimerkiksi uusiutuvan energian aurinkopaneeleina tai sähköautojen latauspaikkoina. Alueen viihtyvyyden parannuksilla ja yhteisöllisyyden uudelleen käynnistämällä Pormestarinluodosta voi tulla houkutteleva asuinalue kaikille väestöryhmille.

7. PORMESTARINLUODON KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYKSEN YHTEENVETO

Tässä kulttuuriympäristöselvityksessä on tarkasteltu Pormestarinluodon eteläistä osaa sen rakennuskannan, maiseman, yhteisöllisyyden ja kehityspotentiaalin näkökulmista. Alueella on havaittavissa yhä 1970-luvun lähiösuunnittelun visiot ja haasteet: nopea rakentaminen ja betonielementtitalojen karu arkkitehtuuri loivat nopeasti tiiviin asuinalueen, mutta ympäristön puutteet vaativat laajoja perusparannuksia 1980–1990-luvuilla. Nykyään Pormestarinluoto on mielenkiintoinen sekoitus modernia rakennusperintöä ja puistomaisia viheralueita.

Alueen sosiaaliset ja kulttuuriset merkitykset ovat monimuotoisia. Vaikka Pormestarinluoto on kärsinyt pitkäaikaisesta huonosta maineesta, asukasyhdistysten ja lähiötyön aktiivisuus ovat osoittaneet yhteisöllisen toimijuuden merkityksen. Pormestarinluotoon vuosikymmenien varrella kohdistuneet hankkeet osoittavat kiinnostusta ja tahtoa lähiöelämisen ja -ympäristön kehittämiseen. Samanaikaisesti palvelujen vähentyminen sekä väestön ikääntyminen asettavat haasteita tulevaisuudelle.

Tulevaisuudessa Pormestarinluodon kehittäminen vaatii tasapainoa rakennusperinnön säilyttämisen ja modernisointitarpeiden välillä. Alueen vahuuksia ovat sen keskeinen sijainti, luonnonläheisyys ja ainutlaatuinen historia, jotka tarjoavat pohjan viihtyisälle ja kestäväälle asuinalueelle. Ehdotettavia toimia olisivat esimerkiksi yhteisöllisten tilojen uudistaminen ja käyttöönotto, energiatehokkuuden parantaminen, rakennuksista huolehtiminen ja viheralueiden jatkuva hoito. Keskeistä on rakennusperinnön kunnioittaminen ja kehittäminen asukkaiden tarpeiden mukaan, jotta Pormestarinluoto säilyisi elävänä osana Porin kaupunkikuvaa.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

Keskinen, Esa. *Sampola, Teljäntori, Porkka: elementtihelvetti vai arvokas pala rakennushistoriaa?* 19.5.2019. Satakunnan Kansa.

Luontotalo arkin julkaisuja 1, Satakunnan Museo, Pori 2009. *Vihreä perintö - Satakunnan historialliset puistot ja puutarhat*. Toimituskunta: Häyrynen, M., Raike, E., Riionheimo A. & Viitala, H. (74–80)

Mäkinen, Veera. *Aluekartoitus Porin Pormestarinluodosta*.

Nummelin, J. (1998). *Porkkananraasteet, erikoisnumero. Elämää ja ihmisiä Pormestarinluodolla 30 vuotta*. Pormestarinluodon asukasyhdistys ry.

Turun Yliopisto / Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja XXII, 2010. *"Kui mää tääl asu?" asukasnäkökulmia kehittyvään lähiöön*.

Verkkolähteet

Hammarberg, V. (2021). *Pormestarinluodon asukastupa lopetettiin, eikä uudesta ollut tietoa – sitten onni potkaisi isolla saappaalla*. Satakunnan Kansa. <https://www.satakunnankansa.fi/satakunta/art-2000007880413.html>

Helsingin kaupunki. (2017). *Lähiöiden huono maine vaikuttaa liioitellulta*. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/61725230/lahioiden-huono-maine-vaikuttaa-liioitellulta?publisherId=60590288>

Järvenpää, Eeva. (2018). *Viisikymppiseksi ehtinyt Pormestarinluoto oli aluksi historiaton viljelypelto*. Porilaine. <https://www.satakunnankansa.fi/porilaine/art-2000007128655.html>

Karjalainen, Pekka. *Uudenlaisia otteita ja kertaustyylejä - Lähiöuudistus 2000 -ohjelman arvioinnin loppuraportti*. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/acc88526-8a98-49a2-93ed-1bb89987bc81/content>

Kaupunginhallitus, kokous 30.9.2024 - § 382. *Kuntalaisaloite koskien Pormestarinluodon Asukasyhdistys ry:n ylläpitämien kirjatuvan ja pyöräpajan toiminnan jatkamista*. [https://pori.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kaupunginhallitus/Kokous_3092024/Kuntalaisaloite_koskien_Pormestarinluodo\(11_2738\)](https://pori.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kaupunginhallitus/Kokous_3092024/Kuntalaisaloite_koskien_Pormestarinluodo(11_2738))

Lyytikä, Anneli & Kukkonen, Heikki. *Vuokratalon uusi elämä*. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/1f9a8288-9f2d-42bf-acb4-c1bddd2fd0ff/content>

Lähiön henki - Porin lähiöiden kulttuurisuunnitteluhanke, 2014. *Lähiön henki SuomiAreessa*. Blogipostaus. <https://matublogit.vuodatus.net/lue/2014/07/lahion-henki-suomiareessa>

Pormestarinluodon Asukasyhdistys ry. <http://www.pormestarinluoto.com/index.php/15-arkisto/12-historiaa>

Porin kaupunki. *Asukastuvat lähiötyön kohtaamispäikkoina*. https://cms.pori.fi/uploads/sites/2/2022/10/asukastuvat_0.pdf

Porin kaupunki. (2020). *Hyvinvointiraportti 2019*. https://cms.pori.fi/uploads/sites/2/2022/10/hyvinvointiraportti_2019.pdf

Porin leikkipuistot. <https://storymaps.arcgis.com/stories/a17883a6947c4bef8ad3ef1d561264a2>

Satakunnan Kansa. (2016). *Pori purkaa taas leikkipaikkoja – vain yhdestä syntyi palauteryöppy*. <https://www.satakunnankansa.fi/satakunta/art-2000007140583.html>

Satakunnan Kansa. (2025). *Pori karsii joukkoliikennettään – näistä vuoroista osa poistuu*. <https://www.satakunnankansa.fi/satakunta/art-2000011065317.html>

Tilastollinen vuosikirja 2018, Porin kaupunki.,14. https://cms.pori.fi/uploads/sites/2/2022/10/tilastollinen_vuosikirja_2018_kannella.pdf

YLE. (2009). *Kaltoinkohdellut puhelinkopit katosivat katukuvasta*. <https://yle.fi/a/3-5921064>

Muut lähteet

Messintie 1 taloyhtiön isännöitsijän Antti Uusitalon kanssa käyty sähköpostikeskustelu, 8.4.2025.

Kuvalähteet

Alahangantie 8 etupiha -kuva, Satakunnan Museo.

<https://www.finna.fi/Record/satakunnanmuseo.A30DB60E-BB71-40F9-8F55-4FBF48618C34?sid=4991351792>

Google Earth ilmakekuva 2010. <https://earth.google.com/web/search/alahangantie+pori/@61.50181315,21.78796182,2.04700757a,1.067.42987569d,35y,65.00041144h,0t,0r/data=Cj4iJgokCQNZnXbuwE5AEVr4p-pWwE5AGTMMlIzDyz-VAIars8OBqyTVAKhAIARIKMjAxMC0wNi0wNBgAQgIIAToDCgEwQgIIAEoNCPwEQAA>

Kerrostalo osoitteessa Peräsimentie 3, 1980–1988, kuvaaja tuntematon, Satakunnan Museo.

<https://www.finna.fi/Record/satakunnanmuseo.D044F363-DDD8-465A-8FD9-9D90586F867E?sid=4999409690>

Kuva Messintie 1 pyörätiestä. https://www.google.fi/maps/@61.5028437,21.7853596,3a,75y,218.12h,88.21t/data=!3m8!1e1!3m6!1sLnUqw3Td-Z6sfKajWA8Btg!2e0!5s20230701T000000!6shhttps:%2F%2Fstreetviewpixels-pa.googleapis.com%2Fv1%2Fthumbnail%3Fcb_client%3Dmaps_sv.tactile%26w%3D900%26h%3D600%26pitch%3D1.7897531569497431%26panoid%3DLnUqw3Td-Z6sfKajWA8Btg%26yaw%3D218.11603694258721!7i16384!8i8192?entry=tu&g_ep=EgoyMDI1MDQwNy4wIjKXMDSoASAFQAw%3D%3D

Kuva Messintien puhelinkopista, Satakunnan Museo.

<https://www.finna.fi/Record/satakunnanmuseo.D1EA34CE-A6EE-46B2-94B9-7374799E7012?sid=4999332218>

Lentopallokenttä -kuva 1980-1988, Satakunnan Museo.

<https://finna.fi/Record/satakunnanmuseo.5DDFC372-62F3-4DE1-859D-A77A49FB66C8?sid=4991950232>

Paikkatietoikkuna, Historialliset ilmakuvat (2001).

https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/?zoomLevel=1&coord=525406_7159061&mapLayers=8_01+100+default,3400+100+ortokuva:indeksi×eries=1950&noSavedState=true&showIntro=fa_lse&lang=fi

Pekka Mäkisen ilmakekuva 1976, Satakunnan Museo

<https://www.finna.fi/Record/satakunnanmuseo.BCBF3A4B-B66B-483D-AF30-55AAEAED1657?sid=4991277785>

Pertti Lahtisen kuva asuntomessuilta 1975, Satakunnan Museo.

<https://www.finna.fi/Record/satakunnanmuseo.EBD7D0CB-D381-4A54-9EB5-547DEC26DDE7?sid=4991271545>

Porin kaupunki, selvitysalueen asemakaava. <https://kartta.pori.fi/IMS/?layers=Asemakaava&lon=Vireill%C3%A4%20olevat%20asemakaavat&cp=6819609,22489034&z=0.5>

Suomi24.fi keskustelu, Mikä on huonoin asuinalue Porissa? (2013).

<https://keskustelu.suomi24.fi/t/11544624/mika-huonoin-asuinalue-porissa>

Turun Yliopisto / Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja XXII, 2010. *"Kui mää tääl asu?" asukasnäkökulmia kehittyvään lähiöön.*, 14.

*Tehtävässä on käytetty tekoälyä (DeepSeek) lähdeluettelon järjestämisessä ja yhteenvedon jäsentämisessä.

Verkkolähteet tarkastettu 19.4.2025

MUSEOLOGIA – TURKU
JOHDATUS MUSEOLOGIAAN

Museolaivojen matka menneiltä merimatkoilta moninaisten tarinoiden näyttelytiloiksi

Venla Heinämäki

JOHDANTO

Suomessa sijaitsee useita eri merimuseoita, jotka tallettavat muun muassa merenkulun, laivanrakennuksen ja merivoimien historiaa. Monilla merimuseoilla on perinteisten näyttelyrakennusten lisäksi kokoelmissaan museolaivoja, jotka voivat toimia sekä näyttelyesineinä että näyttelyrakennuksina. Turussa sijaitsee merikeskus Forum Marinum, johon näyttelyrakennusten lisäksi kuuluu viisi museoalusta: fregatti Suomen Joutsen, parkki Sigyn, merivoimien alukset miinalaiva Keihässalmi ja tykkivene Karjala sekä vanha matkustaja-alus Bore, joka museon lisäksi toimii nykyisin muun muassa hostellina. Olen valinnut esseeni tarkastelunäkökulmaksi juuri Forum Marinumin museoaluksia, sillä ne ovat minulle hyvin tuttuja kohteita. Lisäksi esimerkkikohteenani toimii Bergenissä sijaitseva merimuseo Bergens Sjøfartsmuseum.

Tässä esseessä keskityn pohtimaan museolaivojen erilaisia toimintamahdollisuuksia menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa. Tarkastelen museolaivojen kehityskaarta käyttöesineestä museoalukseksi, museoalusten säilyttämisarvoa sekä sitä, millaisia haasteita ja toisaalta mahdollisuuksia tulevaisuus museolaivoille tuo tullessaan. Pohdin myös, miten museolaivat voivat toimia muistojen ja dekolonisoinnin paikkoina. Keskityn pohtimaan aihetta erityisesti Suomen Joutsenen ja Sigynin näkökulmista, sillä kyseisillä aluksilla on pitkä historia niin merillä kuin museossakin, ja erityisesti Sigynin tulevaisuuden kohtalo ja erilaiset ratkaisut sen suhteen ovat viime aikoina olleet hyvin ajankohtaisia keskustelun ja mietinnän aiheita. Pohdin esseessäni aluksi laivojen matkaa meriltä arvostetuiksi museoesineiksi sekä tulevaisuuden säilyttämismahdollisuuksia, minkä jälkeen keskityn tarkastelemaan museoaluksia tiloina sekä muistojen, dekolonisaation ja moninaisuuden mahdollistajina.

LAIVOJEN MATKA MERILTÄ ARVOSTETUIKSI MUSEOESINEIKSI

Sekä Suomen Joutsenella että Sigynillä on pitkä historia merillä seilaavina purjealuksina. Sigyn on rakennettu vuonna 1887 rahtialukseksi Göteborgissa, josta alus on siirtynyt Suomen omistukseen Ahvenanmaalle vuonna 1927. Alus on kuljettanut rahtia ympäri maailmaa, kunnes se museoititiin vuonna 1939. Tällä hetkellä Sigynillä on siis jo enemmän vuosia takana museoaluksena kuin seilaavana laivana. Museoaluksena Sigyn on myös kohdannut erinäisiä vaikeuksia, kuten sodan aiheuttamat vauriot sekä ikääntyvän laivan ylläpitohaasteet. Rakennusaikanaan laiva on ollut varsin arkinen kulkupeli, minkä vuoksi tämän kaltaisia laivoja on museoitu suhteellisen vähän, sillä niiden arvoa museoesineenä ei välttämättä osattu nähdä. Nykyisin Sigyn on maailman vanhin puuparkkialus, joka on säilynyt nykypäivään saakka, ja se kelluu Aurajoessa 1994 rakennetun Loke-telakan päällä. (Digimuseo, n.d.; Forum Marinum, n.d.; Sarelius & Örgans, 2007.)

Myös Suomen Joutsenella on varsin pitkä historia takanaan. Vuonna 1902 Ranskassa rahtilaivaksi rakennettu purjealus on kulkeutunut Saksan kautta Suomeen laivaston koululaivaksi vuonna 1930. Suomen Joutsenen aikana on tehty kahdeksan valtameripurjehdusta sekä muita matkoja niin maailman merille kuin Itämerellekin. Sodan aikaan Suomen Joutsen on toiminut maastotutettuna emoaluksena, ja lopulta 1960-luvulla alus on siirtynyt Aurajokirantaan ensin merimiesammattikouluksi ja myöhemmin vuonna 1991 nykyisen kaltaiseksi museolaivaksi. Suomen Joutsen on nykyisin yksi Suomen tunnetuimpia aluksia, mutta nyky-suosiostaan huolimatta se on myös historiansa aikana ollut hävitysuhana alla aikana, jolloin sen arvoa ei ole nykyiseen tapaan nähty. (Aalste, Aittola & Mauno, 1989; Digimuseo, n.d.; Forum Marinum, n.d..)

Janne Vilkuna toteaa artikkelissaan, kuinka ihmiselle muistojen säilyttäminen on eräänlainen järjestyksellinen turva, jonka kautta on mahdollista nähdä elämän jatkumo ja se, mitä maailmassa on ollut ennen meitä. Muistiorganisaatiot, kuten museot, tallettavat elämän jälkiä, jotta ihmisten on mahdollista nähdä menneen, nykyisyyden ja tulevan kytköksiä. Koska kaikkea ei voi säilyttää, on museo-organisaatioiden tehtävä valintoja sen suhteen, mikä on missäkin ajallisessa ja kulttuurisessa hetkessä arvokasta. (Vilkuna, 2007.) Sigynin ja Suomen Joutsenen kohdalla tämä kehityskaari on selvästi nähtävissä. Alukset ovat olleet menneisyydessään hyvinkin arkisia ja käytännönläheisiä kulkupelejä, joilla ei ole ollut vielä erityistä kulttuurihistoriallista arvoa. Museoitaessa on tehty valinta siitä, että alukset ovat säilyttämisen arvoisia, ja niiden status on vuosikymmenten aikana muuttunut konkreettisista käyttöesineistä merkityksellisiksi paikoiksi, joissa menneisyys ja nykyhetki kohtaavat ja ihmiset voivat tarkkailla alusten historiaa.

Vilkuna puhuu artikkelissaan myös unohtamisesta. Unohtaminen tapahtuu Vilkan mukaan esimerkiksi silloin, kun museo-organisaatio päättää luopua jostakin kokoelmiensa esineestä. (Vilkuna, 2007.) Historiallisesti tämä pitää varmasti paikkaansa, ja esimerkiksi Sigynin ja Suomen Joutsenen kohdalla sekä itse alukset että niiden mukanaan kuljettama historia olisivat varmasti hyvin paljon kapeamman joukon muistissa, jos aluksia ei olisi museoitu ja säilytetty vuosikymmenten ajan. Kuitenkin näkisin, että tulevaisuuden teknologioilla on mahdollista vaikuttaa unohtamiseen. Erilaiset digitaaliset ja virtuaaliset talletusmahdollisuudet voivat jo nykyään, ja mahdollisesti vielä enemmän tulevaisuudessa, ehkäistä historiallisten esineiden ja tapahtumien unohtamista. Hyvänä esimerkkinä tästä on Digimuseo, josta löytyy sekä Sigyn että Suomen Joutsen. Laivojen kaltaisten esineiden kohdalla digitaaliset muistamisen alustat ovat erityisen ajankohtaisia. Erityisesti Sigyn hyvin iäkkäänä puisena aluksena on kokenut erilaisia säilymisen haasteita, kuten puun lahoamista ja Suomen vaihtuvien sääolosuhteiden aiheuttamia vaikeuksia. Telakalle nostosta huolimatta Sigynin tulevaisuudennäkymät eivät ole taatut, sillä kunnossapito vaatii merkittävästi resursseja. Tällaisissa tapauksissa digitaaliset alustat voivat tulla apuun: vaikka itse esineestä ikääntymisen myötä jouduttaisiin luopumaan, jäisi se silti virtuaalisesti vierailtavaksi ja täten muistettavaksi.

Mari Hatakka kertoo artikkelissaan tutkimuksesta, jossa hän on kerännyt aineistoa ihmisten museomuisuudesta. Hän kertoo tulosten osoittavan, että vastaajat suhtautuvat museoihin pääosin positiivisesti, vaikkakin ihmisiä saattaa innostaa erilaiset asiat museoissa. Hän toteaa, että joskus museokohteilla on niin suuri tunnistettavuusarvo,

että kohdetta tullaan varta vasten jopa yksin katsomaan. (Hatakka, 2010.) Tunnettujen museoalusten kuten Sigynin ja Suomen Joutsenen kohdalla olen empiirisesti havainnut tunnistettavuusarvon olevan museovierailijoille yksi keskeinen ja hyvin yleinen motivaattori vierailu kohteissa. Tunnistettavuusarvon lisäksi nostaisin keskeiseksi tekijäksi myös tunnearvon, joka erityisesti pitkään käyttöesineinä toimineiden laivojen kohdalla nousee esiin. Erityisesti Suomen Joutsenen kohdalla, jonka huomassa on koulutettu lukuisia merimiehiä sekä merimiesammattikoulun oppilaita, on tunnearvo monille vierailijoille edelleen suuri. Ihmiset tulevat muistelemaan omia kouluaikojaan sekä katsomaan, millaisella laivalla heidän sukulaisensa ovat seilanneet. Tässä kohtaa mainittakoon myös merivoimien museoalukset Karjala ja Keihässalmi, joilla samaan tapaan vierailee runsaasti ihmisiä muistelemassa omaa tai läheisen palvelusaikaa sekä välittämässä tietoa jälkipolville. Tämän kaltaisissa kohteissa historia kietoutuu nykyisyyteen Hatakan mainitsemien tavoin (Hatakka, 2010) sekä yleisen tunnistettavuusarvon tuoman kiinnostuksen että myös henkilökohtaisesti tärkeiden muistojen kautta. Tämä myös konkretisoi ajatusta siitä, että vaikka jokin asia tuntuisi omassa ajassa hyvinkin arkiselta ja sen säilyttämisarvosta ei olisi varmuutta, saattaa se vuosikymmenten päästä olla hyvinkin kulttuurihistoriallisesti merkittävä muistojen ja historiallisen jatkumon elävöittäjä.

MUSEOESINEISTÄ NÄYTTELYTILOIKSI - MONINAISTEN TARINOIDEN MAHDOLLISUUDET MUSEOLAIVOILLA JA MERIHISTORIASSA

Kuten totesin, museoalukset ovat usein kulkeneet pitkän ja vaiherikkaan historian meriltä museokohteiksi. Marja-Liisa Rönkön mukaan historiallisesti on ajateltu, että museo on esine (Rönkkö, 2007). Laivojen tapauksessa tämä toki pitää edelleen sikäli paikkaansa, että alus kokonaisuudessaan on esine, jolla on nähty olevan arvoa, jonka perusteella se on museoitu. Toisaalta Rönkkö toteaa, että nykyisin ajatellaan ennemminkin niin, että esine itsessään ei kerro vielä mitään, vaan se, miten se kontekstualisoidaan. Rönkön mukaan esine voi oman elämäkerrallisen historiansa lisäksi kertoa lukemattoman määrän muita tarinoita. (Rönkkö, 2007.) Myös tämä näkyy museolaivoilla, jotka esineytensä lisäksi toimivat museo- ja näyttelytiloina. Sigyn on lukuisista kunnostustöistä huolimatta pysynyt hyvin pitkälti alkuperäisen näköisenä, mikä kertoo laivan omasta historiasta ja siitä, millaista matkoilla on ollut. Toisaalta se on toiminut myös esimerkiksi teatterinäyttämönä Lentävä Hollantilainen -esitykselle. Suomen Joutsenen näyttelyn läpi kulkee jossain määrin kronologisessa järjestyksessä laivan elinkaaren historia, mutta sen sisään kätkeytyy myös

lukuisia muita tarinoita esimerkiksi merimiehistä, ammattikoululaisista ja uusimpana tulokkaana laivan sisällä on pidetty myös taidenäyttelyitä. Tämä osoittaa, että museoilla todella on nykyhetkessä ja tulevaisuudessa hyvinkin paljon mahdollisuuksia käyttää luovuutta erilaisten tarinoiden esille tuontiin ja kontekstualisointiin.

Yksi nähdäkseni hyvin tärkeä tulevaisuuden mahdollisuus museolaivojen näkökulmasta on dekolonisaation toteuttaminen. Ympäri maailmaa matkanneiden laivojen historiaan ja niistä kertoviin tarinoihin liittyy väistämättä haaste siitä, kuinka menneisyydessä eri kansoihin ja kulttuureihin on suhtauduttu hyvin eri tavoin kuin nykyään. Kielenkäyttö ja ylipäänsä suhtautuminen on ollut paikoin hyvin rasistista, esineellistävää, eksotisoivaa ja toiseuttavaa. Myös laivamatkoille tyypillisiin rituaaleihin liittyy nykypäivän valossa ongelmallisia аспектеja, kuten Neptunuksen kasteessa kastettavien merimiesten kasvojen karnevalistinen maalaminen mustaksi blackfacing-tyyliin. Kuten Anna Rastas kertoo artikkelissaan, rasismi on väistämättä osa museoiden historiaa, sillä eri kulttuureja on historian saatossa arvotettu eri tavoin, ja kolonialismi Euroopassa on ollut voimakasta. Kuitenkin Rastaaan mukaan nykypäivänä monet museot pyrkivät olemaan inklusiivisempia ja monikulttuurisempia, ja museot tarjoavat hyvän alustan antirasismien tutkimiseen ja toteuttamiseen. Hän kertoo kokemuksestaan museossa, jossa ongelmallisia ja rasistisia esineitä ja teemoja oli esillä ilman, että niiden ongelmallisuutta oli avoimesti kerrottu. Rastaaan mukaan ongelmallisten, kiistanalaisten ja loukkaavien teemojen esilletuonnissa on äärimmäisen tärkeää, että museovieraalle tuodaan eksplisiittisesti selväksi se, ettei kyseinen asia ole nykypäivänä suotavaa. Muutoin vierailijalle saattaa jäädä sellainen kuva, että loukkaavat esineet, sanat tai käytännöt ovat edelleen sallittuja. (Rastas, 2021.)

Näkemykseni ongelmallisen historian esilletuonnista on hyvin samanlainen kuin Rastaalla (Rastas, 2021). Vaikeakin historiaa voi tuoda esiin, kunhan sen kontekstualisoi hyvin, ja tuo avoimesti esiin ongelmakohdat. Olen itse törmännyt merihistorialle tyypilliseen Neptunuksen kasteeseen hyvin eri tavoin kontekstualisoituna, ja tästä esimerkkikohteiksi nostan Suomen Joutsenen sekä Bergenin merimuseossa eli Bergens Sjøfartsmuseumissa 2022-2024 esillä olleen ”Skeive sjøfolk, Queer at Sea” -näyttelyn (Digitalt Museum, n.d.). Suomen Joutsenella Neptunuksen kaste tulee esiin laivan välillä, jossa on lapsille suunnattuja kurkistusluukkuja sisältävä valokuva kasteesta, sekä laajempaa informaatiota sisältävä näyttelyteksti. Näyttelytekstiin liitettyssä sitaatissa vilahtaa sensuroimaton n-sana, ja kuvassa esiintyviä mustiksi maalattuja naamoja ei juuri kritisoida. Näin ollen kontekstualisointi ei täysin toteuta Rastaaan kuvaamaa ideaalitulannetta. Bergenin näyttelyssä Neptunuksen kaste sen sijaan oli nähdäkseni

kontekstualisoitu varsin mallikkaasti. Teema oli esillä, sillä se on hyvin kuuluisa laivamatkustukseen liittyvä rituaali, mutta sen ongelmakohdat rasistisesta blackfacingista oli nostettu avoimesti ja eksplisiittisesti esiin näyttelytekstissä. Antirasismi, siinä kehittyminen ja siihen olennaisesti liittyvä avoimuus ja kontekstualisointi ovat seikkoja, jotka näen vahvasti osana museoiden tulevaisuuden mahdollisuuksia niin Suomessa kuin kansainvälisestikin.

Bergenin Queer at Sea -näyttely nosti antirasismien lisäksi esiin myös muita teemoja, jotka näkisin museoille varsin hedelmällisenä tulevaisuuden suuntana. Näyttelyssä kerrottiin, kuinka merimiehen ammatti on historiallisesti ollut hyvin maskuliininen, eikä pehmeyttä tai feminiinisyyttä ole juurikaan sallittu. Toisaalta merimatkat ovat voineet myös mahdollistaa pääsyn paikkoihin, joissa queerihmisille oli mahdollista olla vapaammin oma itsensä kuin esimerkiksi Pohjoismaissa. Näyttelyn mukaan esimerkiksi aikaisemmin mainitsemani Neptunuksen kaste on voinut toimia hyvin vapauttavana elementtinä, sillä siinä mieheksi määriteltyjen, tiukassa maskuliinisuuden normissa elävien ihmisten on roolihahmon varjolla ollut mahdollista pukeutua mekkoon ja muihin feminiinisinä pidettyihin asusteisiin. Renaud Chantraine ja Bruno Brulon Soares keskustelevat artikkelissaan LGBTQI+ yhteisön asemasta museoissa. Heidän mukaansa yhteisön historia ylipäänsä on ollut hyvin vaiettu, marginalisoitu ja jäänyt kanonisoidun historian varjoon. Yhteisön jäsenten on täytynyt itse pitää huolta siitä, että historiaa jäisi edes jossain määrin näkyviin, sillä valtaapitävät organisaatiot, kuten museot, eivät ole sitä juuri tehneet. Heidän mukaansa suunta on kuitenkin alkanut kääntyä, ja maailmalla on nähty yhä enemmän queerhistoriaa esiin tuovia näyttelyitä. (Chantraine & Brulon Soares, 2020.) Näkisin Bergenin merimuseon queer-näyttelyn juuri artikkelissa mainitun kaltaisena moninaista representaatiota lisäävänä sekä tiukassa olevia heteronormatiivisia valtarakenteita purkavana tilana. Vastaavat teemat ovat varmasti myös Suomen museokentällä merkittävä tulevaisuuden mahdollisuus. Valtava määrä marginalisoitua historiaa on edelleen kertomatta, ja esimerkiksi tunnettuja, suomalaisten museokävijöiden keskuudessa arvostettuja museoaluksia hyödyntäen voisi hyvinkin olla mahdollista lähteä purkamaan heteronormatiivista historiaa ja maskuliinisuuden normeja, jotka ovat olleet merimiesten keskuudessa hyvin vallitsevia.

LOPUKSI

Tässä esseessä olen tarkastellut museoiden toiminta- ja vaikuttamistapoja sekä suuntaviivamahdollisuuksia ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Olen keskittynyt pohtimaan teemoja erityisesti museolaivojen näkökulmasta, mutta

jossain määrin myös laajemmin merihistorian kontekstissa. Keskeisinä esimerkikohteina ovat toimineet museoalukset Sigyn ja Suomen Joutsen, joilla kummallakin on takanaan rikas menneisyys — ja toivon mukaan myös tulevaisuus. Lisäksi olen viittänyt muutamaan muuhun museolaivaan ja merimuseoon.

Yhtenä keskeisenä teemana esseessäni on ollut pohtia museoesineen arvoa. Kummankin esimerkkilaivan tapauksessa olen todennut, että hyvin arkisiin ja käytännönläheisiin käyttötarkoituksiin rakennetuista esineistä on museoinnin myötä muodostunut kulttuurihistoriallisesti arvokkaita käyntikohteita, joihin liittyy voimakkaasti sekä yhteiskunnallisia että henkilökohtaisia muistoja ja arvostuksen aiheita. Alusten museointi ja näinkin pitkään säilyminen ei ole ollut itsestään selvää, ja myöskään tulevaisuus ei ole taattu. Kuitenkin totesin, että nykyinen ja potentiaalisesti myös tulevaisuuden digitaalinen teknologia voi mahdollistaa muistojen ja arvon säilymisen ainakin jossain muodossa, mikäli itse esineen säilyttäminen käy tulevaisuudessa mahdottomaksi.

Toinen keskeinen teemani on ollut se, miten museoesineiden lisäksi laivojen on mahdollista toimia näyttelytiloina, ja täten tuoda esiin erilaisia historiallisia vaiheita ja tarinoita. Nykyisellä museokentällä on alkanut tapahtua moninaisuuden ja inklusiivisuuden kasvua sekä dekolonisaatiota ja heteronormatiivisten asetelmien purkua. Pohdintani mukaan tunnetuilla ja arvostetuilla museokohdeilla on valtaa toteuttaa esimerkiksi kolonialismin ja heteronormatiivisuuden purkua, ja esimerkkieni pohjalta näin voi jossain määrin todeta jo tapahtuneenkin. Kuitenkin olen myös todennut, että työ aiheiden parissa ei ole valmis, ja tulevaisuudessa tällaiset teemat voivatkin olla vielä entistään kasvussa ja museoiden kehityskohteena niin merihistorian ja museolaivojen kuin laajemminkin museokentän kontekstissa. Laivojen reitti on siis nähdäkseni matkannut karuista oloista sekä tiukan valkoisista ja maskuliinisista normeista kohti museon lempeää huolenpitoa, digitaalisia muistoja ja entistä moninaisempien tarinoiden kerrontaa. Toivon mukaan kyseinen matka jatkuu samaan suuntaan myös tulevaisuudessa.

LÄHTEET

Aalste, Juhani; Aittola, Heikki & Mauno, Jukka 1989: *Suomen Joutsen*. Merikustannus.

Chantraine, Renaud & Brulon Soares, Bruno 2020: Introduction and Editorial. *Museum International*. Nro, 72.

Digitalt Museum. n.d. Skeive sjøfolk. Verkkosivu. <https://digitaltmuseum.no/0211813939256/skeivhet-til-sjos>. Viitattu 15.11.2024.

Digimuseo. n.d. Forum Marinum - Sigyn. Verkkosivu. <https://digimuseo.fi/nayttelyt/forum-marinum-sigyn/>. Viitattu 15.11.2024.

Digimuseo. n.d. Forum Marinum - Suomen Joutsen. Verkkosivu. <https://digimuseo.fi/nayttelyt/suomen-joutsenen-historia/>. Viitattu 15.11.2024.

Forum Marinum. n.d. Parkki Sigyn. Verkkosivu. <https://www.forum-marinum.fi/fi/nayttelyt/museoalukset/parkki-sigyn/>. Viitattu 15.11.2024.

Forum Marinum. n.d. Fregatti Suomen Joutsen. Verkkosivu. <https://www.forum-marinum.fi/fi/nayttelyt/museoalukset/fregatti-suomen-joutsen/>. Viitattu 15.11.2024.

Hatakka, Mari 2010: Museo muistojen paikkana. Teoksessa *Suomen museohistoria*. Toim. Kinanen, Pauliina & Pettersson, Susanna. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rastas, Anna 2021: Museot, rasismi ja antirasismi. Teoksessa *Marginaaleista museoihin*. Toim. Koivunen, Leila & Rastas, Anna. Vastapaino.

Rönkkö, Marja-Liisa 2007: Museon idea ja historia. Teoksessa *Museologia tänään*. Toim. Kinanen, Pauliina. Museoliitto.

Vilkuna, Janne 2007: Yhteinen kulttuuriperintömme. Teoksessa *Museologia tänään*. Toim. Kinanen, Pauliina. Museoliitto.

Örjans, Jerker & Sarelius, Seppo 2007: *Sigyn: Onnekas laiva*. Museoalus Sigynin säätiö.

LASTEN KANSSA MUSEOON – lapsiyleisöjen huomioiminen museoiden toimintatavoissa

Salla Niinimäki

Museot eli kulttuurisen, historiallisen tai tieteellisen aineellisen tai digitaalisen materiaalin ylläpitämiseen, esittämiseen ja tutkimukseen keskittyvät laitokset pyrkivät vetoamaan näyttelyillään erilaisiin yleisöihin. Suomessa museoiden toiminta perustuu usein sekä julkiseen rahoitukseen, että museoiden keräämiin sisäänpääsymaksuihin – ilmainen sisäänpääsy tarjotaan usein lapsille eli alle 18-vuotiaille.¹ Museoissa ollaan näin tietoisia eri yleisöistä ja museot pyrkivätkin erilaisin tavoin houkuttelemaan kävijöitä näyttelyidensä pariin. Maksullisuuden puuttuminen lapsilta mahdollistaa museokokemuksen myös taloudellisesti vaikeissa tilanteissa olevien perheiden lapsille, lisäten näin tasa-arvoa lasten kesken.

”Olen koonnut ja hankkinut kaikilta maailman haaroilta suuren kokoelman huomattawimpi harwinaisuuksia ja uutoksia, huwittawia niin aikaihmisille kuin lapsillekin.”² Lapset olivat jo 1800-luvulla tervetulleita museoiden yleisöksi, minkä osoittaa lainaus moskovalaisen D. Aramin julkaisemasta mainoksesta vuodelta 1898. Myös opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittisen ohjelman kannessa vuodelta 2018 on lapsikävijä nykyisessä Luonnontieteellisessä keskusmuseossa, kuvan ottamishetkellä nimeltään Helsingin yliopiston eläintieteellisen laitoksen museo.³

Museot eivät ole nykyaikanakaan vain aikuisille suunnattuja, vaan erilaisten toimintatapojen kautta ne pyrkivät tarjoamaan elämyksiä myös lapsille. Museoita on

perustettu myös ensisijaisesti lapsiyleisölle tai koko perheelle. Lapsista kasvaa tulevaisuuden museokävijöitä, joten on museoiden kannalta ensiarvoista halukkuus osallistaa lapsia näyttelyiden kautta ja mahdollistaa kokemuksia omista tiloissaan sekä digitaalisessa muodossa. Lähestyn aihetta näyttelyiden mainonnan ja museoiden tarjoamien sisältöjen itsensä kautta Suomen museokentällä.

LAPSET MUSEOYLEISÖNÄ 1900-LUVUN SUOMESSA

Marjatta Levanto kirjoittaa koululaisten käyneen Ateneumin taidemuseossa kouluretkellä jo 1893. Oppimispuolta museotoiminnan taustalla suunnattiin lapsille myös Turun biologisessa museossa – yleinen kansansivistystyö innoittajana. Taiteen merkityksen korostaminen kulmineitui Taidetta kouluihin -järjestön perustamiseen vuonna 1906.⁴ Lapsia ei jätetty museoiden yleisöjen ulkopuolelle, vaan heitä vietiin katsomaan näyttelyitä niin luonnontieteellisistä kuin taiteellisistakin kokoelmista, mikä osoittaa halua panostaa lasten ja museoiden suhteeseen – oppimalla myös kuvien ja esineiden kautta lapselle ei jäänyt vain pintapuolista ymmärrystä asioista, ja tätä varten museot olivat paras vaihtoehto. Vielä museot eivät kuitenkaan osallistaneet lapsia näyttelyiden katsomisen lisäksi tai vedonneet heihin tämän ulkopuolisesti.

”Tämä museo on aistikkaasti ja komeasti sisustettu nykyajan vaatimusten mukaan, mieltäkiinnittävä ja

1 Mahdollisuuksien museo – Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030 11/2018, 14–6, 45.

2 Suuri museo ja panoptikum, *Inkeri* 02.01.1898, 1.

3 Mahdollisuuksien museo – Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030 11/2018, 1.

4 Levanto 2007, 101–102.

opettavainen niin naisille kuin herroille ja lapsille.” 1900-luvun alussa N. Nielsenin kiertävää museota mainostettiin vuonna 1908 opettavaisena kokemuksena myös lapsille, vaikka esiteltäviin asioihin kuului kaksi väkivaltaistakin apiina. Alle kymmenenvuotiaille lapsille sisäänpääsy maksoi vain 25 penniä, kun aikuisten lippu maksoi 50 penniä.⁵ Kiertävän museon houkuttimena toimivat näin lapsille alhaisempi hinta sekä opettavaisuuden korostaminen – museovierailua ei haluttu nähtävän vain turhana ajanvietteenä. Mainosta levitettiin useammassa lehdessä ympäri Suomea seitsemän vuoden ajan samoin saatesanoin.⁶

1960-luvulla museot siirtyivät lasten aktiiviseen osallistamiseen ja sisällyttämiseen museoiden toiminnassa. Erilaisia aktiviteettitiloja ja -toimintaa lisättiin museoihin, ja vuosikymmenen kansainväliseen iskulauseeseen – elävä museo – tukeuduttiin ja sitä harjoitettiin käytännössä laajasti. Amos Andersonin taidemuseossa lause johti lapsille näytettäviin kokeiluihin tanssista konsertteihin, ja Turussa lasten piirustuskerhoon Wäinö Aaltosen museossa aina 1980-luvun lopulle.⁷ Museot halusivat ottaa selkeän askeleen pois passiivisesta museovierailusta ja tarjota lapsille elämyksen, josta heidän ajateltiin pitävän.

Ateneumin taidemuseossa avattiin *Lapset taidetta valtaamassa* -näyttely vuonna 1970. Lapsiraadin valitsemat taideteokset asetettiin esille näyttelyyn. Vastaanotto ei lehdistössä saanut positiivista muotoa, mutta museo ei lannistunut vaan yritti vuoden päästä toista lähestymistapaa: museoon koottiin poikkeuksellinen kokonaisuus eri leikkeihin tarvittavista esineistä ja huoneista, ja esille asetettiin taidetta museolle epätyypilliseen tapaan.⁸ Suomen museokentällä oli selkeästi herätty lapsiyleisöjen aktiiviseen osallistamiseen, jossa taiteen ei välttämättä tarvinnut edes olla keskiössä. Vaikka taideteokset eivät vielä herättäneet suurempaa kiinnostusta lapsivierailijoissa, oli museon tavoite saavutettu ja lapsiyleisöt saatu museoon enenevässä määrin. Museon toiminnassa korostui myös ajatus siitä, etteivät eri yleisöt olleet sama asia – lapsiin vetosivat toiset asiat kuin aikuisiin.

Museolehtorintoimen syntyminen 1970-luvulla oli askel kohti erilaista museoelämystä. Yleisöjen eroavaisuuksien ymmärtäminen ja museokävijöiden erilaiset

nimitykset korostivat alkanutta muutosta, jossa myös lapset nähtiin omana ryhmänään omine tarpeineen ja toiveineen. Paul Perrot toteaaakin artikkelissaan 1970-luvun lopulla huomisen ihmisen kasvavan lapsen tänään saamista vaikuttimista.⁹

MUSEOIDEN NYKYAIKA – LAPSET VALOKEILASSA JA MUSEOISSA

Suomessa oli vuonna 2018 lähes 280 museokorttiin, vuoden kestävään museopääsylippuun sisältyvää kohdetta, joissa alettiin kesällä 2018 tarjoamaan museopasseja ja puuhatehtäviä lapsivieraille.¹⁰ Vaikka museopassi ei tarjonnutkaan ilmaista sisäänpääsyä niissä museoissa, joissa myös lapsilta vaadittiin pääsylippu, oli se selkeä osoitus Museokortti-verkoston tahdosta suunnata katse lapsiin omana yleisönään.

Ateneumin taidemuseo oli suosituin museokohde Suomessa vuonna 2023.¹¹ Museossa on esillä taidetta eri vuosisadoilta ja sitä markkinoidaan Suomen taiteen kotina – sisäänpääsy on ilmainen kaikille alle 18-vuotiaille. Vuonna 2024 museo tarjoaa lapsille suunnattuja kierroksia lauantaisin, kierroksilla opas johdattelee rennosti taideteosten pariin ja antaa museon sivujen mukaan aikaa pohdinnolle. Museossa toteutetaan myös lauantaipajoja, joissa lapset pääsevät tekemään taidetta vaihtuvilla teemoilla ja tekniikoilla.¹² Ateneum jatkaa näin aiempien vuosikymmenien perinnettään lasten aktiivisesta ja käytännönläheisestä tutustuttamisesta taiteen pariin. Museo pyrkii pajojen avulla myös aktiivisesti korostamaan käytännönläheisen työn merkitystä lasten huomioimisessa museokävijöinä ja heidän houkuttelemisessaan vierailijoiksi yhdessä perheiden kanssa. Myös erillinen lasten esite ajankohtaiseen Ajan kysymys -näyttelyyn korostaa lasten erityistä huomioimista museon toiminnassa ja näyttelyn kokoamisessa.

Suomen museoliitto ry:n omistaman Museokortti-toiminnan mainostamisessakin on huomioitu lapset. Mainosvideolla perhe siirtyy museosta toiseen, taidemuseosta luonnontieteelliseen ja ilmailualanmuseoon.¹³ Videolla halutaan tukea ajatusta museoista laajoina elämyspaikkoina, joissa koko perhe viihtyy ja joihin he kävijöinä kuuluvat. Lasten sisällyttäminen mainokseen luo kuvan museoista

5 N. Nielsen'in Panoptikon ja Anatominen Museo, *Sosialisti* 28.08.2024, 2.

6 Hartkopfin Panoptikon ja Anatomista Museota, *Lahti* 26.08.2024, 2.

7 Levanto 2007, 102.

8 Levanto 2007, 102.

9 Perrot 1980, 1. Kirjoittajan oma suomennos, alk. In the simplest terms, they tell us that the man of tomorrow results from the influences received by the child of today.

10 Museot jakavat lapsille Museopasseja: ”Uusia museokävijöitä, hausempia käyntejä lapsiperheille”, STT 2018.

11 Museot ovat suosituimpia kuin koskaan, mutta kukaan ei tiedä miksi, *Yle* 31.01.2024.

12 Lasten Ateneum, Ateneum.fi.

13 Museokortti: Museokortin mainosvideo. 22.09.2021, Youtube.

lastenkasvatuksen tukijoina ja museoiden tarpeellisuudesta lapsuudessa.

Lasten ja lapsuuden merkityksestä museoiden yleisönä ja aiheena ihmisille kertoo myös Espoossa sijaitseva museo Leikki. Eri vuosikymmenien lapsuuden esittelemiseen erikoistunut museo tuottaa erilaisia sisältöjä kaikenikäisille, mutta erityisesti lapsille. Museo tarjoaa tapahtumia satupäivistä museoteatteriesityksiin.¹⁴ Museo Leikin mainonta pohjaa myös laajasti lapsiin ja näiden perheisiin vetoaviin aiheisiin ja sosiaalisen median alustoihin – museon Instagram-tilin kautta mainontaa kohdennetaan varsinkin nuorempia vanhempia kohti, kuvissa esiintyy lapsia ja värejä käytetään runsaasti.¹⁵ Lapsuuden kuvaamiseen keskittyneen museon olemassaolo kertoo itsessään lapsuuden korostetusta asemasta verrattuna 1900-luvun toimintatapoihin. Jos museot ennen, ja vielä nykyäänkin toivottavat lapset samojen näyttelyiden äärelle kuin aikuisetkin, on näkökulmaa pyritty nykyaikana parantamaan ja lapsia huomiomaan omana ryhmänään myös näin kokonaisen museon toimesta.

Lapsia pyritään museoiden toimesta aktivoimaan jo kotona – digitalisaation mahdollistamat digitaaliset kokonaisuudet, videot ja tehtäväpaketit ovat nouseva mahdollisuus lasten museokokemuksiin vaikuttamisessa. Museokorttisivusto on koonnut vinkkejä museokäyntien elävöittämiseen ja ennakkotehtäviä eri museoista. Sivusto mainostaa myös mahdollisuuksia viettää syntymäpäiväjuhlia museoissa.¹⁶ Elämän eri osa-alueiden yhdistäminen museoon jo lapsuudessa antaa kuvan museoiden nykyajan suuntauksesta puhutella lasta itsenäisenä museokävijänä jo varhain.

Museot ovat kasvavissa määrin kilpailuasetelmasa muiden palveluntuottajien ja viihdeteollisuuden kanssa. Digitalisaation nurjempia puolia edustaa mahdollisuus jättäytyä pois konkreettisesta tekemisestä, johon museon toiminta on tähän asti perustunut – museo mielletään usein rakennukseksi, jossa toiminta ja näyttely tapahtuvat. Tätä museo usein vieläkin on, mutta menneen rinnalle on nostettu myös tietotekniikan tuki ja netissä toteutettava sisältö, myös lapsille. Digimuseo.fi-sivusto on koonnut eri Suomen museoiden digitaaliset näyttelyt samalle sivustolle. Näyttelyiden kolmiulotteisuus ja lyhyet infotekstit ovat omiaan tukemaan lapsiystävällisyyttä.¹⁷

LAPSILLE SUUNNATUT NÄYTTELYT TULEVAISUUDESSA – DIGITALISAATION RIEMUVOITTOKO?

Digitalisaation myötä yhä useampi mieltää lapsuuden tietotekniikan ohjaamaksi.¹⁸ Museot hyödyntävät paljon erilaisia virtuaalisia ratkaisuja tuottaessaan sisältöä näyttelyihinsä lapsiyleisöille. Tietotekniikan avulla luodaan niin kolmiulotteista rekvisiittaa kuin äänimaailmoja ja valaistuksellisia vaikuttimia näyttelyihin ja lapsille suunnattuihin tiloihin.¹⁹ Näyttelyiden pohjana on yhä useammin lasten ajatukset siitä, mitä näyttelyssä tulisi olla ja mikä pitää mielenkiinnon aiheessa.

Lasten mielipiteitä kuunneltiin myös Ouluun rakentuvan ParasRakas-museosta keskustelemisen yhteydessä, kun työntekijät vierailivat päiväkodeissa puhumassa aiheesta. Toiveet ja ajatukset olivat hyvin maanläheisiä, museo nähtiin avoimena, koko perheelle kivana paikkana, jossa tulevaisuudessa olisi toivon mukaan paljon aktiviteetteja ja tutkimuksenaiheita. Museoon haluttiin yhdistää niin tunnetyöskentelyä kuin leikkejä ja lauluakin.²⁰ Päiväkotikäisillä on käsitys museon nykyisyydestä, jonka toivotaan jatkuvan myös tulevaan ja muotoutuvan entisestäänkin enemmän lapsia palvelevaksi kokonaisuudeksi, jossa lapset eivät ole yleisö sanan pelkkää katsomista tarkoittavassa määritelmässä.

Yates et al. tutki vuonna 2022 julkaistussa tutkimuksessaan lasten osallistamista ja sisällyttämistä museoissa. Tutkimuksessa seurattiin lasten toimintaa esimerkiksi The World Collection gallery -museossa – tuloksissa näkyi interaktiivisuuden ja toiminnan merkitys. Eri ikäiset lapset suhtautuivat eri tavalla näyttelyihin, joissa toimintaa ei tarvinnut rajoittaa vain katsomiseen vaan palapeleillä ja muilla esineillä sai leikkiä ja pelata.²¹ Vaikka tutkimus toteutettiin Englannissa, antaa se suuntaa ajatukselle museoiden tulevaisuudesta myös Suomessa. Lasten aktivoiminen ja osallistaminen lienevät myös tulevaisuudessa museoiden toimintatapojen ja näyttelyiden mainonnan keskiössä – lapsista ei kasva aikuisia yhdessä yössä, vaan heitä pitää edelleenkin houkuttaa erilaisin keinoin näyttelyiden pariin.

Kimmo Levä on pohtinut digitalisaation vaikutusta museoiden tulevaisuuteen Kansallisgallerian blogissa vuonna 2023. Koska digitaalinen toimintaympäristö ei ole rajoittunut fyysisiin, konkreettisiin tiloihin, ovat sen

14 Museo Leikki – astu lapsuuden valtakuntaan, museoleikki.fi.

15 Museoleikki, Instagram.

16 Museopuuhaa lapsille ja lapsellisille! museot.fi

17 Digimuseo.fi.

18 Digitalisaatio mullistaa lapsuutta, *Lapsiasia.fi*.

19 Levä & Virtanen 2023.

20 Autere 2024.

21 Yates et al. Children as experiencers: Increasing engagement, participation and inclusion for young children in the museum. *Sage journals Volume 21, Issue 1 2022*.

mahdollisuudet lähes rajattomat.²² Digitalisaatio tarjoaa sekä mahdollisuuksia että vaikuttaa suoraan museoiden vetovoimaan – tulevaisuudessa on osattava tasapainotella fyysisen ja digitaalisen tilan välillä. Samalla digitaaliset kokoelmat, ohjelmat ja sivustot tarjoavat laajemman mahdollisuuden osallistaa myös pienempiä ryhmiä näille sopivilla tavoilla. Netissä on mahdollista luoda omat sivustonsa esimerkiksi pelkästään lapsille, jolloin yleisön on helpompi löytää tiedon pariin ja päätyä mahdollisesti myös museon konkreettisiin tiloihin vierailulle. Tulevaisuudessa tähän panostettaneen entisestään myös mainonnassa ja näyttelyissä itsessään.

Näyttelyiden tulevaisuus ei kuitenkaan todennäköisesti ole vain digitaalisessa muodossa, vaan ne tukevat toinen toistaan. Yhä enemmän käytetään äänitehosteita, valoja ja videoita sekä interaktiivisia pelejä ja toimintapohjia lapsille suunnatuissa näyttelyissä – näiden käyttö jatkuu myös tulevaisuudessa. Tulevaisuudessa konkreettisella tekemisellä ja kokemisella on todennäköisesti yhä suureneva kysyntä.

SÄILYTTÄMISEN ARVOINEN MUSEOKOKEMUS – LAPSIYLEISÖJEN KESKEISYYS

Suomen museotoiminnan alkuaikoina museon tehtävä oli ensisijaisesti opetuksellinen – koululaisryhmien vierailut tukivat oppimista ja tarjosivat visuaalisia vastineita oppikirjojen teksteille. Museonäyttelyitä mainostettiin oppimisen kautta vapaa-ajallakin, mutta vielä ei laadittu museosisältöä ensisijaisesti lapsiyleisöt mielessä.

Museot säilyttänevät myös tulevaisuudessa keskeisen tehtävän materiaalin näyttäjinä ja esittelijöinä, mutta suurin muutos lienee toimintatavoissa erityisesti lasten kanssa. Lapset kasvavat teknologian ympäröiminä ja

oppivat vaatimaan sitä myös kokemuksiltaan ja tapahtumilta elämässään. Puhelimella on jo mahdollista saada paljon tietoa näyttelyistä, ja tietotekniikan avulla näyttelyitä esostetaan ja tehostetaan jatkuvasti.

Lapsena oleminen on myös muuttunut museoiden olemassaolon aikana ja niiden on tulevaisuudessa vastattava erilaisiin tarpeisiin kuin museokentän alkuaikoina. Museoissa on käsitetty jo varhain lasten eroavan aikuisista museoyleisönä ja lisätty interaktiivisuutta, jolloin museokokemus ei jää vain pintapuoliseksi. Myös lapsiyleisöt edellä tehdyt näyttelyt ja museot korostavat muutosta entisestä – kaikille avoimiin näyttelyihin on pyritty nykyaikana lisäämään lapsille helpottavia aspekteja omien esitteiden, kierrosten ja tehtäväpakettien muodossa.

Museoiden on oltava siellä, missä niiden yleisökin. Mainonta on siirtynyt yhä enenevässä määrin sosiaalisen median alustoille, joissa myös lapset sekä heidän vanhempansa viettävät aikaansa. Näyttelyistä otetaan valokuvia ja jaetaan mainoskuvina eri palveluissa, tavoitteena houkutella visuaalisella muistutuksella yleisöä museoon. Lapsiin vedotaan värikkäillä ja samaistuttavilla kuvilla sekä videoilla, ja heidän vanhempiinsa tietoiskuilla ja vaikuttamisella, jolla halutaan korostaa museoiden merkittävyyttä lapsen kehityksen tukena.

Lapsia tulee olemaan tulevaisuudessakin ja museoiden tulee nähdä heidät omana yleisöryhmänään, johon vetoavat erilaiset houkuttimet kuin vanhempiin yleisöihin. Museoilla tulee kuitenkin todennäköisesti olemaan aina jonkinlainen rooli yhteiskunnassa – Suomessa lapsista kasvaa nykyaikaisen koulujärjestelmän ja vapaa-ajan perhekasvatuksen myötä museokävijöitä, jos niin halutaan. Vaikka kaikki eivät kuitenkaan museon fyysisiin tiloihin löytäisikään, antaa tietotekniikka mahdollisuuden saavuttaa niitäkin yleisöjä, joita ei muuten tavoitettaisi.

LÄHTEET

ateneum.fi, Lasten Ateneum. <https://ateneum.fi/lasten-kanssa/> Viitattu 16.11.2024.

Autere, Karoliina: ”Tässä museossa mikään ei ole mahdotonta!” – Lasten ajatuksia tulevaisuuden museosta. Pohjois-Pohjanmaan museo 16.02.2024. Blogiartikkeli. <https://pohjoispohjanmaanmuseo.fi/blog-posts/tassa-museos-sa-mikaan-ei-ole-mahdotonta-lasten-ajatuksia-tulevaisuuden-museosta/> Viitattu 16.11.2024.

digimuseo.fi, Avoimet näyttelyt <https://digimuseo.fi/> Viitattu 16.11.2024.

Hartkopfin Panoptikon ja Anatomista Museota. Lahti 26.08.1915. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1261358?page=2> Viitattu 15.11.2024.

lapsiasia.fi, Digitalisaatio mullistaa lapsuutta. Viitattu 16.11.2024. <https://lapsiasia.fi/-/digitalisaatio-mullistaa-lapsuutta>

Levanto, Marjatta: Suomen museoiden yleisöt. Teoksessa Suomen museohistoria. Toim Pettersson, Susanna, Kinanen, Pauliina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2010.

Levä, Kimmo: Museot ovat muutoksessa – jopa takaisin valtaapitävien brändäyskeinoksi. Kansallisgalleria 24.05.2024. Blogikirjoitus <https://www.kansallisgalleria.fi/fi/artikkelit/museot-ovat-muutoksessa-jopa-takaisin-valtaapitavien-brandays-keinoiksi> Viitattu 16.11.2024

Levä, Kimmo, Virtanen, Akseli: Mitä jos museo keksittäisiin tänään? Sitra 28.08.2024. <https://www.sitra.fi/artikkelit/mita-jos-museo-keksittaisiin-nyt/> Viitattu 16.11.2024.

museoleikki.fi, Museo Leikki. <https://museoleikki.fi/> Viitattu 16.11.2024.

museoleikki, Museo Leikki. <https://www.instagram.com/museoleikki/> Viitattu 16.11.2024.

Museokortti: Museokortin mainosvideo. Youtube. Ladattu 22.09.2021. Viitattu 16.11.2024

museot.fi, Museokortti. <https://museot.fi/> Viitattu 16.11.2024.

museot.fi, Museopuuhaa lapsille ja lapsellisille! <https://museot.fi/index.php?k=13379&hakustr=etu> Viitattu 16.11.2024.

Museot jakavat lapsille Museopasseja: ”Uusia museokävijöitä, hauskempia käyntejä lapsiperheille”. STT Infon tiedote 15.06.2018. Viitattu 16.11.2024. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/68591424/museot-jakavat-lapsille-museopasseja-uusia-museokavijoita-hauskempia-kaynteja-lapsiperheille?publisherId=65177263>

Perrot, Paul: Children, Museums and Changing Societies: The Growing Interdependence of Cultures. Roundtable Reports 5(2) 1980. Viitattu 16.11.2024

N. Nielsen’in Panoptikon ja Anatomisen Museo. Sosialisti 28.08.1908. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/717093?page=2> Viitattu 15.11.2024.

Suuri museo ja panoptikum. Inkeri 02.01.1898. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2058775?term=lapsilekin.%20Museossa&page=1> Viitattu 15.11.2024.

Nyysönen, Tarja: Museot ovat suosituimpia kuin koskaan, mutta kukaan ei tiedä miksi. Yle 31.01.2024. https://yle.fi/a/74-20072003?utm_medium=social&utm_source=copy-link-share Viitattu 15.11.2024.

Mahdollisuuksien museo – Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030. Valtioneuvoston julkaisut 05.03.20218. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160600> Viitattu 15.11.2024.

TUTKIMUS MUSEOISSA – tapausesimerkinä merenkulun valtakunnallinen vastuumuseo Forum Marinum

Heidi Pitkänen

Kansainvälinen museoneuvosto ICOM katsoo tutkimuksen kuuluvan museon perustehtäviin sekä aikaisemmassa että vuonna 2022 Prahan yleiskonferenssissa sovitussa uudessa museomääritelmässään, jossa tutkimus mainitaan aivan ensimmäisenä museon tehtävistä.¹ Myös Suomen museolaissa tutkimuksen rooli on ollut aikaisemmin melko selkeästi esillä. Vuonna 2020 voimaan tulleessa uudistetussa museolaissa ei kuitenkaan enää suoraan puhuta tutkimuksen harjoittamisesta, vaan museotoiminnan tarkoitukseen mainitaan kuuluvan ”aineistoja ja muita sisältöjä koskevan tutkimuksen edistäminen ja hyödyntäminen.”² Pysin tässä esseessä tarkastelemaan, mitä tutkimus tarkoittaa 2020-luvun käytännön museotyössä tapausesimerkin, merenkulun valtakunnallisen vastuumuseo Forum Marinumin, kautta. Millaisessa roolissa tutkimus on Forum Marinumissa? Ketkä tutkimusta tekevät, ja millaisilla resursseilla? Mitä haasteita ja mahdollisuuksia museossa nähdään tutkimukseen liittyen? Olen esseetä varten haastatellut tutkimustemasta Forum Marinumin kokoelma-amanuenssina työskentelevää PhD Sari Mäenpäää.

Vuonna 1999 avattu Forum Marinum on Turun sataman ja Turun linnan läheisyydessä Aurajoen varressa sijaitseva merenkulun valtakunnallinen vastuumuseo ja merivoimien museo. Forum Marinumin toiminnan ja kokoelmien taustalla ovat sen edeltäjät, vuonna 1936 perustettu Åbo Akademin Merihistoriallinen museo sekä vuonna 1977

perustettu Turun merenkulkumuseo. Kokoelmiin kuuluu yli sata museoalusta- ja venettä, esineitä, valokuvia, audio-visuaalista aineistoa sekä muistitieto- ja arkistoaineistoa. Forum Marinumin tallennusvastuualueeseen kuuluvat ammattimerenkulkuun ja siihen liittyvien yritysten, laitosten ja henkilöiden historia, ja merimiesammatin sekä merivoimien historia. Lisäksi aihealueisiin kuuluvat meripelastustoiminta, merivartiolaitoksen toiminta, merellisten yhteisöjen kulttuuri ja historia, merellinen harrastustoiminta sekä huviveineilyyn ja -purjehdukseen liittyvä toiminta.

Forum Marinumin verkkosivuilla kerrotaan museon tutkimustoiminnan keskittyvän etenkin lounais-suomalaisen kauppamerenkulun ja laivanrakennuksen sekä merisodankäynnin ja merivoimien historiaan. Tutkimusaiheisiin kerrotaan vaikuttavan myös tuotannossa olevat näyttelyt sekä henkilökunnan omat tutkimusaiheet. Forum Marinumin kokoelmista vastaavan kokoelma-amanuenssi PhD Sari Mäenpään tutkimusaiheet koskevat esimerkiksi merityöväestöä, laivojen taloushenkilökuntaa, laivahierarkiaa ja naisten työskentelyä merillä.³

”Kokoelmat ja tutkimus” -otsakkeen alla Forum Marinumissa työskentelee vakituisesti Mäenpään lisäksi amanuenssi ja kaksi tutkijaa.⁴ Mäenpää on ainoa tutkijakoulutettu, muut ovat taustaltaan historian maistereita. Kokoelma-amanuenssin vastuualue on Forum Marinumissa Mäenpään mukaan laajempi kuin tutkijan nimikkeellä

1 <https://icomfinland.fi/2023/08/19/icom-in-uusi-museomaaritelma-kaannetty-suomeksi/> [13.11.2024].

2 Museolaki 877/2005. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050877> [13.11.2024]; Museolaki 314/2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190314#Lidm46263582609792> [13.11.2024].

3 <https://www.forum-marinum.fi/fi/kokoelmat/tutkimus/> [13.11.2024].

4 <https://www.forum-marinum.fi/fi/info/yhteystiedot/> [13.11.2024].

työskentelevien – kokoelma-amanuenssilla on kokonaisvastuu museon kokoelmista, siinä missä tutkijoilla on vastuullaan jokin tietty osa kokoelmasta. Mäenpään mukaan toimenkuvat ovat eläneet ja elävät museossa jonkin verran, eli työtehtäviä järjestellään tarpeen mukaan uudelleen.⁵ Vertailun vuoksi esimerkiksi Suomen Kansallismuseoon kuuluvassa Suomen merimuseossa Merikeskus Vellamossa ei kokoelmatehtävissä ole lainkaan tutkijan nimikkeellä työskenteleviä. Kokoelma-amanuenssia vastaava tehtävä on siellä intendentti.⁶ Museolaki määrittelee valtiosuutta saavien museoiden henkilöstön vähimmäismäärän sekä koulutusvaatimukset, mutta käytettävistä tehtävänimikkeistä museot voivat päättää itse.⁷

Forum Marinumissa sekä amanuenssien että tutkijoiden pääasiallinen työtehtävä on tallennus- ja kokoelmanhallintatyö. Mäenpää kertoo, että tutkimukselle ei edes tutkijan nimikkeellä työskentelevien osalta ole allokoitu erillistä työaikaa. Erillisen tutkimushankkeen parissa työskentelevän määräaikaisen projektitutkijan työhön kuuluu kuitenkin tutkimusta sekä projektinhallintaa. Verkkosivuilla listatut henkilökunnan tutkimusaiheet viittaavatkin siis monenlaisiin asioihin, kuten vastuualueisiin museon kokoelmissa, henkilökohtaisen kiinnostuksen tai harrastuneisuuden kautta kerättyyn asiantuntijuuteen ja ainakin Mäenpään kohdalla hänen akateemisiin asiantuntijuusalueisiinsa, mutta eivät suoraan esimerkiksi aktiivisesti julkaisuja tuottaviin tutkimustehtäviin museolla.⁸

Mäenpää kuvailee, että merkittävä osa sekä amanuenssien että tutkijoiden tekemästä tallennus- ja kokoelmanhallintatyöstä pitää sisällään erilaista selvitystyötä, joka vaatii museon asiantuntijuusalueiden laaja-alaista hallintaa. Forum Marinumin kokoelmia pyritään tällä hetkellä ennen kaikkea kehittämään niiden pelkän kartuttamisen sijaan. Mäenpää korostaa tässä yhteydessä merkitysten luomisen ja välittämisen keskeisyyttä.⁹ Forum Marinumin kokoelmaohjelmassakin todetaan esineiden tutkimuskäyttöä käsittelevässä kohdassa seuraavaa:

Esineistä muodostuvat kokoelmat ovat museotyön perusta, mutta nykynäkemyksen mukaan yksittäiset esineet eivät sellaisenaan ole arvoja sinänsä. Myöskään museoiden ansaintalogiikka ei muodostu

substanssin omistajuudesta vaan asiantuntijuudesta. Esineiden ensisijainen merkitys on siinä tiedossa, jonka ne katsojalle välittävät ihmisen, yhteiskunnan ja luonnon kehityksestä.¹⁰

Merkitysten luominen, kuten esimerkiksi kontekstittietojen etsiminen niitä vaille olevalle museo-objektille ja esineen täyden potentiaalain tavoittelemineen niin näyttelykäytön kuin tutkimuksen näkökulmasta kuulostaa ennen kaikkea tutkimustyöltä. Koska Mäenpää kuitenkin kokee, että tutkimustyölle ei jää muun työn ohessa juuri aikaa, tutkimus vaikuttaa sanana hahmottuvan Forum Marinumissa pääosin joksikin muuksi, kuin arkiseksi tallennus- ja kokoelmatyöksi.

Pauliina Kinasen mukaan museoissa tehtävä tutkimus voidaan jakaa perustutkimukseen ja soveltavaan tutkimukseen. Perustutkimukseen on yleensä katsottu kuuluvaksi kokoelmien kartuntaan ja luettelointiin liittyvä työ, kun taas soveltavaan tutkimukseen voidaan katsoa kuuluvaksi näyttelyitä ja julkaisuja tuottavat toiminnot.¹¹ Museoammattilaisten omat käsitykset siitä, mitä museoissa tehtävä tutkimus on, ovat kuitenkin vaihtelevia. Jo vuonna 2007 museoammattilaisille teetetyn sähköpostikyselyn mukaan merkittäviä näkemuseroja näyttäytyi etenkin siinä, katsottiinko museon arkisen tallennus- ja kokoelmatyön ylipäätään olevan tai sisältävän tutkimusta. Kinasen mukaan vastauksista oli nähtävissä, että tallennus- ja kokoelmatyö käsitettiin usein selvitystyönä enemmän kuin varsinaisena tutkimustyönä. Varsinaisen tutkimuksen kriteerit täyttävää tutkimusta katsottiin voitavan tehdä silloin tällöin resurssien salliessa. Toisaalta osa museoammattilaisista katsoi, että ”tutkimus on kaiken museotoiminnan lähtökohta ja läpäisee koko museotoiminnan”.¹²

Esimerkiksi Turun museokeskuksen arkistokokoelman ja käsikirjaston parissa työskentelevä kokoelma-amanuenssi Anna Sassali-Tanila esitti Turun yliopiston museologian oppiaineen luennollaan laaja-alaisen näkemyksen museon tutkimustoiminnasta. Sassalin esimerkissä tutkimustyötä katsottiin tapahtuvan ainakin museoinnin, luetteloinnin ja konservoinnin, näyttelyiden rakentamisen, näyttelyjulkaisujen tai muiden julkaisujen kirjoittamisen ja toimittamisen sekä erilaisten tapahtumien ja yleisöluentojen valmistelun yhteydessä. Lisäksi valtakunnallisen tai

5 Sari Mäenpään haastattelu 13.11.2024.

6 <https://www.merikeskusvellamo.fi/yhteystiedot/suomen-merimuseo/> [13.11.2024].

7 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190314> [13.11.2024].

8 Sari Mäenpään haastattelu 13.11.2024.

9 Sari Mäenpään haastattelu 13.11.2024.

10 <https://www.forum-marinum.fi/wp-content/uploads/2022/08/fm-kokoelmaohjelma-2022-lyhennettyvalmis.pdf> [13.11.2024].

11 Kinasen 2009, 239.

12 Kinasen 2009, 240.

alueellisen vastuumuseon lakisääteiset asiantuntijatehtävät lausunnonantoiheen ja neuvontatehtävineen vaativat tutkimustyötä.¹³

Näkökulmasta riippuen samansisältöisissä tehtävissä työskentelevät museoammattilaiset saattavat siis kokea tekevänsä tutkimustyötä täyspäiväisesti, tai toisessa ääripäässä eivät koe tekevänsä sitä juuri lainkaan. Vuonna 2007 teetetyssä museokyselyssä saatiin hyvin monenlaisia vastauksia myös siihen, ketkä museoissa tekevät tutkimusta. Yleisesti ottaen tutkijan nimikkeellä tehtiin kyselyn mukaan museoissa tutkimusta hyvin vähän, mutta toisaalta tutkimukseksi katsottavia työtehtäviä saattoi olla hyvinkin erilaisten tehtävänimikkeiden työnkuviissa amanuenssista konservaattoreihin ja museomestareihin.¹⁴

Vuonna 2024 tilanne vaikuttaa samankaltaiselta ainakin Forum Marinumissa – mahdollisuuksia tutkimukseen keskittymiselle kaivattaisiin lisää, mutta toisaalta museon tallennus- ja kokoelmanhallintatyön arki koetaan melko tutkimuksellisenä. Mäenpään mukaan nimenomaan akateemiseen tutkimukseen vertautuvaa, esimerkiksi artikkelia tai muuta julkaisua varten tehtävää tutkimusta tehdään Forum Marinumissa toisinaan ”hämärän vyöhykkeellä” – pienissä pätkissä muiden töiden lomassa tai omalla ajalla. Mikäli tallennus- ja kokoelmanhallinnan perustehtävistä poikkeava tutkimustyö nivoutuu selkeästi kokoelmiin ja niiden kehitykseen, tutkimusta on kuitenkin toisinaan mahdollista tehdä myös työajalla. Esimerkkinä tästä Mäenpää mainitsee työn alla olevan vertaisarvioitavan tutkimusartikkelin, jonka aiheena ovat museon kokoelmiin kuuluvat eläinperäiset esineet. Tavoitteena on samalla kehittää tapoja katsoa museon omia kokoelmia uusilla tavoilla, ja projektille on suunnitteilla myös jatkohankkeita. Artikkelin julkaisukanava on kuitenkin muu, kuin museon omat julkaisut.¹⁵

Forum Marinum tuottaa julkaisuja haastatteluhetkellä hyvin vähän. Vuodesta 2000 asti julkaistu vertaisarvioimaton, tietokirjatyypinen vuosikirja lakkautettiin vuoden 2021 jälkeen. Vuosikirjassa julkaistiin artikkeleja vuoden aikana tehdystä tutkimuksesta ja museon kuluneen vuoden toiminnasta. Se sisälsi myös museon ulkopuolisen tutkimuskentän asiantuntija-artikkeleja. Museotilaston

tilastotietohaussa Forum Marinumin julkaisutietoja on nähtävissä hieman hajanaisesti – tämä saattaa osaltaan johtua siitä, että eri vuosina kyselyä varten museoille lähetetty kyselylomake on saattanut sisältää eri kategorioita. Sama julkaisu on saatettu myös eri vuosina kirjata museon toimesta eri kategoriaan.¹⁶ Tämänhetkisestä hiljaisesta julkaisutilanteesta huolimatta Forum Marinumin kokoelmaohjelmassa näkyy kuitenkin pyrkimys julkaisemiseen ja se, että museon omilla julkaisuilla ja myös museon perustyöstä kertovilla julkaisuilla nähdään merkitystä:

Koska kokoelmat ovat museoiden tärkein tietovaranto, tutkimustyö museoissa on ensi sijassa materiaallisen datan eli esinetietojen ja kokoelmien kontekstin tutkimista. Kokoelmien luettelointi eli esinetutkimus sekä tulosten verkkojulkaisu metatietoiheen on erittäin merkittävä osa kulttuuriperintölaitosten tekemää tutkimusta. Tutkimusta tulisi julkaista aktiivisesti verkossa, näyttelyissä, museon julkaisusarjassa tai muissa julkaisuissa.¹⁷

Erillistä tutkimusohjelmaa ei Forum Marinumilla haastatteluhetkellä ole. Museon kokoelmaohjelmassa puhutaan kuitenkin erikseen kokoelmien tutkimuskäytöstä, keskittyen kokoelmien kartuttamisen suunnitelmallisuuteen sekä esineiden museoarvon kehittämiseen merkitysten luomisen ja avaamisen kautta.¹⁸ Pauliina Kinasen mukaan museoita on erilaisissa museotoiminnan kehittämistä käsittelevissä mietinnöissä kehoitettu laatimaan tutkimusohjelmia jo 1980-luvulta saakka. Kinasen artikkelin julkaisuaikaan vuonna 2009 kyselyyn osallistuneista museoista kuitenkin vain yhdeksällä prosentilla oli erillinen tutkimusohjelma.¹⁹ Joissakin museoissa tutkimuspoliittinen ohjelma on laadittu, mutta isossa kuvassa tilanne ei liene ratkaisevasti parantunut 2020-luvulle tullessa, ainakaan tavalla, joka olisi museotalalla yhtenäinen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2018 julkaisemassa, museoalan keskeisiä menestystekijöitä ja sitä kohti vaadittavia toimenpiteitä linjaavassa museopoliittisessa ohjelmassa 2030 on kirjattu museoiden kokoelmien esille

13 Anna Sassali-Tanilan luento ”Aihe ja aineisto. Museokokoelmat ja tutkimus” Turun yliopistolla 31.10.2024.

14 Kinanen 2009, 243.

15 Sari Mäenpään haastattelu 13.11.2024.

16 <https://www.museotilasto.fi/> [13.11.2024];

<https://www.museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/Museotilastokysely%202023.pdf> [13.11.2024]; Sari Mäenpään haastattelu 13.11.2024.

17 <https://www.forum-marinum.fi/wp-content/uploads/2022/08/fm-kokoelmaohjelma-2022-lyhennettyvalmis.pdf> [13.11.2024].

18 Forum Marinumin kokoelmaohjelma 2022–2025, 16–17. <https://www.forum-marinum.fi/wp-content/uploads/2022/08/fm-kokoelmaohjelma-2022-lyhennettyvalmis.pdf> [13.11.2024].

19 Kinanen 2009, 242.

ja käyttöön saamisen osalta muun muassa, että tavoitteena on laatia tutkimuspoliittinen ohjelma Museoviraston, museoiden ja yliopistojen yhteistyönä museoiden kokoelma- ja tietovarantojen tutkimuksen edistämiseksi ja museoiden ja yliopistojen tutkimusyhteistyön kehittämiseksi vuoteen 2020 mennessä.²⁰ Tätä esseetä varten tekemäni selvitystyön perusteella tällaista ohjelmaa ei ole kuitenkaan laadittu, eikä tutkimuspoliittista ohjelmaa mainita lainkaan vuonna 2024 julkaistussa museopoliittisen ohjelman arvioinnissa.²¹

Tutkimuksen haasteet liittyvät Forum Marinumissa kuten museokentällä yleisemminkin ennen kaikkea resurssipulaan. Tähän liittyvät Sari Mäenpään mukaan kiinteästi myös aikaisempien vuosikymmenten museontyön haasteet – kokoelmat ovat joiltain osin olleet jo kauan puutteellisesti luetteloituja, ja luettelointivelka ja digitointi niin sanotusti ”laahaavat perässä” joidenkin kokoelmien osalta. Tämä vaikuttaa pahimmillaan esineiden museoarvoon ja niiden käytettävyyteen museon toiminnassa. Mäenpään mukaan museon historiassa on myös haaste tutkimuksen arvostuksen heikosta asemasta museon sisällä, mutta tämä on Mäenpään mukaan kuitenkin muuttunut hyvään suuntaan museon toiminnassa.²²

Kalle Kallio toteaa museon yhteiskunnallisia tavoitteita käsittelevässä artikkelissaan Andrea Witcombiin viitaten, että kokoelmaan otetut esineet ovat usein mykkiä, ellei niiden merkityksiä tulkita yleisölle.²³ Mäenpää allekirjoittaa tämän, ja näkee tulevaisuuden mahdollisuuksia kokoelmien kehittämisessä nimenomaan merkitysten luomisen ja avaamisen kautta. Esimerkkinä hän kertoo Forum Marinumissa käynnissä olevasta projektista, Suomen ensimmäisen museolaivan, kolmimastoparkki *Sigynin* merkitysanalyysista, jota on toteutettu moniammatillisena yhteistyönä. Projektin tavoitteena on tehdä monipuoliseen tutkimukseen perustuva ratkaisu *Sigynin* tulevaisuudesta. Aiheesta ollaan julkaisemassa myös tutkimusartikkeli. Museon tallentamis- ja kokoelmatyön haasteena ovat todennäköisesti tulevaisuudessakin tilan ja muiden resurssien puute, ja Mäenpää näkee tutkimukseen ja moniammatilliseen yhteistyöhön nojaavan merkitysanalyysin tarjoavan tähän ratkaisuja, jotka palvelevat sekä kestävyyttä että kulttuuriarvoja.²⁴

Sari Mäenpään tehtäviin kokoelma-amanuenssina

kuuluu tutkimusyhteistyö. Erikseen palkattuja tutkijoita on silloin tällöin käytetty Forum Marinumin näyttelyiden rakentamisessa, mutta aktiivisinta tutkimusyhteistyö on esimerkiksi erilaisten kehittämishankkeiden, työpajojen ja työryhmien muodossa. Forum Marinum tekee myös kansainvälistä tutkimusyhteistyötä ja ylläpitää verkostoja muihin asiantuntijuusalueensa museoihin. Yhteistyötä tehdään myös Forum Marinumin kanssa samassa rakennuksessa sijaitsevan Åbo Akademin merihistorian laitoksen arkiston ja kirjaston kanssa. Toiminta on kuitenkin erillistä, ja potentiaalia tutkimusyhteistyölle lienee myös käyttämättä.²⁵

Yhteenvetona voidaan todeta, että Forum Marinumissa ainakin tutkijakoulutetulle kokoelma-amanuenssi Sari Mäenpäälle tutkimus vaikuttaa sanana tarkoittavan akateemiseen tutkimukseen vertautuvaa, museon arkisesta tallennus- ja kokoelmanhallintatyöstä poikkeavaa, julkaisemiseen tähtäävää soveltavaa tutkimustyötä. Samalla Forum Marinumin tallennus- ja kokoelmanhallintatyöhön kuuluvat tehtävät vaativat hänen mukaansa tutkimuksellista otetta ja asiantuntijuutta, ja myös museon kokoelmaohjelmassa tutkimuksen kerrotaan olevan pääasiassa esinetutkimusta, joka kuuluu museon arkiseen perustyöhön.

Forum Marinumissa tehdään siis sekä perustutkimusta että soveltavaa tutkimusta, mutta soveltavalle tutkimukselle ei muun työn ohella jää niin paljon aikaa, kuin museoammattilaiset toivoisivat. Soveltavassa, erityisesti moniammatillisena yhteistyönä toteutettavassa tutkimuksessa Mäenpää näkee paljon potentiaalia vastata niihin nykyisiin ja tulevaisuuden haasteisiin, joita museotyössä kohtaa. Tästä syystä soveltavaa, kokoelmien kehittämiseen tähtäävää tutkimusta pyritään Forum Marinumissa toteuttamaan resurssipulasta huolimatta mahdollisuuksien mukaan muun työn ohessa tai jopa omalla ajalla.

Tutkimuksen ymmärtäminen eri tavoin kontekstista ja näkökulmasta riippuen on museotalalla tyypillistä edelleen 2020-luvulla, samalla tavoin kuin se oli vuonna 2007 teetetyn kyselytutkimuksen perusteella. Museoissa tehtävää tutkimusta varten ei vielä ole olemassa kaikille museoille yhteistä tutkimusohjelmaa tai -politiikkaa, eikä aihetta ole liiemmin tutkittu myöskään museologisesta näkökulmasta

20 Mattila, Mirva (toim.): *Mahdollisuuksien museo: Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki 2018, 21, 24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-557-0> [13.11.2024].

21 Uusikylä, Petri, Lassi Köppä, Urho Lintinen, and Frisky & Anjoy Oy. *Museoiden valtiosuusjärjestelmän uudistuksen ja museopoliittisen ohjelman 2030 arviointi*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2024. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-977-6> [13.11.2024].

22 Sari Mäenpään haastattelu 13.11.2024.

23 Kallio 2009, 113. Ks. myös Witcomb, Andrea: *Re-imagining the Museum. Beyond the Mausoleum*. Routledge, London 2003.

24 Sari Mäenpään haastattelu 13.11.2024.

25 Sari Mäenpään haastattelu 13.11.2024.

ainakaan Suomessa.

Uuden museolain muotoilu ”tutkimuksen edistämisestä ja hyödyntämisestä” mahdollistaa sen, että tutkimus museoissa voidaan ymmärtää jatkossakin hyvin eri tavoin. Tämä voi mahdollisesti vaikuttaa myös tutkimukselle allokoitaviin määrärahoihin negatiivisesti. ICOM määrittelee tutkimuksen museoiden tehtäväksi Suomen museolakia

yksiselitteisemmin, ja joissain ICOMin jäsenmaissa nimenomaan akateeminen tai siihen vertautuva tutkimus on museoissa paljon yleisempää kuin Suomessa. Kansainvälistä tilannetta vertailevalle ja Suomen museoiden tutkimuksen tilannetta tarkemmin analysoivalle tutkimukselle voisi siis olla tarvetta.

LÄHTEET

Haastattelut

Mäenpää, Sari; Forum Marinumin kokoelma-amanuenssi. Haast. Heidi Pitkänen 13.11.2024, Forum Marinum, Turku. Muistiinpanot tekijän hallussa.

Luennot

Sassali-Tanila, Anna: ”Aihe ja aineisto. Museokokoelmat ja tutkimus.” Turun yliopisto, 31.10.2024.

Verkkolähteet

<https://icomfinland.fi/2023/08/19/icom-in-uusi-museomaaritelma-kaannetty-suomeksi/>

<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050877>

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190314#Lidm46263582609792>

<https://www.museotilasto.fi/>

<https://www.museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/Museotilastokysely%202023.pdf>

<https://www.forum-marinum.fi/fi/>

<https://www.forum-marinum.fi/fi/info/yhteystiedot/>

<https://www.forum-marinum.fi/fi/kokoelmat/tutkimus/>

<https://www.forum-marinum.fi/fi/kokoelmat/kokoelmat/>

<https://www.forum-marinum.fi/wp-content/uploads/2022/08/fm-kokoelmaohjelma-2022-lyhennettyvalmis.pdf>

<https://www.merikeskusvellamo.fi/yhteystiedot/suomen-merimuseo/>

Painetut lähteet

Kallio, Kalle: Museon yhteiskunnalliset tavoitteet. Teoksessa *Museologia tänään*. Toim. Pauliina Kinanen. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Jyväskylä 2009, 113–114.

Kinanen, Pauliina: Museo tutkii. Teoksessa *Museologia tänään*. Toim. Pauliina Kinanen. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Jyväskylä 2009, 239–244.

Mattila, Mirva (toim.): *Mahdollisuuksien museo: Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki 2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-557-0>

Uusikylä, Petri, Lassi Köppä, Urho Lintinen, Frisky & Anjoy Oy: *Museoiden valtiosuusjärjestelmän uudistuksen ja museopoliittisen ohjelman 2030 arviointi*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2024. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-977-6>

Mihin museoala on matkalla?

Vili-Matti Pulli

MITÄ MUSEOT OVAT?

Museoalaan kohdistuvat leikkaukset niin valtakunnallisella tasolla kuin paikallisesti Turussa ovat kuluneen syksyn aikana kuohuttaneet paljon.¹ Siksi tuntuisi oudolta jättää asia käsittelemättä tässä. Kukaan museoalan kanssa tekemisissä oleva on tuskin välttynyt kuulemasta Museovirastoon kohdistetuista säästöistä, joita oikeistohallitus on perustellut populistisella ajatuksella suurista summista, jotka Museoviraston johtoporras on omiin taskuihinsa valtion varoista kähminyt. Ajatus tuntuu absurdilta, ja eduskunnan istuntonsalissa, internetin kommenttikentissä tai tavallisissa kahvipöytäkeskusteluissa käytyä keskustelua seurattuani vaikuttaa siltä, että museoiden perustehtävät ja niiden vaatimat välttämättömät taloudelliset resurssit ja henkilöstöltä vaadittu osaaminen ovat monelle täysin tuntemattomia, oli kyse sitten kansanedustajista, ministereistä tai tavan kansalaisista. Ajatus esimerkiksi vapaaehtoisvoimin pyörittämä Kansallismuseon kohteista vaikuttaa vähintäänkin omituiselta,² sillä museot todellakin ovat paljon enemmän kuin miltä pintapäällisesti vilkaistuna vaikuttaisi.

Aloitetaan siis perusasioista, eli siitä, mitä museot oikeastaan tekevät. Tiivistetysti museolla on neljä pääasiallista tehtävää.³ Tehtävien merkitysten painotus kuitenkin vaihtelee yksittäisten museoiden välillä. Ensiksi museot toimivat muistiorganisaatioina, eli muistavat ja tallentavat institutionaalisella tasolla kulttuurin yhteisiä kokemuksia ja historiaa. Vaikka kulttuuriin kuuluvat yksittäiset ihmiset, suvut, yhteisöt tai organisaatiot saattavat vuosikymmenten tai -satojen kuluessa unohtaa etenkin vähäpätöisinä ja arkisina pitämiään osia omasta historiastaan, museoiden tehtävä on osana laajempaa jatkumoa muistaa. Janne Vilkun

sanoin ”jokaisella yhteisöllä on aikojen alusta lähtien ollut, ja on yhä, syntykertomus, joka kertoo keitä me olemme. Jokainen muistiorganisaatio esittelee kokoelmiensa avulla oman osuutensa yhteisön syntykertomukseen”⁴ Vilkuna esittää artikkelissaan *Yhteinen kulttuuriperintömme* kulttuurin ja yhteisöllisyyden asiana, joka erottaa ihmisen eläimestä.

Toinen museoiden merkittävistä tehtävistä on toimia tutkimusorganisaatioina, eli tarjoavat säilyttämäänsä kokoelmia ja arkistoja tutkijoiden käyttöön. Etenkin akateemisen maailman ulkopuolelta tulevalle museovierailijalle museoiden merkittävä osuus tutkimustoiminnassa helposti unohtuu tai jää näkemättä, mutta on tärkeää muistaa, että on olemassa puhtaasti tutkimukseen orientoituneita museoita, jotka eivät edes lähtökohtaisesti ole auki yleisölle. Tällaisiin kuuluu esimerkiksi Turun yliopiston kasvitieteellinen museo, jossa kurssin aikana vierailimme. Tarvittaessa museo voi lähettää kokoelmaesineitään tutkijoiden käyttöön ulkomaille astikin, mutta yleisölle suunnattua näyttelyä sillä ei ole.

Kolmas museoiden merkittävistä tehtävistä on toimia kulttuuriperinnön asiantuntijoina ja esilletuojina. Museoiden näyttelytoiminta liittyy juuri tähän kohtaan, joten se on myös yleisölle kaikkein näkyvin tehtävä. Esimerkiksi sulkemisuhan alle päätyneitä Seurasarta voidaan hyvin perustein pitää kulttuuriperinnön asiantuntijuuden saralla edelläkävijänä. Se perustettiin 1900-luvun alussa esittelemään esittelemään kaupungistuvalla yhteiskunnalle kulttuuriperinnöllisesti merkittävää maaseutua, ja on tähän päivään asti pysynyt relevanttina myös kansantieteellisen

1 Tiikkaja 2024, *Helsingin Sanomat* 25.10. 2024, verkkolehti.

2 Närhi & Suutinen 2024, *Helsingin Sanomat* 25.10. 2024, verkkolehti.

3 Johdatus museologiaan -kurssin ensimmäinen luento.

4 Vilkuna 2007, 13.

tutkimuksen näkökulmasta.⁵ Maaseutu on vuodesta 1909 tähän päivään tultaessa kuihtunut merkittävästi entisestään ja ilman tällaisia toimijoita paljon olisi menetetty. Suomen ensimmäisenä ulkoilmamuseona Seurasaari on myös museohistoriallisesti merkittävä kohde.

Museoiden on kaiken tämän lisäksi oltava myös yhteiskunnallisia toimijoita. Museot eivät ole olemassa omassa todellisuudessaan irrallaan esittelemästään ja säilyttämästään kulttuurista, vaan ne tuovat yhteiskunnalliseen keskusteluun pitkälle ulottuviin kulttuurillisiin jatkumoihin pohjautuvia puheenvuoroja ja näkemyksiä, jotka muuten voisivat jäädä unohtuiksi. Tämä toki liittyy osaltaan museoiden vastuuseen muistiorganisaatioina ja tiedon tallettajina – museot voivat esimerkiksi osaltaan edesauttaa siinä, että historia ei päädy toistamaan itseään ikävillä tavoilla. Toisaalta esimerkiksi Euroopan vanhojen siirtomaavaltojen kansallisilla museoilla on jo itsessään harteillaan siirtoma-aikaista taakkaa, jolloin niiden yhteiskunnallisiin vastuisiin kuuluu etenkin kolonialismin perinnön purkamisen edesauttaminen ja rasmin vastustaminen – Tämä on erityisen hankala tehtävä, sillä aihe on vielä nykypäivänkin tulenarka ja esimerkiksi British Museumin ja Belgian Afrikka-museon työtä sen saralla on arvosteltu puolitiiehen jätetyksi tai historian kauheuksia edelleen vähätteleväksi.⁶

Vaikka kaikki edellämainittu antaa jo suppean mutta paikkansapitävän yleiskuvauksen museoiden erilaisista tehtävistä ulottuvuuksineen, on syytä todeta myös, että museoiden määrittäminen ei ole helppo tehtävä. Museoalan kansainvälinen kattojärjestö ICOM pyrki 2010-luvulla päivittämään aiemmin suppeana pitämänsä määritelmän museo-sanalle nykypäivän vaatimusten mukaisesti, mutta ensimmäinen ehdotus hylättiin kokouksessa. Hylätty ehdotus sisälsi kunnianhimoisia tavoitteita esimerkiksi demokratian, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, globaalien tasa-arvon ja kriittisen historiantuntemuksen edistämiseksi. Vuonna 2022 kokouksessa esitetty uusi ehdotus jätti edellämainitut asiat pois, korostaen kuitenkin inklusiivisuutta, avoimuutta ja saavutettavuutta.⁷ Suomennettuna ICOM:in nykyinen määritelmä museoille käy siis näin:

”Museo on yleishyödyllinen, pysyvä ja yhteiskuntaa palveleva instituutio. Se tutkii, kerää, säilyttää, tulkitsee ja asettaa näytteille aineellista ja aineetonta perintöä. Museot ovat yleisölle avoimia, saavutettavia ja inklusiivisia. Museot edistävät monimuotoisuutta ja kestävästä kehitystä. Ne toimivat ja viestivät eettisesti ja ammattimaisesti, yhdessä yhteisöjensä kanssa. Museot tarjoavat monipuolisia oppimisen,

ilon, pohdinnan ja tiedon jakamisen kokemuksia.”

Määritelmä tiivistää mielestäni museoiden merkityksen hyvin, mutta toisaalta siitä käyty vuosia kestänyt väittely myös muistuttaa erimielisyyksistä, joita alan sisälläkin kansainvälisesti esiintyy. Etenkin museoiden yhteiskunnallinen toimijuus kantaa ottavina toimijoina tuntuu asialta, joka jakaa mielipiteitä.

MIHIN MUSEOALA ON MATKALLA?

Nyt, kun museoiden perustehtävät ja määritelmä on käyty läpi, voimme siirtyä tarkastelemaan museoalan nykyhetkeä ja tulevaisuutta. Yksi johdantokurssin mieleenpainuneimmista hetkistä oli tunti, jolloin tehtävänä oli pienryhmissä rakentaa legopalikoista omia näkemyksiämme tulevaisuuden museoista. Tämänkaltaisen lähestymistapa käsiteltävänä olemaan kysymykseen sopii mielestäni oikein hyvin museoiden kontekstiin, kuuluuhan vastaavassa oppijan asemassa olevan museovierailijan osallistaminen ja toiminnallisuus myös nykyaikaisen museopedagogiikan tavoitteisiin yleisötyön puolella.

Mutta minkälaisia tulevaisuudennäkymiä ryhmäläni museoista ylipäätään oli? Toteutustavasta johtuen ryhmien toteuttamissa visioissa oli paljon huumoria, mutta myös todellisia näkemyksiä alan suunnasta. Hieman pessimistiset ajatukset kulttuurialan tulevaisuudesta heijastuivat myös tähän muutoin varsin kepeämieliseen tehtävään – Museoalan leikkauksista ja väärin ymmärtämisestä puhuinkin jo ensimmäisessä osiossa, mutta ehkä se on syys-täkin teema, joka etenkin tämän vuoden aikana on noussut esiin kerta toisensa jälkeen erilaisissa asiayhteyksissä. Toinen ajankohtainen teema, joka nousi juuri tässä tehtävässä esiin, on tekoäly ja kehittyvä teknologia. Tekoäly on tehnyt valtavan läpimurron viime vuosien aikana, ja se vaikuttaisi tulleen jäädäkseen yhteiskunnan ja elämän kaikille osa-alueille. Tekoäly on mielenkiintoinen aihe, johon liittyy myös eettisiä kysymyksiä ja ongelmia. Se herättää kysymyksiä museoiden tulevaisuuden työllisyystilanteen näkökulmasta – koska ylhäältäpäin määrättävät säästöt, oli kyseessä sitten valtiollinen tai kunnallinen budjetti, halutaan yleensä kohdistaa museoiden henkilöstöön ja tehdä mahdollisimman näkymättömäksi yleisön silmissä, tekoäly ja automaatio vaikuttaa yksittäisen museoammattilaisen näkökulmasta uhkaavalta.

Itse uskon museoiden tulevaisuudesta, että museoiden täytyy tulevaisuudessa pyrkiä kilpailemaan mahdollisten museovierailijoiden ajasta ja rahasta kynsin ja hampain,

5 Härö 2010, 137.

6 Rastas 2021, 165–169.

7 ICOM approves a new museum definition. ICOM:n tiedote 24.8. 2022.

ja tämän seurauksena tulevaisuuden näyttelyistä pyritään tekemään entistä viihteellisempiä ja näyttävämpiä visuaalisesti, moderneimpia digitaalisia teknologioita hyödyntäen. Tämä vaikuttaisi olevan kaksiteräinen miekka – Toisaalta esimerkiksi historialliset kohteet voidaan herättää AR- ja VR-teknologioiden avulla henkiin aivan uudella tavalla ja tarjota etenkin vanhoille sukupolville mahdollisuuksia elää uudelleen historiallisia aikoja, mutta toisaalta niiden alojen ammattilaiset ja toteuttajat eivät välttämättä ole itse kovin hyvin perillä aihepiiristä, jolloin dialogi tutkijoiden kanssa on kriittisen tärkeää, jotta historia ei vääristy liikaa. Itse muistan, miten ollessani Hämeen linnalla oppaana vuonna 2022 Kansallismuseo toteutti VR-projektia, jossa museokävijä pääsee käymään 1500-luvun Hämeen linnassa virtuaalilasein toteutetun *Ingeborg*-pelin avulla.⁸ Keskusteltuamme asiasta opastoverien kanssa tulimem siihen tulokseen, että myöhäiskeskiajan kulttuurillinen konteksti ja historiallinen tutkimus projektia tehtäessä turhaan sysätty taka-alalle visuaalisen näyttävyyden ja kerronnallisuuden nimissä. Hämeen linnan huoneet on mallinnettu enemmänkin sen mukaan, miltä linnassa nykyaikana näyttää, kuin 1500-luvun alun. Kannattelevia pylväitä on väärissä paikoissa, tykkitornissa ei ole tykkejä (koko tykkitornia ei todellisuudessa oltu edes rakennettu pelin kuvaamalla ajalla), aatelisrouva Ingeborg Tottilla on hiukset paljaana ja kaiken lisäksi häntä nimitetään projektin verkkosivuilla ”unohdetuksi sotapäälliköksi” (engl. orgotten warlord), vaikka ei hän mikään sotapäällikkö ollut, ja Sten Sture vanhemman leskenä ja Suomen ainoana naispuolisena linnanpäällikkönä ei lainkaan unohdettu. Juuri tällaisia sudenkuoppia digitalisaation kanssa pitäisi mielestäni välttää.

Mielestäni hyvä esimerkki hyvin toteutetusta modernista museosta on Viron kansallismuseo, jossa olen useamman kerran vierailut ja joka kuuluu kaikkien aikojen suosikkumuseoideni joukkoon. Sekä museon perusnäyttely, että suomalais-ugrilaisista kansoista kertova *Uralin kaiku* -näyttely hyödyntävät modernia teknologiaa ja ovat visuaalisesti näyttäviä, mutta selkeästi pääroolissa ovat silti kokoelmaesineet itse.

Viron kansallismuseon perusnäyttely hyödyntää yksinkertaisella mutta nerokkaalla tavalla NFC-teknologiaa, jonka avulla jokainen museovierailija voi luoda uniikin kokonaisuuden itseään kiinnostavista aiheista ja tuoda tiedot niistä mukanaan kotiin. Käytännössä siis museon pääsylipulla voi koskea näyttelyn esinekokonaisuuksista kertovia infolaattoja, jolloin infolaatan sisältö skannautuu lipulle, ja lopulta kaikkeen tähän pääsee käsiksi skannaamalla lipusta löytyvän QR-koodin. Näin museota kiertäessään voi

keskittyä itse esineisiin ja tarkemmat taustatiedot voi lukea kotona käynnin jälkeen. Mielestäni olisi hienoa, jos tällainen systeemi tulisi tulevaisuudessa osaksi kaikkien museoiden näyttelyitä, vaadittu teknologia ei sinänsä ole monimutkainen, mutta tekee ainakin itseeni vaikutuksen.

Saman museon edellä mainittu *Uralin kaiku* -näyttely nojaa vielä enemmän visuaaliseen näyttävyyteen ja tilojen käyttöön.⁹ Näyttelyyn astuessaan vierailija näkee suurelle seinälle maalatun kartan suomalais-ugrilaisien kansojen sijainneista, ja nappeja painamalla kartalle heijastuu esimerkiksi kieli- ja murrealueita. Näyttelyssä huoneesta toiseen kuljetaan lattiaan heijastettua virtaa pitkin, ja välillä vastaan saattaa tulla esimerkiksi kokonainen karjalainen saunarakennus tai perinteinen hääjuhla. Kansanperinteeseen kuuluvia tarinoita on elävöitetty audiovisuaalisen materiaalin kautta, joten pelkkien artefaktien ja esineiden lisäksi tarjolla on muutakin. Näyttely on yksi hienoimmista, joita olen nähnyt, ja on mielestäni erityisen merkittävä myös yhteiskunnallisista syistä – Venäjän maaseudulla elävät sukulaiskansamme ovat sukupuuton partaalla, eikä paikallisia poliitikkoja voi kehua vähemmistökulttuurien aseman edistämisestä. On kulttuurillisen muistitiedon säilyttämisen kannalta erittäin perusteltua tallentaa ja esitellä heidän historiaansa, ja mielestäni tehtävä sopiikin hyvin Virolle, joka on myös ollut pitkään Neuvostoliitolle alisteisessa asemassa.

Lopuksi todettakoon vielä, että Suomella on opetus- ja kulttuuriministeriön asettama erittäin kunnianhimoinen vuoteen 2030 mennessä – Vuonna 2018 julkaistun museopoliittisen ohjelman mukaan tavoitteena on saada tänne vuosikymmenen loppuun mennessä Euroopan ”ajankohtaisimmat museot ja innokkaimmat asiakkaat”.¹⁰ Tavoitteet on toki asetettu ennen koronapandemian ja Ukrainan sodan myötä syventynyttä taloudellista kriisiä, mutta mielestäni tällainen on kuulostanut utopistiselta jo vuoden 2018 kontekstissa. Vaikka museovierailu on Museokortin kaltaisten uusien toimijoiden myötä nostanut suosiotaan räjähdysmäisesti kävijöiden keskuudessa, nykyiset päättäjän näyttävät silti tarkastelevan kulttuuria lähinnä taloudellisen linssin kautta – museot eivät tuota voittoa, joten niitä ajetaan alas sen sijaan, että yritettäisiin edes puolivillaisesti toteuttaa museopoliittista ohjelmaa. Uskon, että Kansallismuseomme tulee remontinkin jälkeen (mikäli uudet tilat hallituksen pitkin hampain myöntävän lisärahoituksen turvin saadaan yli-päättään koskaan avattua) jäämään ajankohtaisuudessa ja innovatiivisuudessa toiseksi Virolle.

8 Ingeborg in VR, verkkosivusto.

9 Uralin kaiku, Viron kansallismuseo, verkkosivusto.

10 Mattila, 2018.

LÄHTEET

- Härö, Mikko: *Maan museotoimen kivijalka eli museoviraston ja Suomen kansallismuseon historiaa*. Suomen museohistoria, 2010.
- ICOM approves a new museum definition*, ICOM:n tiedote, verkkosivusto, 2024. <https://icom.museum/en/news/icom-approves-a-new-museum-definition/> Viitattu 17.11. 2024.
- Ingeborg in VR*. Suomen kansallismuseo, verkkosivusto. <https://ingeborgvr.com/> Viitattu 17.11. 2024.
- Johdatus museologiaan* -kurssin luennot ja luentodiat, 2024.
- Mattila, Mirva: *Mahdollisuuksien museo – Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, 5.3. 2018.
- Närhi, Jaakko & Sutinen, Teija: *Kokoomuspoliitikko ehdottaa vapaaehtoistyötä museoiden auki pitämiseksi*. Helsingin Sanomat 25.10. 2024. Verkkolehti. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000010786127.html> Viitattu 15.10.2024.
- Rastas, Anna: *Museot, rasismi ja antirasismi*, 165–169. Marginaaleista museoihin, 24.8. 2021.
- Tiikkaja, Samuli: *Museoviraston säästöt sulkevat Mannerheimin syntymäkodin, Seurasaaren ja muita museoita – ”Koko toiminta kurjistuu”*. Helsingin Sanomat 25.10. 2024. Verkkolehti. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000010786082.html> Viitattu 15.10. 2024.
- Uralin kaiku*. Viron kansallismuseo, verkkosivusto. <https://www.erm.ee/fi/content/uralin-kaiku> Viitattu 17.11. 2024.
- Vilkuna, Janne: *Yhteinen kulttuuriperintömme*. Museologia tänään, 2007.

**RAKENNETTU
KULTTUURIYMPÄRISTÖ**

DIVE-analyysi Liedon Annantuvasta

Heidi Pitkänen

KUVAUS

Nykyisin Liedon museon omistuksessa oleva, Annantuvaksi nimetty entinen asuinrakennus sijaitsee Liedon keskusta-alueella osoitteessa Kirkkotie 8. Alue kuuluu Hyvättylän kylään, ja kyseessä on entinen Mattilan tilan päärakennus. Perimätiedon mukaan rakennuksen on rakentanut Otto Wilhelm Mattila (1850–1925) vuonna 1884 (tai mahdollisesti jo 1874) Junnilan tilalta vuokratulle maalle. Mattila on lohokottu Junnilan tilasta omaksi kiinteistöksi vuonna 1923. Rakennuksessa on hirsirunko ja rossipohja, lasikuisti, eteinen, tupa sekä kaksi kamaria lämmitysuneineen ja avovintti. Rakennuksen katteena on tällä hetkellä bitumihuopa.

Mattilan rakennuksista on jäljellä nykyään Annatuvan lisäksi piharakennus. Annatuvan länsipuolella sijaitsevat lisäksi Kyöstilän keskiaikaisen kantatilan päärakennuksen sekä navetan rauniot, jotka on purettu 1960–1970-luvulla, sekä kantatilan ainoa säilynyt rakennus, kellarivaja. Kyöstilässä on asuttu 1950-luvulle saakka. Alueeseen kuuluu myös entisen Mikolan tilan pellolle 1880-luvulla rakennettu kansakoulu.

Alueen nykytila kertoo siitä, että aluetta ei ole vielä 1960–1970-luvuilla nähty suojelun arvoisena tai kulttuurihistoriallisesti merkittävänä, sillä iso osa alueen kokonaisuuteen kuuluneista rakennuksista on tällöin purettu. Annantupa on kuitenkin säilynyt, mahdollisesti ainakin osin omistussuhteidensa ansiosta, myös siinä vaiheessa, kun Kirkkotien varrelle on alettu rakentaa kerrostaloja. Annatuvan omistushistoriasta tiedetään, että rakentaja Otto Mattilan ottotytär, vuonna 1891 syntynyt Anna Heinonen asui talossa 1960-luvulle saakka, jonka jälkeen

Mattilan tila siirtyi testamentilla hänen serkkunsa tyttärelle ja tämän puolisolle vuonna 1966. Heidän omistuksessaan rakennus säilyi vuoteen 2017 saakka. Tänä aikana rakennus oli pääosin kesäkäytössä sekä joitakin aikoja vuokralla. Viimeisten yksityisten omistajien tytär Anna Vienonen asui talossa myös vakituisesti vuosina 1982–1984. Rakennus tuli Liedon museon hallintaan vuonna 2017.

Alkuperäsinä talossa ovat säilyneet muun muassa kuisti, tuvan tulisija, ja irtaimistoon kuuluvat Otto Mattilan tekemät ruokapöydän tuolit.

TULKINTA

Annantupa on Liedon keskusta-alueen vanhimpia säilyneitä puurakennuksia. Kyseessä on melko tyypillinen rakennusajankohtansa hirsinen asuinrakennus, mutta tämän aikakauden rakennuskantaa ei ole säilynyt Liedon keskustan alueella paljoa, vaan suurin osa niistä on purettu. Tämän ohella Annatuvan suojeluarvoa lisää se, että rakennuksen omistushistoria ja rooli osana isompaa kokonaisuutta tunnetaan. Annantupa on myös tärkeä osa Liedon keskustan alueen vanhojen rakennusten laajempaa kokonaisuutta, johon kuuluu myös esimerkiksi kunnantupa ja vanha kansakoulu, joka toimii nykyään päiväkotina. Annantupa sijaitsee hyvin keskeisellä, näkyvällä paikalla Kirkkotien varressa, ja siten sillä on olennainen maisemallinen merkitys.

Annatuvan rakennus- ja kulttuurihistoriallista arvoa, mutta myös rakennuksen ja alueen historiallista luettavuutta lisää se, että rakennus sijaitsee sen alkuperäisellä

Annantupa sijaitsee näkyvällä paikalla Liedon Kirkkotien varrella. Kuva: Heidi Pitkänen. HKTL-arkisto, Turun yliopisto.

rakennuspaikalla. Annantupaan on tehty vuosikymmenten varrella useita remonteja. Nämä ovat osaltaan tukeneet rakennuksen säilymistä, mutta samalla on toki menetetty osa rakennuksen rakennusaikaisesta alkuperäisyydestä. Toisaalta myös remonttien myötä rakennukseen jäänyttä kerroksellisuutta voidaan pitää arvokkaana, sillä eri aikoina tehdyt ratkaisut kertovat oman aikansa historiasta ja arvoista. Rakennuksen eri aikoina tehtyjen ratkaisujen luettavuutta lisää se, että perimätiedon ansiosta ainakin osa tehdyistä muutoksista ja kunnostustoimenpiteistä on tiedossa.

Edellä mainitut arvot painottuvat, mutta eivät rajoitu, rakennuksen edustamaan aineelliseen kulttuuriperintöön. Rakennuksella on kuitenkin erotettavissa myös aineettomaan kulttuuriperintöön liittyviä arvoja, jotka liittyvät lietolaisten sekä yksittäisten sukujen ja perheiden kokemushistoriaan rakennusta koskien. Tämä kokemuksellinen ulottuvuus on yhteen kietoutunutta myös rakennuksen aineellisen kulttuuriperinnön kanssa.

Yleisesti lietolaisille Annantuvan alueeseen liittyä pysyvyyden ja muuttumattomuuden kaipuuseen liittyviä arvoja. Alkuperäisellä paikallaan ja suhteellisen muuttumattomassa asussaan jo lähes puolitoista vuosisataa pysynyt rakennus kantaa ylisukupolvisia muistoja ja merkityksiä lietolaisille. Henkilökohtaisella tasolla Annantuvalla on iso merkitys erityisesti viimeisten yksityisten omistajien tyttärelle Anna Vienoselle. Vienonen kertoi haastattelussa, että hänelle rakennus ja sen ympäristö edustavat lukuisia muistoja kesäisestä maaseudusta, joka poikkesi hänen lapsuuden kotikaupungistaan Helsingistä. Annantuvan alue oli Vienosen mukaan hänen vanhempiansa aikana täysin yksityistä aluetta. Kun alueen viereen alettiin rakentaa aikanaan ensimmäisiä kerrostaloja ja kaupungin keskusta alkoi kehittyä, oli se perheelle järkytys. Ensimmäistä kerrostaloa kutsuttiin Vienosen mukaan nimellä "Torahammas".

Vienonen kokee Annantuvan ja sen lähialueen olevan edelleen kiinteä osa Aurajokimaisemaa. Hänestä on onni, ettei kaikkia vanhoja rakennuksia ole purettu kerrostalojen tieltä – suunnitelmia taloille Annantuvan kohdallekin on kuulemma aikanaan ollut. Vienosen mukaan Annantuvan alue on ollut paikkakuntalaisille tärkeä jo aiemmin, mutta varsinkin Kyöstillän tontin puoli Annantuvasta jokirantaan päin virkistyi jokipolun ja näköalapaikan rakentamisen myötä. Somessa ja paikallispolitiikassa on ollut Vienosen mukaan vuosien varrella ajoittain niin sanottua "vääntöä" siitä, mitä alueelle tulee, eli alue selvästi herättää monenlaisia tunteita. Vienosen mukaan Annantupaan tunnutaan kuitenkin liitetyn lietolaisten keskuudessa ainakin suurimmaksi osaksi niin sanottua positiivista nostalgiaa, eli rakennus nähdään sellaisena, joka ja jonka kantamat muistot ja merkitykset halutaan säilyttää.

ARVOTTAMINEN

Alueen kulttuuriperintöarvojen säilymisen kannalta keskeistä on rakennuksen sijainti alkuperäisellä rakennuspaikallaan osana alueen maisemaa, sen ulkoasun pysyminen pitkään melko samankaltaisena, sekä yksittäisten alkuperäisten osien säilyminen. Näitä arvoja tulisi vaalia, ja rakennuksen kehittämisessä tulisi pyrkiä tämän varmistamiseen. Rakennuksen vahvuutena voi nähdä sen, että rakennuksen kunnostus- ja remontointihistoriaa on melko paljon tiedossa. Nämä tiedot voidaan huomioida, kun rakennuksen restaurointia suunnitellaan. Rakennus- ja kulttuuriperintöarvojen kannalta olisi hyvä säilyttää mahdollisimman paljon alkuperäistä, ja jättää eri aikakausien kerrostumia näkyviin sellaisissa kohdin, joissa se on mahdollista.

Talossa vuosina 1982–1984 asuneen Anna Vienosen haastattelussa tuli esille, että tuohon aikaan, kuten nykyäänkään, taloon ei tule juoksevaa vettä. Tämä on saattanut aikojen saatossa suojella taloa vesivaurioilta. Tehdyistä remonteista Vienonen kertoi, että isoimman huoneen eli tuvan seinillä oli ollut hänen vanhempiansa tullessa taloon vaaleanvihreät puolipaneelit. Myös kuisti ja ovet ovat olleet vaaleanvihreät 1960-luvulla. Kesällä 1966 puolipaneelit poistettiin, samoin pinkopahvit. Vienosen mukaan talossa on ollut aiemmin pärekatto, ja bitumihuopakatto asennettiin vuonna 1969. Samana vuonna tehtiin ulkomaalaus "Paraisten punaisella" eli Virtasen maalitehtaan punamultamaalilla sekä lyötiin päätyikkunat kiinni tien puolelta. Myös tien puoleiset päätykamarit tapetoitiin tuolloin.

Ulkomaalaus tehtiin Vienosen mukaan uudestaan 1980-luvun puolivälissä sekä 2000-luvun alussa. Vuonna 1982 levytettiin ja tapetoitiin pihanpuolen kamari. Ikkunat vaihdettiin taloon 2000-luvun alussa, ja myös sähköt uusittiin. Kaikki tulisijat ovat olleet käytössä vielä ainakin vuonna

2001. Talon kuisti on Vienosen mukaan alkuperäinen, mutta sen ikkunoita on kitattu ja sitä on maalattu sisältä. Talon savupiippu on pellitetty, mutta pellityksen ajankohdasta Vienosella ei ollut tietoa. Muuri on jouduttu avaamaan keran vintiltä käsin ja muuraamaan uudelleen, sillä naakka oli tehnyt pesän piipun sisään. Vintille on laitettu hiekkaa mahdollisen tulipalon varalta.

Rakennuksen kulttuuri- ja rakennusperintöarvojen säilymistä kannalta haavoittuvuutena voi pitää sitä, että talon säilymistä kannalta merkittävimpiä kunnostustoimenpiteitä, kuten kattoremonttia ja lahojen hirsikertojen vaihtoa, ei ole tehty pitkään aikaan. Nämä osat talosta ovat päässeet merkittävän huonoon kuntoon.

Liedon museon hallinnassa rakennus tulee tulevaisuudessa yleisön käyttöön. Tämän voi nähdä riskinä, sillä se muuttaa rakennuksen nykyistä luonnetta edelleen joksikin yksityisenä tilana yleiseksi tilaksi. Vallitsevissa olosuhteissa tämä muutos ja rakennuksen käytön lisääntyminen kuitenkin mitä todennäköisimmin tukevat rakennuksen säilymistä. Varsinkin aineettoman kulttuuriperinnön ja kokemuksellisuuden näkökulmasta nämä muutokset tulevat todennäköisesti vaikuttamaan rakennukseen positiivisesti – yhä useampien lietolaisten ja myös esimerkiksi matkailijoiden päästessä tutustumaan rakennukseen, se jättää muistijälkiä ja luo merkityksiä yhä useampien ihmisten mielissä. Tämä puolestaan tukee rakennuksen ja sen kantamien arvojen säilymistä.

TOTEUTUS

Rakennuksen kantamien arvojen kehittämistä ja säilymistä tukee parhaiten mahdollisimman nopeassa aikataulussa toteutettu peruskunnostus, jossa priorisoidaan rakennuksen säilymistä kannalta olennaisimmat elementit, kuten rakennuksen perustukset, alimmat hirsikerrat niiltä osin, kun ne ovat vaurioituneet, sekä katon kunto. Rakennuksessa on tällä hetkellä myös jonkin verran tuholaisia, kuten hiiriä, jotka on syytä torjua ja hävittää. Edellä mainitut toimenpiteet tulisi tehdä rakennusperintöä kunnioittavilla tavoilla, käyttäen aikakauden rakennukseen soveltuvia materiaaleja ja tekniikoita. Tällä tavoin rakennuksen säilymiselle ja myös muiden arvojen kehittämiseksi saadaan aikaa ja turvalliset sekä terveelliset lähtökohdat.

Rakennuksen restauroinnissa olisi jatkossa syytä pyrkiä huomioimaan tietoa, jota on olemassa aikaisemmista remonteista ja kunnostustoimenpiteistä, ja käyttää rakennuksesta erottuvia aikakerrostumia hyväksi rakennuksen historiallisen luettavuuden kehittämiseksi. Esimerkiksi eri maali- tai tapettikerrostumia voidaan jättää näkyville, jolloin ne palvelevat rakennuksen rakennus- ja kulttuurihistoriallisten arvojen välittämistä tulevan museokäytön yleisöille. Rakennuksen alkuperäisiä elementtejä ja irtaimistoa tulisi erityisesti huomioida ja vaalia. Lisäksi rakennukseen liittyvää aineetonta kulttuuriperintöä tulisi jatkossakin kerätä ja välittää museon yleisöille.

Kuvassa näkyy rakennuksen bitumikaton kunto. Katon samaloituminen heikentää todennäköisesti sen kuntoa, ja katto olisi syytä uusita rakennuksen säilymistä varten. Kuva: Juha Ruohonen. HKTL-arkisto, Turun yliopisto.

Kuvassa näkyy rakennuksen kuistin lahoaurioita. Rakennus on painunut keskiosastaan kasaan niin, että kuisti kaatuu talon päin. Tämän korjaamiseksi rakennuksen alimpia hirsikertoja on todennäköisesti vaihdettava ainakin talon pohjoispäädyssä, jossa kuisti sijaitsee. Myös itse kuistin alimpia hirsikertoja olisi vaihdettava kuistin säilymistä varten. Kuva: Jenny Lehto. HKTL-arkisto, Turun yliopisto.

LÄHTEET

Kuvat

Yleiskuva Annantuvasta: Heidi Pitkänen. HKTL-arkisto, Turun yliopisto.

Drone-kuva: Juha Ruohonen.

Valokuva kuistin lahovauriosta: Jenny Lehto. HKTL-arkisto, Turun yliopisto.

Haastattelut

Anna Vienosen haastattelu 15.4.2025

Kirjallisuus, luennot ja verkkosivut

Liedon museon verkkosivut liittyen Annantupaan <https://www.liedonmuseo.fi/annantupa>

Historialliset ilmakuvat <https://kartta.lieto.fi/#>

Satu Närhen luento Annantuvasta 18.3.2025

Karhunen, Eeva: Porin Kuudennen osan tarinoista rakennettu kulttuuriperintö. *Annales Universitatis Turkuensis C* 379, 2014, 175–176, 236. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/96746/C379_lowres.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Jaana Saarikosken luento arvoista, toimijoista ja DIVE-menetelmästä 1.4.2025

Opas DIVE-menetelmän käyttöön <https://stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Arkisto-ja-kokoelma-palvelut/Julkaisut/opas-dive-menetelman-kayttoon.pdf>

DIVE-analys av Annantupa

Anni Hagström

Den här DIVE-analysen utförs om en del av fältpraktiken i kursen Rakennettu kulttuuriympäristö 2025. Efter grupparbete 14-15.4.2025 görs enskilda analyser utgående ifrån Annantupa och dess närmiljö i Lundo. Analysen baseras på anteckningar från fältdagarna och på information tillgänglig på internet. Som kunskapsbas för hur man utför en DIVE-analys används dels kursföreläsningen, men främst de informationskompendier som getts ut av Sveriges Riksantikvarieämbete och Norges Riksantikvaren.

Enligt Riksantikvarieämbetet och Riksantikvaren är DIVE-analysen ett verktyg för att värdera, planera och förvalta i synnerhet det bebyggda, geografiska eller naturliga kulturarvet. Namnet kommer av de fyra centrala stegen i analysen: Describe, Interpret, Valutate och Enable. Dessutom finns det ett förebyggande steg kallat Input och ett avslutande steg kallat Output. I den här essän går jag steg för steg igenom analysen så som jag skulle tillämpa den på Annantupa och dess närområde.

Annantupa är en stockstuga med murad stenfot och en liten glasveranda. Fasaden är röd (rödmylla) med brädofodring både horisontell och vertikal. Husknutarna och fönsterkanterna är vitmålade. Taket är täckt med vad jag tror är asfaltfilt, men kommer inte ihåg den exakta benämningen. En skorsten. Innanför den lilla verandan finns en hall som till vänster leder till en mindre kammare, rakt fram till köket/storstugan, till höger trappuppgången till kallvinden. Från köket och den lilla kammaren når man också en lite större kammare. I köket finns en vedspis, i kamrarna finns åtminstone plats för kakelugnar. Kallvinden sträcker sig över hela "övre våningen". På norra, östra och södra väggarna finns fönster, samt två vindfönster varav det västra är borttaget.

Inredningen visar tydligt att ingen bott i stugan på flera år, men också att stugan förr varit bebodd länge, möblemanget kommer från många olika epoker. Överlag är stugan i bra skick, men i behov av grundlig städning, inventering och en del mindre renovering.

Stugan ligger fortfarande på sin ursprungliga plats bredvid Aura å, nära Lundo kyrka. Precis bredvid går en asfalterad och vältrafikerad väg och i närområdet finns skolor, daghem, stadshus och annan tätortsbebyggelse. Längs med ån går ett antal promenadstigar och området är välbesökt. På området finns också rester av andra byggnader, främst ruiner i form av kvarlämnade husgrunder. Bland dem finns två bastubyggnader, ett bostadshus och en ladugård. Det finns också två mer eller mindre välbevarade lider, ett med tillhörande källare. Vid åkanten finns en hage för får och det finns överlag mycket växtlighet i området.

På Lundo museums webbsidor finns all relevant information om området och under fältdagarna kunde vi dessutom komplettera den genom att intervjua den person som senast bott i Annantupa, Anna Vienonen. Lundo kyrka är en stenkyrka byggd under slutet av 1400-talet och det närliggande området har varit bosatt åtminstone lika länge. Tomterna där Annantupa de andra byggnaderna finns har alltså en lång historia. De har bebotts av hemmanen Mattila, Kyöstilä och Mikola, som i sin tur utgjort en del av byn Hyvättylä.

Annantupa byggdes som en del av Mattila hemman. Stugan byggdes 1884 som bostadshus åt snickaren Otto Wilhelm Mattila och hans familj och står kvar än idag. Namnet kommer av Anna Heinonen "Mattilas Anna", den sista personen som var permanent bosatt i huset. Hon var

Anna Vienonens farmors/mormors kusin.

Enligt Anna Vienonen saknas en hel del uppgifter om Otto Mattila och hans fru Josefina. Otto tros ha varit en av tre torparsöner och blev till yrket möbelsnickare. Han deltog i byggandet av flera hus i området och också i byggandet av en stenmur kring kyrkan. Man vet inte säkert om Otto och Josefina (tidigare piga på Knaaps gård) var gifta. Men lite grävande i Lundos kyrkböcker och en egen transkribering visar att den 19.11.1882 har "Torparensen Otto Vilhelm Mattsson från Koskela Isotalo, och Pigan Josefina Karolina Augustsdotter från K— kela Knaapi" vigts. Detta kunde ju kanske vara just Annantupas Otto och Josefina men med försvenskat namn, eller innan de tagit namnet Mattila. En lite mindre trovärdig källa men kanske riktgivande är genealogisidor på nätet. I ett släkträd Geni.com kan man också hitta paret Otto och Josefina och i det släkträdet kan man också se Josefinas systerdotter Anna Matilda Heinonen som kunde vara den Anna Heinonen som stugan är uppkallad efter. Efter Anna Heinonens död 1966 ägdes

stugan av Vienonens föräldrar fram tills 2017. Under den tiden användes den främst som sommarstuga och någon gång hyrdes den ut.

Huset är idag den enda kvarvarande träbyggnaden från Lundos kyrkby och kan därför sägas ha ett visst kulturhistoriskt värde. För att förvalta detta värde och för att på bästa sätt förmedla dess kunskap skulle det dock enligt mig krävas en del åtgärder. Förutom att säkerställa byggnadens hållbarhet kunde man också återge en del av dess ursprungliga utseende genom att återigen lägga pärttak på stugan. För att säkerställa områdets användbarhet och trivsel kunde man också eventuellt lägga en häck mot vägen för att minska ljudnivån och skydda stugan från vägen.

Med tanke på att det redan ansökts och beviljats medel för att bevara Annantupa och införliva den i Lietomuseets verksamhet, tror jag inte att jag kommer komma fram till några avvikande eller nämnvärda insikter om dess kulturhistoriska värde. Det är bara glädjande för alla om det lyckas bevaras.

KÄLLOR

Liedon Museo, "Annantuvan alue Hyvättylän kylässä, kirkon kupeessa", <https://www.liedonmuseo.fi/annantupa>, hämtad 10.5.2025

Liedon Museo, "Vanhassa vara parempi", <https://liedonmuseo.wixsite.com/projektit/vanhassa-vara-parempi>, hämtad 10.5.2025

Lideon Seurakunta, "Pyhän Pietarin Kirkko", <https://www.liedonseurakunta.fi/kirkot-ja-tilat/kirkot/pyhan-pietarin-kirkko>, hämtad 10.5.2025

Intervju med Anna Vienonen 15.4.2025

Geni.com, "Otto Vilhelm Mattila (1850–1925)", <https://www.geni.com/people/Otto-Wilhelm-Mattila/6000000197814378848>, hämtad 11.5.2025 (släkträdet visas under fliken "Visa släkträd")

Lundos kyrkböcker, "Lieto, Vihityt, 1871–1887 MKO117 Kuva 17", hämtade från Finlands Släkthistoriska förening, https://www.sukuhistoria.fi/sshy/kirjat/Kirkonkirjat/lieto/vihityt_1871-1887_mko117/17.htm, 11.5.2025

Riksantikvaren, "En vägledning för användning av DIVE", 2009, <https://www.raa.se/app/uploads/2017/08/Kulturmiilj%C3%B6analys.pdf>, pdf hämtad 10.5.2025

Riksantikvarieämbetet, "DIVE – describe, interpret, valuate, enable", 2009, https://www.raa.se/publicerat/varia2009_23.pdf, pdf hämtad 10.5.2025

MUSEOLOGIAN PROJEKTIKURSSI

ANNANTUVAN PUUTARHAN KASVIKARTOITUS JA KUNNOSTUSEHDOTUS – Einon aikaisen puutarhaidyllin palautus

Kirsi Ailio ja Anne Puisto

Eino Kuisma Annantuvan liiterin edustalla (LM/va/D/213:2:052, Liedon museo)

ALUSTUS

Tämä projekti on toteutettu Annantuvan museon puutarhan kasvillisuuden kartoittamiseksi ja sen tarkoitus on ollut luoda ehdotus puutarhan kunnostamista ja osittaista ennallistamista varten. Suunnitelma on muotoutunut Anna Vienosen haastattelun pohjalta ja Vienosen perheen valokuvia apuna käyttäen. Myös Liedon museon toiveita ja tarpeita on kuultu. Haastattelu keskittyy puutarhan kasveihin, joita pääasiallisesti Annan isä, floristi Eino Kuisma, on tontille

istuttanut. Kasveista ja puista on tunnistettu lähes 50 lajia, joista osa on hävinnyt tai poistettu. Kasvit on luetteloitu ja niille on annettu hoito-ohjeita. Lisäksi puutarha-alueesta on hahmoteltu yleiskartta ja erilliset tarkennetut piirrokset kolmelle istutusalueelle. Osa puista ja pensaista on yhä tunnistamatta.

Kyseininen Mattilan tila siirtyi Anna Heinosen testamentissa Anna Vienosen vanhemmille Eino Kuismalle ja hänen vaimolleen vuonna 1966. Mattila on toiminut perheen lomaviettopaikkana lähes puolivuosisataa. Anna Vienonen itse asutti paikkaa vuosina 1982–1984. Vuonna 2017 tila myytiin Liedon kunnalle ehtona, että kokonaisuus lahjoitetaan Liedon museolle.

EINON PUUTARHAKAIDAS

Anna Heinosen aikana talon takana etelärinteessä on ollut hyötypuutarha, jossa on mahdollisesti viljelty lähinnä perunaa ja juureksia. Einon aikana puutarhassa ei viljelty hyötykasveja, mutta pihaan rakentui vuosien saatossa useita kukkapenkkejä ja valtava määrä perennoja, pensaita ja hedelmäpuita. Perhe asui Turussa ja Helsingissä, jossa Eino työskenteli floristina maineikkaissa kukkakaupoissa. Anna Vienosen kertoman mukaan hän on ollut kuuden vanha, kun perhe alkoi viettää säännöllisesti kesäiä Mattilassa. Annan ensimmäiset kukkamuistot liittyvät juuri tuohon ensimmäiseen kesään ja hän mainitsee kasveista tummansiniset ja valkoiset ukonhatut, matalahkon syysasterin ja lisäksi vanhan korkean kultapallon, jota ei enää tontilta löydy. Mattilan lomakeidas on ollut perheen tärkeä lepopaikka ja Einon kädentaitojen ilmentymä.

KUVA 1 Kukkaistutuksissa näkyy Einon taidokkuus yhdistää eri värejä (LM/va/D/213:2:030a).

Eino aloitti istutukset mökillä kuusi-seitsemänkymmentä-luvun vaihteessa. Hänen taiteellisuutensa ja tarkka värisilmä sekä sommittelukyky näkyi puutarhan lisäksi tuvan sisätiloissa kukkamaalauksissa ja -asetelmissa, jotka oli tehty taidokkaasti leikkokukista tai silkkikukista. Puutarha eli Einon käsissä jatkuvassa muutoksessa. Istutukset olivat runsaita ja rönsyileviäkin ja hän rinnasti usein voimakkaita värejä kuten sinistä, violetta, punaista, oranssia, keltaista ja valkoista (kuva 1). Rakennusten seinien vierustoilla on ollut vanhan tavan mukaan kukkapenkkejä. Yksivuotisia kesäkukkia on arkistokuvien perusteella ollut esillä ruukuissa, ampeleissa ja vanhoissa tynnyreissä. Lisäksi puutarhassa on käytetty koristeellisia elementtejä kuten vanhoja rattaanpyöriä, saaveja, patoja ja tiinuja, patsaita ja ruostuneesta metallista tehtyjä veistoksia. 2000-luvun vaihteen jälkeen valokuvissa liiterin päädyssä näkyy kaunis punainen puinen portti tai tuki köynnöskasveille (kuvat 2 ja 3). Puutarhassa on käytetty reilusti kiviä tuomaan korkeuseroja kukkapenkeille (kuva 4), joihin Eino on hyödyntänyt muun muassa liiterin vanhaa kivijalkaa.

KUVA 2 LM/va/D/213:2:043b.

KUVA 3 LM/va/D/213:2:045.

KUVA 4 Luonnonkivet luovat kauniit reunukset istutuksille (LM/va/D/213:2:035a).

VILLIINTYNYT NYKYTILANNE JA PUUTARHAN KARTOITUS

Puutarha on tällä hetkellä osittain villissä tilassa ja istutukset ovat ylikasvaneita. Polkuja ja istutusalueiden reunakiviä ei erota vuosien kasvimassan kerääntymisen vuoksi. Puutarhassa kasvaa yhä useita maataisperennoja, pensaita, hedelmäpuita ja isoja puita. Kasvillisuutta on osittain jo raivattu kaupungin viheryksikön ja vapaaehtoisten toimesta viime vuosina. Iso kolmihaarainen vaahtera keskipihalla on poistettu kaatumariskin vuoksi, mikä on avartanut pihaa merkittävästi. Auringon päästessä paremmin keskipihalle, kasvit ovat innostuneet valtaamaan tilaa ja istuma-alueelle paistaa aurinko koko päivän. Piha on siis yhä muutoksessa ja kasvien sopivuutta tulee harkita. Alueen mitoitus on tehty käsimitalla, ja tulee huomioida, että tontin korkeuseroja ei ole piirretty karttoihin ja mitat ovat näin ollen viitteellisiä.

KUVA 5 Loppukesän rehotus elokuussa 1999 (LM/va/D/213:2:016a).

Inventointi on ollut osittain haastavaa johtuen kurssin ajankohdasta syystalvella. Tässä vaiheessa ei ole tietoa keväällä nousevista sipulikasveista, emmekä ole nähneet puutarhaa kesäasussa. Suositellaan kasvien tarkempaa lajiketunnistusta osaavan puutarhurin toimesta kesäaikana.

Kun kotipuutarha muuttuu museon puutarhaksi, kiinnittyy huomio hieman erilaiseen lähestymiseen ajatellen kaupunkilaisia, museokävijöitä ja museon omia tarpeita. Tätä suunnitelmaa tehdessä on mietitty puutarhan ominaispiirteiden ja arvojen tunnistamista. Pohdimme myös mitä kannattaisi säilyttää ja vaalia, ja mikä juuri tässä kohteessa on olennaista. Einon taidokas puutarhanhoito tuo museon toimintaan aikojen kerroksellisuutta siksikin, että tupa saa pääasiassa Anna Heinosen aikaisen asun. Puutarha ilmenee näin myös maaseudun muutosta. Voidaan sanoa Einon luoneen puutarhalle vahvan identiteetin, jossa kohtuullisen pieneen pihaan on floristin taidolla sommiteltu runsaasti istutuksia. Näkymät pihalla edustavat hyvin ajalle tyypillisen kesäasumisen ja omakotitalojenkin kasvillisuutta. Museon myötä Einon perheen yksityinen puutarha voidaan avata yleisölle, jolloin tilan käyttö saa yhteisöllisen merkityksen. Museon tavoitteena on ollut luoda helppohoitoinen, mutta kiinnostusta herättävä piha, jossa on paikkoja museovieraille levähtää ja toisaalta tilaa toiminnan järjestämiseen.

Museon toive on, että puutarha jää osittain rentoon luonnontilaan, jotta se sulautuu Kyöstilän tilan kohdalla biodiversiteettialueeseen. Pihaan on muodostunut useita istutusalueita, joita on tässä ehdotuksessa pyritty selkeyttämään. Tuvan ympärillä voidaan katsoa olevan runsaasti pensaita itsenäisissä penkeissään, ja talon edessä kasvaa näyttävä vanha sireeni ja ulko-oven pielessä kuunliljoja. Muusta kasvillisuudesta kivetyksillä rajattuna erottuvat istutusalueet: neliön mallinen liiterin pääty, keskipihan puolimpyrän mallinen alue (muistovaahteran alue) ja luoteessa puolikaari, jossa kasvaa useita hedelmäpuita ja pensaita. Talon taakse jää isohko epätasainen niittyalue.

Suunnitelmassa on haluttu tuoda esille vanhan säilyttämisen ja uuden käyttötarkoituksen kohtaaminen, painotus kuitenkin vanhan pihapiirin kunnostamisessa.

KUNNOSTUSEHDOTUKSIA

Merkitykselliseksi paikaksi puutarhassa tunnistettiin Annan haastattelun avulla keskipihalla aikaisemmin sijainnut kolmihaarainen vaahtera, josta on jäljellä kanto. Hänen mukaansa vaahtera on istutettu Anna Heinosen tullessa taloon heinäkuussa 1892. Suuri puu on suojellut pihaa auringolta ja tuonut varjoa kasveille, mutta sillä on ollut pihassa myös jokin maaginen rooli ainakin lapsen näkökulmasta. Ideoimme paikalle muistomerkkiä. Teos voidaan toteuttaa esimerkiksi muotoilemalla metallista tai puusta kaksi- tai kolmiulotteinen puu tai muu muoto, joka on kiinnitetty vanhaan kantaan: runko ja sivulle leviäviä oksia, joihin voi ripustaa erilaisia elementtejä vuodenajan mukaan, esimerkiksi kesällä kukka-amppeleita, syksyllä ja talvella lyhtyjä, jäälyhtyjä ynnä muuta. Anna Vienonen kertoi ostaneensa lapsena torilta aina kaksi orvokkia, jotka mahtuivat pieneen koriin, siksi muistovaahteraan ripustettaviin ampeleihin voisi istuttaa orvokkeja, joka kertoisi myös paikan historiasta hänen muistojensa mukaan. Suunnittelijaksi ja toteuttajaksi ehdotetaan paikallista taiteilijaa tai osaajaa esimerkiksi seppä Kahiluoto (www.seppakahiluoto.fi, ei kontaktoitu) tai Satu Närhin puoliso. Anna Heinosen ja Anna Vienosen suhde tähän tärkeään puuhun voitaisiin tuoda esiin informaatiokyllillä, joka tulisi laittaa esille vaahterateoksen yhteyteen.

Jokirannan lisäksi, Annalle mieluinen oleskelupaikka oli pihakeinu, jota siirrettiin puutarhassa aina sopivaan paikkaan. Keinussa on seurusteltu, katseltu puutarhaa ja levähtetty. Lisäksi siitä on 2000-luvun alussa ihailtu liiterin päädyssä sijainnutta, Einon rakentamaa suurehkoa punaista puukehikkoa ja siinä kasvanutta köynnöskuusamaa. Uuden kukkakehikon rakentaminen palauttasi puutarhan historiaa ja toisi sille näyttävyyttä. Nyt saarnia kiertävän köynnöskuusaman voisi istuttaa jälleen kasvamaan kehikkoa pitkin. Museon ja kävijöiden kannalta pihaan on hyvä lisätä istumapaikkoja, yksi isompi alue liiterin edustalla, jossa se on aikaisemminkin sijainnut ja yksittäisiä penkkejä näköalapaikoille.

Kukkaniityn perustaminen

Tilan näkyvä sijainti Kirkkotien varrella mahdollistaa puutarhan katsomisen monelta suunnalta, jolloin voidaan myös ajatella tuvan takana olevan alueen hyödyntämistä uusien tavoin, koska autotieltä on sinne suora näkymä. Ehdotammekin tontin eteläpuolen rinteeseen kukkaniityn

perustamista, joka tukisi myös monimuotoisuuden ajatusta. Tuvan takana oli Anna Heinosen aikana mehiläispesiä, joten niitty voisi houkutella pöriäisiä jälleen paikalle. Myös mehiläispesien palauttamisesta on keskusteltu museon kanssa, mutta tien läheisyys saattaa vaikuttaa asiaan kielteisesti. Mahdolliset mehiläispesät voisi sijoittaa rinteeseen alaosassa olevan ojan luokse.

Kukkaniityn perustamisen laajuus riippuu sille käytettävän alueen koosta. Maanmittauslaitoksen kartta-paikan mukaan osa suunnitellusta alueesta kuuluu Liedon kaupungille (kuva 7). Mikäli näin on, tulisi selvittää onko mahdollista perustaa kukkaniittyä myös kaupungin alueelle (vaihtoehto A). Toisena vaihtoehtona on perustaa suppeampi kukkaniitty (vaihtoehto B), minkä reuna seuraa museon tontin rajan mukaisesti kulkevaa hulevesiviemärintiä rinteeseen alaosassa kulkevaan ojaan saakka. Museon tontin reunassa on runsaasti pajukasvustoa, minkä poistaminen mahdollistaisi suuremman niittyalueen. Toisaalta kasvaessaan pajut tuovat varjoisuutta tällä hetkellä paahteiseen pihaan. Mikäli pajut jätetään paikalleen, on vaihtoehtona myös kylvää alueelle vuosittain auringonkukkia rinteeseen kriikunoiden ja kirsikoiden alapuolelle.

KUVA 6 Ote maastokartasta Annantuvan kohdalta. Kiinteistörajat on merkitty karttaan. L3413E1. Mk. 1:10000. MML.

Kukkaniityn perustamiseen liittyen on konsultoitu museo-puutarhuri Aaja Peuraa. Mikäli on mahdollista perustaa laajempi kukkaniitty, tulisi se hänen ohjeistuksensa mukaan perustaa seuraavalla tavalla:

- Alueen raivaaminen: mitä halutaan säästää, alueella on paljon pajua
- Jos niityn alueella kasvaa valkoopilaa tai pujoa, ne tulee raivata pois, koska ne tukahduttavat muita kasveja.
- Ei valmiita siemensekoituksia, vaan lähialueelta kerätään kasvien siemeniä. Mikäli niitä löytyy, ne esikasvatetaan ja taimet istutetaan kukkaniitylle.

- Kyseessä on etelärinne, jolloin tulee huomioida paahteisen paikan kasvit: muun muassa keto-orvokki, mak-saruoho, päivänkakkara, erilaiset heinät, harakankello ja lemmikki.
- Lemmikki on levinnyt puutarhassa, jolloin valmiita taimia voisi mahdollisesti siirtää kukkaniitylle. Vaihtoehtona on siemenien kerääminen kasveista ja niiden esikasvatus. Myös lehtoakileijaa ilmeisesti löytyy puutarhasta runsaasti, joten sitä voisi siirtää suoraan kukkaniitylle tai vaihtoehtoisesti ottaa siemeniä talteen.
- Einon lempikukat olivat ruiskaunokki ja auringonkukka, joita voisi istuttaa niitylle runsaasti. Molemmat vaativat joka vuosi uuden kylvön.

Haastavat paikat puutarhassa liittyvät tuvan takana olevaan pajukkoon, jonne on kaavailtu kukkaniittyä. Pajukon hävittäminen on työlästä. Haasteena pidetään myös rakennusten entisöinnistä ja salaojituksista aiheutuvaa haittaa kasveille tulevina vuosina, mikä rikkoo pihaa väistämättä. Kaivantojen vuoksi tilaa täytyy jättää talojen ympärille ja kaikkea ylimääräistä mylläämistä tulee välttää, jos mahdollista. Kasvit, jotka halutaan säästää, voidaan näin siirtää kasveille oikeaan aikaan sivuun hyvissä ajoin. Yhteensopiva aikataulu muun toiminnan kannalta puutarhassa on olennaista. Tuvan edustalla olevan vanhan harmaakivikaivon kunnostus tukisi puutarhan hoitoa, mutta saattaa olla museolle arvokas sijoitus. Mikäli kaivo kunnostetaan, siitä voidaan nostaa kasteluvettä puutarhan kasveille. Lisäksi ollessaan kunnolla esillä, kaivo toimii katseenvangitsijana museon pihalla. Tuolloin sen turvallisuudesta tulee huolehtia, jottei ole putoamisvaaraa.

TOTEUTUKSESTA

Kasvikartoituksessa kävi ilmi, että monia kasveja on menetetty ja niitä voitaisiin etsiä kuuluttamalla lähialueilta. Näin voidaan myös osallistaa lähialueiden asukkaita museon toimintaan. Annan kertomat kasvit eivät ole kaikki kasva-neet penkeissä samana vuonna, joten valintoja sopivien kasvien välillä voidaan tehdä ja kokeilla. Suunnitelma siis elää, kun mietitään mitä halutaan säilyttää, mitä täytyy karsia ja mitä kasveja löytyy tilalle. Villiintyneiden, tilaa vievien kasvien poistaminen saattaa nostaa pinnalle piilossa olevia lajikkeita eli kasveille on raivattava paremmin tilaa ja puutarhan uudelleen muotoutumiselle annetaan myös aikaa. Uudet ja vanhat kasvit vaativat myös tilaa ympärilleen eli kukkapenkkejä ei kannata täyttää liiaksi. Kasvien korkeudet ja kukkimisajankohdat täytyy huomioida istuttaessa. Varsinaisia nurmikkoalueita tontille ei suunnitelman mukaan luoda vaan keskitytään jo olemassa olevan luontaisesti levinneen kasvillisuuden hallintaan ja istutusalueisiin.

Tontille ei ehdoteta suuria muutoksia, vaan muutostarpeet liittyvät ylikasvaneiden kasvien karsimiseen ja vanhojen lajikkeiden elvyttämiseen, kulkureittien parantamiseen, istutusalueiden ennallistamiseen ja selkeyttämiseen sekä taukopaikkojen luomiseen.

Lisättäviksi kasveiksi ehdotetaan muutamia lajeja, jotka soveltuvat hyvin nykytilanteeseen ja toisivat jotain uutta ja näyttävyyttä pihaan. Einolle tärkeät kukat, joita ehdotetaan lisättäväksi ovat **ruusut, tulppaanit, ruiskukka** ja **auringonkukka**. Kahta viimeistä voisi lisätä myös kukkakedolle, tosin ne täytyy istuttaa vuosittain uudelleen. Talon kulmalla sijainnut juhannusruusu veti pihaan aina

myös kyläläisiä ihailemaan ja sitä tulee vaalia. Ruusuja voisi lisätä puutarhan keskialueelle. Anna Vienosta ajatellen istutetaan **orvokit** joka vuosi muistovaahteran yhteyteen. Anna Heinosen ja aikaisempien aikojen tuoksukasveja ehdotetaan lisättäväksi aistikokemuksen vuoksi museovie-raitaa ajatellen istuma-alueiden yhteyteen. Näitä ovat tuoksukasvit, joita on käytetty kirkkokimppuina ja liinavaatekaapeissa hajusteina esimerkiksi **pietaryrtti, iisoppi, aaprotti (kauppanimi kolaryrtti)** ja **laventeli**. Laventeli soveltuu hyvin istutettavaksi ruukkuihin, jotka on helppo nostaa sisään talvehtimaan.

<p>Kulkureitit ovat nyt täytyneet kasvillisuudesta, joten ne tulisi uudelleen hiekoittaa tai sorastaa. Uusien kulkureittien uudistaminen estää kasvien tallaamista. Selkeät polut ohjaavat myös yleisön kulkemista puutarhassa. Jonkin verran voidaan huomioida esteettömyysasioita, kuten kantojen ja irtokivien poistoa ja kävelyreitit varrella olevien kuoppien täyttää.</p>	<p>Istutusalueiden huoltaminen Kivireunukset ja hieman maasta nostetut kohopenkit sopivat tyyliltään Einon aikaiseen puutarhaan. Kivien alle kannatta laittaa suodatuskangasta kasvien leviämisen estämiseksi poluille. Suositellaan istutus-penkkien nostamista noin 20 cm maasta, myös reunakivet tulisi nostaa samalle tasolle.</p>
<p>Istutuksien maanparannus Vanhan maa-aineksen ja uuden mullan esim. lehtikompostin sekoittaminen tuo lisää ravinteita kasveille. Museolle oman lehtikompostin perustaminen nähdään tärkeänä osana puutarhan hoitoa, josta hyötyy kasvit ja museo. Suodatinkankaita ja/ tai sanomalehden käyttöä ei enää suosita, koska ne tukkivat kasvien kontaktin maahan.</p>	<p>Kasvien kyltitys ja selostustaulu Ajatukset Einon puutarhaideologiasta olisi kiinnostava lisä ja nostaisi kasvien arvostusta. Kasvien nimet kirjoitetaan kyltteihin museopuutarhoissa suomeksi ja latinaksi. On hyvä tehdä selväksi, että kasvit ovat museon omaisuutta; kasvien esittäminen tärkeänä osana museon kokoelmia ja kasvien merkitseminen kyltein voi vähentää häirintää. Myrkylliset kasvit tulee merkitä varoituskyltein.</p>

KASVIEN KYLTITYS JA SELOSTUSTAULU

Ajatukset Einon puutarhaideologiasta olisi kiinnostava lisä ja nostaisi kasvien arvostusta. Kasvien nimet kirjoitetaan kyltteihin museopuutarhoissa suomeksi ja latinaksi. On hyvä tehdä selväksi, että kasvit ovat museon omaisuutta; kasvien esittäminen tärkeänä osana museon kokoelmia ja kasvien merkitseminen kyltein voi vähentää häirintää. Myrkylliset kasvit tulee merkitä varoituskyltein.

1. Akileija	16. Kuunilija	31. Pioni	46. Talventähti
2. Harmaamalvikki	17. Kyläkellukka	32. Punatähkä	47. Taponlehti
3. Jalokielo	18. Köynnöshortensia	33. Päivänkakkara	48. Tarha-alpi
4. Juhannusruusu / ruusu	19. Köynnöskuusama	34. Päivänlilja	49. Tuomi
5. Kirjokuunilija	20. Lemmikki	35. Rantakukka	50. Töyhtöangervo
6. Kirsikka	21. Lumimarja	36. Ruskolilja	51. Ukkomansikka
7. Kiurunkannus	22. Lupiini	37. Ruttojuuri	52. Ukonhattu
8. Koivu	23. Maahumala	38. Saarni	53. Ukonkello
9. Komeamaksaruoho	24. Norjanangervo	39. Sineposliinihyasintti	54. Vaahtera
10. Konnantatar	25. Näsiä	40. Sireeni	55. Varjolilja
11. Kriikuna	26. Omenapuu	41. Skilla	56. Villivadelma
12. Kultapallo	27. Onnenpensas	42. Syysasteri korkea	57. Villiviini
13. Kultapiisku	28. Palavarakkaus	43. Syysasteri matala	58. Vuorenkilpi
14. Kurjenmiekkä	29. Pensasangervo	44. Syysleimu	59. Vuorikaunokki
15. Kurjenpolvi	30. Peurankello	45. Taikinamarja	60. Idänvirpiangervo
			61. Musta-aronia

PUUTARHAN ISTUTUSALUEET:

A. Annantuvan lähiympäristö

B. Liiterin pääty ja sen edusta

C. Keskipihan alue

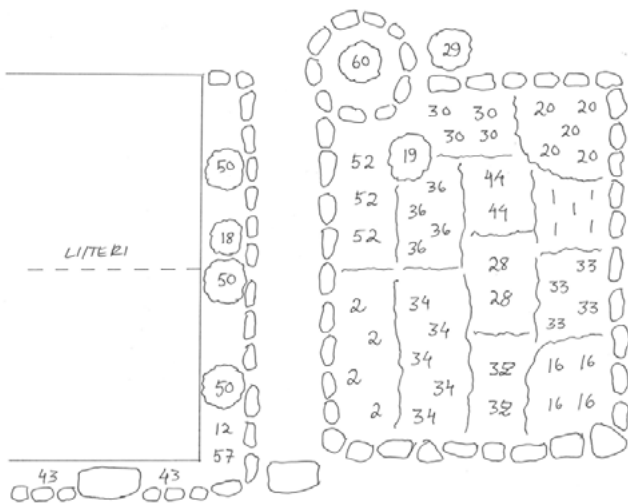
KUVA 7 Annantuvan puutarhan yleiskartta

Vihreällä korostetut kasvit ilmeisesti löytyvät puutarhasta ja ne on kirjattu ylös Anna Vienosen haastattelun pohjalta. Korostamattomia kasveja on Vienosen mukaan ollut joko Anna Heinosen aikana tai Eino Kuisman aikana.

Puutarhan ennallistamisvaiheessa tulee ottaa huomioon, että istutuspiirrokset ovat ehdotuksia, joiden perustana ovat Vienosen haastattelun ja puutarhasta otettujen vanhojen valokuvien antamat tiedot. Suunnitelmia on hyvä päivittää ja toteuttaa sen mukaan, mitä lajeja puutarhassa on jo valmiina ja mitä vanhoja lajeja muutosten jälkeen mahdollisesti nousee esille. Suosittelemme myös tuomaan puutarhaan vanhoja aiemmin siellä olleita lajeja, jos niitä ei sieltä ennestään löydy.

- Betonilaattojen poistaminen koko piha-alueelta ja niiden korvaaminen pihan ylimääräisillä luonnonkivillä.
- Puutarhassa kasvaa useassa paikassa tulppaneja, skillaa, sineposliinihyasinteja ja mukulaleinikkiä, jotka kukkivat ensimmäisenä keväällä ja alkukesästä. Tulppaneja voisi lisätä, sillä ne ovat olleet suosittuja myös Einon aikaisessa puutarhassa.

B. Liiterin pääty ja sen edusta

KUVA 9 Ehdotus liiterin päädyn ja sen edustan istutuksista.
Piirros: K. A.

- Annantuvan ja liiterin päädyn välille leveämpi hiekoitettu tai sorastettu kulkuväylä.
- Reunuskivet esille ja ylimääräinen kivirivistö pois istutusalueen reunasta (Annantuvan puolelta).
- Istutuspenkissä olevan vuorenkilven poistaminen kokonaan, joka mahdollistaa vanhojen lajien nousemisen pintaan ja uusittavien lajien istuttamisen.
- Istutusalueen möyhentäminen ja uuden mullan lisääminen tarvittaessa.
- Saarnin poistaminen, jolloin köynnöskuusama kasvaisi uutta puukehikkoa pitkin.
- Liiterin edessä olevan kulkureitin parantaminen ja istuma-alueen laajentaminen.
- Betonilaattojen poistaminen.

Köynnöshortensia (18) Kasvaa liiterin päädyssä.

Villiviini (57) **Myrkyllinen** (kuva 16). Liiterin nykyisen oven vieressä.

Töyhtöangervo (50) Levinnyt, joten tarvittaessa harvennettava.

Päivänliilja (34) Lajista tai kukinnon väreistä ei tietoa.

Punatähkä (32) Purppuranpunainen kukinto.

Peurankello (30) Mikäli löytyy, sitä voi siirtää kukkaniitylle. Vaihtoehtoisesti siemeniä voi ottaa talteen ja kasvattaa uusia taimia.

Akileija (1) Siniset ja vaaleanpunaiset kukinnot. Siemeniä voisi kerätä talteen, esikasvattaa ja taimet istuttaa kukkaniitylle.

Vuorenkilpi (58) Levinnyt kovasti, jolloin raivaaminen on tarpeellista. Vanhoissa kuvissa näkyvä alue on riittävä.

Kuunliilja (5/16) Erilaisia, joiden lajeista ei vielä ole tarkkaa tietoa.

Kurjenpolvi (15) Liila kukinto.

Ukonkello (53) Valkoinen kukinto.

Saarni (38) Poistettava. Kasvaa nopeasti ja vie tilaa kukilta. Rakennettavan puisen portin tiellä.

Köynnöskuusama (19) Myrkyllinen (kuva 15). Köynnös kiertää tällä hetkellä saarnia.

Rantakukka (35) Purppuranpunainen kukinto.

Palavarakkaus (28) Vanha puutarhojen perinneperenna, joten uuden istutusta suositellaan.

Vuorikaunokki (59) Sinipunainen mykerö ja siniset laitakukat.

Lemmikki (20) Jos runsaasti, voisi taimia siirtää kukkaniitylle.

Lupiini (22) Väristä ei ole vielä tietoa. Lupiini luokitellaan nykyään vieras- lajikkeisiin, joten poistamista suositellaan harkitsemaan, jottei se leviä hallitsemattomasti.

Kultapallo (12) Sijainnut Einon tekemän roikkuvan puutarhakoristeiden alla. Anna Vienosen hyvin muistama kasvi hänen lapsuudestaan, joten suositellaan uuden istuttamista tilalle.

Ukonhattu (52) Tummaliila ja liilavalkoiset kukinnot. Oli pihassa jo Anna Heinosen aikaan.

Syysasteri (43) Matala lajike, liila kukinto. Sijainnut liiterin edustalla Anna Heinosen aikaan.

Päivänliilja (34) Keltainen kukinto. Sijainnut aiemmin liiterin edustalla, paikalla, jossa nyt on uusi ovi.

Taponlehti (47) Sijainnut aiemmin liiterin edustalla, paikalla, jossa nyt on uusi ovi.

C. Keskipihan alue

KUVA 10 Ehdotus Annantuvan keskipihan istutuksista. Piirros: K.A.

- Annantuvan ja keskipihan istutusalueen välille leveämpi sorastettu kulkuväylä.
- Kapeampien kulkureittien parantaminen ja astinkivien esille nostaminen, mahdollisesti hiekkaa näiden kivi-laattojen alle.
- Istutusalueiden reunakivien nostaminen esille.
- Alueen kaakkoiskulmassa olevassa pajukossa on runsaasti lemmikin alkuja, joita voisi siirtää näkyvämmille paikoille puutarhaan; erityisesti Annantuvan ja koivun välissä on aiemmin ollut laaja lemmikkialue.
- Muistovaahteran pohjoispuolella on erillinen pienempi kiven reunustettu istutusalue. Pihalta löytyy erilaisia karanneita liljoja (esim. päiväliljoja), joita voisi istuttaa keskitetysti tälle pienelle alueelle.
- Annantuvan eteläpuolelle seinän viereen voisi kylvää auringonkukkia.
- Puutarhakeinu tms. alueen eteläreunaan hedelmäpuuiden luokse.
- Penkki lähelle suojeltua vaahteraa esim. maassa olevan suuren oksan eteen.

Ukkomansikka (51) Levinnyt laajalle. Suositellaan harvennusta, mutta jätetään sitä kasvamaan kannon ympärille.

Ruttojuuri (37) Tarkistettava, mikä laji kyseessä, japaninruttojuuri luokitellaan vieraslajiksi, jonka leviämistä tulee rajoittaa.

Lumimarja (21) **Myrkyllinen** (kuva 13). Anna Vienosen mukaan kyseessä on uusi lajike, vanhaa löytyy Kyöstilän puolelta.

Omenapuu (26) Kanto jäljellä.

Koivu (8)

Idänvirpiangervo (61)

Musta-aronia (62)

Näsiä (25) **Hyvin myrkyllinen** (kuvat 11 ja 12). Paikalle on laitettava selkeä varoituskyltti. Koivun vieressä on isompi pensas ja pajukossa on matalia alkuja.

Talventähti (46) Keltainen kukinto. Koivun vieressä.

Akileija (1) Kukinnan väristä ei tietoa. Koivun vieressä.

Tarha-alpi (48) **Keltainen kukinto**. Levinnyt paljon, joten suositellaan harvennusta.

Päivänlilja (34) Kukinnan väristä ei tietoa.

Varjoliilja (55) Kukinnan väristä ei tietoa.

Jalokielo (3) Myrkyllinen.

Konnantatar (10) Vaaleanpunainen kukinto.

Syysasteri (42) Korkea lajike, liila kukinto.

Lemmikki (20) Sininen kukinto. Levinnyt voimakkaasti, joten valmiita taimia voisi siirtää kukkaniitylle.

Alueen luoteiskulma lähinnä kellaria

Päivänkakkara (33) Valkoinen kukinto. Jos löytyy runsaasti, voidaan siirtää kukkaniitylle tai vaihtoehtoisesti kerätä siemenet ja esikasvattaa.

Taikinamarja (45) Paikka on epävarma.

Onnenpensas (27)

Kriikuna (11) Tekee Annan Vienosen mukaan edelleen paljon hedelmiä, joten mahdollisesti voisi käyttää esim. hillon tekoon.

Tuomi (49)

Kirsikka (6) Kirsikan taimia on tuotu puutarhaan Anna Vienosen kummisedän mökiltä.

Vaahtera (54) Suojeltu. Sijaitsee puutarhan länsireunassa. Ilmeisesti yhtä vanha kuin kaadettu kolmihaarainen vaahtera.

tera. Puun juurella kasvaa useita kasveja vapaasti. Alueen voisi jättää ennalleen, sillä se toimisi siltana huolitellumman puutarha- ja luonnollisen biodiversiteettialueiden välillä.

Tarha-alpi (48) Levinnyt voimakkaasti. Suositellaan harvennusta, jolloin muut kasvit saavat kasvutilaa.

Komeamaksaruoho (9) Kukinnan väristä ei varmuutta. Jos löytyy runsaasti, voi osan siirtää kukkaniitylle, tai vaihtoehtoisesti kerätä siemenet ja esikasvattaa.

Maahumala (23) Erinomainen maapeitekasvi. Kukinnan väri liila.

Kyläkellukka (17) Tunnistus ja olemassaolo epävarmaa.

Ukonhattu (52) Tummalila ja liilavalkoinen kukinto.

Konnantatar (10) Mahdollisesti kriikunoiden ja onnenpen-
saan välissä. Vaaleanpunainen kukinto.

Sireeni (40) Vaaleanliila kukinto. Mattilan ja Kyöstilän rajalla vaalealiilaa. Liiterin luona valkoista sireeniä.

Pensasangervo (29) Vaaleanpunainen kukinto.

Akileija (1) Tummanliilat ja vaaleanpunaiset kukinnot.

Päivänliilja (34) Kukinnan väri ei tiedossa.

Varjoliilja (55) Kukinnan väri ei tiedossa.

Pioni (31) Liiterin Kyöstilän puoleisella kulmalla.

ANNANTUVAN PUUTARHAN KASVIEN HOITO-OHJEITA

Hoito-ohjeet koskevat puutarhassa jo olevia tai todennäköisesti olevia kasveja ja ne ovat suuntaa antavia. Uusia kasveja istuttaessa tulee huomioida eri lajeille suositellut ohjeistukset.

Monivuotiset perennat

Akileija

- aurinkoinen paikka
- äpäisevä multamaa
- kukkavanat kannattaa leikata kukkimisen jälkeen, jolloin ehkäistään liiallista leviämistä
- lähde: meillakotona.fi

Jalokuunliilja

- viihtyy auringossa, mutta myös varjossa
- kasvualusta saa olla kosteahko, tuore ja hieman hapahko
- hoitaa itse itsensä
- jos kasvaa liian suureksi, voi jakaa kaivamalla kasvin ylös ja halkaista juuren lapiolla, uudelleen istutuksen jälkeen kastelu tarvittaessa
- lähde: kekkila.fi

Kirjokuunliilja

- viihtyy auringossa, mutta myös varjossa
- kasvualusta saa olla kosteahko, tuore ja hieman hapahko
- hoitaa itse itsensä
- jos kasvaa liian suureksi, voi jakaa kaivamalla kasvin ylös ja halkaista juuren lapiolla, uudelleen istutuksen jälkeen kastelu tarvittaessa
- lähde: kekkila.fi

Kiurunkannus (liila), keltakiurunkannus/keltaneidonkannus (keltainen)

- varjoisan paikan aluskasvi, puolivarjo
- keltakiurunkannuksen juuret ovat hauraat, joten siirtäessä oltava varovainen
- ähteet: kotipuutarha.fi

Komeamaksaruoho

- viihtyy aurinkoisella ja melko kuivalla kasvupaikalla
- ei vaadi erityistä hoitoa
- lähde: kekkila.fi

Konnantatar

- viihtyy aurinkoisella sekä varjoisalla paikalla, vaatimaton kasvuoloiltaan
- kalkittu multa edesauttaa kasvamista
- kuihtuneet kukkavarret kannattaa leikata pois, jolloin kasvi kukkii pidempään
- lähde: kekkila.fi

Kultapiisku

- hyvä perhos- ja pölyttäjäkasvi
- viihtyy parhaiten aurinkoisella paikalla monenlaisessa kasvualustassa
- kitke rikkaruohot ympäriltä
- lähde: meillakotona.fi

Kurjenmieikka

- hyvä pölyttäjäkasvi
- aurinkoinen tai puolivarjoisa kasvupaikka
- pienet ja matalat lajit viihtyvät kuivemmissakin oloissa, mutta kookkaammat vaativat multavan kasvualustan
- ylitieheä kasvusto voidaan jakaa
- matala aluskasvillisuus suojaa lähellä maanpintaa olevaa juuristoa
- lähde: kotiliesi.fi

Köynnöshortensia (kuva 15)

- puolivarjoisa tai varjoisa kasvupaikka
- köynnös on **myrkyllinen**, pieni määrä ei aiheuta oireita
- hapan, tuore ja runsasravinteinen kasvialusta
- lähde: kekkila.fi

(Tuoksu)köynnöskuusama

- valoisa, puolivarjoisa kasvupaikka
- kiertyy voimakkaasti tuen ympärille
- juuristo ja kasvin tyvi kannattaa suojata paahteelta aluskasvillisuudelta
- ajoittainen alas leikkaaminen nuorentaa köynnöstä, tuuhentaa ja edistää kukintaa myös kasvin alaosasta
- lähde: muhevainen.fi

Lemmikki

- tarkistettava laji, puistolemmikki on vieraslaji, siksi suositellaan tarhalemmikkiä
- varjoisa ja aurinkoinen kasvupaikka, mieluummin kosteassa kasvualustassa
- leviää voimakkaasti, voidaan estää katkaisemalla kuihtuvat kukkavanat ennen siemenien kehittymistä tai niittämällä ja kitkemällä
- lähde: kekkila.fi

Maahumala

- menestyy lähes joka paikassa
- hyvä pensaiden ja perennojen aluskasvi
- leviää nopeasti
- ei vaadi erityistä hoitoa
- lähde: kekkila.fi

Pensasangervo

- viihtyy monenlaisilla kasvupaikoilla, aurinko tai puoli-varjo
- leikkaaminen alas 4–5 vuoden välein tuuhentaa kasvia
- kuivuneita kukintoja ei tarvitse leikata pois
- lähteet: meillakotona.fi

Päivänlilja

- aurinkoinen tai puolivarjoisen kasvupaikka
- tuore, runsasmult
- lähde: kotiliesi.fi

Pioni

- aurinkoinen kasvupaikka
- seisovassa vedessä juuret mätänevät helposti
- jos pioneja siirtää, ne kukkivat muutaman vuoden kuluttua istutuksesta tai jakamisesta
- läheltä pionia kannattaa karsia helposti leviäviä kasveja pois, ei pidä siirtämisestä
- vanhat yksilöt, joiden kukinta on heikentynyt kannattaa jakaa elo-syyskuussa
- rikkakasvien poisto keväällä
- syksyllä tarkistetaan, että juuriston päällä on 2–3 cm multa- tai hiekkakerros
- pionit kannattaa tukea
- lähde: meillakotona.fi

Syysasteri

- aurinkoinen ja suojaisa kasvupaikka, ei paahteinen
- ei liian tiheää kasvustoa härmän ehkäisemiseksi
- korkeat syysasterit saattavat tarvita tukemista
- lähde: kekkila.fi

Sinililja eli skilla (kuva 14)

- hyvä pölyttäjäkasvi
- aurinkoinen tai puolivarjoisa kasvupaikka
- vaatii kasvurauhan
- **myrkyllinen**
- lähde: meillakotona.fi

Tarha-alpi

- vaatimaton kasvupaikan suhteen
- viihtyy aurinkoisella ja puolivarjoisalla paikalla
- hoitaa itse itsensä
- leviää nopeasti
- arka talvimärkyydelle
- lähde: kekkila.fi

Töyhtöangervo

- viihtyy sekä aurinkoisella että varjoisalla paikalla, parhaiten puolivarjossa
- riittävän kostealla paikalla
- vanhat versot poistetaan keväällä ennen uusien kasvua ja kukinnot leikataan pois niiden kuihduttua.
- lähde: kekkila.fi

Ukkomansikka

- aurinkoinen tai puolivarjoisa kasvupaikka
- kasvualusta läpäisevä, runsasmultainen ja hiekkainen
- lähde: kekkila.fi

Varjolilja

- viihtyy puolivarjoisassa tai varjoisassa kasvupaikassa
- saattaa vaihtaa paikkaa viihtyvyytensä mukaan
- kasvualustan tulee olla vettä läpäisevä
- lähde: kekkila.fi

Villiviini (kuva 16)

- **myrkyllinen**
- kasvusto pidättää jonkin verran kosteutta, joka voi aiheuttaa lahoa, siksi seinään kannattaa kiinnittää keihikko, joka edistää ilman kiertämistä kasvin ja seinän välissä
- puolivarjoisa kasvupaikka on paras, mutta viihtyy myös valosta varjoon
- ei tarvitse säännöllistä leikkausta, mutta kuolleet oksat voi leikata pois milloin vain
- lähde: kotiliesi.fi

Vuorenkilpi

- keväällä kuivia lehtiä ja edellisvuotisia versoja voidaan poistaa
- vaatimaton kasvupaikan suhteen, hoitaa itse itsensä
- leviää juuriston avulla
- lähde: viherpeukalot.fi

Vuorikaunokki

- viihtyy aurinkoisella tai melko varjoisalla paikalla
- kukinnan jälkeen kuihtuneet kukkavanat voi leikata pois, jolloin kukkii vielä uudelleen loppukesästä
- kannattaa tukea korkeaksi kasvaessaan
- lähde: kekkila.fi

Puut ja pensaat:

Kirsikka

- ei juurikaan tarvitse leikata
- helppohoitoinen
- lähde: viherpeukalot.fi

Kriikuna

- tekee runsaasti juurivesoja
- ei suositella leikkaamista keväisin
- lähde: kekkila.fi

Lumimarja (kuva 13)

- marjat ovat lievästi **myrkyllisiä**
- viihtyy sekä auringossa että varjossa
- pensaan voi nuorentaa joko kokonaan leikkaamalla tai vanhempia oksia poistamalla
- kekkila.fi

Näsiä (kuvat 11 ja 12)

- **vaarallisen myrkyllinen**
- melko vaativa kasvupaikan suhteen
- luontoportti.com

Onnenpensas

- aurinko tai puolivarjo, lämmin paikka
- kannattaa leikata joka vuosi kukinnan jälkeen, jotta kukkii runsaasti
- lähde: kotipuutarha.fi

Taikinamarja

- kasvaa erilaisilla kasvupaikoilla, niin auringossa kuin varjossakin
- kestää leikkausta, vanhimpia oksia leikataan muutaman vuoden välein
- lähde: kekkila.fi

Myrkylliset kasvit

KUVA 11 Násiä. Kuva Pixabay.

KUVA 12 Násiän marjat. Kuva E. Ylikoski.

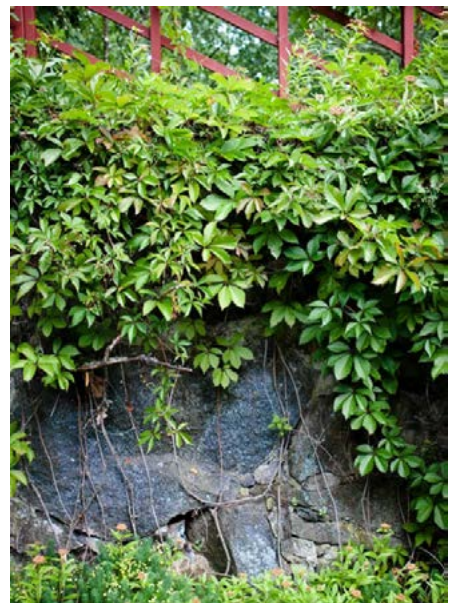
KUVA 13 Lumimarja. Kuva Pixabay.

KUVA 14 Skilla eli idänsinililja. Kuva Heike Löchel.

KUVA 15 Köynnöshortensia. Kuva Mustilan puutarha.

KUVA 16 Villiviini. Kuva Mirva Kakko.

Lyhenteet:

LM Liedon museo
MML Maanmittauslaitos

LÄHTEET

Anna Vienosen haastattelu Annantuvan kasveista 10.10.2024 Annantupa, Lieto.

Aaja Peuran haastattelu kukkaniityn perustamisesta puhelimitse 22.1.2025.

Heinonen, Maarit, Sirkku Pihlman, Hanna-Leena Kaihola, Anna Koskela, Merja Hartikainen, Hilma Kinnanen ja Aaja Peura 2014. Museopuutarha Perustaminen ja hoito. – *MTT Kasvu* 23.

Lento, Katri, Julia Donner ja Jere Jäppinen, toim. 2023. *Ulkona museossa – Museon pihan ja puutarhan monet mahdollisuudet*. Helsingin kaupunginmuseo – Keski-Uudenmaan alueellinen vastuumuseo.

Kekkilä.fi:

Koristepensaat:

Lumimarja. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/lumimarja/>. Viitattu 15.2.2025.

Taikinamarja. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/taikinamarja/>. Viitattu 15.2.2025.

Luonnonkasvit:

Maahumala. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/puistolemmikki/>. Viitattu 15.2.2025.

Marjat ja hedelmät:

Kriikuna. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/kriikuna/>. Viitattu 15.2.2025.

Perennat:

Jalokuunliljat. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/jalokuunliljat/>. Viitattu 15.2.2025.

Kirjokuunlilja. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/kirjokuunlilja/>. Viitattu 15.2.2025.

Komeamaksaruoho. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/komeamaksaruoho/>. Viitattu 15.2.2025.

Isokonnantatar. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/isokonnantatar/>. Viitattu 15.2.2025.

Köynnöshortensia. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/koynnoshortensia/>. Viitattu 15.2.2025.

Lemmikki. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/puistolemmikki/>. Viitattu 15.2.2025.

Syysasteri. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/syysasteri/>. Viitattu 15.2.2025.

Tarha-alpi. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/tarha-alpi/>. Viitattu 15.2.2025.

Töyhtöangervo. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/toyhtoangervo/>. Viitattu 15.2.2025.

Ukkomansikka. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/ukkomansikka/>. Viitattu 15.2.2025.

Vuorikaunokki. <https://www.kekkila.fi/kasvikirjasto/vuorikaunokki/>. Viitattu 15.2.2025.

LuontoPortti 2025: Näsiä. <https://luontoportti.com/t/1318/nasia>. Viitattu 18.2.2025.

(Tuoksu)köynnöskuusama. <https://muhevainen.fi/tuotteet/tuote/5884/>. Viitattu 17.2.2025.

Viherpeukalot 2025. Vuorenkilvet. <https://www.viherpeukalot.fi/vuorenkilvet>. Viitattu 18.2.2025.

Verkkojulkaisut:

Kurjenmiekka eli iris on perinneperenna – katso vinkit kasvin istutukseen ja hoitoon! *Kotiliesi* 18.2.2012. Verkkojulkaisu. <https://kotiliesi.fi/koti/puutarha/kurjenmiekka-eli-iris-on-perinneperenna/>. Viitattu 16.2.2025.

Päivänlilja kukoistaa vähällä vaivalla – näin saat puutarhaasi vaivatonta vehreyttä. *Kotiliesi* 2.11.2010. Verkkojulkaisu. <https://kotiliesi.fi/koti/puutarha/paivanlilja-kukoistaa-vahalla-vaivalla/>. Viitattu 16.2.2025.

Villiviini on varmakasvuinen ja monikäyttöinen köynnöskasvi – ota talteen istutus-, leikkaus- ja hoito-ohjeet. *Kotiliesi* 16.10.2021. Verkkojulkaisu. <https://kotiliesi.fi/koti/puutarha/villiviini/>. Viitattu 16.2.2025.

Aho, Anna 2016: Kultapiisku on loppukesän näyttävä kukkija – näin saat kasvin menestymään myös omassa puutarhasasi. *Meillä kotona*-verkkojulkaisu. 22.8.2016 (päivitetty 9.8.2024). <https://www.meillakotona.fi/artikkelit/kultapiisku-loppukesan-nayttava-kukkija>. Viitattu 17.2.2025.

Aho, A., Alanko P. & Heinonen, T. 2019: Pionin kukinta on kesän odotetuin hetki – näin onnistuvat pionin hoito, lannoitus ja kasvatus. *Meillä kotona*-verkkojulkaisu 8.4.2019 (päivitetty 22.10.2024). <https://www.meillakotona.fi/artikkelit/pionin-kukinta-on-kesan-odotetuin-hetki-nain-onnistuvat-hoito-lannoitus-ja-kasvatus>. Viitattu 17.2.2025.

Kerttula, Valpuri 2018: Pensasangervot hurmaavat kauniilla kukinnallaan ja helppohoitoisuudellaan – tutustu eri angervoihin ja valitse sopivat omaan pihaasi. *Meillä kotona*-verkkojulkaisu 5.6.2018. <https://www.meillakotona.fi/artikkelit/pensasangervot-tutustu-lajikkeisiin-ja-valitse-sopivat-omaan-pihaasi>. Viitattu 17.2.2025.

Räty, Ella 2023: Kiurunkannukset. *Kotipuutarha*-verkkojulkaisu 3.4.2023. <https://www.kotipuutarha.fi/kasvi/kiurunkannus/>. Viitattu 17.2.2025.

Särkkä, Jari 2016: Akileija – vinkit kasvatukseen ja hoitoon. *Meillä kotona*-verkkojulkaisu 8.6.2016. <https://www.meillakotona.fi/artikkelit/nain-onnistut-akileijan-kasvatuksessa>. Viitattu 17.2.2025.

Tynys, Outi 2023: Scilla on hurmaavaksi matoksi leviävä kevätukukka, joka riemastuttaa myös pölyttäjiä – tunnetko eri lajit ja lajikkeet? *Meillä kotona*-verkkojulkaisu 25.4.2023. <https://www.meillakotona.fi/artikkelit/scilla>. Viitattu 17.2.2025.

Onnenpensaat. *Kotipuutarha*-verkkojulkaisu 20.4.2018. <https://www.kotipuutarha.fi/kasvi/onnenpensaat/>. Viitattu 17.2.2025.

Valokuvat

Liedon museo.

Kannen kuva

Kuva 1. Eino Kuisma Annantuvan liiterin edessä, n.d. LM/va/D:213:2:052.

Pihakuvia Annantupa

Kuva 2. Kukkien värit, kesäkuu 2000. LM/va/D/213:2:030a.

Kuva 3. Einon rakentama puinen köynnöskehikko, 29.6.2005. LM/va/D/213:2:043b.

Kuva 4. Köynnöskuusama tukikehikon päällä, 29.6.2005. LM/va/D/213:2:045a.

Kuva 5. Luonnonkivet istutusten reunuksina, toukokuu 2002. LM/va/D/213:2:035a.

Kuva 6. Loppukesän rehotus, elokuu 1999. LM/va/D/213:2:016a.

Kuva 7. Loppukesän rehotus kaksi vuotta myöhemmin, elokuu 2001. LM/va/D/213:2:033a.

Istutusehdotukset, piirtänyt K.A.

Kuva 8. Ehdotus Annantuvan lähiympäristön istutuksista.

Kuva 9. Ehdotus liiterin päädyn ja sen edustan istutuksista.

Kuva 10. Ehdotus Annantuvan keskipihan istutuksista.

Myrkylliset kasvit

Kuva 11. Näsiä. Puutarha.net, 31.10.2024. Kuva: Pixabay.

<https://puutarha.net/artikkelit/näsiä-kavalan-kaunis-kevään-kukkija/>. Viitattu 25.2.2025.

Kuva 12. Näsiän punaiset mutta myrkylliset marjat. Kuvaaja: E. Ylikoski. Puutarha.net

31.10.2014. <https://puutarha.net/artikkelit/näsiä-kavalan-kaunis-kevään-kukkija/>. Viitattu 25.2.2025.

Kuva 13. Lumimarja. Kuva: Pixabay.

<https://pixabay.com/fi/photos/tavallinen-lumimarja-pensas-marja-61930/>. Viitattu 25.2.2025.

Kuva 14. Skilla eli idän sinililja. Kuvaaja: Heike Löchel. Wikipedia.

https://fi.wikipedia.org/wiki/Idänsinililja#/media/Tiedosto:Blausternchen_2.jpg. Viitattu 25.5.2025.

Kuva 15. Köynnöshortensia. Mustila puutarha.

<https://www.mustilapuutarha.fi/hydrangea-a-ssp-petiolaris-dk>. Viitattu 25.5.2025.

Kuva 16. Villiviini. Kuvaaja: Mirva Kakko. Om-Arkisto. Kotiliesi 16.10.2021.

<https://kotiliesi.fi/koti/puutarha/villiviini/>. Viitattu 25.5.2025.

Maanmittauslaitos. Peruskartta L3413E1. Mk 1:10000.

Liedon museo: Kommenttipuheenvuoro

Satu Närhi ja Terhi Ykspetäjä-Remes

Anne Puiston ja Kirsi Ailion tekemä kasvikartoitus ja puutarhasuunnitelma Liedon Annantuvan vanhaan puutarhaan on monipuolinen ja ottaa huomioon hienosti pihan historian kerroksellisuuden. Puisto ja Aulio ovat perehtyneet huolella eri aikakausien jättämiin jälkiin haastattelemalla Annantuvan viimeistä asukasta sekä perehtymällä vanhoihin valokuviin, joista käy ilmi puutarhan muutokset aikojen saatossa. Puistolla ja Ailiolla oli aktiivinen ote puutarhaan tutustumisessa. He kävivät tekemässä kasvikartoituksia useaan otteeseen sekä osallistuivat alueella järjestettyyn pihataalkootapahtumaan. He ovatkin perehtyneet Annantuvan pihan historiaan syvällisesti.

Suunnitelmassa Puisto ja Aulio ottavat huomioon oivaltavasti Annantuvan alueen historian ja soveltavat tietoa laajemmin yleiseen pihojen ja puutarhojen muutokseen. Puutarhasuunnitelmassa tuodaan esille myös tuvan viimeisen omistajan, Kuisman perheen, käden jälki. Se tuo alueella ajallista kerrostumaa, kun tupaan suunnitellaan edellisen asukkaan, Anna Heinosen, aikaan liittyvää näyttelyä. Suunnitelma liitetään ansiokkaasti myös maaseudun muutoksiin ja niiden vaikutuksiin pihapuutarhoihin: Anna

Heinosen aikana 1900-luvun alussa useimmissa puutarhoissa oli vielä hyötypuutarhat. Annallakin oli ilmeisesti perunamaa tuvan takana. Myöhemmin erilaiset kukkaistutukset valtasivat maaseutujen pihat, ja Eino Kuisman puutarha oli hyvä esimerkki tästä ajasta.

Puisto ja Ailio nostavat esiin puutarhan käyttömahdollisuuksia. Museolle tärkeä yhteisöllisyys toteutuu suunnitelmassa pihan avaamisesta yleisölle. Erilliset istutusalueet, polut ja kasvien nimikyltitys tekevät puutarhasta helposti saavutettavan, paikan jossa on helppo vieraila. Suunnitelmassa ehdotetaan kukkaniityn perustamista tuvan taakse, mikä toteuttaisi hyvin museon periaatteita monimuotoisuuden lisäämisestä ja ylläpitämisestä alueella.

Kaikkiaan opiskelijoiden puutarhasuunnitelmassa on otettu ansiokkaasti huomioon alueen historia, suhteutettu pihan kerroksellisuutta maaseudun muutokseen, ymmärretty museon tarpeet yleisötyössä sekä monimuotoisuuden vaalimisessa ja luotu näiden pohjalta yksityiskohtainen ja toteuttamiskelpoinen suunnitelma Annantuvan pihan kunnostamiseksi.

**AVOIN YLIOPISTO – TURKU
MUSEOTOIMINNAN KEHITTÄMINEN**

OSALLISTAVA OMATOIMIKIERROS & OPASTEITA: Sara Hildénin taidemuseon veistospuiston kehittämissuunnitelma

Henriikka Hietaniemi

LÄHTÖASETELMA

Sara Hildénin taidemuseo on Tampereen kaupungin ylläpitämä museo, joka on avattu vuonna 1979. Museo toimii kansainvälisen modernismin ja nykytaiteen kentällä, ja se hallinnoi Sara Hildénin Säätiön taidekokoelmaa, joka käsittää sekä kotimaista että ulkomaista taidetta. Taidemuseon toiminnan painopisteitä ovat vaihtuvien näyttelyiden tutkimuksellinen valmistelu, julkaisutoiminta sekä erilaisia kävijäryhmiä huomioiva yleisötyö. Museon taidekäsitys on modernistinen *taidetta taiteen vuoksi* -periaate, joka korostaa taiteen itseisarvoa ja esteettisyyttä. (Sara Hildénin taidemuseo 2025.)

Taidemuseon viime vuosia ovat värittäneet muutuvat suunnitelmat museon tulevaisuuden toimitiloista. Museolle suunniteltiin uudisrakennusta Finlaysonin alueelle ja aiheesta järjestettiin arkkitehtuurikilpailu vuonna 2020. Viime vuonna 2024 uudisrakennushankkeesta päätettiin kuitenkin luopua rakennuspaikkaan liittyvien haasteiden vuoksi. Nyt ajatuksena on, että museo jatkaa toimintaansa tutulla paikallaan ja museon laajentamisesta laaditaan parhaillaan suunnitelmia, jotka valmistunevat 2027. (Sara Hildénin taidemuseo 2024.) Museon tulevaisuus kytkeytyy osaksi laajempaa Särkänniemen aluekokonaisuuden kehittämistyötä. Kehittämisen tavoitteena on ”luoda alueelle ympärivuotinen matkailun, vapaa-ajan ja tapahtumien keskittymä, parantaa jalankulun ja pyöräilyn yhteyksiä sekä saada alueelle lisää asukkaita” (Tampereen kaupunki 2025). Taidemuseon lähialueet tulevat siis olemaan lähivuosina muutoksen keskellä.

Sara Hildénin taidemuseorakennusta ympäröi veistospuisto, joka on ollut osa museota jo suunnitteluvaiheesta alkaen ja se avattiin yhtä aikaa taidemuseon

kanssa. Veistospuistoon on sijoitettu säätiön kokoelmaan kuuluvia veistoksia. Puistossa on pysyvästi esillä 19 veistosta kuudelta eri taiteilijalta ja yhdeltä taiteilijaryhmältä. Lisäksi vaihtuvien näyttelyiden taiteilijoiden teoksia on ollut sijoitettuna ulos väliaikaisesti. Veistospuisto on avoinna yleisölle myös museon aukioloaikojen ulkopuolella ja puisto onkin museovierailijoiden lisäksi lähialueen asukkaiden virkistyskäytössä.

Taidemuseon toiveena on nostaa veistospuiston profiilia, lisätä puiston saavutettavuutta ja uudistaa veistospuistoon liittyviä materiaaleja. Kehittämistyön tavoitteena on tuottaa konkreettisia ehdotuksia, joilla puiston saavutettavuutta voidaan parantaa jo lähitulevaisuudessa. Tällä hetkellä saatavilla olevia veistospuistoon liittyviä materiaaleja ovat teostiedot sisältävä kartta, jonka voi pyytää museon asiakaspalvelusta tai ladata museon verkkosivuilta, sekä verkkosivuilla olevat taiteilijoiden ja teosten esittelytekstit, teoskuvat ja lyhyet puistossa kuvatut videot teoksista. Veistospuistosta on aiemmin laadittu lapsille suunnattu Veistosvillitys-opasvihkonen (Lehtinen 2003), mutta kyseinen opasvihko ei ole enää käytössä museon yleisötyössä. Puistossa ei ole tällä hetkellä fyysisiä teoskylttejä tai muita opasteita.

Ehdotan tässä kehittämistyössä saavutettavuuden parantamista opastein ja osallistavan omatoimikierroksen avulla. Saavutettavuuden kysymykset liittyvät museon ydintehtävään: kulttuuriperintö kuuluu kaikille ja museoiden tulisi siten pyrkiä olemaan kaikille saavutettavia, yhdenvertaisia ja syrjimättömiä instituutioita. Myös kansallinen museopoliittinen ohjelma velvoittaa museoita toimimaan yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden lisäämiseksi siten, että

kynnys museopalveluihin on matala kaikille väestöryhmille (Mattiila 2018, 16). Museoiden saavutettavuuden ja moninaisuuden tarkistuslistassa kiteytetään, että ”Hyvä saavutettavuus lisää mahdollisuuksia tehdä itse, osallistua, kokea elämyksiä, saada tietoa ja oppia uutta.” (Salonlahti & Salovaara 2021, 7).

Saavutettavuus sisältää monia eri osa-alueita, joita voidaan jaotella esimerkiksi fyysiseen saavutettavuuteen (esteettömyys), tiedotuksen saavutettavuuteen, aisteihin liittyvään saavutettavuuteen, ymmärtämiseen liittyvään saavutettavuuteen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen saavutettavuuteen sekä taloudelliseen saavutettavuuteen (Teräsvirta 2007, 8–10). Tämän kehittämissuunnitelman toimenpide-ehdotuksissa painottuvat etenkin ymmärtämiseen liittyvä ja tiedotuksen saavutettavuus, jotka myös limittyvät toisiinsa. Koetan omatoimikierroksella ohjata kävijää käyttämään aisteja monipuolisesti, vaikka tiedon välittäminen rakentuukin paljolti näkö- ja kuuloaistin varaan. Pysin myös huomioimaan sosiaalista ja kulttuurista saavutettavuutta. Veistospuisto on taloudellisesti monille saavutettava kohde, sillä siellä voi vieraila ilmaiseksi. Fyysiseen saavutettavuuteen kiinnitän huomiota opastusreittiä suunnitellessani, mutta varsinaisia saavutettavuutta parantavia muutoksia fyysiseen ympäristöön en tässä työssä ehdota.

Kehittämistyöni kiinnittyy museon yleisötyön kenttään. Taidemuseoissa yksi yleisötyön ydinkysymyksistä on mielestäni se, miten taidetta itsessään voi tehdä saavutettavammaksi, helpommin lähestyttäväksi ja merkitykselliseksi moninaisille yleisöille. Yleisötyön päämääränä on paitsi välittää tietoa ja lisätä ymmärrystä, myös ylipäättään tukea ja rohkaista kävijän henkilökohtaista kokemusta sekä aktivoida omiin tulkintoihin ja luovuuteen (Lahtinen 2025). Museo on monipuolisen oppimisen mahdollistaja. Kansallisessa Mahdollisuuksien museo -strategiassa yhdeksi kehittämiskohteeksi nostetaan museo inspiroivana oppimisympäristönä. Erityisesti mainitaan lasten ja nuorten kulttuurisen osaamisen ja osallisuuden tukeminen, josta visioidaan seuraavasti: ”Museo turvaa omalta osaltaan kulttuuristen oikeuksien toteutumisen. Museot eivät tarjoa valmiita vastauksia, vaan haastavat dialogiin, omiin tulkintoihin, kriittiseen ajatteluun, sosiaaliseen kanssakäymiseen sekä omien mielipiteiden muodostamiseen ja ilmaisuun.” (Mattiila 2018, 15). Tämä käy mielestäni hyvin yksin osallistavan museon periaatteiden kanssa (Simon 2010).

Simonin mukaan osallistava museo on lähtökohdiltaan yleisökeskeinen ja sen pyrkimyksenä on olla kävijöille relevantti, käytettävä ja saavutettava kuten ostoskeskus tai juna-asema. Osallistavassa museossa tiedostetaan, että kävijän museokokemus rakentuu aina suhteessa kävijän omiin kulttuurisiin kokemuksiin. Osallistavassa museossa kävijä saa luoda ja ilmaista itseään, jakaa kokemuksiaan ja

keskustella sekä olla yhteydessä toisiin ihmisiin. Osallistava ote voi vaikuttaa positiivisesti siihen, että kävijä tuntee museon itselleen merkitykselliseksi ja kokee yhteyttä museoon ja sen sisältöihin. Osallistavat toimintatavat antavat kävijälle tilaa ilmaista omia mielipiteitään, peilata esitettyjä teemoja omaan elämäänsä ja osallistua pelkän katsomisen sijaan myös tekemällä. (Simon 2010, johdanto.)

Tutkin tässä kehittämistyössä saavutettavuutta, taidemuseon veistospuistoa inspiroivana oppimisympäristönä sekä museokävijän osallistamisen mahdollisuuksia. Nämä näkökulmat tukevat toisiaan ja yhdistyvät laatimissani omatoimikierroksen opasteteksteissä (liite 1). Veistospuistossa kokemukseen yhdistyy lisäksi ympäröivä luonto ja sen tuottamat kokemukset. Taidemuseon johtaja Anna Hjorth-Röntynen luonnehtii museon tiedotteessa, että ”Museon nykyisessä sijainnissa taide- ja luontokokemus yhdistyvät tehden vierailusta kokonaisvaltaisen elämyksen” (Sara Hildénin taidemuseo 2024.). Veistospuiston voikin ajatella olevan hyvin konkreettinen linkki tämän kokonaisvaltaisen elämyksen luomisessa. Veistospuisto on Sara Hildénin taidemuseon erityinen piirre ja ikään kuin yksi taidemuseon näyttelysaleista. Pysin ehdotuksessani nostamaan esiin myös metsäisen puistoalueen luontoarvoja sinänsä ja hermistämään kävijöitä ympäristön tarkkailuun. Puisto toimii jo nykyisellään lähivirkistysalueena kaupunkilaisille ympäri vuoden ja opasteet voivatkin tarjota elämyksiä myös heille, jotka eivät ole saapuneet varta vasten veistoksia katsomaan.

KEHITTÄMISTARPEET JA -TAVOITTEET

Kehittämistyön lähtökohtana on Sara Hildénin taidemuseon toive uudistaa veistospuistoon liittyviä materiaaleja ja parantaa etenkin tiedon saavutettavuutta. Tavoitteena on laatia materiaali, joka olisi saatavilla veistospuistossa museon aukioloajoista riippumatta ja joka olisi kävijöiden käytettävissä omatoimisesti niin, ettei se sido museon vähää henkilökuntaa esimerkiksi opastusten pitämiseen. Materiaalin toivotaan soveltuvan moninaisille kohderyhmille, mutta huomioivan etenkin lapset ja lapsiperheet. Päädyn tässä kehittämistyössä ideoimaan teoskylttien ja aluetta esittelevän infotaulun asentamista veistospuistoon sekä laatimaan osallistavan omatoimikierroksen opastetekstit.

Kehitystehtävässä edetään museon tarpeista ja toiveista käsin sekä hyödynnetään museon vahvuuksia, joita kartoitin haastatteleamalla museolehtori Elina Laurikaista. Oheisessa SWOT-analysissä on listattu veistospuiston vahvuuksia, mahdollisuuksia, heikkouksia ja uhkia. Analysissä nousee esiin vahvuuksina veistospuiston ainutlaatuisuus sekä miellyttävä ja historiallinen ympäristö sekä suoraan saavutettavuuteen liittyviä asioita, kuten vapaa

sisään pääsy ja lähelle kulkeva joukkoliikenne. Heikkouksia ovat veistoksiin liittyvän tiedon puuttuminen, lapsiperheiden huomiosta kilpaileminen huvipuiston rinnallasekä

saapumiseen liittyvät hankaluudet. Mahdollisuuksista mainittakoon ympäristön erityisyys taiteen kokemiseen sekä puiston aukiolo silloinkin kun varsinainen museo on kiinni.

<p>VAHVUUDET:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Veistospuiston ainutlaatuisuus Suomessa, tehty aikanaan eurooppalaisten esikuvien mukaan (mm. Louisiana-museo) • Kaunis ympäristö järvimaisemineen • Historiallisia kerroksia näkyvissä (mm. huvilan kivijalka) • Aina vapaa sisään pääsy • Bussi tulee lähelle • Fasiliteetteja: kahvila & terassi 	<p>HEIKKOUEDET:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Veistoksista ei tietoa saatavilla puistossa • Viereisen Särkänniemen huvipuiston kanssa haastavaa kilpailla lapsiperheiden suosiosta • Syrjäinen sijainti: tullessaan museolle kävellen pitää nousta mäkeä ja kiertää parkkipaikkaa, tietöitä ja huvipuistorakennuksia • Saapuminen kesäaikaan: huvipuiston portti on päivisin kiinni ja liikenteenohjaus ohjaa autoja huvipuiston maksulliseen parkkiin
<p>MAHDOLLISUUDET:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ”Kymmenes näyttelysali”, elämyksellinen tila taiteen kokemiselle • Virkistävä, rauhoittava ympäristö • Veistospuisto pysyy auki vaikka museo menee remonttiin loppuvuodeksi 2025 • Puistoa käyttävät myös muut kuin museokävijät, kuten ulkoilijat etenkin talviaikaan • Tapahtumien järjestäminen puistoalueella 	<p>UHAT:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teokset säiden ja ilkvallan armoilla (tämän kannalta syrjäinen sijainti on hyväkin asia)

Sara Hildénin taidemuseon veistospuiston SWOT-analyysi, lähteinä museolehtori Elina Laurikaisen haastattelu (18.3.2025) ja taidemuseon rakennushistoriaselvitys ja rakennetun ympäristön selvitys (Lyrra-Seppänen 2017)

Teoskylttien ideointia varten tein pienimuotoista vertailevaa tutkimusta muiden museoiden veistospuistojen käytänteistä vierailullani Tukholman Moderna Museetissa ja Didrichsenin taidemuseossa kevään 2025 aikana. Tarkastelin ja valokuvasin kyseisten museoiden veistospuistojen kylttejä sekä muita käytänteitä. Inspiroiduin etenkin Moderna Museetin veistospuiston kartasta kuunneltavine teksteineen ja sovellan samantapaista konseptia tämän kehitystyön toimenpideideassa.

Toisekseen päädyin kehittämään opastusideaa, sillä museoiden pedagoginen taidekasvatustyö kiinnostaa minua erityisesti. Laadin omatoimikierroksen opastetekstit perustuen veistospuistoa ja taiteilijoita koskevaan kirjalliseen materiaaliin, museolta saamiini tietoihin, nettisivuilla oleviin veistospuiston ja teosten esittelyteksteihin sekä Veistosvillitys!-kirjaseen (Lehtinen 2003). Lisäksi inspiraationani toimivat Nina Simonsin osallistamisen tekniikat (Simon 2010) ja Muumimuseokirja (Ahlfors & Honkasalo 2019), joka on lapsille suunnattu opas taiteen ja museoiden maailmaan, ja jossa tarjotaan välineitä taiteen tarkasteluun yhdessä lasten kanssa. Näiden lähteiden lisäksi ammannan tietysti myös omasta ammattitaidostani kuvataidekasvattajana ja kokemuksistani lasten taidekasvatuksen

parissa. Prosessin edetessä olen esitellyt ideoitani museolehtori Elina Laurikaiselle, joka on antanut niistä kannustavaa palautetta.

Jotta tässä kehittämissuunnitelmassa esittelemäni toimenpiteet etenisivät toteutukseen ja tulisivat todella museokävijöiden käytettäväksi, edellyttäisi prosessi museolla seuraavia toimenpiteitä (mukaillen museopalveluiden asiakaslähtöisen tuotteistamisprosessia (Avara museo 2013, 4)):

- Opastetekstien äänitys, vienti nettisivuille teksti- ja äänimuodossa & qr-koodien luominen
- Veistospuiston uudentyyppisen kartan graaffinen suunnittelu ja painatus
- Teoskylttien suunnittelu, teettäminen ja asennus
- Museon henkilökunnalle suunnattu tiedottaminen ja perehdytys
- Yleisön ja median tiedottaminen (tiedotteet, opasteet, nettisivuilla, somessa...)
- Seuranta, mahdollinen huolto ja tietojen päivittäminen

Tavoitteiden saavuttamista voisi arvioida esimerkiksi keräämällä tilastoa sähköisten opastusten vierailumääristä sekä liittämällä qr-koodista aukeavalle sivulle jonkinlaisen palautteenantojärjestelmän. Palautetta voisi yksinkertaisimmillaan kerätä pyytämällä palvelun käyttäjää klikkaamaan hymynaama-tyyppisiä symboleita kokemuksensa mukaisesti tai sitten toteuttaa laajemman arvioinnin keräämällä käyttäjäkokemuksia ja kehittää palvelua niiden pohjalta.

TOIMENPITEET

1. Opasteet: teoskyltit ja infotaulu

Ensimmäisenä toimenpiteenä ehdotan opasteiden lisäämistä veistospuistoon. Puistossa ei tällä hetkellä ole infotaulua eikä teoskylttejä. Ainoastaan Rauni Liukon Ruuhkaratikka-teoksen yhteydessä on teostiedot mainittu (kuva 1). Tiedon saaminen veistospuistosta ja sen teoksista edellyttää asioimista museon nettisivuilla tai lippukassalla. Fyysiset teoskyltit veistosten yhteydessä ja veistospuiston aluetta esittelevä infotaulu parantaisivat tiedon saavutettavuutta huomattavasti ja olisivat puiston kävijöiden saatavilla myös museon aukioloaikojen ulkopuolella.

Teoskyltit

Didrichsenin museon veistospuistossa Helsingissä on siistit ja toimivan oloiset kyltit ja telineet teostiedoille. Telineet ovat mustaa metallia ja tekstikyltti vaikuttaa olevan vaihdettavissa. Samantapaiset simppelet ja suoralinjaiset kylttitelineet voisivat olla sopiva ratkaisu myös Sara Hildénin taide-museon veistospuistoon. Telineestä on erilaisia variaatioita: maahan upotettava, seinään kiinnitettävä ja laatoituksella seisova teline (kuvat 2–5). Kyltin ja telineen on tärkeä olla säänkestävää materiaalia, joka ei haalistu. Visuaalisesti kyltin tulisi olla toisaalta helppo huomata, mutta kuitenkin sellainen, ettei se vie huomiota itse teokselta.

Teoskyltissä esitellään veistoksen perustiedot: tekijä, teoksen nimi ja valmistumisvuosi. Lisäksi mainittuna voisi olla teoksen materiaalit sekä teoksen omistaja. Omatoimikierroksen opastetujen veistosten kylteissä voisi lisäksi olla qr-koodi, jonka skannaamalla kävijä pääsee lukemaan / kuuntelemaan opastuksen. Teoksesta kertova teksti voisi toki olla kokonaisuudessaan luettavissa myös teoskyltissä, mutta silloin kyltin koko kasvaisi melko suureksi. Moderna Museetissa oli käytössä monenlaisia erilaisia kylttejä, joista osassa oli paljonkin tekstiä ja toisaalta myös jälkiä kulumisesta sekä esimerkiksi kävijöiden kiinnittämiä tarroja (kuvat 5–7).

KUVA 1 Ruuhkaratikan teostiedot

KUVAT 2–4 Didrichsenin veistospuiston teoskylttejä

KUVAT 5–7 Moderna Museetin veistospuiston kylttejä

Teoskylteissä on kiinnitettävä huomiota niiden selkeyteen ja käytettävyyteen. Saavutettava näyttely -julkaisussa (Green 2000, 3–5) ja Museoiden saavutettavuuden ja moninaisuuden tarkistuslistassa (Salonlahti & Salovaara 2021, 94) annetaan seuraavia konkreettisia muotoon ja sijaan liittyviä ohjeita, jotka edesauttavat kyltin luettavuutta:

Teoskyltin muoto:

- Riittävän suuri kirjainkoko (vähintään 15–25 mm)
- Pienaakkosilla kirjoitettu teksti on suuraakkosia luettavampaa
- Selkeä kirjaintyyppi kuten Arial tai Helvetica Medium
- Huomioidaan riittävä tummuuskontrasti tekstin ja taustan välillä. Paras yhdistelmä on tumma teksti vaalealla, ei kuitenkaan kirkkaan valkoisella pohjalta. Mattapintainen materiaali auttaa luettavuutta.
- Kylttien tulisi olla visuaalisesti yhtenäisiä ja helposti havaittavissa.

Teoskyltin sijainti:

- Teoskyltit sijoitetaan 1000–1200 mm:n korkeudelle maasta siten, että teksti on luettavissa myös istumakorkeudelta.
- Teoskyltit kannattaa sijoittaa mahdollisimman lähelle teoksia ja loogisesti aina samalle puolen teosta. Kallistus (45 astetta) helpottaa lukemista.

Infotaulu

Veistospuiston infotaulun olisi hyvä olla näkyvällä paikalla veistospuiston alussa, esimerkiksi parkkipaikan ja puiston reunalla. Infotaulussa alue voitaisiin esittää selkeän kartan muodossa. Kartta auttaa kävijää hahmottamaan veistospuiston aluetta. Säättö-oppaassa, jossa annetaan

ohjeita asiakkaiden aistisäätelyn haasteiden huomioimiseen museoissa, kerrotaan, että kartta lisää kokemuksen ennakoitavuutta, tarjoaa tietoa suunnista ja välimatkoista ja auttaa voimavarojen säätelyssä (Forsberg ja muut 2015, 22). Usein tiettyjä erityisryhmiä ajatellen tehdyt saavutettavuusratkaisut hyödyttävät myös muita käyttäjiä ja uskoisikin kartan olevan hyödyllinen kaikille puiston käyttäjille. Infotaulussa voisi lisäksi olla kuvalliset ohjeet puistoalueen käyttämiseen. Ohjeet olisi hyvä muotoilla sallimisen enemmän kuin kieltämisen kautta (Forsberg ja muut 2015, 24–25).

Sara Hildénin taidemuseon veistospuistosta on olemassa alueen käsittävä havainnollinen kartta, joka on ladattavissa museon nettisivuilta sekä saatavissa lipunmyynnistä A4-kokoisena tulosteena (kuva 8). Karttaan on merkitty kaikkien veistosten sijainnit ja lisäksi museon olennaiset tilat (parkkipaikka, sisäänkäynti, kahvila). Nykyinen kartta toimisi hyvänä pohjana infotaulun kartalle. Kartasta olisi mielestäni lisäksi hyvä käydä ilmi puiston kulkureitit ja niiden esteettömyys / esteellisyys eli merkitä esimerkiksi portaat. ”Olet tässä”-symboli auttaisi hahmottamaan oman sijainnin suhteessa ympäristöön (Forsberg ja muut 2015, 22). Fasilitteetit voisivat olla merkittävänä tekstin ohella myös kuvasymbolein, jolloin ne avautuisivat myös mm. suomen kieltä osaamattomalle kävijälle ja lukutaidottomalle.

Sara Hildénin veistospuiston karttaa päivitetään, kun veistospuistoon lisätään teoksia tai jos veistosten paikat muuttuvat. Puistoon kiinteästi sijoitettavan kartan hankaluus onkin juuri tietojen päivittäminen, jos ja kun muutoksia tapahtuu. Didrichsenin museon veistospuiston infokartassa (kuva 9) esitellään vain puiston alue eikä veistoksia ole merkitty. Kartassa on qr-koodi, joka johdattaa museon verkkosivuille, jossa on kuvia ja tietoja veistoksista. Mielestäni veistospuiston infokartan oleellinen osa olisi

kuitenkin juuri itse veistokset ja niiden sijainti. Didrichsenin infotaulu on avattava "vitriinikaappi", jonne paperinen kartta on kiinnitetty magneetein. Ehkä tämä voisi olla toimiva vaihtoehto, jotta aluekartan voi päivittää ja vaihtaa uuteen, kun

muutoksia tapahtuu. Mikäli seuraavassa ehdottamani oma-toimikierros toteutetaan, voisi opastetut veistokset merkitä karttaan korostettuina.

SARA HILDÉNIN TAIDEMUSEO

Veistospuisto Sculpture park

Arvo Siikamäki
1943–

1 Naamari
Mask
1969
Alumiini
Aluminium

2 Herääminen II
Waking up II
1972
Pronssi
Bronze

Hannu Siren
1953–

3 Lähtö
Departure
1979
Teräs
Steel

4 Päätös
Decision
1980
Teräs
Steel

5 Tänään
Today
1982
Teräs
Steel

6 Huomenna
Tomorrow
1982
Teräs
Steel

Harry Kivijärvi
1931–2010

8 Maamerkki
Landmark
1970
Dioriitti
Diorite

9 Rannalla
On the Beach
1972
Gabbro
Gabbro

10 Teema VI
Theme VI
1974
Dioriitti
Diorite

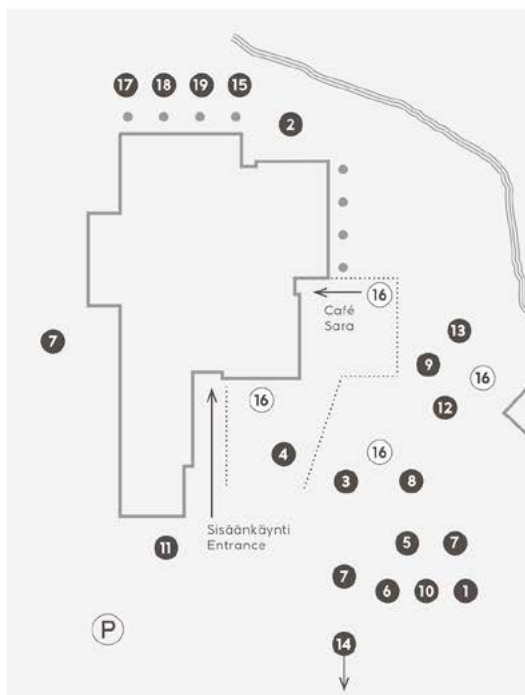
11 Odotus
Expectation
1974
Dioriitti
Diorite

12 Niilillä
On the Nile
1975
Dioriitti
Diorite

13 Yö ja päivä
Night and Day
1976
Dioriitti
Diorite

Maaria Wirkkala
1954–

Näyttelystä / From the exhibition:
Maaria Wirkkala
EDES TAKAISIN *Back for a moment*
Esillä kevään 2025 ajan
On view during spring 2025

16 Seitsemäs huone
Seventh Room
1986 ... 2024
© 2025 Maaria Wirkkala

Kimmo Pyykkö
1940–

17 Tasapaino
Balance
1970
Teräs, alumiini
Steel, aluminium

18 Majakka
Lighthouse
1972
Teräs, alumiini, akryyli
Steel, aluminium, acrylic

19 Sammutunut majakka
Extinguished Lighthouse
1972
Teräs, alumiini, akryyli
Steel, aluminium, acrylic

OLO-ryhmä / OLO-group
Pasi Karjula (1964–) & Marko Vuokola (1967–)

7 OLO nro 45
OLO No. 45
2007–09
Peilikillotettu teräs
Mirror polished steel

Rauni Liukko
1940–2014

14 Ruuhkaratikka
Rush Hour Tram
1973
Sekatekniikka
Mixed media

Bård Breivik
1948–2016

15 Mass and Shell and Construction
Massa ja Kuori ja Konstruktiio
1973
Graniitti, valurauta ja teräs
Granite, cast iron and steel

Lue lisää
veistospuiston
taiteilijoista
Learn more about
the artists in the
sculpture park

sarahildenintaidemuseo.fi/veistospuisto

KUVA 8 Sara Hildénin taidemuseon veistospuiston kartta. Piirroskuvat Mikko Tapio 2012.

KUVA 9 Didrichsenin veistospuiston infokartta

2. Omatoimikierros veistospuistossa

Toisena toimenpiteenä ehdotan Sara Hildénin veistospuistoon omatoimista opastettua kierrosta. Kyseessä on siis puiston teoksiin liittyvä opastus, jonka kävijä voi itsenäisesti puistossa kiertää. Toteutustavaksi ehdotan teoskylttiin liitettyä qr-koodia, jonka skannaamalla opastuksen pääsee sekä kuuntelemaan että lukemaan, ja lisäksi paperista karttaa, jossa opastetekstit ovat luettavissa. Qr-koodit mahdollistavat omatoimikierroksen tekemisen museon aukioloaikojen ulkopuolella kun taas paperisen kartan avulla kierros on mahdollista tehdä ilman älylaitetta.

Opastetekstit

Laatimissani opasteteksteissä (liite 1) paitsi kerrotaan teoksista ja taitelijoista, myös kannustetaan osallistumaan, pohtimaan ja keskustelemaan sekä havainnoimaan myös ympäristöä eli puistoa ja sen luontoa. Opasteteksteissä siis ohjataan tarkastelemaan teoksia osallistavin, kokemuksellisin ja toiminnallisin tavoin. Veistosten tarkastelun lähtökohdiksi olen ottanut kuvataiteen tarkastelun peruskäsitteitä kuten muoto, materiaali, tunnelma ja väri. Ideoita teosten kokemukselliseen tarkasteluun sain Veistosvillitys!-kirjasta (Lehtinen 2003) sekä Muumimuseokirjasta (Ahlfors & Honkasalo 2019). Kirjasin opastetekstien yhteyteen niitä lähtökohtia, joista käsin ohjaan kunkin teoksen tarkastelua. Pysin opasteteksteissä herättelemään näkö- ja kuuloaistin lisäksi myös muita aisteja, kuten kuulo- ja tuntoaistia. Tekemisen ja kokeilemisen kautta tapahtuva taiteen tarkastelu on paitsi mukavaa, myös lisää saavutettavuutta: se auttaa kohdistamaan tarkkaavuutta, tasapainottamaan viireystilaa ja ylipäättään käsittämään asioita paremmin (Forsberg ja muut 2015, 25).

Ajatuksena on, että opastetut teokset voi kiertää vapaavalintaisessa järjestyksessä. Opasteet eivät muodosta yhtenäistä tarinaa tai jatkumoa, vaan ovat toisistaan erillisiä. Kävijä voi kuunnella joko kaikki tai vaan osan. Museon toiveesta opastetekstejä on laadittu yksi per veistospuiston taitelija sekä lisäksi yksi veistospuiston aluetta yleisemmin esittelevä teksti. Teosten valinnassa olen ottanut huomioon fyysisen saavutettavuuden siten, että suurin osa opasteista teoksista sijaitsee tasaisten kulkuväylien varrella, jolloin ne ovat saavutettavissa esimerkiksi lastenvaunujen kanssa tai pyörätuolilla. Halusin myös valita mahdollisimman monta teosta mahdollisimman läheltä museorakennusta, sisäänkäyntiä ja pääkulkuväyliä siksi, että opasteet olisivat mahdollisimman helposti löydettävissä ja ne voisi huomata jopa sattumalta. Opasteteksteissä olen pyrkinyt käyttämään selkeää yleiskieltä ja huomioimaan lapsiyleisön sana- ja aihevalinnoissa.

Museoissa toimimiseen liittyy tiettyjä käytössääntöjä ja niiden tekeminen selväksi on paitsi museon myös yleisön etu (Falk & Dierking 2012, 124, 127–128). Käytössäännöt voivat olla kävijöille vieraita, vieras ympäristö voi hämentää ja väärin tekeminen saattaa jännittää ja rajoittaa olemista. Kieltämisen sijaan kannattaa enemmän sallia ja kannustaa. (Forsberg ja muut 2015, 24–25.) Siksi ohjeet veistospuistossa toimimiseen mainitaan ehdotuksessani niin puiston infotaulussa (ks. edellinen alaluku), veistospuiston aluetta esittelevässä opastetekstissä kuin tarpeen mukaan eri veistoksiin liittyvissä teksteissäkin.

”Veistospuisto on museon erityinen näyttelysali, jossa esitellään museon kokoelmiin kuuluvia veistoksia. Kulje siis teoksia ihailen ja kunnioittaen. Teoksia ei ole aidattu, mutta niihin ei kuitenkaan saa koskea tai kiivetä. Haluamme, että taideteokset säilyvät hyvässä kunnossa meidän yhteisenä ilonamme. Muuten voit olla kuten puistossa yleensäkin: nauttia säästä ja luonnosta, liikkua ja leikkiä, ottaa valokuvia ja viettää mukavaa aikaa itsekseen tai yhdessä muiden kanssa.” (Liite 1, yleinen veistospuistoa esittelevä teksti)

Osallistavan museon lähestymistavassa museoesinettä tarkastellaan sosiaalisena objektina (social object) eli taideteollisen tai historiallisen arvon ohella kiinnitetään huomiota esineen mahdollisuuteen herättää keskustelua. Simon esittelee tekniikoita, joiden avulla museoesineitä voi aktivoida toimimaan sosiaalisen objektin ominaisuudessa. Sovellan näitä Simonin esittelemiä tekniikoita omatoimikierroksen opasteteksteissä ja avaan tekniikoita seuraavissa kappaleissa. Jo opastekstien saattaminen kävijöiden saataville on itsessään yksi osallistava teko. (Simon 2010, luku 4.)

Kysymyksen kysyminen on yksi Simonin esittelemistä osallistamisen tekniikoista. Kysymyksen esittämisen tarkoituksena museoissa on usein rohkaista katsojaa syvempään ja henkilökohtaiseen esineen tarkasteluun, yhdistämään omia kokemuksiaan näyttelyyn tai kannustaa yleisöä käymään keskinäistä keskustelua. Osallistavasta näkökulmasta kysymyksenasettelussa tulisi huomioida ensinnäkin, että kysymys on avoin monenlaisille vastauksille. Toiseksi kysymyksen tulisi olla sellainen, johon kenellä tahansa on mahdollista vastata hänellä jo olemassa olevan tiedon pohjalta. (Simon 2010, luku 4.) Opasteteksteissä olen pyrkinyt suosimaan tällaisia avoimia, pohtimaan ja kuvittelemaan kannustavia kysymyksiä:

”Tämän teoksen talot näyttävät olevan nyt tyhjillään. Missä asukkaat ovat? Kuvitellaanpa: Kuka tai mikä voisi sinun mielestäsi asua talossa, josta kajaistaa valoa ja jossa on sisällä tikapuu? Millainen

tunnelma talossa mielestäsi on? Tunnelma voi olla vaikka hiljainen, outo, odottava, synkkä tai hilpeä. Kuka tai mikä voisi asua talossa jonka sisällä on pienempi talo? Entä varjotalossa, joka näkyy vain pimeällä?” (Liite 1, Maaria Wirkkalan teokseen liittyvä teksti)

Toinen Simonin esittelemä tekniikka on ohjeiden laatiminen. Tarkoituksena on laatia katsojalle ohjeet, joissa kerrotaan selkeästi, miten hänen tulee toimia suhteessa esineeseen ja mahdollisesti muihin yleisön edustajiin. Tämä perustuu ajatukseen, että selkeät ohjeet auttavat ryhtymään sosiaalisiin tilanteisiin, jotka muuten tuntuisivat kiusallisilta. Ohjeet antavat luvan tehdä jotain tavallisuudesta poikkeavaa. Ohjeet ovat kuin leikin säännöt: jos lähestyt toista ihmistä ohjeiden mukaisesti ja toinen kieltäytyy, kyseessä ei ole henkilökohtainen torjunta vaan ohjeiden noudattamatta jättäminen. (Simon 2010, luku 4.) Sovellan opasteteksteissä tätä ohjeiden antamisen tekniikkaa kannustaessani kävijää leikinomaiseen taidetekoon.

”Kuvittele olevasi itse teoksen neljäs osa ja mene pötköttelemään rivin jatkoksi! Sulje silmäsi, hengitä syvään ja jähmety paikoillesi kuin kivi. Kuuntele, mitä ääniä ympärilläsi kuuluu. Tämä teos on maannut veistospuistossa jo yli 40 vuotta. Kuvittele, mitä kaikkea se on vuosien aikana saanut kuulla ja tuntea: veden ropinaa, auringon lämpöä, lumen painon, tuulen suhinaa.” (Liite 1, Bård Breivikin veistokseen liittyvä teksti)

Kolmas Simonin tekniikka, jota hyödynnän opasteteksteissä on tarjota mahdollisuus kokemuksen jakamiseen tai jopa jonkinlaisen lahjan antamiseen. Ihmiset haluavat usein ottaa museossa kuvia ikään kuin merkinä siitä, että ”minä kävin täällä” (Simon 2010, luku 4.). Kuvien ottamiseen ja jakamiseen kannustaminen on siis eräs tapa osallistaa kävijöitä ja toisaalta kannustaa heitä kertomaan kokemuksestaan myös muille. Museon kannalta tähän yhdistyy myös niin kutsutun puskaradion voima: tutuilta saadut suositukset ovat vaikuttava tapa saada ihmiset lähtemään museovierailulle (Falk & Dierking 2012, 78).

”Matkitaan veistosta! Katso veistoksen muotoa ja koita ottaa itse samanlainen asento. Pyydä jotakuta ottamaan kuva. Ota sitten jokin toinen asento, jonka keksit itse. Lähetä kuvat terveisenä sellaiselle ihmiselle, joka voisi ilahtua niistä!” (Liite 1, Hannu Sirenin veistokseen liittyvä teksti)

AJATUKSIA KÄYTÄNNÖN TOTEUTUKSESTA

Idea veistospuiston opastetusta kierroksesta lähti syntymään Sara Hildénin taidemuseon vaihtuvissa näyttelyissä käytössä olevasta ääniopastuksen konseptista. Kävijä voi lainata lipunmyynnistä kuuntelulaitteen ja kuunnella oma-toimisesti opastetekstejä näyttelyssä. Museo on laatinut myös museorakennuksen arkkitehtuuria käsittelevän ääniopaskierroksen ja saman formaatin soveltamista ehdotettiin museon puolesta veistospuistoonkin. Tämän tyyppinen opastus ei sido museon henkilöstöresurssia vaan on kävijöiden saatavilla jatkuvasti. Ääniopasteen kuuntelemiseen tarvitsee kuitenkin siihen suunnitellun laitteen, joten se sitoo oppaan käytön museon aukioloaikoihin. Uhkana on myös laitteiden katoaminen, jos niitä viedään museon sisätiloista pois. Käytännöllinen ratkaisu olisikin hyödyntää veistospuistossa kävijöiden omia älylaitteita, jollainen löytyy nykyään lähes jokaiselta – toki ei kaikilta.

Haluaisin tarjota puiston kävijälle mahdollisuuden opastuksen vastaanottamiseen sekä luettavan tekstin että äänen muodossa. Nämä mediat toimivat hieman eri tavoin ollen hyödyllisiä eri tilanteissa. Molempia voidaan käyttää sekä yksin että yhdessä muiden kanssa. Moni museokävijä saapuu museoon osana ryhmää, kuten esimerkiksi perheen kanssa (Falk & Dierking 2012, 129). Nämä opastukset onkin tehty etenkin perheitä ja lapsia ajatellen. Luettava teksti mahdollistaa sen, että esimerkiksi vanhempi voi lukea opastuksen ääneen lapselle ja rytmittää ja tauottaa lukemista lasta huomioiden. Toki veistospuistossa vierailaan myös yksin, esimerkiksi kävelylenkillä musiikkia kuulokkeista kuunnellen. Ääniopasta käytetäänkin yleensä pääasiassa yksilön huomion suuntaamiseen ja tiedon jakamiseen (Simon 2010, luku 4). Kuulokkeilla kuunneltuna ääniopastus luo kuuntelijalleen yksityisen tilan. Tuo tila voi auttaa luomaan henkilökohtaisen suhteen ja yhteyden ympäristöön, jossa kuuntelija on (Lammi 2015, 72). Toisaalta kuulokkeet antavat ulospäin eristäytyvän viestin: ”älä häiritse minua” (Lammi 2015, 83– 84, 86). Äänitteen voi toki kuunnella myös yhdessä esimerkiksi puhelimen kaiutintoiminnolla. Simon myös kannustaa kokeilemaan ääniopastusta sosiaalisten elämysten mahdollistajana. Hänen mukaansa myös ääniopas voi olla toimiva keino kannustaa kuulijaa vuorovaikutukseen, hullutteluun ja leikkiin. (Simon 2010, luku 4.) Tällaiseen elämykselliseen, leikkiin kannustavaan ja rohkaisevaan sävyyn olen koettanut omatoimikierroksen opastetekstit kirjoittaa.

Tukholman Moderna Museetilla on käytössä museon veistospuistoon liittyvä monipuolinen materiaali, joka voisi toimia inspiraationa Sara Hildénin veistospuiston materiaalin toteutuksessa (Moderna Museet 2025, linkki: <https://www.modernamuseet.se/stockholm/en/the-col->

[lection/ outdoor-collection/](#)). Moderna Museetin aulasta on saatavilla paperinen kartta, joka sisältää ruotsiksi ja englanniksi yleistä tietoa veistospuistosta, alueen kartan, teostiedot, teoksista kertovat tekstit sekä lisäksi julistemuksen valokuvan veistospuiston teoksesta. Kartta avautuu isoimmillaan noin A2-kokoon. Sama kartta on saatavana sähköisenä museon verkkosivuilla ja siellä teostekstit ovat kuunneltavissa myös äänitiedostoina. Puiston teoskylteissä käytännöt sen sijaan olivat sekavat: osassa kylteistä oli qr-koodit, jotka johtivat museon nettisivujen artikkeleihin, mutta esimerkiksi veistospuiston teoksista kertoviin äänitiedostoihin qr-koodit eivät ohjanneet. Sara Hildénin taidemuseossa yhdistäisinkin vielä teoskyltit ja äänioppaan toisiinsa qr-koodein, jolloin teostekstit olisivat helposti saavutettavissa. Mobiilioppaille on olemassa myös joitakin sähköisiä alustoja (kuten [seinätönmuseo.fi](#) ja [tarinasoitin.fi](#)), mutta museon verkkosivut voisivat yhtä hyvin toimia alustana, kuten Moderna Museetissa on tehty. Tällöin opasteet olisivat helposti löydettävissä ja käytettävissä museon asiakkaille. Tärkeintä on helppokäyttöisyys ja toimivuus niin asiakkaan kuin museonkin näkökulmasta.

YHTEENVETO

Tämän kehittämissuunnitelman tavoitteena oli pohtia keinoja, joilla voisi parantaa Sara Hildénin taidemuseon veistospuiston saavutettavuutta sekä yleisölle saatavilla olevia materiaaleja puistoon ja etenkin veistoksiin liittyen. Museon toiveena oli, että suunnitelmassa huomioitaisiin lapsia ja perheitä, ja että lopputulos olisi museokävijöiden käytettävissä omatoimisesti museon aukioloajoista riippumatta. Päädyn ehdottamaan teoskylttien ja infotaulun lisäämistä puistoon sekä suunnittelemaan puistoon osallistavan omatoimikierroksen opasteteksteineen.

Kehittämisprojekti oli minulle todella mielekäs ja mielestäni onnistuin vastamaan asetettuihin tavoitteisiin ja museon tarpeisiin hyvin. Keskeiseksi teoreettiseksi näkökulmaksi tehtävänannosta nousi saavutettavuus. Museologian perusopinnoissa on monessa kohtaa käsitelty saavutettavuutta ja tämän projektin myötä se tuli itsellenikin hyvin

konkreettisella tasolla tutuksi etenkin tiedon saavutettavuuden näkökulmasta. Olen myös tyytyväinen päätökseeni valita omatoimikierroksella esitellyt teokset erityisesti fyysistä saavutettavuutta silmällä pitäen. Ääniopastukseen helposti liitettävä saavutettavuutta parantava ulottuvuus veistospuistoon voisi olla näkövammaisille suunnatut kuvailutulkaukset. Niitä en lähtenyt tässä suunnitelmassa kehittämään, mutta se voisi olla hyvä idea jatkoa ajatellen.

Kehittämissuunnitelman toinen teoreettinen näkökulma, osallistaminen, löytyi omatoimikierroksen opastetekstejä laatiessani. Nina Simonin ideat ja osallistamisen tekniikat olivat itselleni todella innostavia ja antoivat hyvää teoreettista tukea ja näkökulmaa opastetekstien kirjoittamiseen. Omatoimikierroksen suunnittelemisessa pääsin myös hyödyntämään omaa kuvataidekasvatuksen alan osaamistani. Oppimisen näkökulmaa ja veistospuisto inspiroivana oppimisympäristönä -tematiikkaa olisin halunnut tuoda projektiin vielä lisää, mutta aika loppui kesken ja suunnitelman ohjeellinen sivumäärä ylittyi jo nyt. Itselleni olisi kuitenkin ollut kiinnostavaa teoretisoida aihetta vielä syvemmin museopedagogiikan ja taiteesta / taiteessa oppimisen näkökulmasta.

Sara Hildénin taidemuseolta yhteyshenkilönäni projektissa toimi museolehtori Elina Laurikainen, jonka kanssa käydyt keskustelut olivat minulle hyvin antoisia, ja jolta sain kannustavaa palautetta läpi projektin. Hauduttelin kehittämissuunnitelman ideoita koko kevään ajan, mutta varsinainen kirjoitustyö tiivistyi suurimmalta osin muutama viikon ajalle huhti–toukokuussa. Tästä johtuen en ehtinyt saada kunnollista palautetta museolta opasteteksteihin liittyen, sillä heillä oli kiireiset näyttelyriipustusviikot menossa. Olisi ollut kiinnostavaa saada palautetta ja vielä parannella tekstejä tai jopa testata opastusta käytännössä jollekin pienelle kohdeyleisölle. Laatimani tekstit ovat kuitenkin enemmänkin ehdotelmia ja luonnoksia, joita museolla voidaan muokata ja soveltaa parhaaksi katsotulla tavalla. Uskoisin, että sellaisessa käytössä ne toimivat jo nyt varsin hyvin. Kaiken kaikkiaan kehittämisprojekti on ollut minulle hyvin antoisaa ja opettavaa työtä, johon on hyvä päättää vuosi museologian perusopinnojen parissa.

LÄHTEET

Ahlfors, Janina & Minna Honkasalo 2019: *Muumimuseokirja: Opas taiteen ja museoiden maailmaan*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

Falk, John H. & Dierking, Lynn D. 2012. *The Museum Experience Revisited*. Routledge, Lontoo

Forsberg, Mari, Milla Kortemaa, Kirsi Lindedahl & Tuula Vuokkomaa 2015: *Säätöä-menetelmäopas: Miten huomioida asiakkaiden aistisäättelyn vaikeuksia museoissa?* Teatterimuseo ja Alvar Alto -museo. Saatavissa: https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tietopaketti_ja_opaat/Saatoa_opas.pdf

Green, Selma 2010: *Saavutettava näyttely*. Saatavissa: https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tietopaketti_ja_opaat/saavutettava_nayttely_ohje.pdf

Lahtinen, Susanna 2025: Museopedagogiikan ja yleisötyön perusteita. Näyttelyt, yleisötyö ja museopedagogiikka -kursin luento 16.1.2025.

Lammi, Tuomas. 2015. *Itselle kuuluva kaupunki: Kuulokkeiden käyttö kaupunkitilassa*. Pro Gradu -tutkielma. Tampereen Yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/97676/GRADU-1435834980.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lehtinen, Mattiisa 2003: *Veistosvillitys! Lasten oma luettelo Sara Hildénin taidemuseon veistospuistosta*. Sara Hildénin taidemuseo, Tampere.

Lyyra-Seppänen, Anna 2017: *Sara Hildénin taidemuseo: Rakennushistoriaselvitys ja rakennetun ympäristön selvitys*. Pirkanmaan maakuntamuseo, Tampere.

Mattila, Mirva (toim.) 2018: *Mahdollisuuksien museo: Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160600/OKM_11_2018.pdf

Moderna Museet 2025: Outdoor Collection. Saatavissa: <https://www.modernamuseet.se/stockholm/en/the-collection/outdoor-collection/>. Viitattu 11.5.2025.

Salonlahti & Salovaara 2021: *Museoiden saavutettavuuden ja moninaisuuden tarkistuslista*. Kulttuuria kaikille -palvelu. Saatavissa: https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tarkistuslistat/Museoiden_saavutettavuuden_ja_moninaisuuden_tarkistuslista.pdf

Sara Hildénin taidemuseo 2025: Museon toiminta. Saatavissa: <https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/museo/>. Viitattu 31.3.2025.

Sara Hildénin taidemuseo 2025: Veistospuisto. Saatavissa: <https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/veistospuisto/>. Viitattu 11.5.2025.

Sara Hildénin taidemuseo 2024: Sara Hildénin taidemuseo ei siirry Finlaysonin alueelle. Saatavissa: <https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/uutinen/sara-hildenin-taidemuseo-ei-siirry-finlaysonin-alueelle/>. Viitattu 31.3.2025.

Sara Hildénin taidemuseo 2024: Sara Hildénin taidemuseo jatkamassa toimintaansa Särkänniemessä. Saatavissa: <https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/uutinen/sara-hildenin-taidemuseo-jatkamassa-toimintaansa-sarkanniemessa/>. Viitattu 31.3.2025.

Simon, Nina 2010: *The Participatory Museum*. Saatavissa: <https://participatorymuseum.org/read/>

Tampereen kaupunki 2025: Kaupunkiympäristö uudistuu: Särkänniemen alue. Saatavissa: <https://www.tampere.fi/kaupunkisuunnittelu/kaupunkiymparisto-uudistuu/sarkanniemen-alue>. Viitattu 31.3.2025.

Teräsvirta, Mikko 2007. *Kättä pidempää: Opas asiakaspalvelun saavutettavuuteen*. Museovirasto. Saatavissa: https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tietopaketti_ja_opaat/katta_pidempaa_opas.pdf

LIITE 1: Omatoimikierroksen tekstit, Sara Hildénin veistospuisto

Teksti & kuvat *Henriikka Hietaniemi*

Sara Hildénin taidemuseon veistospuisto

”Tervetuloa Sara Hildénin taidemuseon veistospuistoon!

Veistospuisto on museon erityinen näyttelysali, jossa esitellään museon kokoelmiin kuuluvia veistoksia. Kulje siis teoksia ihailen ja kunnioittaen. Teoksia ei ole aidattu, mutta niihin ei kuitenkaan saa koskea tai kiivetä. Haluamme, että taideteokset säilyvät hyvässä kunnossa meidän yhteisenä ilonamme. Muuten voit olla kuten puistossa yleensäkin: nauttia säästä ja luonnosta, liikkua ja leikkiä, ottaa valokuvia ja viettää mukavaa aikaa itsekseen tai yhdessä muiden kanssa.

Sara Hildénin taidemuseo veistospuistoinen avattiin vuonna 1979. Idea veistospuistosta museorakennuksen ympärillä oli mukana taidemuseon suunnittelussa alusta asti. Vaikutteita otettiin monista sen ajan eurooppalaisista museoista.

Veistospuistossa on merkkejä myös ajasta ennen taidemuseota. Jykevät kivimuurit ovat peräisin paikalla sijainneen huvilan ajoilta. Kivinen portaikko johti huvilalle ja muurit reunustivat hienoa puutarhaa huvilan ympärillä. Huvila rakennettiin luultavasti 1800-luvun lopulla ja se on tunnettu ainakin Kupiaisen, Tähtäpään ja Vaikkolan huvilan nimillä. Rakennus purettiin pian museon avaamisen jälkeen. Huvilan rakennuksiin kuului myös rannassa yhä sijaitseva käytöstä poistettu hirsisauna.”

LÄHTEET:

Lyyra-Seppänen, Anna 2017: Sara Hildénin taidemuseo: Rakennushistoriaselvitys ja rakennetun ympäristön selvitys. Pirkanmaan maakuntamuseo, Tampere.

Sara Hildénin taidemuseo, 2025: Veistospuisto. Saatavissa: <https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/veistospuisto/>. Viitattu 11.5.2025.

Harry Kivijärvi

(1931–2010)

Odotus, 1974, dioriitti

”Näet edessäsi Harry Kivijärven veistoksen Odotus. Se muodostuu kolmesta kivistä: maassa makaavan laakean kiven päälle on asetettu kaksi suurta kiveä pystyyn. Toinen on hieman toista korkeampi. Kivien väliin jää tila, vähän kuin rotko, jonka pohjalla mutkittellee ikään kuin polku tai virta. Kivissä on karheita ja sileitä kohtia ja ne ovat tummanharmaita.

Harry Kivijärveä pidetään yhtenä Suomen merkittävimmistä kivenveistäjistä. Kivijärvi oli jo lapsena kiinnostunut kivistä. Hän keräsi kiviä ja tutkiskeli niiden muotoja. Aikuisena Kivijärvi tutustui perinpohjaisesti kiven käsittelyn perinteeseen, opiskeli, matkusti maailmalla ja kirjoitti kiven työstämisestä myös kirjan. Hän käytti teoksissaan suomalaisia kivilajeja kuten tässä veistoksessa jyvaskyläläistä dioriittia. Tämä kivi on jopa 1800 miljoonaa vuotta vanhaa ja se on syntynyt syvällä maapallon uumenissa. Se on todella kovaa kivilajia ja sen veistäminen onkin hyvin hidasta puuhaa. Kivijärvi on viettänyt teoksen ääressä monen monta tuntia, jotta hän on saanut sen valmiiksi. Kova kivi näyttää taipuvan sileälle kaarelle. Taiteilija on kertonut, että veistosta tehdessä tärkeää on enemmän käsituntuma kuin näköaisti. Kivenveistäjä siis tarkastelee ja tutkii työn alla olevan teoksen muotoja koskettamalla.

Nyt olemme kuitenkin museossa, joten emme voi tunnustella teoksia käsin. Museon tarkoitus on säilyttää nämä veistokset kaikkien tulevienkin ihmisten iloksi, joten siksi niihin ei saa koskea. Etsitään siis ympäriltä jotakin muuta, mitä voimme tunnustella. Mitä karheaa voit löytää? Miltä tuntuu asfaltin pinta tai betoni? Etsi sitten tunnusteltavaksi jotakin sileää, ehkä kangasta tai lipputangon pinta. Etsi ja tunnustele muitakin vastakohtapareja: pehmeä ja kova, kevyt ja painava, lämmin ja kylmä – mitä muita vielä keksit ja löydät?”

*Tarkastelun lähtökohtina: MATERIAALI,
VASTAKOHDAT, TUNTOAISTI*

LÄHTEET:

Lehtinen, Matliisa 2003: *Veistosvillitys! Lasten oma luettelo Sara Hildénin taidemuseon veistospuistosta*. Sara Hildénin taidemuseo, Tampere.

Sara Hildénin taidemuseo, 2025: Veistospuisto. Saatavissa: [https:// www.sarahildenintaidemuseo.fi/veistospuisto/](https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/veistospuisto/). Viitattu 11.5.2025.

Vuorikoski, Timo 1984: Sara Hildénin taidemuseo: Suomalaiset maalaukset, piirustukset ja veistokset. Sara Hildénin taidemuseo, Tampere.

Kuurne, Laura (toim.) 2018: *Kiven aika: Harry Kivijärvi ja kuusi suomalaista nykykuvanveistäjää*. Gösta Serlachiuksen taidesäätiö, Helsinki.

Rauni Liukko

(1940–2014)

Ruuhkaratikka, 1973, sekatekniikka

”Rauni Liukon teos Ruuhkaratikka on rakennettu Helsingin kaupungin liikennelaitoksen vanhaan ratikan perävaunuun. Vaunun sisällä on 35 lasikuidusta ja kipsistä tehtyä vaatteisiin puettua matkustajaa, jolle jokaiselle taiteilija keksi nimen ja elämäntarinan. Katsojat pääsivät aikoinaan teokseen sisälle ja ratikassa kuului ääni, joka kertoi matkustajista: *”Kirsti Häkkinen, 33, korjaamon aputyöntekijä, siivoaa iltaisin pankin tiloja, 14-vuotias tytär, yksinelättäjä, asuu Hakkilassa. Lempi Eloranta, 75, eläkeläinen, kerää lumppuja, asuu hatarassa mökissä Alppikylässä. Hullu kuvanveistäjä, 33, kahden lapsen äiti, koulutukseltaan kuvaamataidon opettaja, tulossa torilta, menossa Puistolaan, tytär 6, poika 5.”* Liukko käsittelee taiteessaan yhteiskunnallisia epäkohtia, kuten naisten alipalkkausta, lasten oikeuksia ja siirtotyöläisten asemaa. Hän teki veistosten lisäksi maalauksia, piirustuksia ja grafiikkaa sekä kirjotti runoja.

Kun taiteilijalta kysyttiin Ruuhkaratikka-teoksen tarkoitusta, hän vastasi: *”jos nyt ihmiset pysähtyisivät katsomaan näitä ihmisenkuvia, ehkä he pysähtyisivät sitten huomaamaan myös kanssaihmisensä”*. Liukko siis halusi, että ihmiset huomaisivat toisensa ja pyrkisivät ymmärtämään toisiansa paremmin. Koitetaanpa: Katso ympärillesi. Näetkö muita ihmisiä? Mitäköhän heille kuuluu? Näyttävätkö he iloisilta tai huolestuneilta, pirteiltä tai väsyneiltä? Tarvitsisiko joku heistä ehkä apua, lohdutusta tai kannustusta? Kysy lähimmältä ihmiseltä, mitä hänelle kuuluu tänään ja kuuntele, mitä hän sinulle vastaa.”

Tarkastelun lähtökohtina: *ELÄYTYMINEN, EMPATIA*

LÄHTEET:

Maunula, Leena, 2023: Ruuhkaratikassa riittää tunnelmaa. Helsingin Sanomat 24.8.2023. Saatavissa: <https://www.hs.fi/historia/art-2000009785624.html> Viitattu 7.5.2025.

Sara Hildénin taidemuseo, 2025: Veistospuisto. Saatavissa: <https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/veistospuisto/>. Viitattu 11.5.2025.

Vanhala, Jari-Pekka (toim.) 1994: *Rauni Liukko: Matkan muisto & Musta Sateenkaari*. Oulun taidemuseo & Porin taidemuseo, Oulu / Pori.

Hannu Siren

(s. 1953)

Lähtö, 1979, teräs

”Tämä veistos on abstrakti eli ei-esittävä. Se tarkoittaa, että teosta katsomalla ei voi sanoa, mitä se esittää. Teos on hyvin minimalistinen eli pelkistetty: sen muoto on selkeä ja geometrinen.

Teoksen nimi on Lähtö. Kuvanveistäjä Hannu Siren on tehnyt tämän veistoksen neliöputkesta, jota käytetään rakentamisessa. Hän on leikannut putkea ja hitsannut osat uudelleen yhteen eri asentoon. Sitten taiteilija on hiekkapuhaltanut teräspinnan ja ruiskuttanut siihen suolavettä, jolloin pintaan on syntynyt punertava ruoste.

Veistokset ovat siitä erityisiä taideteoksia, että niitä voi tarkastella eri suunnista. Kierrä veistos ympäri ja katso sitä joka puolelta. Tietystä suunnasta katsottuna tämä veistos näyttääkin vain yhdeltä suoralta viivalta! Veistos johdattaa myös katsetta alhaalta maasta ylös taivaalle. Mitä näet siellä? Jos aurinko paistaa, voit nähdä maassa teoksen varjon.

Matkitaan veistosta! Katso veistoksen muotoa ja koita ottaa itse samanlainen asento. Pyydä jotakuta ottamaan kuva. Ota sitten jokin toinen asento, jonka keksit itse. Lähetä kuvat terveisenä sellaiselle ihmiselle, joka voisi ilahtua niistä!”

Tarkastelun lähtökohtina: MUOTO, EI-ESITTÄVYYS, MATKIMINEN

LÄHTEET:

Lehtinen, Matliisa 2003: *Veistosvillitys! Lasten oma luettelo Sara Hildénin taidemuseon veistospuistosta*. Sara Hildénin taidemuseo, Tampere.

Lehtimäki, Kristiina & Elina Vieru (toim.). 2003: *Hannu Siren – relations*. Rakennustieto Oy, Hämeenlinna.

Sara Hildénin taidemuseo, 2025: Veistospuisto. Saatavissa: <https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/veistospuisto/>. Viitattu 11.5.2025.

Maaria Wirkkala

(s. 1954)

Seitsemäs huone, 1986...2024

”Näet puistossa erikokoisia taloja. Talot muistuttavat hieman pieniä kasvihuoneita. Yhden talon katosta roikkuu lamppu, toisen sisällä on pienempi talo, kolmannessa voit nähdä tikkaiden varjon ja neljäs on puinen jaloilla seisova kehikko. Pimeällä voit nähdä vielä yhden talon enemmän, nimittäin varjokuvana museon seinässä. Talot muodostavat yhdessä teoksen nimeltä Seitsemäs huone. Teoksen on tehnyt taiteilija Maaria Wirkkala. Yksi tärkeä rakennusmateriaali monessa Wirkkalan teoksessa on valo ja valon synnyttämä varjo. Myös talomuotoa taiteilija on käyttänyt useissa teoksissaan. Talo on paikka, joka antaa suojan ja jossa voi asua. Taiteilijan mukaan talo on olemisen paikka ja siellä voi ilmaista itseään. Talo on myös usein jonkun koti ja kuvastaa siellä asuvaa ihmistä. Tämän teoksen talot näyttävät olevan nyt tyhjiillään. Missä asukkaat ovat?

Kuvitellaanpa: Kuka tai mikä voisi sinun mielestäsi asua talossa, josta kajastaa valoa ja jossa on sisällä tikapuu? Millainen tunnelma talossa mielestäsi on? Tunnelma voi olla vaikka hiljainen, outo, odottava, synkkä tai hilpeä. Kuka tai mikä voisi asua talossa jonka sisällä on pienempi talo? Entä varjotalossa, joka näkyy vain pimeällä? Jos katsot teosta yhdessä jonkun kanssa, kerro ajatuksistasi hänelle. Keksikää yhdessä pieni tarina talojen asukkaista.”

Tarkastelun lähtökohtina: *TUNNELMA, MIELIKUVA, TARINA*

LÄHTEET:

Hjorth-Röntynen, Anna 2024: Alkusanat. Teoksessa Sarianne Soikkonen (toim.) Maaria Wirkkala: *Edes takaisin*. Sara Hildénin taidemuseo, Tampere.

Sara Hildénin taidemuseo, 2025: Maaria Wirkkala: *Edes takaisin*. Saatavissa: <https://www.sarahildentaidemuseo.fi/nayttely/maaria-wirkkala/>. Viitattu 11.5.2025.

OLO-ryhmä

Pasi Karjula (s. 1964) & Marko Vuokola (s. 1967), Olo nro 45, 2007-2009, kiillotettu teräs.

”Tämä veistos muodostuu kolmesta erikokoisesta päällekkäin asetetusta teräspallosta. Muodoltaan se on vähän kuin päällään seisova lumiukko! Veistoksen nimi on Olo nro 45 ja se on osa teossarjaa, johon kuuluu kymmeniä samantapaisia veistoksia eri puolilla Suomea. Veistospuistossakin on kaksi Olo-veistosta lisää – joko löysit ne? Teoksen on tehnyt OLO-ryhmä, jonka muodostavat taiteilijat Pasi Karjula ja Marko Vuokola.

Astu lähemmäs teosta. Näetkö oman peilikuvasi? Näet itsesi jopa kolmena! Alimman pallon heijastuksessa näet itsesi alaviistosta eli sammakkoperspektiivistä siis siten kuin sammakko sinut näkisi jos se kömpisi lehtien alta juuri nyt sinua katsomaan. Mitä muuta heijastuksessa näet? Veistoksesta peilautuu koko ympäröivä puisto, puut ja puiden latvat sekä Näsijärvi. Millaistakohan olisi katsella maailmaa sammakon silmin? Entä oravan, joka voisi kiipeillä ylös puiden latvoihin asti? Veistospuistossa liikkuu yöaikaan lepakoita – miltäköhän puisto näyttäisi yöilmoista katseltuna?”

Tarkastelun lähtökohtina: TEOS SUHTEESSA YMPÄRISTÖÖN, HEIJASTUS, HAVAINTO, NÄKÖKULMA

LÄHTEET:

Karlsson, Rasmus & Marko Vauhkonen 2018: Särkänniemen alueen asemakaavan nro 8663 lepakkoselvitys. Saatavissa: https://ekstrat.tampere.fi/ytoteto/aka/nahtavillaolevat/8663/selvitykset/8663_lepakkoselvitys_2018.pdf

Sara Hildénin taidemuseo, 2025: Veistospuisto. Saatavissa: <https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/veistospuisto/>. Viitattu 11.5.2025.

Bård Breivik

(1948-2016)

Massa ja Kuori ja Konstruktio, 1983, graniitti, valurauta ja teräs

”Tässä veistoksessa on kolme osaa. Muoto on samantapainen, mutta jokainen osa on silti erilainen. Mitä eroja huomaat?

Teoksen nimi on Massa ja Kuori ja Konstruktio. Sen on tehnyt norjalainen kuvanveistäjä Bård Breivik graniitista eli kivistä, valuraudasta ja teräksestä. Massa tarkoittaa painoa, kuori viittaa esineen pintaan ja konstruktio tarkoittaa rakennetta. Osat ovat pitkänomaisia ja muistuttavat ehkä veneen runkoa, perhosenkoteloa tai herneenpalkoa. Mitä sinulla tulee niistä mieleen?

Breivik toisti samaa muotoa uransa aikana uudelleen ja uudelleen käyttäen eri materiaaleja – jopa bambua tai kristallia! Kivi ja metalli ovat kestäviä materiaaleja, jotka säilyvät ulkona sateessa, tuulessa ja auringon paahteessa. Jotkut taiteilijat tekevät veistoksia myös materiaaleista, jotka säilyvät vain hetken ja sitten katoavat pois. Mistä materiaalista sinä tekisit veistoksen?

Kuvittele olevasi itse teoksen neljäs osa ja mene pötköttelemään rivin jatkoksi! Sulje silmäsi, hengitä syvään ja jähmety paikoillesi kuin kivi. Kuuntele, mitä ääniä ympärilläsi kuuluu. Tämä teos on maannut veistospuistossa jo yli 40 vuotta. Kuvittele, mitä kaikkea se on vuosien aikana saanut kuulla ja tuntea: veden ropinaa, auringon lämpöä, lumen painon, tuulen suhinaa.”

Tarkastelun lähtökohtina: MUOTO, MATERIAALI, TOISTO, KUULOASTI

LÄHTEET:

Lehtinen, Matliisa 2003: *Veistosvillitys! Lasten oma luettelo Sara Hildénin taidemuseon veistospuistosta*. Sara Hildénin taidemuseo, Tampere.

Sara Hildénin taidemuseo, 2025:
Veistospuisto. Saatavissa: <https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/veistospuisto/>. Viitattu 11.5.2025.

Kimmo Pyykkö

(s. 1940)

Majakka, 1972, teräs, akryyli ja alumiini

”Tämä korkea teos on kuvanveistäjä Kimmo Pyykön tekemä ja sen nimi on Majakka. Arvaatko, mistä se on tehty? Pyykkö käytti uransa aikana monia materiaaleja, kuten romurautaa, valurautaa, puuta ja pronssia, mutta tämä veistos onkin tehty lentokoneen osista! Teos on siis samalla kierrätystä: käytöstä poistettu lentokone on saanut uuden elämän taideteoksena.

Pyykköä kiehtoi lentäminen ja vauhdin hurma. Lentokoneita rakennettaessa osia kiinnitetään toisiinsa pop-niiteillä. Pyykkö opetteli saman tekniikan tehdessään näitä teoksia. Näetkö veistoksessa pyöreitä niittejä? Taiteilija teki lentokoneveistoksia ulkona, koska ne olivat niin suuria etteivät mahtuneet sisälle hänen työhuoneeseensa.

Pyykkö on kiinnittänyt veistokseen sinisiä akryylilevyjä. Hän käytti sinistä väriä monissa teoksissaan. Miksi tähän taiteilija on valinnut juuri sinisen värin tähän teokseen? Mitä sinulle tulee sinisestä väristä mieleen? Koska veistoksen nimi on Majakka, väri voisi ehkä kuvastaa vettä. Lentokoneet taas liitävät taivaalla ja taivaskin on sininen. Katso tarkkaan majakan sinistä väriä. Koeta sitten löytää sama sinisen sävy jostakin muualta. Minkä värinen taivas on tänään? Entä Näsijärvi? Mistä muualta voisit löytää sinistä? Etsitään!”

Tarkastelun lähtökohtina: MATERIAALI, VÄRI

(Huom. teos kuvan oikeassa reunassa)

LÄHTEET:

Lehtinen, Matliisa 2003: *Veistosvillitys! Lasten oma luettelo Sara Hildénin taidemuseon veistospuistosta*. Sara Hildénin taidemuseo, Tampere.

Sara Hildénin taidemuseo, 2025: Veistospuisto. Saatavissa: <https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/veistospuisto/>. Viitattu 11.5.2025.

Aartomaa, Ulla 2001: Kimmo Pyykkö: *Kuvanveistäjä*

Arvo Siikamäki

(s. 1943)

Naamari, 1970-luku, alumiini

”Arvo Siikamäen veistos Naamari on esittävä teos. Suuri alumiiniveistos muistuttaa vähän hyönteisen päätä: sillä on pitkä kärsä ja suuret silmät. Sen mallina on ollut kaasunaamari, jollaisia sotilaat käyttivät taisteluissa suojautuakseen kaasulta. Tässä veistoksessa kaasunaamari on tehty jättiläismäiseen kokoon. Veistos näyttää siltä, kuin se olisi vajoamassa maahan tai nousemassa sieltä. Sen pinta on epätasainen, kuin kovan kuumuuden sulattama.

Kaasunaamari muistuttaa sotajutuista, joita taiteilija lapsena kuuli kotona. Hän kuunteli isän ja tämän kavereiden sotatarinoita, luki sotakirjoja ja näki sotaunia. Sotajutut toisaalta kiinnostivat, mutta saattoivat myös jännittää ja pelottaa. Joskus jostain hankalasta tai pelottavasta asiasta voi tehdä kuvan ja sillä tavalla se asia muuttuu ehkä helpommaksi. Samalla tavalla kuin ikävistä asioista puhuminen keventää mieltä. Taiteilijat haluavat monesti myös herättää keskustelua tekemällä teoksia vaikeista ja kamalistakin asioista, kuten sodasta. Mistä asiasta sinä haluaisit tehdä ison veistoksen, jotta se saisi enemmän huomiota?

Sanotaan, että hyvät taideteokset herättävät katsojassa ajatuksia ja tunteita. Tunteita on monenlaisia: ilo, hämmästys, kaipaus, suru, ärsytys, ällötys, viha, pelko... Mikään tunne ei ole väärä ja sama teos voi herättää eri katsojissa eri tunteita. Mitä tunteita Naamari-veistos sinussa herättää?”

Tarkastelun lähtökohtina: ESITTÄVYYS, TUNTEET

LÄHTEET:

Lehtinen, Matliisa 2003: *Veistosvillitys! Lasten oma luettelo Sara Hildénin taidemuseon veistospuistosta*. Sara Hildénin taidemuseo, Tampere.

Sara Hildénin taidemuseo, 2025: Veistospuisto. Saatavissa: <https://www.sarahildenintaidemuseo.fi/veistospuisto/> Viitattu 11.5.2025.

Vuorikoski, Timo 1984: Sara Hildénin taidemuseo: *Suomalaiset maalaukset, piirustukset ja veistokset*. Sara Hildénin taidemuseo, Tampere.

YLEISÖJÄ VARTEN – tavoitteena selkeät ja käyttäjäystävälliset verkkosivut

Kehittämiskohteena Museoleikki.fi

Katja Mäkelä

JOHDANTO

Museologian perusopintojen päätöskurssin, 'Museotoiminnan kehittäminen', lopputyön museokohteeksi valitsin Espoon Tapiolassa sijaitsevan Museo Leikin. Museo on minulle entuudestaan tuttu niin asiakaskokemuksen kuin aikaisemman työni kautta matkailumarkkinoinnissa. Olen vuosien varrella ollut aktiivinen asiakas Museo Leikissä lasteni kanssa ja tutustunut museon tarjontaan sekä kävijäkokemukseen käytännössä.

Museo Leikki suhtautui yhteydenottooni positiivisesti ja näki kehittämistehtävässä mahdollisuuden verkkosivujensa selkeyttämiseen. Museossa on pohdittu paljon verkkosivujen saavutettavuutta, asiakaspolkuja ja käyttäjäystävällisyyttä, ja museo ehdotti kehittämistehtäväksi suunnitelmaa verkkosivujen järjeistämistä.

Museo Leikin ehdottama kehittämistehtävä on minulle erittäin mieluinen, sillä se yhdistää täydellisesti museologian opintoni ja pitkän viestintä- ja markkinointikokemukseni. Viestintä sekä brändien ja verkkosivustojen kehittäminen ovat ydinosaamistani, ja tartuin kehittämistehtävään innolla.

Strategia ohjaa toimintaa ja kehittämistä. Halusin tarkastella Museo Leikin verkkosivuja osana laajempaa kokonaisuutta ja arvioida niiden kehittämistä strategisesta näkökulmasta. Lisäksi pidin tärkeänä tuoda esiin verkkosivujen roolin museon brändimielikuvan rakentamisessa. Kehittämistehtävässä tarkastelenkin Museo Leikin verkkosivustoa museon strategian pohjalta sekä brändinäkökulmasta. Käyttäjäkokemuksen arvioiminen, eli toimivat asiakaspolut, käyttäjäystävällinen navigaatio,

kohderyhmien huomiointi ja saavutettavuus ovat olennainen osa tarkastelua. Kiinnitän myös jonkin verran huomiota verkkosivuston visuaaliseen ilmeeseen ja sisällöntuotantoon.

Museo Leikin verkkosivujen nykytila on arvioitu haastattelujen ja käyttäjätestausten sekä omakohtaisen seurannan ja aktiivisen tutustumisen avulla. Toteutin tammikuussa 2025 verkkosivuston käyttäjätestauksen kahdella testajailla. Testaajien käyttäjäprofiili sekä esitetyt kysymykset on kuvattu liitteessä 1. Lisätietoja ja vastauksia tarkentaviin kysymyksiin sain Museo Leikin johtaja Johanna Rassilta ja amanuenssi Mirikka Hekkuraiselta tapaamisessa 29.4.2025. Näihin testauksiin, tapaamisiin sekä omaan asiantuntemukseeni pohjaten esitän Museo Leikin strategiaa ja brändiä tukevia kehittämissuunnitelmia, jotta verkkosivusto palvelee kaikkia kohderyhmiä entistä paremmin. Museo Leikin verkkosivustoa olen luonnollisesti tutkinut paljon ja museota koskevin osin käyttänyt sen sisältöä yhtenä tämän lopputyön lähdemateriaalina.

Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittisessa ohjelmassa 2030 todetaan museoiden näyttelyiden olevan kulttuurimatkailun kulmakivi. Museot vaikuttavat osaltaan alueiden vetovoimaan ja elinvoimaisuuden kehittämiseen. (Mattiila 2018, 15.) Fyysisen museon lisäksi käyttäjäystävällinen, informatiivinen ja houkutteleva verkkosivusto voidaan yhtä lailla nähdä valttina alueen matkailulle ja vetovoimalle.

Museon verkkosivut ovat tärkeä kohtaamispaikka uusien ja nykyisten kävijöiden sitouttamisessa, mutta ne ovat jääneet vähälle huomiolle alan teoksissa ja tutkimuksissa.

En löytänyt aiemmin museologian alalla museoiden verkkosivustoihin liittyviä kehittämistehtäviä tai tutkimuksia. Sen sijaan löytyy tutkimuksia ja ohjeistuksia, jotka käsittelevät museoiden digitaalisten aineistojen saavutettavuutta.

STRATEGIA JA TAVOITTEET OHJAAVAT TOIMINTAA

Strategia tuo tavoitteellisuutta ja painopisteitä toimintaan. Se on johtamisen tärkein työkalu, ja jotta asetetut tavoitteet saavutetaan, koko henkilöstön on otettava strategia omakseen ja sitouduttava siihen. Missio kertoo lyhyesti ja ytimekkäästi museon toiminta-ajatuksen. Mitä museo haluaa olla ja miksi? (Kallio 4.3.2025.) Organisaation strategia ohjaa sen toimintaa ja kehitystä. Museo Leikin verkkosivujen kehittämisessä on siis olennaista tunnistaa organisaation arvot ja tavoitteet: mitä Museo Leikki haluaa tarjota käyttäjilleen, ja millä tavoin?

Museo Leikin missio on olla Suomen iloisin museo (Rassi 29.4.2025). Museo Leikki on uudistunut monin tavoin viime vuosina. Aikaisemmin Näyttelykeskus WeeGeellä sijainnut Museo Leikki muutti samassa pihapiirissä sijaitsevaan uudisrakennukseen keväällä 2022. Muuton ja uudistushankkeen myötä myös museon strategista profiilia uusittiin. Museo Leikin missioksi tuli toimia leikin asianajajana ja puolustajana. Museo Leikki puolustaa kaikenikäisten oikeutta leikkiin ja lapset ovat suunnannäyttäjiä leikissä. Objektien keräämisen ja leikkikalujen materiaalsen tiedon ohella museo keskittyy entistä enemmän myös leluilla tapahtuvaan leikkiin, aineettomaan leikkiin ja leikkiperinteisiin. (Museoleikki.fi.)

Museo Leikin arvoihin kuuluu leikin merkityksen vaaliminen, kulttuuriperinnön tallentaminen ja monipuolisten kokemusten tarjoaminen kävijöilleen. Leikillisuus on arvo itsessään. Luovuus lähtee leikistä ja oikeastaan kaikki luova toiminta on leikkiä. Hulluttelu on sallittua. Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja suvaitsevaisuus ovat niin ikään tärkeitä Museo Leikin arvoja. (Rassi 29.4.2025.) Museo Leikin verkkosivuston tulisi heijastaa näitä arvoja tarjoamalla informatiivisen ja helposti navigoitavan sivuston, joka houkuttelee kävijät paikan päälle museoon. Verkkosivujen visuaalinen ilme on tärkeä; leikillisyyden ja elämyksellisyyden välittyminen on olennaista.

Museo Leikin strategian tavoitteena on tehdä museosta kaikille saavutettava ja houkutteleva paikka, jossa kävijät voivat oppia ja kokea leikin historiaa (Rassi 29.4.2025). Verkkopalvelun kehittämisessä strategiaa tukevat intuitiiviset käyttäjäpolut ja saavutettavuuden huomiointi. Käyttäjätien perusteella voidaan tunnistaa ne kohdat, joissa saavutettavuus ja palvelumuotoilu kaipaavat kehitystä.

BRÄNDI JA BRÄNDÄYS

Brändin rakentaminen ei tapahdu hetkessä. Se vaatii pitkäjänteistä työtä, yhtenäisyyttä ja johdonmukaisuutta kaikessa viestinnässä. Brändi on tunne, mikä ihmisillä on, kun he ajattelevat brändiä. Brändäyksellä taas pyritään erilaisin keinoin ja toimenpitein vaikuttamaan näihin tunteisiin.

Mutta miksi brändi on niin tärkeä? Pekka Ruokolainen perustelee asian näin: Ihminen tekee päätöksiä tunteella ja perustelee ne järjellä. Ja brändillä vaikutetaan tunteisiin. Brändi saa muotonsa aina ihmisen mielessä ja siihen vaikuttavat monenlaiset tekijät, kuten henkilökohtaiset arvot, kokemukset ja tuntemukset, joihin markkinoinnilla ei voi vaikuttaa. Jokainen ihminen kokee ja hahmottaa brändin omalla tavallaan. (Ruokolainen 2020.) Ihmisen mielessä oleva brändi voi myös olla aivan päinvastainen organisaation tavoitetilan kanssa (Ahto ja muut 2016).

Brändi ei ole pelkästään visuaalinen ilme, vaan se muodostuu organisaation arvoista, viestinnästä ja käyttäjäkokemuksesta. Se pitää sisällään kaiken organisaation harjoittaman toiminnan sekä ihmisen henkilökohtaisen kokemuksen brändistä. Museo Leikin tapauksessa brändin rakentaminen tarkoittaa ennen kaikkea selkeää identiteettiä, joka puhuttelee kohderyhmää. Verkkopalvelun osalta visuaalinen ilme, kieli ja käyttökokemus vaikuttavat siihen, millaisena Museo Leikki nähdään. Museo Leikin brändi rakentuu sen ydintehtävän ympärille eli leikkiin sekä lapsuuden, lelujen ja kulttuuriperinnön vaalimiseen. Toisin sanoen leikkiin ja leluihin liittyvään toimintaan, elämyksellisyyteen ja tunteeseen.

Yritysbrändin perusta luodaan yrityksen sisällä ja brändin rakennus alkaa yrityksen sisältä käsin (Ruokolainen 2020). Käytännössä katsoen mikä tahansa brändi muodostuu muodostuu pitkälti sen henkilöstön kautta. Museo Leikin työntekijät ovat museon brändin tärkeimmät lähettäjät: heidän sitoutumisensa, motivaationsa ja tyytyväisyytensä vaikuttavat siihen, miten museon viesti välittyy ulkopuolisille. Sitoutunut ja motivoitunut henkilöstö luo Museo Leikistä houkuttelevan, innostavan ja yhtenäisen kokonaisuuden sekä positiivista brändimielikuvaa ympärilleen.

Brändi-identiteetti ja brändimielikuva

Brändi-identiteetillä tarkoitetaan organisaation näkemystä itsestään, siis miltä se näyttää ja miten se haluaa näyttäytyä ulkopuolisille. Museo Leikin verkkosivuston tulisi välittää museon brändi-identiteetti selkeällä, yhdenmukaisella ja houkuttelevalla tavalla, jotta kävijät kokevat museon kutsuvana ja inspiroivana.

Kuten edellä on todettu, brändi on pohjimmiltaan mielikuva, joka syntyy vastaanottajassa tämän omien

kokemusten ja tunteiden sekä organisaation toiminnan, palveluiden ja viestinnän vaikutuksesta. Brändäys on prosessi, jolla tätä mielikuvaa muotoillaan ja vahvistetaan.

Millaisena brändinä Museo Leikki itsensä näkee? Miten museo itseään kuvailee? Museo Leikin brändimielikuvan muodostumisessa keskeisiä rakennusaineita ovat esimerkiksi:

- Asiakaskokemukset, jotka vaikuttavat Museo Leikin maineeseen ja brändin arvoon.
- Jatkuva, laadukas sisällöntuotanto, joka tuo esiin Museo Leikin toimintaa.
- Visuaalinen ilme (logot, typografiat, värit, kuvat jne.), joka luo tunnistettavuutta ja vahvistaa brändiä.
- Äänensävy, jolla Museo Leikki viestii kohderyhmälleen ja rakentaa tunnesidettä yleisöön.
- Mielleyhtymät, joita Museo Leikki pyrkii luomaan ja vahvistamaan brändinhallinnan kautta.

Museo Leikin verkkosivusto voi joko vahvistaa tai heikentää käyttäjien ja asiakkaiden kokemusta riippuen siitä, miten käyttäjä palvelun kokee. Jo verkkosivujen rakenteelliset ratkaisut, visuaalinen ilme ja viestinnän selkeys vaikuttavat siihen, millainen mielikuva Museo Leikistä syntyy. Kun verkkosivusto tukee museon brändi-identiteettiä, se ei ainoastaan informoi kävijöitä, vaan myös herättää tunteita ja sitouttaa yleisöä.

Museo Leikin vahvuuksia

- Leikki, leikillisuus sekä leikin ja lapsuuden kulttuuriperintö on ainutlaatuinen näkökulma, joka tuo esiin lapsuuden merkityksen ja historiallisen lelukulttuurin.
- Elämyksellinen oppiminen. Kävijät eivät ainoastaan katsele näyttelyitä, vaan pääsevät mukaan interaktiiviseen leikin maailmaan.
- Kulttuurinen nostalgia. Museo Leikki houkuttelee kaikenikäisiä kävijöitä, jotka löytävät yhteyden omaan lapsuuteensa.

VISUAALINEN ILME JA BRÄNDIN NÄKYVYYS

Visuaalinen ilme on tärkeä osa Museo Leikin brändiä, sillä se tekee museon identiteetin näkyväksi ja tunnistettavaksi. Se muodostuu kaikista Museo Leikin näkyvistä ja tunnistettavista elementeistä, kuten väreistä, tekstityyleistä, kuvista, grafiikoista ja logosta. Koska visuaalista ilmettä käytetään kaikessa viestinnässä, sekä sisäisessä että ulkoisessa, sen yhtenäisyys on ratkaisevaa. Yhtenäinen visuaalinen ilme luo johdonmukaisuutta, selkeyttä ja vahvistaa Museo Leikin brändimielikuvaa käyttäjien silmissä. Tämä ei ainoastaan

paranna museon tunnettuutta, vaan myös tekee viestinnästä kustannustehokasta ja vaikuttavaa.

Museo Leikin verkkosivustossa visuaalinen ilme vaikuttaa käyttäjäkokemukseen merkittävästi, yhdessä sivuston rakenteen kanssa ne muodostavat käyttäjälle ensivaikutelman museosta ja sen tarjonnasta. Jos verkkosivujen visuaalinen ilme on selkeä, houkutteleva ja helposti lähestyttävä, se tukee Museo Leikin arvoja ja auttaa käyttäjiä hahmottamaan museon identiteettiä jo ensimmäisestä kohtaamispaikasta lähtien.

Palvelumuotoilun näkökulmasta visuaalinen ilme ei ole pelkästään esteettinen tekijä, vaan myös käytettävyyden osa. Käyttäjystävällinen värikontrasti, intuitiivinen navigaatio ja saavutettavat tekstielementit varmistavat, että verkkosivut palvelevat laajaa käyttäjäkuntaa ja tukevat Museo Leikin tavoitetta olla helposti lähestyttävä museo kaikille.

KOHDERYHMÄT JA KÄVIJÄTYYPIT

Tähtitalvikki Poikajärvi korosti museoiden viestintää käsittelevällä luennollaan asiakasymmärryksen merkitystä sekä sitä, että eri museotyypeillä on hyvin erilaisia kävijäryhmiä. Esimerkiksi monipuolisessa museokeskus Vapriikissa asiakasprofiilit on kartoitettu palvelumuotoilun avulla. Selvityksen mukaan Vapriikin kävijät jakautuvat neljään ryhmään: opinjanoisiin syventyjiin (41 %), elämyshakuisiin kuljeskelijoihin (28 %), yhdessä viihtyjiin (22 %) sekä luotusaaviin mahdollistajiin (9 %). (Poikajärvi 5.2.2025.)

Verkkosivuston kehittäminen vaatii kohderyhmien tarkastelua: keitä verkkosivusto palvelee, millaisia kokemuksia ja hyötyjä kukin kohderyhmä saa? Mikä on tietyn kohderyhmän motivaatio museovierailun suhteen? Museo Leikin verkkosivuston kehittämisessä on tärkeää tunnistaa, miten museo näyttäytyy erilaisille kohderyhmille ja mitä kävijät siltä odottavat.

Museo Leikin kohderyhmät voidaan jakaa kävijätyyppien mukaan esimerkiksi seuraavasti:

- Lapsiperheet: leikin maailma tarjoaa elämyksiä ja oppimista eri ikäisille lapsille, ja vanhemmille museo on nostalginen, yhteistä kokemusta vahvistava paikka.
- Nuoret: pikkulapsiperheistä erillisenä kohderyhmänä Museo Leikki tarjoaa myös teini-ikäisiä ja nuoria kiinnostavia kulttuurielämyksiä. Museo toteuttaa näyttelyitä, jotka puhuttelevat nuoria ja heidän harrastuksiaan, esimerkkinä pop-kulttuuria ja japanilaista populaarikulttuuria käsittelevät toteutukset.
- Varhaiskasvatus, koulut ja opetus: Museo Leikki toimii oppimisympäristönä lapsille ja opiskelijoille,

tarjoten kulttuuriperintöön liittyviä materiaaleja ja elämyksiä.

- Museoalan asiantuntijat ja kulttuuriperinnön vaalijat: Museo Leikin rooli lelujen tallentajana ja leikin kulttuurin säilyttäjänä on merkittävä myös alan asiantuntijoiden näkökulmasta.
- Satunnaiset kävijät, matkailijat ja museoharrastajat: Museo Leikki voi tarjota uudenlaisen, odottamattoman, elämyksen ja kutsua kävijät tutustumaan lapsuuden historiaan tavalla, jota ei muualta löydy.

Museo Leikki näyttäytyy eri yhteyksissä ja asiakaspoluissa eri tavoin: se voi olla museovierailun kohde, verkkosivujen kautta saavutettava tietokeskus, tapahtumien järjestäjä, opetusmateriaaleja tarjoava taho tai kulttuuriperinnön tallentaja. Jotta Museo Leikki voi täyttää eri kohderyhmien toiveet, verkkosivujen tulisi tarjota selkeät ja kohdennetut käyttäjäpolut.

Museo Leikin verkkosivustossa on tärkeää huomioida, mitä museo tarjoaa eri yhteyksissä:

- Visuaalisesti houkuttelevaa ja helposti lähestyttävää sisältöä kaikille kävijöille.
- Opetusmateriaaleja ja leikkiin liittyvää tietoa koulujen ja lasten parissa työskenteleville.
- Tietoa museon kokoelmista ja tutkimuksesta kaikille Museo Leikistä ja leikin historiasta kiinnostuneille sekä museoalan asiantuntijoille.
- Selkeät vierailuohjeet ja museokokemuksen esittelyn kaikille kävijöille, myös matkailijoille ja satunnaisille kävijöille.

Museo Leikin asiakaskunta ja tilastotietoja

Museo Leikin asiakaskunta koostuu pääosin lähialueilta Espoosta ja pääkaupunkiseudulta saapuvista pikkulapsiperheistä eli lapsista aikuisen kanssa. Ison kävijäryhmän muodostavat lähiympäristön alakoulu- ja varhaiskasvatusryhmät. Museo Leikki tarjoaa maksutonta KULPS -toimintaa (espoolainen kulttuuri- ja liikuntapolkujärjestelmä) esiopetusryhmille sekä ala- ja yläkouluille. (Hekkurainen 29.4.2025.)

Vuonna 2023 Museo Leikissä kävi kaikkiaan yhteensä 61 211 museokävijää ja vuonna 2024 yhteensä 63 395 museokävijää. Vuoden 2024 käynneistä 13 768 oli ilmaiskäyntejä, josta suurin osa koostuu Museo Leikin maksuttomasta esiopetusryhmille sekä ala- ja yläkouluille tarjoamasta KULPS -toiminnasta. (Museotilasto.fi.)

Museokortin merkitys

Riikka Hollman-Oksanen on Pro Gradu -tutkielmassaan selvittänyt tekijöitä, jotka lisäävät museoiden houkuttelevuutta lapsiperheiden keskuudessa sekä sitä, mitkä tekijät taas vähentävät halukkuutta käydä museoissa. Tutkimuksen kysely julkaistiin Museokortin asiakaskirjeessä, joten kyselyyn vastanneiden vastaukset koskivat laajalla skaalalla eri tyyppisiä museoita eri puolilla Suomea. Tutkimuksen mukaan ajanvietto lasten ja perheen kanssa, tervetullut olo museoon sekä museon tarjoama kasvatusnäkökulma olivat museokäynnin halukkuutta lisääviä tekijöitä. Museokäyntejä vähentävä tekijä oli erityisesti tunne siitä, että lapsiperheet nähdään häiriötekijöinä, eivätkä siten ole tervetulleita museoon. Vähän yli puolet (52 %) tutkimukseen osallistuneista oli ilmoittanut hankkineensa museokorttinsa nimenomaan siksi, että haluaa käydä museoissa lastensa kanssa. (Hollman-Oksanen 2023, 21, 28, 41.)

Museo Leikissä ei yhdenkään kävijän tarvitse pelätä olevansa häiriötekijä. Päinvastoin, Museo Leikki toivottaa kaikenikäiset tervetulleeksi museoon. Museo Leikissä leikki on pääosassa. Aikuisten ei tarvitse pelätä, että toimisivat museossa lasten kanssa väärin ja lasten ei tarvitse pelätä, etteivät he saisi leikkiä. *“Täällä on välillä aikamoinen mayhem, ja se on ihan ok”* (Hekkurainen 29.4.2025).

Tällä hetkellä jo noin 350 000 suomalaisella on Museokortti ja vuonna 2024 museoihin tehtiin kaikkiaan 2,5 miljoonaa museokorttivierailua (Museot.fi). Museo Leikkiin pääsee ilmaiseksi museokortilla. Arviolta noin 80 % maksaneista aikuisista Museo Leikin kävijöistä on museokorttikävijöitä. Vuoden 2025 ensimmäisen neljänneksen aikana Museo Leikkiin tehtiin noin 6500 museokorttikäyntiä (Rassi 29.4.2025).

Yleisötyö

Viimeaikaisessa museologisessa kirjallisuudessa on korostettu siirtymää kokoelmakeskeisyydestä vierailijakeskeisyyteen sekä erilaisia tapoja houkutella kävijöitä museoihin. Esimerkiksi teoksessa *Creating the Visitor-Centered Museum* (Samis & Michaelson 2017) tarkastellaan sitä, miten museot pyrkivät sitouttamaan kävijöitä, tarjoamaan elämyksiä ja laajentamaan asiakaskuntaansa.

Yleisötyö yhdistää museot ja kävijät, se on eräänlainen silta museon sisältöjen ja yleisön välissä. Susanna Lahtinen tuo esiin yleisötyön kaksijakoisuuden; yleisötyö on sekä professio että asenne. Asennetta kuvaa se, että museo on yleisöä varten, koko museo tekee työtä yleisöjä, nykyisiä ja tulevia varten. Profiota taas kuvaa asiantuntijuus, museon eri yleisöille eri tavoin kohdentama toiminta. (Lahtinen 16.1.2025.)

Museologian perusopinnoissa yleisötyön käsite on tullut useasti vastaan ja yleisötyön muotoja on listattu runsaasti. Museoiden verkkosivujen olemassaolo on kuitenkin loistanut poissaolollaan näistä listauksista, vaikka kyseessä on aivan olennainen yleisötyön muoto. Some sitä vastoin on mainittu usein yhtenä yleisötyön muotona. Sosiaalisen median kanavat ovat erinomaisia kanavia tavoittaa laajoja yleisöjä viestinnän pirstaloituneessa kentässä. Verkkosivusto on kuitenkin se museon palvelutarjonnan kokonaisuus, joka tuo museon palvelut ja tarjonnan kokonaisuudessaan esille. Sosiaalisen median kanavista kannattaa siksi aina tehdä ohjaukset verkkosivustolle lisätietojen hakemiseen.

ERILAISET TAVAT KÄYTTÄÄ VERKKOSIVUSTOA

Ihmisillä on erilaisia tottumuksia ja tapoja käyttää verkkosivustoa. Nämä käyttäjäkohtaiset mieltymykset on hyvä ottaa huomioon verkkosivuston rakennetta kehitettäessä. Osa käyttäjistä "suunnistaa" verkkosivustossa ylänavigaation ja vasemmasta laidasta löytyvän navigaation kautta, osa tarkastelee verkkosivuston etusivun sisältöä olettaen sen sisältävän kaiken olennaisen ja tarvittavan tiedon. Osa taas siirtyy suoraan sivun alalaitaan ja odottaa löytävänsä tarvittavat tiedot sieltä. Hyvä, käyttäjäystävällinen verkkosivusto vastaa näihin kaikkiin käyttäjäkohtaisiin tapoihin.

Yhä useampi internetin käyttäjä hakee tietoa mobiililaitteella. Verkkopalvelun responsiivisuus, eli se, että verkkosivusto toimii ja näyttää hyvältä erikokoisilla ruuduilla, on tärkeää. Sisällön pitää olla yhtä lailla hahmotettavissa ja helposti navigoitavissa niin eri kokoisilla mobiililaitteilla kuin tietokoneiden ruudulla.

SAAVUTETTAVUUS

Saavutettavuus tarkoittaa moninaisuuden ja erilaisuuden huomioimista. Se varmistaa, että jokaisella on yhdenvertainen mahdollisuus toimia, osallistua ja kokea elämyksiä. Hyvä saavutettavuus rakentuu useista eri tekijöistä, jotka yhdessä luovat esteettömän ja kaikille avoimen ympäristön. Sosiaalinen saavutettavuus taas tarkoittaa sitä, että esimerkiksi museossa kävijä tuntee itsensä tervetulleeksi. Ystävällinen ja yhdenvertainen asiakaspalvelu sekä kaikkien kävijöiden huomioiminen museon toiminnassa ja palveluissa vahvistavat osallisuuden tunnetta. (Kulttuuriakaikille.fi.)

Museon sosiaalinen saavutettavuus, eli ilma-
piiri sekä tapa, jolla lapsiperheet huomioidaan ja otetaan vastaan, vaikuttaa merkittävästi museon veto-
voimaisuuteen. Ystävällinen ja osallistava ympäristö houkuttelee kävijöitä ja tekee museosta kaikille helposti lähestyttävän paikan vierailta. (Hollman-Oksanen 2023,

48.) Sosiaalinen saavutettavuus on Museo Leikissä kunnossa. Yhdenmukaisuus, tasa-arvo ja suvaitsevaisuus ovat Museo Leikin arvoja. Lapset kohdataan museossa lapsina, sellaisina kuin he ovat. Museo Leikkiin ovat kaikenikäiset tervetulleita ja esimerkiksi äänenkäyttö on sallittua. (Rassi 29.4.2025.)

Sosiaalisen saavutettavuuden tulee näkyä ja olla aistittavissa myös museon verkkosivuston kautta. Lisäksi saavutettava verkkosivusto on käyttäjäystävällinen, selkeä ja helppo käyttää sekä kaikki käyttäjät ja kohderyhmät huomioiva. Käyttäjän tulee löytää etsimänsä tieto vaivatta ja mikäli hänellä on kysyttävää, erilaisten yhteydenottojen tulee löytyä helposti. Verkkosivuston tulee olla myös erilaisten avustavien teknologioiden, kuten ruudunluokojen, avulla käytettävissä.

Saavutettavan verkkosivuston navigointi on looginen ja tekstisisältö helppolukuista ja ymmärrettävää, esimerkiksi lyhenteet ja mahdollinen ammattisanasto on avattu. Värien käytössä on huomioitu tekstien ja taustojen väliset kontrastit ja kuvissa on vaihtoehtoiset tekstisisällöt. Linkit ovat selkeitä ja erottuvia ja liitteitä ei ole mielellään olenkaan. Mahdolliset kielivaihtoehdot ja niiden päivityssykli on mietitty.

MUSEO LEIKIN VERKKOSIVUSTON KÄYTTÄJÄHAASTATELUT JA -TESTAUKSET

Verkkosivuston käyttäjähaastattelut ja -testaukset toteutettiin 25.1.2025. Kumpikaan testaajista ei asu Espoossa. Toinen testaajista ei ole aikaisemmin vierailut eikä kuullut Museo Leikistä. Toinen testaaja tietää Museo Leikin entuudestaan ja on vierailut museossa aikaisemmin.

Käyttäjättestaus toteutettiin siten, että ennen varsinaista verkkosivustotestausta testaajille esitettiin samat kysymykset (liite 1), joiden avulla selvitettiin heidän mahdollisia ennako-odotuksiaan ennen sivustoon tutustumista. Tämän jälkeen testaajat tutustuivat Museo Leikin verkkosivustoon samalla etsien tietoa ja kertoivat ääneen, mitä olivat tekemässä sekä löysivätkö etsimänsä tiedot. He arvioivat myös, mikä sivustolla toimii hyvin ja mitä voisi parantaa. Lisäksi tarkasteltiin, mitkä sivuston elementit koettiin houkutteleviksi ja positiivisia tunteita herättäviksi sekä mitkä taas aiheuttivat hämmennystä tai ärtymystä. Testauksen lopuksi testaajille esitettiin Museo Leikin usein vastaanottamia kysymyksiä (liite 1). Molemmat testaajat löysivät vastaukset näihin kysymyksiin. Haastattelut on nauhoitettu, osittain litteroitu ja ovat tekijän hallussa. Litteroidussa aineistossa haastattelujen pääkohdat on tiivistetty ja kirjattu ylös analyysin tueksi.

Ennako-odotukset museokäynnille Museo Leikissä

Molemmat haastateltavat mielsivät Museo Leikin paikaksi, jonne mennään nimenomaan lasten kanssa. Käyntiä suunniteltaessa käytännön asioiden sujuminen koetaan tärkeäksi, esimerkiksi miten kohteeseen pääsee kätevästi, miten vaatteiden säilytys on järjestetty ja löytyykö museon yhteydestä kahvila ja mahdollisesti paikka omien eväiden syönnille. Lapsille pitää ehdottomasti olla paljon tekemistä, eikä vain katseltavaa. Museoesineiden toivotaan olevan kivasti esillä, mutta on myös oltava leluja, joilla saa leikkiä. Jotta lapset viihtyisivät, museossa pitäisi pystyä liikkumaan, tempuillemaan ja askartelemaan. Värikykyjen ja paperin sijasta pitäisi olla jotain muuta, erilaista ja yllättävää. Vapaasti käytössä oleva aktiviteetti koetaan ohjattua, jonkin tiettyyn ajankohtaan sidottua ohjelmaa parempana. Museokäynnistä toivotaan kiireetöntä ajanvietetä. Ratkaiseviksi vierailupäätökseen vaikuttaviksi tekijöiksi listattiin aukioloajat, liikenneyhteydet ja ruokailumahdollisuudet. Kohteeseen pitää päästä kätevästi. Mikäli nämä tiedot eivät löydy verkkosivuilta, vierailu jää hyvin todennäköisesti toteutumatta.

Museo Leikin verkkosivusto käyttäjän näkökulmasta

Verkkosivusto on potentiaalisille museokävijöille usein ensimmäinen kontaktipiste museoon. Käytännössä katsoen ikkuna siihen, millaisesta museosta on kyse. On tärkeää, että tieto löytyy helposti ja nopeasti. Testaus toteutettiin tutkimussyistä kannettavalla tietokoneella. Testausta on helppompaa havainnoida vierestä, kun käytössä olevan välineen näyttö on isompi. Kummankin testaajan ensisijainen väline tiedon hakuun olisi kuitenkin ollut mobiililaitte. Testaukset olivat kestoltaan noin tunnin mittaisia. Esitän nostoja testauksissa esille tulleista asioista liitteessä 2.

Testaus vahvisti käsitystä siitä, mitä tietoja museoissa käyntiä harkitseva haluaa tietää ja miten hän sen Museo Leikin verkkosivustosta nykyisellään löytää. Testaajat löysivät verkkosivustosta etsimänsä tiedot, mutta tietojen etsiminen vaati selailua ja vei aikaa. Verkkosivuston rakenteessa, käyttäjäpolkujen intuitiivisuudessa ja visuaalisuudessa on parantamisen varaa. Myös tekstisisältöihin ja saavutettavuuteen kannattaa kiinnittää huomiota sivuston sisältöä kehitettäessä.

Museon sijainnin ja ympäristön tarjonnan hahmottaminen on tärkeää, koska se saattaa lisätä käynnin houkuttelevuutta. Etenkin kauempaa tuleville liikenneyhteydet, pysäköinti ja museon sijainti kartalla ovat tärkeitä tietoja. Ympäröivän alueen vetovoima on kaikkien alueen toimijoiden etu. Mielenkiintoisten näyttelyiden ja elämystarjonnan

avulla museot vaikuttavat osaltaan myös alueiden vetovoimaisuuteen ja elinvoimaisuuden kehittämiseen.

KEHITTÄMISEHDOTUKSIA MUSEO LEIKIN VERKKOSIVUSTOLLE

Museo Leikin verkkosivusto tarjoaa nykyisellään kaikki keskeiset tiedot, joita käyttäjät ensisijaisesti etsivät. Tätä havaintoa tukevat sekä tekemäni käyttäjätestaukset että oma tutustumiseni palveluun. Käytettävyyden ja selkeyden parantamiseen kannattaa kuitenkin panostaa, jotta palvelu olisi entistä käyttäjäystävällisempi. Seuraavassa käsittelen keskeiset kehityskohteet ja esitän niihin parannusehdotuksia.

Verkkosivujen rakenne, navigaatio ja käyttäjäpolut

Kuten edellä on jo esitetty, ihmisillä on erilaisia tapoja käyttää ja hahmottaa verkkosivustoa. Museo Leikin verkkosivuanalytiikan mukaan suurin osa käyttäjistä saapuu verkkosivuston etusivulle. Suosituimpia hakusanoja, joiden kautta ihmiset verkkosivuston löytävät, ovat *museo leikki*, *leikkimuseo*, *lelumuseo leikki* ja *lasten museofestari*. (Hekkurainen 29.4.2025.)

Suurin osa verkkosivuston käyttäjistä saapuu etusivulle, joka toimii lähtöpisteenä verkkosivuston sisältöön. Hyvä etusivu on selkeä ja houkuttelee jatkamaan sivustolla tutkimista. Seuraavassa esitän verkkosivujen rakentamiseen, navigaatioon ja käyttäjäpolkuihin liittyviä kehittämissuhteita. Museo Leikin verkkosivuston etusivun nykytila on havainnollistettu kuvakaappauksin liitteissä 3 ja 4.

Museo Leikin kannattaa verkkosivustossaan kiinnittää huomiota erilaisiin käyttäjätapoihin sekä selkeään ja intuitiiviseen navigaatioon. Seuraavalla sivulla oleva kuva (kuva 1) sisältää ehdotuksen ylänavigaatiosta, etusivun keskeisestä sisällöstä sekä alapalkista, jota verkkosivustossa ei nykyisellään ole hyödynnetty juuri ollenkaan. Etusivun rakenne on suunniteltu tukemaan erilaisia käyttäjätapoja ja asiakaspolkua. Kuvassa 1 katkoviivoilla ja numeroinnilla 1–3 havainnollistetaan osiot, joista jokainen ohjaa kävijää etenemään sivustolla intuitiivisesti.

Osa käyttäjistä etsii tietoa ensisijaisesti hakutoiminnon kautta, mutta tällä hetkellä sivustolla ei ole sivuston sisäistä hakutoimintoa. Päävalikon navigointilinkit ovat ehdotuksessa selkeät ja kertovat yksiselitteisesti eri osioiden sisällöstä. Ensimmäisenä on kutsuva ja toimintaan rohkaiseva 'Tule meille' -osio, joka toivottaa kaikki tervetulleeksi Museo Leikkiin.

Navigointilinkin "Tule meille" takaa avautuvan sivuston osa on esitetty kuvassa 2. Tämä osio on suunniteltu siten, että se palvelee Museo Leikin kaikkia kävijöitä, erityishuomio pääkävijäryhmissä eli lapsiperheissä sekä

alakoulu- ja varhaiskasvatusryhmissä. Tule meille -osiossa on koottuna verkkosivuston keskeiset perustiedot, kuten aukioloajat, lippujen hinnat ja saapumiseen liittyvät ohjeet, sekä muut olennaiset palvelut, kuten kahvila ja museokauppa. Museokortti-logoa kannattaa ehdottomasti hyödyntää verkkosivuilla.

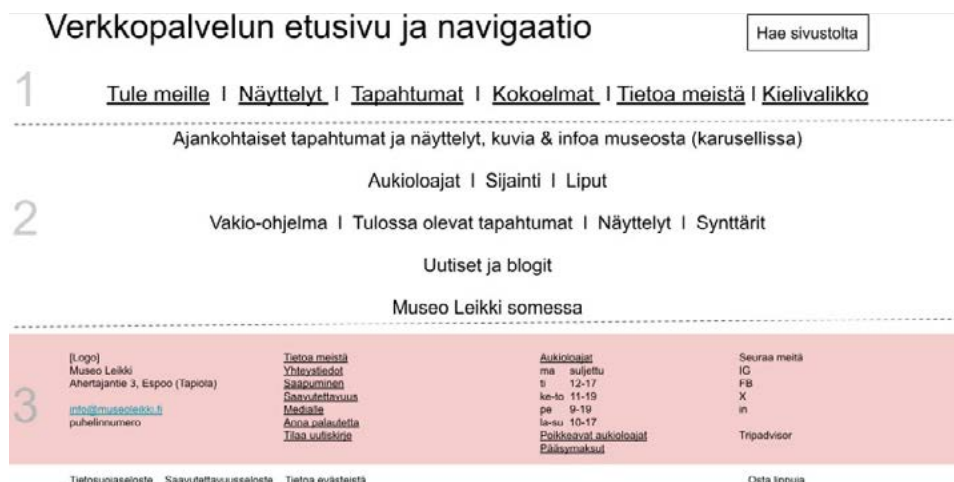
Päävalikon navigointilinkit on suunniteltu tukemaan käyttäjää ja kertomaan selkeästi, mitä kunkin linkin takaa löytyy. Muiden päävalikon kautta avautuvien osioiden sisältösuunnitelma on kuvattu liitteessä 5. Kielivalikko tarkoittaa tässä sivuston kielivalintaa. Yhtenä rakenteellisena kehitysehdotuksena sivuosoiden sisältösuunnitelmissa on sivun vasempaan laitaan avautuva valikko, joka kokoaa kyseisen osion sisällöt näkyville.

Museo Leikin etusivun keskiosa (kuvassa 1 merkitty numerolla 2) on suunniteltu vastaamaan käyttäjien yleisimpiin kysymyksiin ja ohjaamaan lisätiedon pariin. Karusellin kuvat ovat visuaalisesti kiinnostavia ja kiinnittävät kävijän huomion, mutta nykyinen sisältö, kuten uutiset, ei välttämättä palvele museovierailua suunnittelevia käyttäjiä. Kehittämisehdotuksena karuselliin kannattaa lisätä meillä olevien ja tulevien näyttelyiden lisäksi kuvia ja tietoa museon tiloista, esimerkiksi näyttelytiloista, kahvilasta

ja museokaupasta sekä suorat linkit kyseisiin sivuosioihin. Ehdotuksessa kuvakarusellin alta löytyy tekstiksi avattuna perustiedot, eli aukioloajat, sijainti ja lippujen hinnat, sekä suorat linkit tarkempiin tietoihin. Esimerkiksi aukioloaikojen yhteydessä olisi lisälinkki 'Poikkeavat aukioloajat'.

Etusivulla on omat osiot vakio-ohjelmalle ja tuleville tapahtumille, jotka käytännössä muodostavat yhden sivuosion, sekä näyttelyille ja syntäreille. Jokaisesta osiosta on suora ohjaus kyseiseen sisältöön. Nämä elementit olisi hyvä toteuttaa kuvien kera. Ehdotuksessa uutiset ja blogit muodostavat oman kokonaisuutensa, ja niiden toteutus on ajateltu samankaltaiseksi kuin verkkosivuston nykyinen "Ajankohtaista"-osio. Erillisenä kehitysehdotuksena museo voisi lisätä uutistuotantoa merkittävästi. Jokainen uusi näyttelykokonaisuus, tapahtuma, yhteistyöprojekti sekä Museo Leikin saavutukset ovat erinomaisia uutisaiheita.

Museo leikki somessa -osio on jo nykyisellään erinomainen ja tuo kuvia, väriä, lisätietoa ja houkuttelevuutta etusivulle. Kehittämisehdotuksessa etusivun alatunniste on hyödynnetty tehokkaasti, ja se palvelee käyttäjiä päävalikon tavoin kaikilla verkkosivuston sivuilla.

Kuva 1. Kehitysehdotus verkkosivuston etusivun rakenteeksi.

Tule meille

Tule meille -laskeutumissivulla kuvia Museo Leikin tiloista sekä yleistä infoa.

Sivun vasempaan laitaan avautuva sisältövalikko:

- Aukioloajat ja pääsymaksut
- Saapuminen ja liikenneyhteydet
- Esteettömyys ja saavutettavuus
- Leikin säännöt ja ikärajat (sis. Turvallisemman tilan periaatteet)
- Ryhmävierailut ja opastukset
 - Varhaiskasvatus ja koulut
 - Opastukset aikuisille
 - Työpajat
- Muut palvelut
 - Syntarit
 - Kahvila Hyrrä
 - Museokauppa ja verkkokauppa
 - Vuokrattava kokoustila
- Tutustu myös
 - Museo Leikin pihapiirin muut museot
 - Teatteri Hevosenkä Espoon Juhannusmäessä
 - Tusculum taideterapiatalo Juhannusmäessä

Kuva 2. Esimerkinä kehitysehdotus "Tule meille" -sisältösivun sisällöksi ja valikoksi.

Tällä laskeutumissivulla sekä aukioloajat ja pääsymaksut -osiossa suositeltavaa laittaa sivulle Museokortti -logo

Verkkopalvelun sisältö

Kieli

Verkkosivuston sisällössä kannattaa panostaa selkeään ja helposti ymmärrettävään ilmaisuun. Tekstissä on hyvä suosia toimintaan kehottavia aktiivisia verbejä ja välttää liiallista passiivin käyttöä. Museoalan sisäinen ammattisanasto ja lyhenteet eivät yleensä ole peruskäyttäjälle olennaisia, joten niiden käyttöä kannattaa harkita tarkkaan. Mikäli niitä kuitenkin käytetään, termit ja lyhenteet tulee selittää käyttäjälle.

Tekoälyohjelmat ovat nykyisin hyödyllisiä apuvälineitä tekstin muokkaamiseen, yksinkertaistamiseen ja kiteyttämiseen. Tekoälyn tuottamat tekstit on kuitenkin aina tarkistettava oikeellisuuden varmistamiseksi.

Hakusanat ja hakukoneoptimointi

Hakukoneoptimointi auttaa verkkosivustoja tavoittamaan oikean kohdeyleisön hakukoneiden, kuten Googlen, kautta. Verkkosivuston löydettävyyden kannalta hakusanat ja hakukoneoptimointi kannattaa huomioida sivuston sisältöjä tuottaessa ja kehitettäessä. Monipuolisia ja käyttäjille tuttuja hakutermejä käyttämällä varmistetaan sivuston parempi näkyvyys ja kävijöitä autetaan löytämään verkkosivustolta juuri sen tiedon, jota he etsivät.

Käyttäjät etsivät tietoa eri tavoin, joten kannattaa käyttää monipuolisia hakusanoja. Esimerkiksi ”lastenmuseo Espoossa” ja ”Museon näyttelyt lapsiperheille” auttavat käyttäjiä löytämään Museo Leikin verkkosivut erilaisilla hakutavoilla. Selkeät, informatiiviset otsikot ja vaihtoehtoisilla kuvaustekeillä (alt-teksteillä) varustetut kuvat parantavat myös sivuston näkyvyyttä ja käytettävyyttä.

Hakukoneoptimointi ei kuitenkaan tarkoita vain yksittäisten hakusanojen lisäämistä sinne tänne. Koko verkkosivuston sisältö kannattaa miettiä siten, että käyttäjät löytävät tarvitsemansa tiedon intuitiivisesti. Käyttäjäystävälliset otsikot, kuten ”Museo Leikki, elämyksellinen museo Espoossa”, sekä kysymysmuotoiset lauseet, kuten ”Saako Museo Leikissä leikkiä? Kyllä saa!”, auttavat hakukoneita yhdistämään verkkosivuston käyttäjien hakuihin. Lisäksi sivuston sisäinen linkitys eri osioiden välillä varmistaa, että käyttäjät navigoivat helposti oikeaan sisältöön.

Esimerkiksi ”Tule meille” -laskeutumissivulla voisi olla kutsuva otsikko: ’Tervetuloa Museo Leikkiin! Kivaa tekemistä, leikkiä ja kulttuuria koko perheelle.’ Sivulla voisi olla myös kuvia museon tiloista ja leikkipaikoista, täydentävillä ja ohjaavilla otsikoilla ja sisältökuvauksilla.

Kuvat, värit ja linkit

Kohteesta kertovat, hyvälaatuiset kuvat ovat sekä houkuttelevia että informatiivisia, ne välittävät tietoa ja tunnetta. Verkkosivuilla kuvia käytettäessä on kuitenkin tärkeää huomioida, että kaikki käyttäjät eivät näe kuvia, ja aina kuvat eivät lataudu oikein. Siksi jokaiselle verkkosivustolla olevalle kuvalle tulee lisätä vaihtoehtoinen teksti, joka kertoo kuvan sisällön selkeästi. Lisäksi kuvien olennaiset tiedot kannattaa sisällyttää verkkosivun tekstisisältöön, jotta informaatio on saavutettavissa kaikille käyttäjille. (Saavutettavasti.fi.)

Kuvien käyttö ja visuaalisuus Museo Leikin sivuilla paitsi lisää verkkosivujen informatiivisuutta, myös korostaa museon leikillisyyttä, elämyksellisyyttä ja houkuttelevuutta kaikenikäisille. Käyntiä harkitsevan on hyvä saada kuva siitä, miten ja mitä museossa voi esimerkiksi lasten kanssa kokea ja yksi keino on tuoda se esille visuaalisesti.

Verkkosivustolla olevan tiedon tulkitseminen ei saa olla pelkästään värin tunnistaminen ja havaitsemisen varassa. Verkkosisällössä on huomioitava värikontrasti, eli tekstin ja taustan välillä tulee olla riittävä tummuusero. Tekstin ja taustan välisen kontrastisuhteen voi tarkastaa Contrast Checker-laskurin avulla. Verkkosivuston saavutettavuuden kannalta linkkien tulisi olla oletusarvoisesti alleviivattuja. Mikäli linkejä ei alleviivata, linkkitekstien täytyy erottua ympäröivästä tekstistä eli leipätekstistä vähintään 3:1 kontrastisuhteella. Myös tätä tarkistusta varten on olemassa erillinen Link Contrast Checker-laskuri. (Saavutettavasti.fi.)

Hyvä linkkiteksti kertoo käyttäjälle, minne linkki vie. Linkkiteksti on se, usein alleviivauksella ja leipätekstistä poikkeavalla värillä erottuva tekstikonaisuus, jota klikkaamalla käyttäjä siirtyy linkin kohteeseen. Linkkitekstin tulee kuvata kohdetta, johon linkki vie. Siksi pitkät verkko-osoitteet ja hyvin lyhyet tekstit ovat molemmat huonoja linkkitekstejä. Esimerkiksi linkkitestit ”Lue lisää” tai ”täältä” eivät kerro mitään kohteesta, johon linkki vie. (Saavutettavasti.fi.)

Museo Leikin verkkosivujen sisältöjä päivitettäessä ja kehitettäessä kannattaa mahdollisuuksien mukaan hyödyntää kuviin, värikontrasteihin sekä linkeihin liittyviä ohjeistuksia.

LOPPUSANAT

Opetus ja kulttuuriministeriön museopoliittisessa ohjelmassa 2030 käsitellään tiedon löytämistä muun muassa museoiden kokoelma- ja tietovarantojen digitaalisen saatavuuden näkökulmasta. Samaisessa ohjelmassa todetaan, että kansainvälisen näkyvyyden parantamiseksi tulee kiinnittää huomiota myös aineistojen monikielisyden lisäämiseen. (Mattiila 2018, 25.)

Edellä mainittujen kohteiden lisäksi tiedon saatavuutta tulisi tarkastella myös museokävijöiden käytännön kysymysten näkökulmasta. Erityisesti siitä, kuinka yksittäisen museon verkkosivusto palvelee käyttäjiä ja millainen vaikutus sen toimivuudella ja houkuttelevuudella on vierailupäätökseen. Kun verkkosivusto vastaa käyttäjien kysymyksiin nopeasti, helposti ja houkuttelevasti samalla vahvistaen museon brändiä, se palvelee asiakkaita parhaalla mahdollisella tavalla. Museo Leikin näkökulmasta tavoitteena on, että verkkosivusto välittää kävijälle saman elämyksellisen kokemuksen kuin museovierailu paikan päällä, vahvistaen samalla museon positiivista brändimielikuvaa.

Hyvin suunniteltu ja sisällöltään laadukas verkkosivusto tukee museokokemusta monella tapaa, ei ainoastaan vierailua suunniteltaessa, vaan myös paikan päällä tietolähteenä. Museoissa järjestettävissä tapahtumissa kävijä

voi helposti tarkistaa ohjelmatiedot ja aikataulut omasta puhelimestaan. Selkeä ja informatiivinen tapahtumasivu paitsi houkuttelee museokävijöitä, myös tukee kestävästä kehitystä vähentämällä esimerkiksi paperisten ohjelmalehtisten tarvetta. Lisäksi esimerkiksi museon ja kahvilan aukioloajat on helppo tarkistaa verkosta, mikä tekee vierailusta sujuvampaa ja mukavampaa.

Museo Leikin verkkosivusto sisältää nykyisellään käyttäjien tarvitseman informaation. Tätä tukevat sekä käyttäjähaastattelut että kirjoittajan suorittama verkkopalvelun sisällön tarkastelu. Kehittämissuhteet liittyvät ennen kaikkea verkkosivuston saavutettavuuteen sekä käyttäjäystävällisempiin asiakaspolkuihin. Tässä työssä esitetyt Museo Leikin verkkosivustoa koskevat kehittämissuhteet ovat suuntaa-antavia, ja niiden toteutus voi vaatia kompromisseja esimerkiksi resurssien rajallisuuden vuoksi. Kaikkia muutoksia ei aina voi eikä kannatakaan tehdä kerralla. Verkkosivuston analytiikkaa kannattaa seurata aktiivisesti, jotta voidaan arvioida eri toimenpiteiden vaikutuksia esimerkiksi sivuston kävijämääriin, kävijöiden sivustolla viettämään aikaan sekä suosituimpiin sivuihin. Näiden tietojen perusteella verkkosivustoa voidaan kehittää ja tehdä tarvittavia toimenpiteitä sen toimivuuden ja käyttäjäkokemuksen parantamiseksi.

LÄHTEET

Ahto, Ossi & Tuomas Kahri & Marco Mäkinen & Anja Kajander (ent. Kahri) 2016. Bulkista brändiksi. *Käsikirja kasvuun ja kannattavuuteen*. Docendo Oy. E-kirjan julkaisupäivämäärä 30.5.2016. Saatavissa: BookBeat.

Hekkurainen, Mirka 2025. Museo Leikin amanuessi Mirka Hekkuraisen haastattelu 29.4.2025.

Hollman-Oksanen, Riikka 2023: *Museokortti ja museoiden vetovoimatekijät lapsiperheille*. Arts Management pro gradu -tutkielma. Taideyliopisto. Saatavissa: <https://taju.uniarts.fi/handle/10024/7984>

Kallio, Kalle 2025. Strateginen ajattelu ja suunnittelu museoissa. Luento Turun yliopiston museologian perusopintojen Museotoiminnan kehittäminen -kurssilla 4.3.2025.

Kulttuuriakaille.fi. Verkkosivu. Saatavissa: https://www.kulttuuriakaille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus. Viitattu 4.5.2025.

Lahtinen, Susanna 2025. Museopedagogiikan ja yleisötyön perusteita. Luento Turun yliopiston museologian perusopintojen Näyttelyt, yleisötyö ja museopedagogiikka -kurssilla 16.1.2025.

Mattila, Mirva (toim.) 2018: *Mahdollisuuksien museo. Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:11. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki 2018. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160600/OKM_11_2018.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Museoleikki.fi. Verkkosivu. Saatavissa: <https://museoleikki.fi/leikitieto/>. Viitattu 4.5.2025.

Museot.fi. Verkkosivu. Saatavissa: <https://museot.fi/tietoa-museokortista>. Viitattu 4.5.2025.

Museotilasto.fi. Verkkosivut. Saatavissa: <https://museotilasto.fi/statpublication/year/2023> ja <https://museotilasto.fi/statpublication/year/2024>. Viitattu 4.5.2025.

Poikajärvi, Tähtitalvikki 2025. Museoiden viestintä ja markkinointi. Luento Turun yliopiston museologian perusopintojen museotoiminnan kehittäminen -kurssilla 5.2.2025.

Rassi, Johanna 2025. Museo Leikin museonjohtaja Johanna Rassin haastattelu 29.4.2025.

Ruokolainen, Pekka 2020. Brändikäsikirja. *Näin teet yritysbrändistä vetovoimaisen!* Helsingin seudun kauppakamari / Helsingin Kamari Oy ja Pekka Ruokolainen. E-kirjan julkaisupäivämäärä 14.5.2020. Saatavissa: BookBeat.

Saavutettavasti.fi. Verkkosivut. Saatavissa: <https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/selkea-kieli/>
<https://www.saavutettavasti.fi/kuva-ja-aani/>
<https://www.saavutettavasti.fi/kuva-ja-aani/varit-ja-kontrastit/>
<https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/selkeat-rakenteet/#extra-content-hyva-linkki-ei-johda-harhaan> Viitattu 4.5.2025.

Samis, Peter & Mimi Michaelson 2017. *Creating the Visitor-Centered Museum*. Routledge, New York and London.

LIITE 1

Testaaja 1

Nainen 44 vuotta, 2 lasta (4 v. ja 7 v.), ei espoolainen, ei aikaisempaa kokemusta/ tietoa Museo Leikistä.

Testaaja 2

Nainen 70 vuotta, eri ikäisiä lapsenlapsia, ei espoolainen, vierailut aikaisemmin Museo Leikissä.

Ennen varsinaista verkkosivustotestausta testaajille esitetyt ennako-odotuksia selvittävät kysymykset:

1. Mitä odotuksia sinulla on, kun suunnittelet käyntiä Museo Leikkiin?
2. Mitä tarpeita sinulla/ perheelläsi on käyntiin liittyen?
3. Mitä museossa pitäisi olla/ mitä tilan pitäisi tarjota, jotta
 - a. lapset viihtyisivät siellä?
 - b. aikuiset viihtyisivät siellä?
4. Mitkä tarpeet ovat niitä, jotka vaikuttavat vierailun toteutumiseen?
5. Mitkä etukäteistiedot ovat ehdottoman tärkeitä?
6. Mitä tietoja haet Museo Leikin verkkosivustosta, kun harkitset museossa käyntiä?

Museo Leikin antamat ennakkokysymykset

Löydätkö vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

1. Voiko lapsen lähettää yksin museoon?
2. Saako museoon tulla vaunujen kanssa?
3. Käykö Museo Leikissä museokortti?
4. Miten Museo Leikkiin pääsee?

Molemmat testaajat löysivät vastaukset kaikkiin Museo Leikin esittämiin kysymyksiin.

LIITE 2

Nostoja käyttäjähaastatteluissa ja -testauksissa esille tulleista asioista

Ensimmäisenä testaajien huomio kiinnittyi kuviin. Etusivulla on tarjolla asioita, jotka häiritsevät erityisesti testaajaa 1, esimerkiksi synttärit, joka saa suhteellisen ison palstatilan etusivusta. Samoin KULPS heti etusivulla hämmentää. Kummankaan haastateltavan näkökulmasta etusivu ei suuremmin herättänyt kiinnostusta (25.1.2025) ja molemmat olisivat halunneet nähdä enemmän kuvia. Etusivulla esillä olleet työpajat herättivät kiinnostuksen katsoa, mitä kivaa olisi tarjolla. Myöhemmin testauksen edetessä testaaja 1 pettyi huomattessaan, että työpajat ovat maksullisia ja tarjolla vain ryhmille.

Ensimmäisenä molemmat testaajat lähtivät etsimään verkkosivustosta aukioloaikoja ja pääsylippujen hintoja. Ne löytyvät ja samalla selviää, että museoon pääsee museokortilla. Pihapiiri ja pihapiirin alennuslippu koetaan epäselväksi. Testaaja 1:llä, jolle museo ei ole entuudestaan tuttu, kestää jonkin aikaa selvittää ja ymmärtää, että Museo Leikki sijaitsee Näyttelykeskus WeeGeen kanssa samassa pihapiirissä.

Ensimmäisenä ylänavigaatiossa sijaisevasta Museo Leikki -valikosta testaajat katsoisivat korkeintaan ajankohtaista -osion. Toisaalta ajankohtaisen tiedon odottaisi löytyvän etusivulta. Lisäksi oletuksena oli, että ko. osiosta löytyisi museon ajankohtainen ohjelma, ei uutisia ja blogikirjoituksia, kuten testaushetkellä sieltä löytyi.

Testaajat olisivat halunneet nähdä enemmän kuvia. Millaisia huoneita ja leikki- paikkoja Museo Leikissä on, sekä kuvia yleisistä tiloista, kuten kahvilasta ja piha-alueesta. Museokauppa-sivulla olevaa kuvaa pidettiin erinomaisena ja vastaavia toivottiin enemmän. Toinen testaaja huomasi, että kahvila ei ole auki tiistaisin, ja mainitsi että erityisesti ulkopaikkuntalaisena olisi ollut valtava pettymys, jos kahvila olisi vierailupäivänä kiinni. Verkkopalvelussa jokaisella sivulla pysyvänä oleva Museo Leikin lahjakorttia mainostava banneri koettiin ärsyttävänä ja sen pitäisi olla käyttäjän poistettavissa. *“Oikeasti ärsyttävä tuo museo leikin lahjakortti.”* (Testaaja 1)

Kokoelmat -osio koettiin epäselväksi, erityisesti kurkistus kokoelmaan -sivu hämmentäisi testaajia. Ylänavigaation ohjelma -osiosta löytyvä tapahtumat -sivun sisältö sitävastoin nähtiin erityisen mielenkiintoisena ja tuotti ihmetystä, miksi esimerkiksi lähestyvän talviloman ohjelmaa ei oltu nostettu isosti verkkosivuston etusivulla. Talvilomaviikon ohjelmaa pidettiin todella kivana, monipuolisena ja houkuttelevana. *“Täällä on vaikka mitä. Tämä on hyvä!”* (Testaaja 1)

Verkkopalvelun käyttäjälle pitää selvittää, mistä kussakin sisällössä on kyse. Erityisesti jos nimitykset tai termit eivät ole yleisesti tunnettuja ja mikäli yhteys Museo Leikkiin on epäselvä. Esimerkiksi Museo Leikin etusivulla nostona kuva, jossa otsikkona Tusculum. *“Ärsyttää tällaiset, kun oikeasti ei ymmärrä, mikä tuollainen Tusculum tuossa on, ja riittääkö mielenkiinto siihen, että alan tuollaista availlemaan, että mikä tällainen on. Siis onko tämä joku teatteri?”* (Testaaja 1)

Kuvakaappaus Museo Leikin verkkosivuston etusivusta (yläosa) 4.5.2025.

MUSEO LEIKKI

Museo Leikki ▾ Info ▾ Ohjelma ▾ Näyttelyt ▾ Palvelut ▾ Kokoelmat ▾ FI

Lahjaksi Museo Leikin lahjakortti? 🎁

Tartton Lelumuseo ja Museo Leikki yhteistyöhön museopedagogiikan alalla

[Lue lisää](#)

Astu lapsuuden valtakuntaan!

Museo Leikki on Suomen oma leikin, lelujen ja lapsuuden erikoismuseo Espoon Tapiolassa. Samassa rakennuksessa sijaitsevat myös Suomen Kello- ja korumuseo Kruunu, Kahvila Hyrrä ja museokauppa sekä pihapiirissä Näyttelykeskus WeeGee.

Osta liput

Varaa synttärät

Tutustu ohjelmaan

Ajankohtaista

Tartton Lelumuseo ja Museo Leikki yhteistyöhön museopedagogiikan alalla [Lue lisää »](#)

VUODEN MUSEO Vuoden viestintäteko-finalisti 2025 [Lue lisää »](#)

Tokiosta Tapiolaan Tokiosta Tapiolaan - verkkonäyttely [Lue lisää »](#)

[Katso kaikki ajankohtaiset](#) ➔

Museo Leikki somessa

Seuraa meitä sosiaalisen median kanavissa!

Jaa omat muistosi #museoleikki

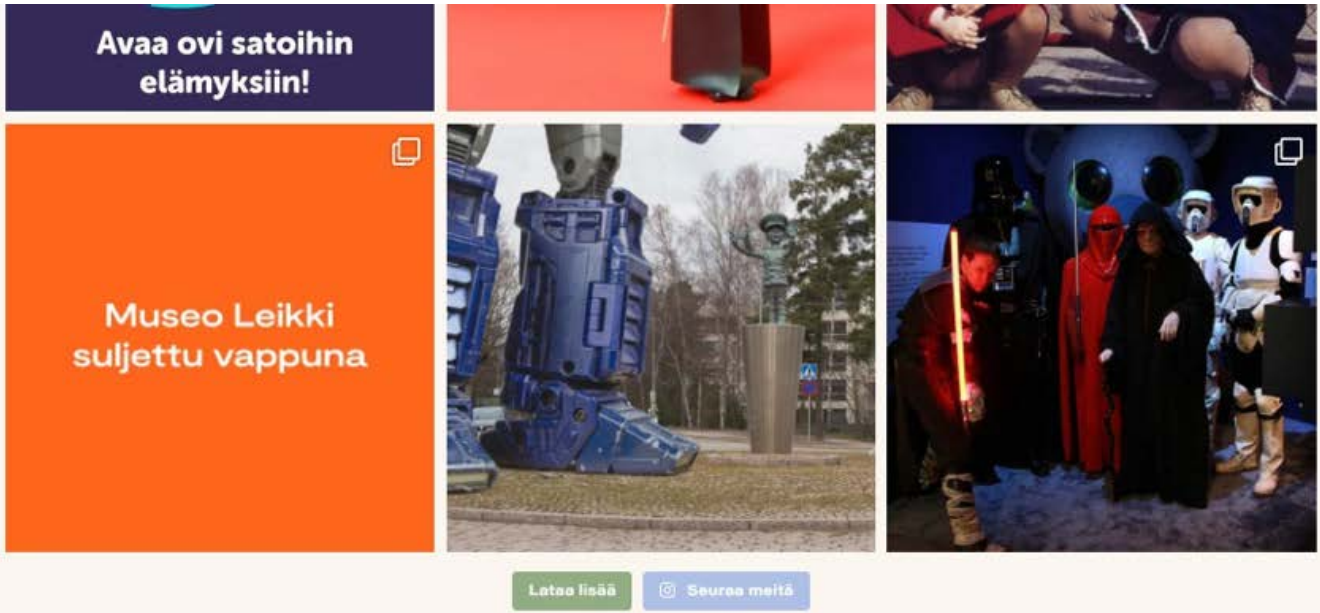
-10€ lahjakortti 10 vuotta

130

Kuvakaappaus Museo Leikin verkkosivuston etusivusta (alaosa) 4.5.2025.

Avaa ovi satoihin elämyksiin!

Museo Leikki suljettu vappuna

Lataa lisää Seuraa meitä

Tutustu myös

Tusculum

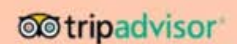
Teatteri Hevosenkenkä

Museo Leikki

Museo Leikki sijaitsee Tapiolassa osoitteessa Ahertajantie 3, Espoo.

Tiedustelut

info@museoleikki.fi

MUSEO LEIKKI

LIITE 5

Päävalikon kautta avautuvien osioiden sisältösuunnitelmat:

Näyttelyt

Yksi sivukokonaisuus (kuten nyt), jossa omat osionsa otsikoilla:

Juuri nyt & tulossa

Menneet näyttelyt

Pohdittavaksi: mitä "erikoisnäyttely" termi kertoo verkkopalvelun käyttäjälle vs. "näyttely"?
Termi erikoisnäyttely voi olla museoalan sisällä tuttu termi, mutta verkkopalvelun keskiverto-käyttäjälle se ei välttämättä heti avaudu.

Tapahtumat

Tapahtumat "etusivu", jossa avataan käyttäjälle, mitä eri tapahtumaosiot tarkoittavat ja pitävät sisällään. Valikko avautuu sivun vasempaan laitaan.

- Vakio-ohjelma
- Tulossa olevat tapahtumat (sis. Poniconi) TAI Kevään 2025 ohjelma (kuten nyt, toukokuu 2025)
- Pienten (0-3 v.) aamut

Kokoelmat

Kokoelmat "etusivu", seuraavat otsikoinnit kuten ovat tällä hetkellä (toukokuu 2025)

- Kurkistus kokoelmaan (huom! Tällä sivulla ei nyt ole juurikaan sisältöä?)
- Lapsuuden ilmiöitä
- Esinekokoelma
- Valokuvakokoelma
- Asiantuntijapalvelut
- Lahjoitukset

Tietoa meistä

Tietoa meistä "etusivu", jossa kerrotaan lyhyesti museosta. Valikko avautuu sivun vasempaan laitaan.

- Henkilöstö
- Vastuullisuus ja kestävä kehitys
- Uutiset ja blogit
- Julkaisut
- Medialle
- Yhteistyökumppanit
- Museonystävät
- Museo Leikin historia
- Anna palautetta
- Laskutustiedot
- Utiskirje

Hiihtomuseon suksien ja sauvojen luetteloinnin ja säilytyksen kehittämissuunnitelma

Minna Turunen

JOHDANTO

Etsiessäni kokoelmien hoitoon ja säilytykseen liittyvää kehittämistehtävää minulle tarjottiin Lahden museoilta aiheeksi Hiihtomuseon kokoelmiin kuuluvien suksien ja sauvojen luetteloinnin ja varastoinnin kehittämistä. Lahden hiihtoseuran ja sen veteraaniosaston vuonna 1959 perustama Hiihtomuseo siirtyi Lahden kaupunginmuseon alaisuuteen vuonna 1974 ja samalla sen kokoelmien hallinta muuttui ammattimaisemmaksi. Nykyään Hiihtomuseo on yksi neljästä Lahden museoiden museokohteesta ja sen näyttelyihin pääsee tutustumaan Lahden hiihtostadionilla sijaitsevassa vuonna 1989 valmistuneessa museorakennuksessa. Sukset ja sauvat kuuluvat museon kokoelmien suurimpiin esineryhmiin yhdessä talviurheiluun liittyvien tekstiilien ja palkintojen kanssa. Kokoelmiin tallennetaan talviurheiluun liittyvän esineistön lisäksi myös urheiluseuroihin ja urheiluvälineiden valmistukseen liittyvää perinnettä. (Lahden museot 2021, 10, 15). Lahden museoilla on valtakunnallinen vastuu mm. lumileikkien, talviurheilutapahtumien, hiihtolajien ja hiihtolajien merkkihenkilöiden tallentamisesta (TAKO 2025).

Hiihtomuseon hallussa on useita talletuskokoelmia. Niistä merkittävimpiä ovat Suomen Urheilumuseon (nykyisin Tahto) vuosina 1931–1932 toteuttaman suuren suksikeräyksen sukset (1452 kpl), joista suurin osa on siirretty Lahteen vuonna 1988. (Lahden museot 2021, 10). Kaikkiaan hiihtomuseon kokoelmissa on kokoelmanhallintaohjelman mukaan noin 2500 suksea tai suksiparia sekä 410 suksisauvaa, joita säilytetään Lahden museoiden koelmakeskuksessa. Vanhimmat sukset ovat 1800-luvulta,

kokoelman painottuessa 1900-luvulle. Nykyisin hankintoja tehdään harkitusti, kokoelmiin otetaan pääasiassa uudempiä suksia sekä sellaisia vanhempia suksia, jotka ovat kokoelman kannalta olennaisilla ja hyvillä kontekstitiedoilla varustettuja. (Häkkinen, 2025).

KEHITTÄMISTARPEET JA SUUNNITELMAN TAVOITTEET

Hiihtomuseon amanuenssi Laura Häkkinen (2025) toi esille kolme tiiviisti toisiinsa liittyvää kehittämistarvetta suksia ja sauvoja koskien: luetteloinnin tilan parantaminen, säilytystilojen käytön tehostaminen sekä työprosessin suunnittelu esineiden käsittelyyn niitä uudelleen hyllytettäessä. Luetteloinnin puutteet vaikuttavat heikentävästi käytännön museotyöhön sekä kokoelmien saavutettavuuteen ja käytettävyyteen. Suksille ja sauvoille varattu säilytystila koelmakeskuksessa on täynnä, eikä tulevalle kartunnalle ole juuri tilaa. Tilanahtaus myös vaikeuttaa työskentelyä ja lisää esine- ja henkilövahinkojen riskiä. Esineiden varastointiin joudutaan tulevaisuudessa tekemään muutoksia, ja riippumatta siitä millaisia nämä muutokset lopulta tulevat olemaan, tullaan esineitä käsittelemään niiden yhteydessä. Tämän vuoksi museolta toivottiin alustavan työsuunnitelman laatimista helpottamaan suuren esinemassan käsittelyä.

Kehittämissuunnitelman tavoitteena on vastata museon tarpeisiin kartoittamalla suksien ja sauvojen luetteloinnin, varastotilan sekä esineiden säilytysratkaisujen nykytilanne ja luoda saadun tiedon pohjalta ehdotus tarvittavista

toimenpiteistä kokoelmien käytettävyyden, saavutettavuuden sekä esineturvallisuuden parantamiseksi. Keskeisiä kysymyksiä ovat voidaanko tilankäyttöä tehostamalla ja uusia säilytysratkaisuja kehittämällä saada esineiden säilytysolosuhteet riittävälle tasolle pitkäaikaissäilyvyyden ja riskienhallinnan kannalta, ja millainen olisi ideaalitalanne tällaisen esineryhmän varastoinnissa? Suunnitelmassa pyritään löytämään käytännöllisiä ja taloudellisia keinoja tilankäytön tehostamiseen ja esineiden pitkäaikaissäilyvyyden parantamiseen. Lisäksi laaditaan työsuunnitelma suksien ja sauvojen käsittelyprosessista ja pohditaan myös työssä tarvittavia henkilöresursseja. Kehityssuunnitelmaa laadittaessa erityistä huomiota kiinnitetään esine- ja työturvallisuuteen. Suunnitelma pohjataan museo- ja konservointialojen kirjallisuuden sekä kirjoittajan käytännön kokemukseen museo-kokoelmien käsittelystä.

KEHITTÄMISKOHDE 1: LUETTELOINTI

Luetteloinnin nykytilanne

Kaikki tarkasteluryhmän esineet on luetteloitu Collecte-kokoelmanhallintaohjelmaan, luetteloinnin taso kuitenkin vaihtelee ja tärkeitäkin tietoja voi puuttua. Esineille on merkitty tarkka säilytyspaikkatieto, mikä on käytännön museotyön kannalta oleellista. Lähes kaikilta esineiltä puuttuu kuitenkin valokuva. (Häkkinen, 2025). Puuttuvien tietojen ja valokuvien vuoksi esimerkiksi esinetiedustelujen yhteydessä esineitä on mentävä katsomaan varastolle tarvittavien tietojen selvittämiseksi. Varastotilan ja säilytysratkaisujen nykytilanne -kappaleessa kerrotaan tarkemmin varastolla työskentelyn haasteista.

Sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittisessa ohjelmassa 2030 että Lahden museoiden kokoelmaohjelmassa yhtenä tavoitteena on kokoelmien avaaminen yleisön käyttöön digitalisointia ja verkkopalveluita hyödyntäen (Mattila 2018, 21; Lahden museot 2021, 4). Toistaiseksi hiihtomuseon suksista vain kaksi on avattu Finna -hakupalveluun, osasyynä tähän on valokuvien puuttuminen (Finna 2025). Museon tavoitteena olisi saada viettyä Finnaan vähintään 10 % kokoelman suksista (Häkkinen 2025).

Lahden museoissa on käytössä merkitysanalyysi, jossa arvioidaan objektien tai objektiryhmien sopivuutta kokoelmaprofiiliin, tietosisältöä, edustavuutta, kuntoa sekä tutkimuksellista hyödynnettävyyttä ja käytettävyyttä. Tämän arvion perusteella objektille annetaan merkitystasot 1–4, jossa taso 1 kattaa kokoelmien oleellisimman ja korvaamattoman osan tason 4 ollessa varattu poistettaville objekteille. Merkitystasot on otettu käyttöön 1.10.2015. Takautuvaa arviointia on tehty vähitellen, minkä vuoksi

kaikilla suksilla ja sauvoilla ei ole välttämättä vielä merkitystasoa. (Lahden museot 2021, 28–30). Suksien ja sauvojen joukossa on esineitä kaikilta merkitystasoilta (Häkkinen 2025). Merkitystason perusteella päätetään mm. hoidon tavoitetaso ja kokoelmista poisto. Lahden museot noudattavat ICOMin ja ICOM Suomen komitea ry:n ohjeita koelmapoistoista, poistojen perusteet ja poistoprosessi on kuvattu Lahden museoiden kokoelmaohjelmassa. (Lahden museot 2021, 30–32, 37).

Toimenpiteet luetteloinnin tilan parantamiseksi

Luetteloinnin täydentämisellä ja muilla esineisiin liittyvillä selvityksillä parannetaan kokoelmien käytettävyyttä ja saavutettavuutta, mutta niitä tarvitaan myös varastoinnin suunnittelussa lopullisen tilantarpeen arviointiin ja käytettävien säilytysratkaisujen valintaan. Osa luettelointi- ja selvitystyöstä tulee tehdä ennen tilankäyttöisten päätösten tekoa ja käytännön töihin ryhtymistä, ja osa muun esinekäsittelyprosessin yhteydessä.

Tärkeimpiin ennakoiviin toimenpiteisiin kuuluu talletuskokoelmien esineistön omistajuuden selvitys. Lahden museot on pyrkinyt purkamaan talletuskokoelmia ja siten selkiyttämään niiden omistussuhdetta (Lahden museot 2021, 24). Toisena tehtävänä on esineiden luettelointitietojen täydentäminen ja varsinkin niiden merkitystason tarkistaminen ja tarvittaessa sen antaminen merkitysanalyysin perusteella. Hyvät luettelointitiedot helpottavat esineiden tunnistamista niitä käsiteltäessä, kokoelmanhallintaohjelmasta tulisi löytyä vähintään museoiden luettelointiohjeessa määritellyt vähimmäistiedot (Furu 2014, 10, Liite 1). Tietoa esineiden merkitystasosta tarvitaan varastoinnin ja esinekäsittelyprosessin suunnittelussa ja toteutuksessa. Alustava tieto mahdollisten poistojen määrästä auttaa hahmottamaan säilytystilan kokonaistarvetta, esimerkiksi käyttökokoelmaan siirrettävät esineet eivät vaadi samoja olosuhteita kuin kokoelmaesineet.

Valokuvaus, esineen kuvailutietojen tarkastaminen sekä puuttuvien mitta- ja materiaalitietojen lisääminen kokoelmanhallintaohjelmaan tehdään esinekäsittelyprosessin yhteydessä.

KEHITTÄMISKOHDE 2: TILANKÄYTTÖ JA VARASTOINTIRATKAISUT

Varastotilan ja säilytysratkaisujen nykytilanne

Hiihtomuseon kokoelmiin kuuluvat sukset ja sauvat säilytetään Lahden museoiden kokoelmakeskuksessa, jossa niille on varattu säilytystilaa kahdessa eri kerroksessa sijaitsevasta kahdesta lähes identtisestä suuresta tilasta sekä niihin liittyvistä pienemmistä huoneista, joista osa on aiemmin

toiminut WC- ja sosiaalitoiloina. Hiihtomuseon kokoelmien käytössä on neljännen kerroksen tiloista n. 1/3 sekä viidennen kerroksen tilat kokonaisuudessaan. Suksien ja sauvojen lisäksi niissä säilytetään mm. rullasuksia, lumilautoja, suksien aihioita ja muita suurempia talviurheiluvälineitä, jotka huomioidaan kehityssuunnitelmaa tehdessä.

Esineiden säilyttämiseen käytetään metallista, polttomaalattua teollisuushyllyjärjestelmää, josta on koottu eri pituisia hyllylaivoja. Tiloissa on myös muutama havupuusta valmistettu hylly. Suksien säilytykseen käytettävissä hyllylaivoissa on hyllylevyt vain ylimmällä ja alimmalla hyllytasolla, muilla tasoilla sukset on asetettu kannatinpylväiden välissä olevien poikittaisten metallikannakkeiden päälle. Museon varastointikirjanpidossa hyllylaivoja kutsutaan hyllyiksi.

Tällaiset hyllyt ovat epäkäytännöllisiä suksien kaltaisten pitkien esineiden säilyttämiseen, sillä sukset joudutaan pujottamaan hyllyn kannatinpylväiden väliin. Lisäksi varsinkin viidennen kerroksen suksihyllyissä on ylitäyttöä: suksiparin sukset on asetettu hyllyyn päällekkäin, ylimpien hyllyjen päällä on esineitä ja sukset tulevat yli hyllylaivojen molemmista päädyistä 20–100 cm verran (Liite 1, kuva 1 ja 2). Viidennen kerroksen osalta suksihyllyjen täyttöasteen suuntaa antava arvio on esitetty liitteessä 2. Eniten ylitäyttöä on kokoelman vanhimpia suksia sisältävissä hyllyissä 1–13, joissa täyttöaste on 160–220 %. Neljännessä kerroksessa säilytettävien uudempien suksien tilanne on parempi, sekä esineiden päällekkäisyyttä että hyllyjen ylitystä esiintyy vähemmän (liite 1, kuva 3).

Hyllymallin ja hyllyjen ylitäytön vuoksi esineisiin kohdistuu niitä käsiteltäessä suuri mekaanisen vaurioitumisen riski. Päällekkäin säilyttäminen voi aiheuttaa mm. siteiden painumista tai esineiden taipumista. Tilanne vaikuttaa myös henkilökunnan työskentelyyn: suksien käsittelyyn tarvitaan vähintään kaksi henkilöä sekä esineiden että työntekijöiden turvallisuuden varmistamiseksi. Käytävillä ulottuvat sukset ovat alttiina mittaville esinevahingoille ja voivat vaikeuttaa myös kulkua hätäpoistumisteille. Suksisauvoja on varastoitu useisiin eri tiloihin. Niidenkin osalta hyllyt on täytetty liian tiiviisti, mikä vaikeuttaa kokoelman käyttöä, monitorointia ja aiheuttaa riskin esinevaurioiden syntymiseen (Liite 1, kuva 4).

Esineiden pölynsuojaus on puutteellista. Viisi suksihyllyä on huputettu puuvillaisilla suojakankailla, osa esineistä on kääritty kankaisiin tai paperisiin suojiin ja osalle suksista on ommeltu kankaiset suksipussit. Suurin osa esineistä on kuitenkin hyllyillä ilman suoja, ja esineiden pinnoilla onkin paljon pölyä. Tilat ovat muutoin verrattain siistit, eikä niissä kartoitusten ja monitoroinnin perusteella ole havaintoja tuhohyönteisistä (Häkkinen 2025). Tiloissa ei ole olosuhdehallintaa, minkä vuoksi vuodenaikojen ja

sääolosuhteiden muutokset aiheuttavat runsaasti vaihtelua lämpötilaan ja ilman suhteelliseen kosteuteen (Häkkinen, 2025). Aistinvaraisen havainnoinnin perusteella ilmanvaihto on riittämätöntä. Tilat on valaistu loisteputkivaloilla, valon määrä on kohtuullisen hyvä tilassa työskentelyyn. Esineiden saamaa valoannosta pienentää se, että valot sammutetaan aina tilasta poistuttaessa ja luonnonvalon pääsy tilaan on estetty levyttämällä ikkunat.

Tarkastelemissani varastotiloissa suurimpia ongelmia olivat hyllyjen ylitäyttö ja malli: ne eivät ole optimaaliset tämäntyyppisten pitkien esineiden säilyttämiseen. Tilassa on yksinkertaisesti liikaa esineitä nykyiset hyllyjärjestelmät huomioiden, ja tämä muodostaa riskin sekä esineille että työntekijöille käytävillä kulun ja esineiden käsittelyn hankaluuden vuoksi. Esineiden pitkäaikaissäilyvyyttä heikentävät myös heikko pölynsuojaus ja hallittujen olosuhteiden puuttuminen. Liitteessä 3 on esitetty huomioita monimateriaalisen esinekokoelman olosuhdevaatimuksista. Lahden museot (2021, 39–40) ovat tietoisia siitä, että kaikki sen koelmasäilytystilat eivät vastaa museovarastoille asetettuja standardeja.

Millainen on hyvä kokoelmavarasto?

Museoiden kokoelmavarastoille ja niiden olosuhteille asetettuja vaatimuksia käsitellään useissa kansainvälisesti hyväksytyissä standardeissa (CEN 2025). Tiivistetysti voidaan sanoa, että varastorakennuksen on luotava kokoelmien säilymiselle tarpeelliset olosuhteet ja suojattava niitä riskiä aiheuttavilta tekijöiltä kuten biologisilta tuholaisilta, varkaudelta, ilkvallalta, tulipaloilta, vedeltä ja luonnon katastrofeilta. Koska kokoelmia pyritään säilyttämään mahdollisimman pitkälle tulevaisuuteen, myös kokoelmien varastointiin käytetyn rakennuksen elinkaaren tulisi olla pitkä tukeakseen tätä tavoitetta. (SFS-EN 16893 2018, 4,8–9).

Kokoelmavarastojen olosuhteilla on merkittävä vaikutus esineiden säilymiseen. Esineitä pyritään suojelemaan mm. valon, lian, ilman epäpuhtauksien, lämmön, kosteuden sekä suurten kosteus- ja lämpötilavaihteluiden aiheuttamilta vaurioilta. (Harva & Rajakari 2007, 11; Baars 2019, 187). Eri materiaaleilla on erilaiset olosuhdevaatimukset, joiden puitteissa niiden kemiallinen ja mekaaninen vaurioituminen on mahdollisimman vähäistä. Esineiden säilyttäminen niille sopivissa olosuhteissa vähentää myös työntekijöihin kohdistuvaa haitta-aineriskiä (Sinisalo ja muut 2023, 23).

Esineiden kokonaisvaloaltistus tulee pitää varastoissakin mahdollisimman vähäisenä tinkimättä kuitenkaan riittävästä työskentelyn aikaisesta valaistuksesta. UV-valon pääsy tiloihin tulee estää peittämällä ikkunat ja käyttämällä energiaa säästäviä ja UV-valoa säteilemättömiä LED-valoja (SFS-EN 16893 2018, 20; Baars 2019, 176). Esineiden

pölynsuojaukseen käytetyt menetelmät suojaavat usein jonkin verran myös valolta. Lämmön ja kosteuden osalta on tärkeintä, ettei olosuhteisiin tule äkillisiä suuria muutoksia ja arvot (°C, RH%) pysyvät kokoelman esineistölle sopivan ja ennalta sovitun vaihteluvälin sisällä (Baars 2019, 177).

Varastotilojen siisteydestä ja kunnosta sekä esineiden pölynsuojauksesta huolehtiminen on ensiarvoisen tärkeää. Hygroskooppinen ja kemiallisesti reaktiivinen pöly voi aiheuttaa esineisiin korroosiota, värjäytymistä ja edistää homeen kasvua sekä houkutella tuhohyönteisiä (Baars 2019, 174). Kosteus- ja mikrobivaurioiden sekä tuhohyönteisten riski on pienempi siisteissä varastoissa, joissa suhteellinen ilmankosteus pysyy alle 65 %:n (Baars 2019, 172–174; Sinisalo ja muut 2023, 53). Sekä sisäisistä että ulkoisista lähteistä peräisin olevat kaasumaiset epäpuhtaudet voivat aiheuttaa esineissä haitallisia kemiallisia muutoksia (Baars 2019, 174). Ilmanvaihdossa tulee olla suodattimet ulkoisten epäpuhtauksien poistamiseksi ja ilmanvaihdon tason tulee olla riittävä pitämään esineistä, rakennusmateriaaleista ja kalusteista peräisin olevien kaasumaisten epäpuhtauksien pitoisuudet matalina (Baars 2019, 174–175; SFS-EN 16893 2018, 15–16). Rakennuksen rakenneosien tiiveys auttaa olosuhteiden ylläpidossa, ilman epäpuhtauksien vähentämisessä sekä vähentää tuholaisten pääsyä rakennukseen (SFS-EN 16893 2018, 19).

Varastotilan olosuhteet ovat usein kompromissi, jossa huomioidaan esineiden olosuhdevaatimukset, käyttäjät sekä energiataloudellisuus (SFS-EN 16893 2018, 10). Hallittujen ja säädeltyjen olosuhteiden ylläpitäminen kuluttaa paljon energiaa. Kokoelmien varastotiloja rakentaessa ja remontoimassa onkin pyritty löytämään passiivisia tai vähäenergisiä keinoja olosuhteiden hallintaan sekä taloudellisten syiden että ekologisen kestävyuden vuoksi. Tällaisissa varastoissa on kuitenkin se riski, että heikko ilmanvaihto kiihdyttää kokoelmista haihtuvien kaasumaisten epäpuhtauksien aiheuttamia vaurioita. Asiaa on testattu ja tutkittu laajasti erityisesti tanskalaisissa museoissa. (SFS-EN 16893 2018, 8; Kataja 2015, 37–38; Baars 2019, 175, 185).

Varastohyllyjen ja varastointiratkaisujen tulee sopia niissä säilytettävillä esineillä. Esineiden mekaaniset vauriot johtuvat usein käsittelystä, varastohyllyjen tai tukirakennelmien pettämisestä tai esineen kiinnikkeen aiheuttamasta hankauksesta (Baars 2019, 170). Esineiden liian tiivis sijoittelu hyllyille aiheuttaa vaurioitumisriskin niitä hyllyiltä otettaessa, ja tilaa tulee jättää myös varaston käytäville ja ovien edustoille esineiden siirtämisen helpottamiseksi (SFS-EN 16893 2018, 21). Hyllyjen, esineiden ja esinelatikkoiden ympärille tulee jättää tilaa myös riittävän ilmankierron varmistamiseksi, mikä parantaa kaasumaisten epäpuhtauksien poistumista ja vähentää homeen kasvua edistävien

mikroilmastojen syntymistä (SFS-EN 16893 2018, 17–18; Baars 2019, 177–178). Metalliset, polttomaalatut hyllyt on todettu puisia paremmiksi, sillä puusta haihtuu lukuisia esineille haitallisia yhdisteitä kuten etikkahappoa (Baars 2019, 174–175). Erilaiset siirtohyllystöt ja sähköiset hyllytysjärjestelmät tehostavat tilankäyttöä (SFS-EN 16893 2018, 21).

Toimenpide-ehdotuksia tilankäyttöön ja säilytysratkaisuihin

Kuten varastoinnin nykytilanteen kuvauksessa on esitetty, nykyinen esinemäärä ei tule mahtumaan Hiihtomuseon käytössä oleviin tiloihin, mikäli esineet pyritään sijoittamaan nykyisiin hyllyihin museoalan standardien suosittamalla tavalla. Mikäli mahdollista, tulisi hyllyjärjestelmät vaihtaa suksien kaltaisille pitkille esineille paremmin sopiviksi. Kevytrakenteisiin ulokehyllyihin pitkätkin esineet saa sijoitettua helposti ilman pujottelemista, ja liikuteltavat siirtohyllystöt tai verkkoseinät tehostaisivat tilan käyttöä. Uusien hyllyjen mallia ja sijoittelua suunnitellessa on huomioitava rakenteiden kantavuuden lisäksi myös tilankäyttöä rajoittavat tekijät: välipohjan kannatinpylväiden sijainti ja muoto, ovet ja ikkunat, hätäuloskäynnit ja hissi sekä ilmanvaihtokanavien ja valaistuksen sijainnit.

Nykyistä hyllyjärjestelmää käytettäessä tulee kokoelmille saada lisää säilytystilaa, ellei esinemäärä vähene huomattavasti kokoelmapoistojen ja omistajuuskysymysten selvityksen myötä. Artikkelissaan *Collection care and conservation* Baars (2019, 179) korostaa riskienhallinnan ja resurssien oikein kohdentamisen merkitystä: resurssit tulee kohdistaa siihen, mikä luo suurimman uhan kokoelmien säilymiselle. Hiihtomuseossa kokoelmien säilymistä parantavat toimet tulee olosuhdehallinnan puuttuessa keskittää siihen mitä voidaan hallita: esineturvallisempi hyllytystapa sekä parempi valon- ja pölynsuojaus. Lisäksi huomiota tulee kiinnittää tilan ilmanvaihtoon ja yleiseen siisteyteen.

Sekä suksien että sauvojen osalta tulee pyrkiä siihen, että esineitä ei ole sijoitettu päällekkäin eikä liian ahtaasti. Suksihyllyistä tulee poistaa esineet hyllyjen päältä, ja suksien ylituloa hyllyjen päädyistä tulee vähentää, ellei sitä voida kokonaan poistaa. Erityisesti merkitystason 1 esineille tulee taata mahdollisimmat turvalliset ja helposti saavutettavat hyllytysratkaisut. Säilytystilaa saadaan hie- man lisättyä ottamalla pienempiä huonetiloja tehokkaammin käyttöön sekä lisäämällä muutamaan kohtaan seinään kiinnitettävää hyllykiskoa tai verkkoseinää kannattimie- nen, lisäksi sauvoille ja muille lyhyemmille esineille voi tehdä liikuteltavia säilytysratkaisuja (Liite 4).

Yksittäisen esineen suojaamisesta siirrytään koko hyllyn kattavaan valon- ja pölynsuojaukseen, mikä helpottaa kokoelman monitorointia ja käsittelyä. Suojaamiseen

voidaan käyttää esimerkiksi pestyä puuvillakangasta tai polypropeenista valmistettua hallaharsoa. Myös huomattavasti kalliimmat Gortex®, Tyvek® ja Nomex® ovat sopivia materiaaleja (Rivers & Umney 2003, 278). Mikäli esineitä joudutaan säilyttämään päällekkäin, tulee niiden välinen suora kosketus estää esim. PE-solumuovista tehdyillä tuilla. Tällöin esineet tulee sitoa yhteen solumuovien kohdalta esim. puuvillanauhalla, että niitä voidaan liikutella samanaikaisesti ja vältetään hankausvauriot. Kaikkien esineiden tukemiseen ja suojaukseen käytettävien materiaalien on oltava pitkäaikaissäilytykseen sopivia.

KEHITTÄMISKOHDE 3: KÄYTÄNNÖN TYÖPROSESSIN SUUNNITTELU

Työprosessin suunnittelussa keskitytään esineisiin kohdistuviin työvaiheisiin, sillä ne ovat samankaltaiset riippumatta siitä, kuinka tilankäytön ongelmat ja esineiden säilytys tullaan ratkaisemaan. Esineet käsitellään esinesäilytystiloissa, sillä kokoelmakeskuksessa ei ole saatavilla riittävän suurta erillistä työtilaa (Häkkinen 2025). Mikäli kuitenkin päädytään hyllyjärjestelmien vaihtamiseen, tulee esineet siirtää pois säilytystilasta hyllyjen muutostyön ajaksi. Kehityskohde 1-kappaleessa luettelointiin esitetyt toimenpiteet on otettu osaksi käsittelyprosessia, sillä luettelointityö ja varsinkin poistojen käsittely etenee osittain samanaikaisesti muiden toimenpiteiden rinnalla. Esinekäsittelyn työvaiheita ja valmistelevia töitä käsitellään tarkemmin liitteessä 5 olevassa esinekäsittelyprosessin kuvauksessa. Työprosessin vaiheet luetteloinnista puhdistuksen ja valokuvauksen kautta uudelleen hyllytykseen on esitetty pääpiirteittäin kaaviossa 1.

Esineitä otetaan käsiteltäväksi kerrallaan useita kymmeniä, riippuen käytettävissä olevasta laskutason määrästä ja työtilasta. Työvaiheet seuraavat toinen toistaan erillisillä, toimenpiteisiin soveltuviksi rakennetuilla työpisteillä. Linjastomainen työskentelytapa nopeuttaa esineiden käsittelyä, vaikka kaikkia työvaiheita ei voitaisikaan tehdä turvallisuussyistä tai tilanahtaudesta johtuen yhtäaikaaisesti. Työssä vaaditaan eri ammattiryhmien

osaamista: museomestari (logistiikka, hyllyt ja säilytysratkaisut, työparina esinekäsittelyssä), konservattori (esinekäsittely, puhdistaminen, valokuvaus, tukiratkaisut) sekä tutkija tai amanuenssi (luettelointi, valokuvaus, työparina esinekäsittelyssä).

Jokaisessa työvaiheessa on kiinnitettävä huomiota esine- ja henkilöturvalliseen työskentelytapaan. Ennen työn aloittamista on arvioitava työn riskit, kerrattava turvalliset työtavat sekä arvioitava, tarvitaanko työtä tehdessä erityisiä suojaimia tai suojainlaitteita. Tilan ahtaus, esineiden pituus sekä nykyinen hyllyjärjestelmä tuovat työhön omat haasteensa, joiden vuoksi yksin työskentelyä kannattaa välttää sekä korkean tapaturmariskin että esineturvallisuuden varmistamisen vuoksi. (Sinisalo ja muut 2023, 24–25). Kokoelmaesineiden mahdollisesti sisältämät haitta-aineet tulee huomioida: puutervassa on PAH-yhdisteitä, esineitä on voitu käsitellä biosideilla ja vanhat muovit voivat sisältää terveydelle haitallisia raskasmetalleja sekä muovinpehmentimiä. Pölyn joukossa voi olla myös homeitiöitä, mikäli kokoelmaa on joskus säilytetty epäsuotuisissa olosuhteissa. Suuriin kokoelmaprojekteihin voi liittyä keskimääräistä suurempi altistumisen riski. (Sinisalo ja muut 2023, 32–33, 35, 44, 50, 91).

Terveydelle haitallisia tekijöitä on vaikea tunnistaa silmämääräisesti, ja siksi museokokoelmia käsitellessä tulee aina huolehtia hyvästä käsihygieniasta ja käsien suojaamisesta. Nitriilikäsineiden käyttöä suositellaan, sillä ne suojaavat sekä esinettä ihon happamuudelta ja lialta että työntekijää monilta erilaisilta haitta-aineilta, tarjoten kuitenkin hyvän tuntuman ja pidon käsiteltävään esineeseen. (Sinisalo ja muut 2023, 36; Baars 2019, 170; Rivers & Umney 2003, 274). Myös turvakenkien ja erillisten työvaatteiden käyttöä suositellaan, eikä niitä tulisi viedä kotiin pestäväksi altisteiden ja tuohyönteisten leviämisen riskin vuoksi (Rivers & Umney 2003, 274). Työpöydät ja työvälineet tulee puhdistaa säännöllisesti niille sopivin menetelmin mahdollisten altisteiden leviämisen välttämiseksi (Sinisalo ja muut 2023, 28, 33).

Kaavio 1. Esinekäsittelyprosessin kulku

Esineiden puhdistamisen tavoitteena on poistaa vain pinnalla oleva pölykerros, joka heikentää esineiden säilymistä ja tulisi näkymään myös valokuvissa (Häkkinen 2025). Puhdistusmenetelmäksi sopii parhaiten mekaaninen puhdistaminen esimerkiksi pehmeällä siveltimellä imuria apuna käyttäen, tai mikrokuituliinalla pyyhkien (Rivers & Umney 2003, 501).

Kuvaamista varten rakennetaan erillinen kuvaustaustalla ja -valoilla varustettu liikuteltava työpiste, jota ei käytetä muuhun työskentelyyn. Kuvat tallennetaan kokoelmanhallintaohjelmaan Lahden museoiden omien ohjeiden mukaisesti (Lahden museot 2021, 36). Museo määrittää minkä laatuista valokuvia esineistä halutaan ottaa työpörosessin yhteydessä, kuvan laatuvaatimukset vaikuttavat myös kuvauslaitteen valintaan. Jo pelkkä tunnistekuva auttaa suuresti esineen tunnistamisessa ja ymmärtämisessä, mutta ainakin merkitystason 1 esineiden kohdalla parempaa kuvanlaatua kannattaa harkita. Museon tavoitteena on avata osa esineistä Finna -hakupalveluun, ja yleensä kiinnostus museon esineisiin ja niistä otettuihin kuviin kasvaa saatavuuden parantuessa (Museodesign).

Suurten esinemassojen käsittelyssä oleellista on hyvä suunnittelu ja ennakkovalmistelut, ammattinsa osavat tekijät sekä rauhallinen ja huolellinen työote kaikissa työvaiheissa.

YHTEENVETO

Kehittämissuunnitelman tavoitteena oli löytää ratkaisuja Hiihtomuseon suksi- ja sauvakokoelmien saavutettavuuden ja käytön ongelmiin, joista suurin on esineiden varastointiin käytetyn tilan täyttyminen. Pysin työssäni tuomaan esiin museon kannalta oleellisia seikkoja kokoelmien varastoinnista, varastointiin liittyvistä standardeista ja esine- ja työturvallisuudesta. Sekä varastoinnin että työprosessin suunnittelussa on tärkeää pohtia museon käytössä olevia resursseja ja niiden oikeaa kohdentamista, sillä ne lopulta määrittävät, kuinka suuria muutoksia voidaan tehdä varastointiolosuhteiden parantamiseksi. Valitettavasti nykyistä hyllyjärjestelmää käyttämällä ei ollut löydettävissä ratkaisuja, joilla säilytystilaa saisi merkittävästi lisättyä nykyisiin tiloihin. Esineiden säilymistä ja saavutettavuutta voidaan kuitenkin parantaa pienemmilläkin muutoksilla, kuten luetteloinnin täydentämisellä, puhdistamisella, paremmalla pölynsuojauksella sekä tunnistekuvien ottamisella. Kokoelmien säilymisen ja saavutettavuuden sekä esine- ja työturvallisuuden parantamiseen tähtäävää työtä ja sen lopputuloksia kannattaa hyödyntää myös museon viestinnässä ja markkinoinnissa, ne kun osuvat hyvin yksiin kokoelmatoiminnan linjauksiksi valittuihin Lahden kaupungin arvoihin avoimesti, vastuullisesti ja yhdessä (Lahden museot 2021, 4). Kiitokset Lahden museoille ja Hiihtomuseon amanuenssi Laura Häkkiselle mielenkiintoisesta ja sopivan haastavasta kehitystehtävästä sekä tuesta sen tekemiseen.

LÄHTEET

Baars, Christian 2019: Collection care and conservation. Teoksessa Bruce A. Campbell & Christian Baars (toim.) *The Curation and Care of Museum Collections*, 169–201). Routledge. Abingdon, Oxon.

CEN - The European Committee for Standardization. Kulttuuriperinnön vaalimisen eurooppalaiset standardit. Saatavissa: <https://standards.cencenelec.eu/dyn/www/f?p=205:105:0> Valitse committee title: Conservation of Cultural Heritage. Viitattu 30. 4 2025.

Finna 2025: Lahden museoiden kokoelmat Finna -hakupalvelussa. Saatavissa: <https://lahdenmuseot.finna.fi/> Viitattu 13.3.2025.

Furu, Leena (toim.) 2014: *Museoiden luettelointiohje, esine*. Museoviraston oppaita ja ohjeita 4. Museo 2015 ja Museovirasto. Helsinki. Saatavissa: <https://www.museovirasto.fi/fi/palvelut-ja-ohjeet/museoalan-kehittaminen/>

Harva, Kirsti & Päivi Rajakari (toim.) 2007: Teesejä kokoelmanhoidosta: Konservattorin näkökulma. Museotyöntekijän käsikirjasto 5. Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys ja Konservointilaitos. Valtion taidemuseo.

Häkkinen, Laura 2025: Keskustelut kokoelmakeskuksessa Hiihtomuseon amanuenssi Laura Häkkisen kanssa 26. 2. ja 11.3. 2025.

Kataja, Jaana 2015: 16 Kulttuuriperintötoimijan yhteinen kokoelmakeskus Tanskassa. *Konservattori nro 122*. 4/2015, 36–41. Saatavissa: https://bin.yhdistysavain.fi/1596861/ZGap0mPjNuMZe23lviNR0UD_OH/K_onservattori_4_2015_nettilehti.pdf. Viitattu 13.3.2025.

Lahden museot 2021: *Lahden museoiden kokoelmaohjelma*. Saatavissa: https://www.lahdenmuseot.fi/uploads/sites/1/2021/12/4b668e8d-lahden_museot_kokoelmaohjelma_2021.pdf. Viitattu 13.3.2025.

Mattila, Mirva (toim.) 2018: Mahdollisuuksien museo. Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-557-0>

Museodesign: *Johdanto esinekokoelmien digitointiin*. Kokoelmat ja dokumentointi -kurssin oppimateriaalia, Turun yliopiston avoin yliopisto, syksy 2024. Saatavissa: <https://docplayer.fi/2757916-Johdanto-esinekokoelmien-digitointiin.html>

Rivers, Shayne & Nick Umney 2003: *Conservation of furniture*. Butterworth- Heineman.

TAKO 2025: Museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkoston tallennustyönjako. Saatavissa: <https://www.takoverkosto.fi/fi/tallennustyonjako/jako-museoitain> Viitattu: 7. 3 2025.

SFS-EN 16893 2018: *Conservation of Cultural Heritage. Specifications for location, construction and modification of buildings or rooms intended for the storage or use of heritage collections*. SFS-EN 16893:2018. Suomen Standardisoimisliitto SFS ry. Helsinki.

Sinisalo, Henna & Katriina Ylinen & Tiina Santonen & Evgeny Parshintsev 2023: *Turvallinen museotyö : Opas museotyöympäristöjen kemiallisten ja biologisten vaaratekijöiden hallintaan*. Työterveyslaitos. Helsinki. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-391-126-0>:

Kehittämissuunnitelman teossa on käytetty lisäksi seuraavia Hiihtomuseolta saatuja aineistoja:

Varaston hyllyjen esinelistat
Varaston säilytyspaikka-avain

LIITE 1. VALOKUVAT

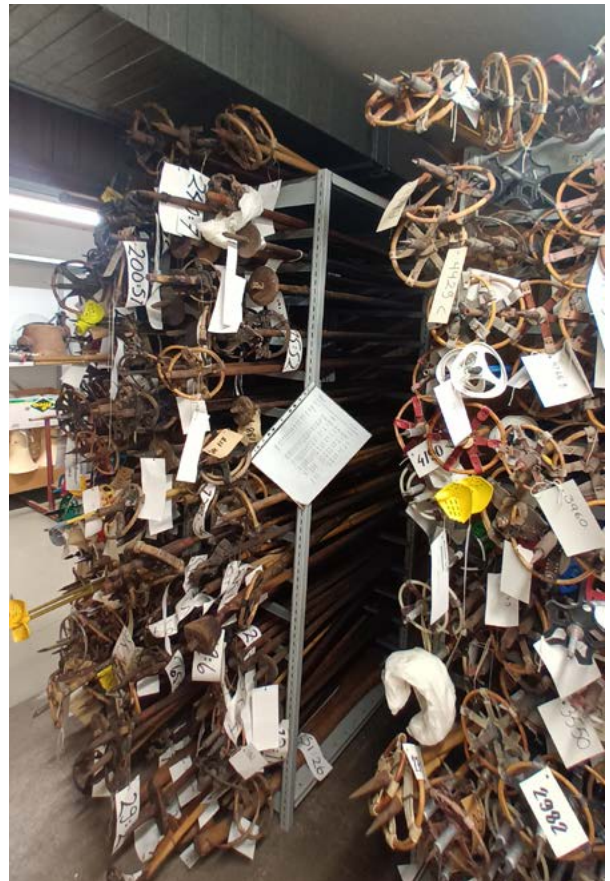
Kuva 1. Viidennen kerroksen suksihyllyjen ylitäyttöä.

Kuva 2. Suksien hyllytystä, esineitä päällekkäin.

Kuva 3. Suksien säilytystä neljännessä kerroksessa.

Kuva 4. Sauvojen säilytystä.

LIITE 2. ARVIO VIIDENNEN KERROKSEN SUKSIHYLLYJEN TÄYTTÖASTEESTA

Täyttöasteen ja tarvittavan varastointitilan arviointiin on otettu mallia tanskalaisesta kokoelmakehän hankkeesta, jossa olemassa olevien hyllyjärjestelmien tilavuus kerrottiin arviolla hyllyn prosentuaalisesta täyttöasteesta, jolloin saadaan selville tarvittavan säilytystilan määrä (Kataja 2015, 37). Suksihyllyjen täyttöasteen arvioinnissa huomioitiin hyllyrungon ylitys, hyllyn päällä olevien esineiden määrä ja viimeiseksi varsinaisen hyllyn täyttö tarkastelemalla onko hyllyssä tyhjää tilaa vai onko hyllyssä liikaa esineitä (mm. päällekkäin säilytettyjä suk-sia). Hyllyrungon ylitys on arvioitu hyllyriveittäin, eli hyllyt 1–9, 10–17 ja 20–26 ovat saaneet saman arvion.

Täyttöaste on enemmän alakanttiin kuin yläkanttiin arvioitu, sillä siinä ei huomioida esimerkiksi suksien päällekkäisyyttä hyllyrungon ylitulevilta osin. Suurin osa hyllysarakeis-ta on syvyydeltään 40 cm, leveydeltään 80 cm ja korkeudeltaan 198,5 cm, yhdessä hyllylai-vassa on yleisimmin 2 tai 5 saraketta. Kahden sarakkeen mittaiset suksihyllyt saavat täs-sä arviointitavassa suhteessa huonomman prosenttiluvun, niiden ylitäyttö johtuu kuitenkin pääasiassa ylä- hyllyillä olevista esineistä ja hyllyn ylityksestä, ei päällekkäin varastoiduista suksista.

hyllyn nro	sarakkeita	tasoja	suksi-tyyppi	huomiot	suksia rinnakkai	ylitys	hyllyn tilavuus (arvio) m ³	täyttö-aste %	arvio tilan tarpeesta
1	5	12			3-4 kpl	30-70 cm, molemmin puolin	3,2	190 %	6,08
2	5	15			3-4 kpl	30-70 cm, molemmin puolin	3,2	160 %	5,12
3	5	14			3-4 kpl	30-70 cm, molemmin puolin	3,2	180 %	5,76
4	5	12			3-4 kpl	30-70 cm, molemmin puolin	3,2	190 %	6,08
5	5	14			3-4 kpl	30-70 cm, molemmin puolin	3,2	200 %	6,4
6	5	14			3-4 kpl	30-70 cm, molemmin puolin	3,2	200 %	6,4
7	5	13			3-4 kpl	30-70 cm, molemmin puolin	3,2	200 %	6,4
8	5	14			3-4 kpl	30-70 cm, molemmin puolin	3,2	200 %	6,4
9	5	15			3-4 kpl	30-70 cm, molemmin puolin	3,2	210 %	6,72
10	5	14			3-4 kpl	50-90 cm, molemmin puolin	3,2	220 %	7,04
11	5	15			3-4 kpl	50-90 cm, molemmin puolin	3,2	190 %	6,08
12	5	14			3-4 kpl	50-90 cm, molemmin puolin	3,2	220 %	7,04
13	5	13			3-4 kpl	50-90 cm, molemmin puolin	3,2	190 %	6,08
14	5	11			3-4 kpl	50-90 cm, molemmin puolin	3,2	110 %	3,52
15	5	13			3-4 kpl	50-90 cm, molemmin puolin	3,2	160 %	5,12
16	5	11	hiihtosukset		3-4 kpl	50-90 cm, molemmin puolin	3,2	100 %	3,2
17	5	14	hiihtosukset		4-5 kpl	50-90 cm, molemmin puolin	3,2	140 %	4,48
19	2	12	mäkisukset		n. 20 cm	molemmin puolin	2,56	130 %	3,328
20	2	17				20-70 cm, molemmin puolin	1,28	130 %	1,664
21	2	16				20-70 cm, molemmin puolin	1,28	130 %	1,664
22	2	14				20-70 cm, molemmin puolin	1,28	140 %	1,792
23	2	15				20-70 cm, molemmin puolin	1,28	190 %	2,432
24	2	14				20-70 cm, molemmin puolin	1,28	170 %	2,176
25	2	15				20-70 cm, molemmin puolin	1,28	150 %	1,92
26	2	15				20-70 cm, molemmin puolin	1,28	150 %	1,92
27	2	15				20-40 cm molemmin puolin, ylähylly 1 m	1,28	140 %	1,792
28	2	15				20-40 cm, molemmin puolin	1,28	130 %	1,664
29	2	16				20-40 cm, molemmin puolin	1,28	130 %	1,664
30	2	11	suksia, mm. rullasukset			10-30 cm molemmin puolin	1,28	120 %	1,536
42							ei mitattu, normaalia korkeampi	100 %	
43			aihoita				ei mitattu, normaalia korkeampi	100 %	
ylitäyttö johtuu lähinnä ylähyllyn esineistä sekä hyllyn ylityksestä									
arvio, ei mitattu									

LIITE 3. HUOMIOITA KOKOELMAN ESINEIDEN OLOSUHDEVAATIMUKSISTA

Hiihtomuseon suksi- ja sauvakokoelmien ihanteellisia säilytysolosuhteita pohdittaessa on otettava huomioon esineiden vaihtelevat materiaalit ja niiden monimateriaalisuus. Vanhimmat sukset ja sauvat ovat pääasiassa puuta, mutta mukana voi olla mm. rautaa, nahkaa, tuohta tai kumia sisältäviä osia. Uudempien suksien ja sauvojen materiaalit ovat hyvin moninaisia sisältäen erilaisia muovi- ja kumilaatuja sekä lasi- ja hiilikuitua sisältäviä komposiittimateriaaleja.

Museokokoelmien säilytysolosuhteiden tulisi pysyä kokoelman esineistölle sopivan ja ennalta sovitun vaihteluvälin sisällä (Baars 2019, 177). Esimerkiksi puuesineille sopivana ilman suhteellisenä kosteutena pidetään yleisesti n. 45–55 % ja lämpötilana n. 18 °C. Baarsin (2009, 194) mukaan puuesineet kuitenkin kestävät yleensä varastoinnin tiloissa, joissa ilman suhteellinen kosteus on välillä 30–60 %, kunhan olosuhteet eivät muutu äkillisesti. Metalliesineitä suositellaan säilyttämään alle 35 % RH:ssa, ja esimerkiksi rauta on hyvin herkkä ilman epäpuhtauksille ja pölyn aiheuttamille vaurioille (Baars 2019, 190). Monimateriaalisissa esineissä säilytysolosuhteet valitaan usein herkimmän materiaalin mukaan.

Muovien säilyttämiseen ei ole saatavilla kansainvälisesti hyväksytyjä ohjeita, eikä niiden moninaisuuden vuoksi voida antaa mitään yleisohjetta (Baars 2019, 192). Muovilaatujen tunnistaminen ja päätökset on tehtävä tapauskohtaisesti, esimerkiksi luonnonkumi ja synteettiset kumit säilyvät parhaiten hapettomissa olosuhteissa.

Passiivisia ja vähäenergisiä varastoja rakennettaessa on pyritty hallitsemaan ilman suhteellista kosteutta mm. muuttamalla lämpötilaa ulkolämpötilan vaihteluiden mukaan, sillä monia esineryhmiä voidaan säilyttää vuodenaikojen mukaan vähitellen vaihtuvissa olosuhteissa. Kokoelman esineille sallitut vaihteluvälit on kuitenkin määriteltävä. (SFS-EN 16893 2018, 14). Baarsin mukaan hyvässä varastossa tulisi kuitenkin pyrkiä siihen, että lämpötila pysyisi alle 18 °C (vähäistä vuotuista vaihtelua ulkolämpötilan muutosten mukaan voi olla) samalla kun ilman suhteellinen kosteus pidetään lähes vakiona 50 %:ssa. (Baars 2019, 185). Olosuhteiden jatkuva monitorointi on tärkeää kaikissa varastoissa, mutta on hyvä muistaa, ettei monitorointi itsessään paranna esineiden säilytysolosuhteita, vaan sen antamiin tuloksiin on tarvittaessa myös reagoitava (SFS-EN 16893 2018, 10).

LIITE 4. EHDOTUSIA TILANKÄYTTÖÖN JA KALUSTERATKAISIIN

	muutoksen tyyppi	tila/hylly	esineryhmä	toimenpide	huomioitavaa
1.	tilojen järjestely	kaikki		Poistetaan tiloista kaikki ne kokoelmiin kuulumattomat esineet ja materiaalit joita ei voi hyödyntää kokoelmatyössä.	
2.	suurten esineiden uudelleen sijoittaminen	512 (hyllyjen 27-29 edessä), 512.1, 512.3, 512.4	suksien valmistus, kuntoliialitteet potkukeikat...	Sijoitetaan suuret, lattioilla olevat esineet kuormalavoilla kuormalavahyllyille muihin kokoelmakeskuksien tiloihin.	Esineet tulee sijoittaa hyllyihin tai pyörällisille alustoille, nykyinen säilyystapa muodostaa suuren vaurioitumisriskin.
3.	esineiden uudelleen sijoittaminen + uusi säilytysratkaisu tilalle	512, hylly 36	mailat, sauvat	Sijoitetaan hyllyssä olevat esineet uokehilyyn/verkoseinään esim. tiloihin 512:1-4. Tyhjenneitä hyllysraketta voidaan hyödyntää muualla. Tilalle seinäkiinnitteistä uokehilyitä n. 200-230 cm pitkille esineille. Hyllyn syvyys n. 30 cm.	Varmistettava, että kulku hätäpoistumistielle säily vapaana. Pisimmät esineet sijoitetaan ylimmille hyllyille. Ulkoseinä: kondensaatorisriski? Riittävä ilmankierto esineen ja seinän välissä varmistettava.
4.	uutta hyllyä	512, seinä hyllyn 10 vieressä	sukset	Kohdassa olevaa hyllysraketta voidaan hyödyntää muualla esim. hyllyn jatkeena (kts. kohta 5). Tilalle seinäkiinnitteistä uokehilyitä n. 200 cm pitkille esineille.	Ulkoseinä: kondensaatorisriski? Riittävä ilmankierto esineen ja seinän välissä varmistettava.
5.	hyllyjen jatkaminen	512, hyllyt 24, 26	sukset	Lisätään hyllyihin yhdet lisäsarakeet, jolloin niissä voidaan säilyttää n. 230 cm pitkiä suksia ilman, että ne tulevat yli hyllyjen päädyistä.	Jos hyllyihin sijoitetaan pidempiä suksia, sijoitetaan ne ylimmille hyllytasoilte.
6.	tilan uudelleen järjestäminen	512.4	sauvat, sukset, mailat	Potkukeikat, kts. kohta 2. Huoneen n. 380 cm pitkälle takaseinälle laitetaan uokehilyä tai verkoseinää, jolloin sinne voidaan sijoittaa helposti erimittaisia esineitä. Pitkien kannakkeiden avulla esineitä saadaan useita rinnakkain. Sijoitettavia esineitä mm: pujottelukepit (hyllyn 35 päällä), mailat (hylly 36), vanhimmat ja heikkokuntoisimmat suksisauvat. Oviaukon molemmin puolin voi sijoittaa tilassa olevia sauvahyllyjä, mutta yksittäisinä 40 cm syvinä hyllynä ja vähäisemmällä esinemäärällä. Vaihtoehtoisesti väliseinälle voi sijoittaa myös uokehilyä ja lattialle siirrettäviä, pyörällisiä säilytyskalusteita.	Jos pitkälle seinälle halutaan sijoittaa suksia, tulee huomioida että niiden käsitely tilassa vaatii enemmän tyhjää tilaa ympärille kuin esim. sauvojen. Tämä on otettava huomioon muiden tilaan tulevien hyllyjen sijoittelussa.
7.	tilan uudelleen järjestäminen	512.3	suksimalleja, kyttejä, mainoksia, keikkoja, lumiautoja, lumikenkiä.	Siirretään hylly 38 tilaan 512.4 menevän oviaukon vasemmalle puolelle. Hyllyn tilalle saadaan 30-40 cm syvä uokehilyä n. 170 cm pitkille esineille (sauvat, lasten sukset, lumilaudat?). Lisätään hyllyjä tilaan 512 menevän oviaukon oikealla puolella olevaan metallihyllyyn. Hyllyssä olevat esineet voitaisiin siirtää tiloihin 512:1-2, niiden tilalle keikkoja yms hyllystä 40. Hyllyn 40 tilalle seinälle kiinnitettävää uokehilyä, joka mahdollistaisi tilan tehokkaamman käytön lumiautojen varastointiin (lumilaudat seinälle porrastaen asetettuina, ellei mahdu vierekkäin). Mainokset ja kyltit asetetaan liikuteltaviin telineisiin (esim. A-teline, taulukärry, tai kuormalavalle rakennettu teline tms.) asianmukaisesti suojattuna ja toisistaan erotettuna. Metallihyllyä voi käyttää mm. keikkojen, pulkkien tai lumiautojen säilytykseen.	Väliseinälle kiinnitettäviltä hyllyiltä vain verrattain kevyitä esineitä. Huomioitava että esineitä ei sijoiteta liian lähelle lämpöpatteria.
8.	tilan uudelleen järjestäminen	412.1 512.1 512.2	suksia, sauvoja, suuria esineitä, esineitä laatikoissa	Suuret esineet, kts. kohta 2. Vanhat sosiaali- ja WC-tilat voidaan ottaa tehokkaammin käyttöön laittamalla pidemmille seinille seinäkiinnitteistä uokehilyä ja pienempiin tiloihin metallihyllyä laatikoille ja pienemmille esineille. Kapeissa WC-tiloissa voidaan hyödyntää liikuteltavia (pystysäilytysratkaisuja esim. sauvojen säilyttämiseen. Tilat saa tehokkaammin käyttöön mikäli niiden sisäisiä kevyitä väliseiniä voidaan purkaa.	Vesipisteriden, -putkien ja viemäreiden tulppaaminen vesivahinkojen ja tuhohynteisriskin pienentämiseksi.
9.	järjestely/hyllyn muutos	512, hylly 30	suksia, rullasuksia jne.	Kahden oven välissä olevan tilan saa tehokkaammin käyttöön laittamalla siihen seinäkiinnitteistä hylly/verkoseinää tai tiikutettavan, kapean siirtelimeen.	Kulku läheisiin tiloihin, ilmanvaihtokanavan sijainti.
10.	siirrettävät säilytysratkaisut	kaikki	suksisauvat	Sauvoille ja muille lyhyemmille esineille voi rakentaa liikuteltavia säilytysratkaisuja. Esimerkiksi uudempia, hyväkuntoisia suksisauvoja voi sijoittaa pystysäilytykseen mataliin rullakoihin, joissa jokaisella esineellä on oma "lokero". Hauraammille sauvoille voi tehdä vaakasäilytyksen mahdollistavia telineitä. Siirrettävien telineiden avulla hyödynnetään niita tiloja, joihin ei mahdu tavallista säilytyshyllyä, tai joista hylly joudutaan ajoittain siirtämään esim. rakennuksen huoltotöiden vuoksi.	Esineiden kurto. Tärinä, esineet kiinnitettävä huolellisesti.

Sukset ja sauvat hyllystä hyllyyn

esinekäsittelyprosessin kuvaus

Minna Turunen, museologia

Museotoiminnan kehittäminen –kurssi,
kehittämissuunnitelma (Liite 5)

Turun yliopisto, avoin yliopisto kevät 2025

Ennakoivat työt: suunnittelu & käytännön järjestelyt

- Nykyinen säilytystila ei riitä tälle esinemäärälle, jos esineet hyllytetään standardien mukaisesti. Vaihtoehtoisia ratkaisuja:
 - Lisää säilytystilaa ja/tai tilankäytöllisesti tehokkaampi hyllyjärjestelmä
 - Esinemäärän pienentäminen kokoelmapoistojen myötä + tilankäytön tehostaminen + parannetaan merkitystason 1 esineiden säilytystä, muiden osalta noudatetaan nykyisiä säilytystapoja. *
 - Tilankäytön tehostaminen + noudatetaan nykyisiä säilytystapoja. *
 - Työturvallisuus:
 - Arvioidaan esinekäsittelyprosessin riskit ja käydään läpi turvalliset työtavat. Määritellään tarve suojaimille ja suojainlaitteille. Museoesineitä käsitellessä tulisi olla aina vähintäänkin erillinen työvaatetus sekä nitriliikäsineet.
 - Käydään läpi toiminta poikkeustilanteissa, ja varmistetaan että kulku hätäpoistumisteille säilyy avoimena työskentelyn aikana.
 - Työtilan raivaaminen esinesäilytystiloihin
 - Lattialla olevien suurten esineiden siirtäminen kuormalavahyllyyn
 - Työpöytien ja esineiden laskutasona toimivien siirtotelineiden hankkiminen
 - Työpisteiden rakentaminen (puhdistus, valokuvaus, luettelointi)
 - Uusien hyllyjen asentaminen ja muut järjestelytyöt tiloissa
- * Esineiden säilymistä ja käytettävyyttä voidaan parantaa puhdistuksen, valokuvausten, yksilöllisten tukien ja suojien sekä hyllyjen yhtenäisen pölynsuojauksen avulla.

Ennakoivat työt: Luettelointi

- Luettelointitietojen tarkistaminen ja täydentäminen
- Talletuskokoelmien esineiden omistajuuden selvittäminen
- Esineen merkitysluokan (alustava) määrittäminen
- Määritellään ne esineet, joista halutaan paremmat, korkearesoluutioiset kuvat

Esineiden käsittely 1: hyllystä ottaminen

- Esineet otetaan hyllyistä järjestelmällisesti ja varovaisesti hyllytaso kerrallaan. Hankalat siirrot suunnitellaan huolellisesti etukäteen.
- Esinenumerot ja -tiedot tarkastetaan. Tarvittaessa lisätään esineeseen uusi esinenumerolappu
 - Tarkastetaan onko kyseessä yksittäinen suksi, vai suksipari. Parillisia sukksia on sijoitettu eri hyllyihin, ne yhdistetään tässä vaiheessa
- Esineet, joissa on epäselvyyksiä (epäselvä numero, kokoelmiin luetteloimaton esine tms.), otetaan sivuun tutkijan tarkistettavaksi
- Tässä vaiheessa voidaan ottaa erilleen myös mahdollisesti kokoelmista poistettavat esineet, ellei niitä haluta puhdistaa ja kuvata esinekäsittelylinjastolla

Esineiden käsittely 2: Puhdistaminen

- Esineiden pinnalla oleva irtonainen lika (mm. pöly) poistetaan mekaanisesti esim. pehmeän siveltimen ja imurin avulla tai pyyhkimällä esimerkiksi nukkaamattomalla mikrokuituliinalla
- Imurissa tulee olla vähintään HEPA-suodatin. Imurin tulee soveltua käyttötarkoitukseensa, eli mikäli on epäily esim. homeesta tai mikrobeista, tulee käyttää erittäin vaaralliselle pölylle tarkoitettua H-luokan pölynimuria.
- Erityisesti puhdistustyössä tulee huomioida turvallinen työskentely:
 - Puutervassa on PAH-yhdisteitä. Haju voi voimistua imuroitaessa.
 - Muoveissa mm. pehmittimiä
 - Runsaasti pölyä
 - Onko kokoelmanhoidossa käytetty joskus biosideja?
- Pidetään kirjaa puhdistetuista esineistä, tieto kirjataan myöhemmin kokoelmanhallintaohjelmaan

Esineiden käsittely 3: Valokuvaaminen

- Liikuteltavan tai kiinteän kuvauspisteen rakentaminen nopeuttaa työskentelyä ja vähentää kuvankäsittelyn tarvetta *
 - Mattaharmaa kuvaustausta, esim. pahvinen fondi
 - Kuvausvaloksi suositellaan LED-valaisimia. Valon väriämpötilan tulisi olla noin 5000 K ja värintoistoindeksi (CRI) yli 90
 - Huomioitava esineiden pituus, osa suksista n. 3 m pitkiä
- Haluttu kuvanlaatu vaikuttaa kuvausvälineen valintaan. Tunnistekuvia voi kuvata mobiililaitteellakin, mutta laadukkaampaan lopputulokseen tarvitaan järjestelmäkamera. Jalustan käyttö helpottaa kuvaamista.
- Esineitä käsitellään varoen, kuvauspisteelle on varattava tarpeeksi tilaa pitkien esineiden käsittelyyn.
- Esineistä kuvataan yleiskuvat sekä tarvittaessa yksityiskohtakuvia. Esinenumeron on pysyttävä tiedoston yhteydessä!
- Puhdistetaan välineet ja kuvaustaso säännöllisesti
 - Esineitä käsitellessä on oltava nitrilikasineet, samoilla kasineilla ei ole suositeltavaa koskea kuvausvälineisiin
 - Työparityöskentely on tehokasta: kuvaaja ja esinekäsittelijä erikseen
- Pidetään kirjaa kuvatuista esineistä, toimenpidetieto ja valokuva(t) lisätään kokoelmanhallintaohjelmaan myöhemmin museon ohjeiden mukaisesti

* Museoviraston digitoinnin laadunhallinta –ohjetta voi hyödyntää soveltuvilta osin myös kolmiulotteisten esineiden kuvaamiseen

Esineiden käsittely 4: Luetteloinnin täydentäminen

- Luettelointitietojen tarkistaminen ja täydentäminen (kuvaus, mitat, materiaalit jne.)
- Esineen merkitystason tarkistaminen
- Viimeistään tässä vaiheessa otetaan poistoluokan esineet erilleen odottamaan poistoprosessin etenemistä.
- Tarkistetaan, että esineessä on maalattu esinenumero ja esinenumrolappu
- Valokuvien ja esinekäsittelyprosessin toimenpidetietojen lisääminen voidaan tehdä joko tässä yhteydessä tai jälkikäteen.
- Epäselvien esinumeroiden yms. selvittäminen -> esineet puhdistettavaksi ja kuvattavaksi

Esineiden käsittely 5: Hyllyttäminen

- Hauraille tai vaurioituneille esineille tehdään tarvittaessa yksittäisiä tukia tai suojauksia pitkäaikaissäilytykseen sopivista materiaaleista.
- Mikäli esineitä joudutaan hyllyttämään päällekkäin, estetään niiden osuminen toisiinsa PE-solumuovista, silkkipaperista tms. tehdyillä tuilla.
- Kumiosien säilymistä voi parantaa pakkamaalla ne tiiviisti PET-kalvoon
- Esineet sijoitetaan niille valittuun, esinetyypille sopivaan hyllyyn tai telineeseen. Tarvittaessa esine kiinnitetään hyllyyn esim. valkaisemattomalla puuvillanauhalla
- Hylly(laiva) suojataan pölyltä ja valolta puuvillakankaalla tai polypropeenista valmistetulla hallaharsolla
- Esineiden säilytyspaikkatiedot kirjataan kokoelmanhallinta-ohjelmaan

Yleisesti

- Jokaisessa työvaiheessa on kiinnitettävä huomiota esine- ja henkilöturvalliseen työskentelytapaan
- Mikäli työ suoritetaan ahtaissa esinekäsitelytiloissa, tulee työpisteet suunnitella ja toteuttaa erityisen huolellisesti
- Linjastomainen työskentelytapa nopeuttaa työskentelyä, vaikka työtä suorittaisikin esimerkiksi vain kaksi työntekijää, eikä kaikkia työvaiheita voida tehdä turvallisuussyistä tai tila- ja väkivahdosta johtuen yhtäaikaista. Työpisteet voidaan varustaa lukittavilla pyörillä, jolloin ne voidaan tarvittaessa siirtää pois tieltä.
- Esinenumeroja tarkistaessa on oltava huolellinen, että tiedot ja kuvat kirjautuvat oikealle esineelle!
- Suurten esinemassojen käsittely tarjoaa mielenkiintoista materiaalia ja mahdollisuuksia esitellä kokoelmatyötä sosiaalisessa mediassa

Lisätietoa ja lähteitä:

Työturvallisuus:

Turvallinen museotyö: Opas museotyöympäristöjen kemiallisten ja biologisten vaaratekijöiden hallintaan. Työterveyslaitos. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-391-126-0>

Esinekäsitely ja puhdistaminen:

Campbell, Bruce A. & Christian Baars 2019: The Curation and Care of Museum Collections. Abingdon, Oxon: Routledge.

Rivers, Shayne & Nick Umney 2003: Conservation of furniture. Butterworth-Heinemann.

Harva, Kirsti & Päivi Rajakari (toim.) 2007: Teesejä kokoelmanhoidosta: Konservattorin näkökulma. Valtion taidemuseo. Saatavilla: https://kirjava.fng.fi/julkaisut/tutkimukset-selvitykset/teeseja_kokoelmanhoidosta.pdf

Digitointi:

Johdanto esinekokoelmien digitointiin- mitä pitäisi ottaa huomioon ennen esinekokoelmien digitointia? Museoopro. Saatavilla: <https://docplayer.fi/2757916-Johdanto-esinekoelmien-digitointiin.html>

Häkkinen, Hannu & Suvi Jaakkola, Ilari Järvinen, Jari Kettunen, Matti Kilponen 2023: Digitoinnin laadunhallinta. Museovirasto. Saatavilla: <https://digitointilaatu.fi/>

Luettelointi:

Museovirasto 2014: Museoiden luettelointiohje, Esine. Saatavilla: <https://stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Arki-sto-ja-kokoelmapalvelut/ulkaisut/museoiden-luettelointiohje-esine.pdf>

MUSEOLOGIAN PUUTARHAKURSSI

PIHA KAUPUNGIN LAIDALLA – Puutarhasuunnitelma Turun Luostarinmäen museon viulunrakentajan pihaan

Katri Pajala

1. TAUSTAA JA TAVOITTEITA

1.1 Kohteen historia

KUVA 1 Havainnekuva Luostarinmäen alueesta vuonna 1827, tontti nro 168 eli nykyinen viulunrakentajan piha ympäröitynä kuvan keskellä. Kuva-alan vasemmalla laidalla näkyvissä professori Johan Gadolinin hedelmäpuutarhan laita ja tupakkakuivaamo, oikealta (eli kohdepihalta etelään) alkavat kaupungin pellot. Kuvakaappaus Luostarinmäki 1827 -virtuaalinäyttelystä Digimuseo.fi-sivustolla (Tuotanto: Turun museokeskus).

Turun Luostarinmäki päätettiin kaavoittaa asuinalueeksi vuoden 1775 tulipalon jälkeen, ja laitakaupungin halpa tonttimaa antoi maaseudulta muuttaville mahdollisuuden omaan tonttiin ja taloon. Alueen rakentaminen alkoi sen alarinteestä etelälaidalta, jossa maa oli tasaisempaa ja rakentaminen helpompaa. Tämän puutarhasuunnitelman kohdepiha, tontti 168, mitattiin lokakuussa 1775, ja on siten kuudes alueen 15 tontista. Alueen talot rakennettiin yleensä aloittaen muualta siirretystä hirsikehikosta, johon sitten ajan myötä lisäiltiin tarvittavia huoneita ja talusrakennuksia. Lopulta tonttien reunoja kiertävät rakennukset muodostivat umpipihoja. (Laaksonen 2016, 14; Vuorio 2018, 7, 131.)

Alueella elettiin maalaismaisessa, suurelta osin omavaraisessa taloudessa 1800-luvun loppupuolelle saakka. Asukkailla oli kotieläiminä vuohia, lampaista, kanoja,

possuja, jopa lehmiä. (Vuorio 2018, 7–8.) Piholla kasvatettiin ruokaa kuten kaalia ja nauriita sekä muitakin hyötykasveja kuten tupakkaa (Vuorio 2018, 8; Leikas ja Kalmi 2025). Luostarinmäen alue selvisi vuoden 1827 kaupunkipalosta, ja olikin sen jälkeen pitkään ylikansoitettu kaupungin yleisen asutuksen vuoksi (Vuorio 2018, 8–10). Jo Engelin asemakaava 1827 edellytti alueen purkamista, ja vuosien kuluessa alueen kohtalosta käytiin monipolvista keskustelua. Viimein vuonna 1937 Turun kaupunki päätti säästää jäljellä olevat talot ja tehdä Luostarinmäestä käsityöammatteja esittelevän ulkoilmamuseon, joka avattiin yleisölle vuonna 1940. Museotoiminnan myötä rakennuksia entisöitiin 1930-luvun asusta takaisin 1800-luvun asuun. (Vuorio 2018, 10–12.)

1.2 Nykytila

Nykyisin tontin 168 museon sisäkohteet sijoittuvat vuosille 1888–1913. Nimensä piha saa laajimmasta kohteestaan, viulunrakentajan verstaasta, jonka esineistön viulunrakentaja Johannes (Jukka) Bergman lahjoitti museolle vuonna 1963. Ei ole tiedossa, että tässä osoitteessa koskaan olisi todella toiminut viulunrakentaja. (Vuorio 2018, 37; Jukka Bergmanista tarkemmin Vainisto 2006.) Piha sinänsä on minulle tuttu jo lapsuudesta, mutta varsinaisesti puutarha-ajatuksissa vierailin siellä ensimmäisen kerran 27.2.2025, jolloin sain suullisia tietoja näyttelyamanuenssi Lauri Leikakselta sekä alueenhoitaja Joonas Kalmilta. Turun museokeskuksen museopuutarhuri Aaja Peuran kanssa käsitelin lyhyesti ideoitani pihasuunnitelmaksi sekä kurssiluentojen yhteydessä että sähköpostitse. Kaikilla kolmella

museon edustajalla on yhtenevä näkemys siitä, että nykyisellään viulunrakentajan piha on melko ”tyhjä”, ja sille sopisi jokin museon toimintaa tukeva sisältökokonaisuus.

Kohdepihan ja koko alueen kasvillisuus on elänyt mukana Luostarinmäen asujaimiston moninaisissa vaiheissa. Mitään leimallista ”alkuperäistä Luostarinmäen kantaa” mistään kasvilajikkeesta tuskin löytyy. Eri aikoina kohdepihalla tiedetään kasvatetun esimerkiksi tupakkaa ja perunaa, mutta tarkempia tietoja lajikkeista tai kasvatusvuosista ei ole. Leikas ja Kalmi totesivat, että museoalueella nykyisin kasvatettujen hyötykasvien siemenet ja taimet on ostettu puutarhaliikkeistä sen enempää pohtimatta niiden alkuperää – ei siis ole painotettu esimerkiksi kotimaisia maatiaislajikkeita. Koristekasvien siemeniä tai taimia alueelle ei museon toimesta kuitenkaan ole hankittu, joten esimerkiksi alueella kasvavat perennat voivat olla hyvinkin vanhaa paikallista kantaa. Varsinaisten puutarhaperennojen lisäksi useat kumppanuuskasvit ovat löytäneet paikkansa Luostarinmäeltäkin, ja kasvavat enemmän tai vähemmän villeinä monissa pihossa. Geenitutkimuksia alueen kasveille ei ole tehty.

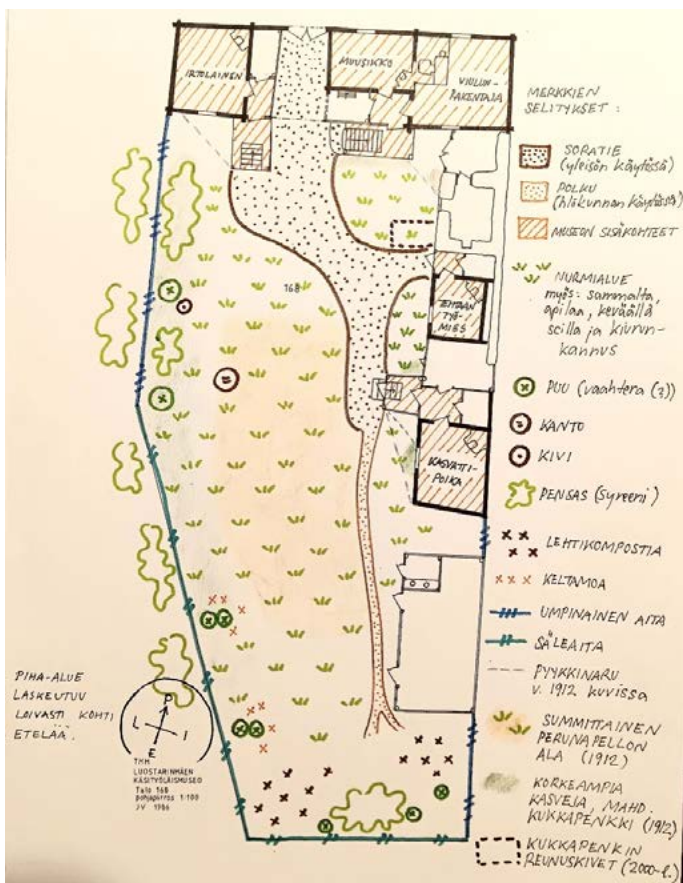

KUVA 2

Museon edustajien mukaan viulunrakentajan pihan merkittävin kasvillisuuspiirre nykyisin on laaja, keväisin runsaasti kukkiva scilla- ja pystykiurunkannuskasvusto KUVA 2 (vasemmalla kuvattuna 25.4.2025). Ei tiedetä, milloin nämä kasvit ovat löytäneet tiensä pihalle. Pystykiurunkannus kasvaa Suomessa luonnonvaraisena, ja esimerkiksi Matti Parikka listaa sen puutarhaan suositeltavana luonnonkasvina (Parikka 1917, 57). Scillaa puolestaan on Suomessa yleisesti istutettu koriste- ja viljelykasviksi puutarhoihin ja puistoihin 1800-luvulta alkaen, se leviää helposti, ja usein sitä näkeekin viljelyjäänteinä ja -karkulaisena piholla ja pientareilla. Molempia kasveja on siis voitu tuoda pihalle tarkoituksella, tai ne ovat voineet saapua omia aikojaan karkulaisina joko toisilta pihoilta tai luonnosta. Kasvusto nykyisellään on kuitenkin kaunis, elinvoimainen, hyödyllinen alkukevään pölyttäjille ja siis ehdottomasti säilyttämisen arvoinen.

Piha-alueen laidoilla kasvaa varjoliljoja ja keskipihalla vanhan kannon juuressa ruskoliljaa, joita myös tulee suojella turhalta häiritsemiseltä. Rajapuina Vartiovuorenkadun suuntaan kasvaa kuusi isoa hyväkuntoista jalavaa. Pihan sisämuseokohteiden aikakaudella piha on luultavasti ollut aurinkoisempi, sillä nykyistä puusukupolvea edeltävistä suurista puista ei ole näyttöä. Maanmittauslaitoksen paikkatietoikkunasta (<https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/>) löytyy muutamia ilmakuvia, joista voi seurata puuston kehitystä 1900-luvulla: Vuoden 1939 ja 1948 kuvat on otettu lehdetömään aikaan, eikä tontilla vaikuttaisi olevan korkeita puita. Seuraava selkeä ilmakuva on vasta vuodelta 1996, ja siinä lehdessä olevien suurten puiden latvustot peittävät melkein koko piha-alan rakennuksia lukuun ottamatta, kuten nykyisinkin. Koska kaupunkipuita ei tietenkään nyt ole syytä lähteä kaatamaan, nykyiset valo-olosuhteet täytyy ottaa huomioon kasvivalinnoissa.

Pihan kasvuolosuhteet ovat siis jatkaneet muotoutumistaan myös alueen museoimisen jälkeen. Keskusteluissa museon edustajien kanssa pihasuunnitelman tavoitteeksi asetettiin pihan hengen sitominen löyhästi pihan sisäkohteiden aikakauteen, kuitenkin säilyttäen myös uudemman merkittävän kasvillisuuden kuten kevät-kukkijat ja suuret rajapuut. Tärkeäksi koettiin uuden sisällöllisen kokonaisuuden tuottaminen museon tarpeisiin tavoittelematta mitään täsmällistä vuosilukua, jonka asuun pihan kasvillisuutta voisi tai pitäisi yrittää palauttaa. (Leikas ja Kalmi 2025, Peura 2025.)

KUVA 3 Pihan museokohteet ja muut rakenteet, kulkureitit sekä olemassa oleva kasvillisuus 27.2.2025 vierailuni havaintojen mukaan. Karttaan on merkitty myös kesällä 1912 otetuissa valokuvissa näkyvää kasvillisuutta.

1.3 Tavoitetila

Ehdotin suunnitelman teemaksi värikasveja, ja ehdotus vaikutti museon työntekijöiden mielestä museon toimintaa ajatellen käyttökelpoiselta. Värikasveja ei toistaiseksi esitellä kootusti millään museon pihalla ja ne sopivat 1800-luvun käsityöläisyyttä ja käsityöammatteja esittelevän museon tematiikkaan. Lisäksi kiinnostus kasvivärjäystä kohtaan on ollut nousussa koko 2000-luvun ajan, kun ympäristökijät ja luontokokemus ovat nousseet tärkeäksi osaksi käsityöharastuksia (Suomen käsityön museo 2021; Mäkelä 2021), joten niistä voidaan rakentaa myös laajasti museokävijöitä puhutteleva elämyksellinen kokonaisuus. Värikasveista voidaan myös rakentaa tarinallista yhteyttä sekä viulunrakentajan lakoissa käytettyihin väripigmentteihin että villan karstausta ja kehräämistä esittelevän irtolaisen asunnon teemoihin, ja näin vahvistaa pihan tarinallista koheesiota.

Suunnitelmassa pihasta kehittyvä elävä värikasvikoelma. Uusina kasveina ehdotan pihalle kasvivärjäykseen soveltuvia lajeja, joista esimerkiksi pietaryrttiä, siankärsämöä, piharatamo ja nokkosta jo kasvaakin museoalueella. Suuri osa suunnitelman kasveista on luonnonkasveja. Lisäksi suunnitelma sisältää joitakin jo 1800-luvulla työväestön yleisesti tuntemia puutarhakasveja sekä hieman eksoottisempina lajeina värisaflorin ja värimataran eli krapin,

joita käsittelen tarkemmin luvussa 3.1. Kasvillisuudesta kehittyvä osa viulunrakentajan pihan tarinaa sekä alue, jolla vaatimattomat ”arkiset” kasviystävämme saavat pääroolin, ja niiden historiasta, monista käyttömahdollisuuksista ja myös merkityksestä biodiversiteetille voidaan kertoa museovieraille.

2. VIULUNRAKENTAJAN PIHAN HENKI JA ARVOT

2.1 Kytkeytyminen puutarhahistoriaan

Voisi ajatella, että kohdepihallani tai koko Luostarinmäellä ei juurikaan ole kytöstä varsinaiseen puutarhahistoriaan. Ranja Hautamäki luettelee puutarhataiteen aikakausiksi 1700-luvun lopulta alkaen ”Hyödyn ajan muotopuutarhan”, ”Varhaisen maisemapuutarhan”, ”1800-luvun alun ja lopun maisemapuutarhat” ja ”Empiren kaupunki-istutukset” (Hautamäki 2000, 75). Tällaiset määritelmät tuntuvat varsin etäisiltä, kun tarkastelee Luostarinmäen vanhoja karttoja, lukee lehti-ilmoituksia ja -juttuja alueen elämästä 1800-luvun sanomalehdistä, tai katselee ympärilleen nykyisillä pihalla. Alueella elettiin maaseutumaisesta elämästä, ja rajallista ulkotilaa käytettiin miten milloinkin parhaaksi katsottiin – eläintenpidon, ruuantuotannon, työskentelyn, pyykkihuollon, oleskelun ja lasten leikkien tilana, käytännön myötä kehittyneillä tavoilla ja luultavasti ilman sen suurempaa johtoajatusta, teknistä tai taiteellista puutarhasuunnittelua.

KUVA 4 Kuva tontin 168 pihapiiristä 3.9.1912, H.J.Renvall, Turun kaupunginmuseo. Kesällä 1912 keskipihalla kasvatettiin perunaa ja pestiin pyykkiä.

Ei silti voi ajatella, etteikö alueen asukkailla olisi ollut monenlaisiakin pyrkimyksiä tehdä ympäristöään viihtyisämmäksi ja toimivammaksi myös päämäärätietoisien puutarhatai pihasuunnittelun avulla. Asukkaat tunsivat pihansa ja luultavasti kokeilivat ja oppivat, missä nurkassa minkäkin

kasvin voisi saada menestymään. Satovarmoksi ja/tai kauniiksi havaitut kasvit varmasti siirtyivät viljelijältä toiselle, ja myös yllättäviä uutuuksia saattoi mahtua joukkoon.¹

Myöhemmin alueen ”dynaamisesti kehittyneiden” piha-alueiden esteettinen arvo alettiin tunnistaa ja tunnustaa. Keskustelu Luostarinmäen museoimisestakin sai alkunsa nimenomaan taiteilijan, Axel Haartmanin, kirjoituksesta Åbo Underrättelsenissä vuonna 1908. Luostarinmäen aluetta maalattiin ja valokuvattiin paljon 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, ja useita valokuvia julkaistiin myös postikortteina. Hjalmar Renvall valokuvasi aluetta vuonna 1912 Turun kaupungin kustantamana. (Aalto 2015, 57.) Viisi Renvallin ottamista valokuvista esittelee tonttia 168.²

2.2 Genius Loci

Luostarinmäki on esteettisesti vaikuttava kokonaisuus. Suurta roolia museokävijän elämyksessä näyttelevät toki museointeriöörit ja niitä elävöittävät käsityöläiset, mutta oma iso esteettinen merkityksensä on alueen kasvillisuudella – näillä pitkälti omia aikojaan kehittyneillä ”ihan tavallisilla piholla”, joilla on eletty ja kuljettu jo miltei 250 vuotta. Ennen museoalueeksi muuttamista Luostarinmäki ehti olla asuinalueena yli 160 vuotta (Vuorio 2018, 7–8). Se on siis sekä Turun että koko Suomen mittakaavassa erittäin arvokas, ainutlaatuinenkin museokohde. Pihoja ajatellen ja useisiin muihin vanhaa rakennuskantaa esitteleviin kohteisiin verrattuna Luostarinmäen eräs erityinen arvo syntyy siitä, että rakennukset ovat alkuperäisillä paikoillaan ja sama koskee tietysti myös rakennusten ympäristöä, kasvillisuuden ja kulkureittien sijainteja.

Kohdepihassani on tällä hetkellä paljon avointa tilaa, mutta puutarhasuunnitelmassa tätä ei voi kohdella ”tyhjänä kankaana”, vaan tulee edetä tontin vanhaa, sukupolvien myötä kehittynyttä karttaa noudattaen. Jopa rakennukset näyttävät ikään kuin kasvaneen paikoilleen loivasti viettävään rinteeseen ja esimerkiksi kulkureitit ovat luontevasti tallautuneet rakennusten vierille ovelta ovelle. Kasvillisuuden paikat jäävät toisaalta seinänvierien lämpimille laikuille, toisaalta keskipihalle. Pihatilan muunlainen jäsentäminen tuntuisi väärältä. KUVA 5 (Kuvassa pihapolut kuvattuna viulunrakentajan kuistilta 27.2.2025.) Kasvillisuuden suhteen kohdepiha on kuitenkin tällä hetkellä

varsin lajiköyhä. Siinä on siis paljon kehittämispotentiaalia museon tarpeita ajatellen: pihatilaan mahtuu runsaasti lisää kasvilajeja, ja valitsemalla kasveille yhdistävän teeman (tässä tapauksessa väri kasvit) pihaa voidaan jatkossa hyödyntää museo-opastuksissa, ehkä kokemuksellisessa ja osallistavassakin museotoiminnassa.

Kun valitaan kohteeseen niin historiallisesti kuin kasvuolosuhteidenkin suhteen soveltuvia lajeja, kasvilajien huomattavakin monipuolistaminen sopii kohteen arvoihin sekä museopedagogiikan että kulttuurihistorian ja sijainnin näkökulmasta. Kohteen autenttisuutta ja integriteettiä on kasvien osalta ehkä vaikeakin määritellä, sillä sukupolvellinen ympäristömuistinmenetyks saattaa estää meitä yhtäältä havaitsemasta, kuinka vähän lajikirjoa on nyt ja toisaalta mieltämästä, kuinka paljon sitä tälläkin kaupunkipihaalla on voinut olla.³ Vaikka piha on ollut aktiivisessa asuinkäytössä (ajankohdasta riippuen huomattavasti tallatumpi tai eksten-siivisemmin viljelty kuin nyt), ympäröivä maaseutumainen alue on ollut lähellä: Tontti 168 sijaitsee Luostarinmäen alueen laidassa ja 1800-luvun alkuvuosikymmeninä kaupungin pellot alkoivat jo yhden asuinpihan päässä etelään. Lännen puolella sijaitsi professori Johan Gadolinin laaja hedeilmätarha, sittemmin huvipuisto Surutoin. Voi siis hyvinkin olla, että 1800-luvun ”tyhjällä” pihalla kasvoi jopa kymmeniä kasvilajeja enemmän kuin meidän nyt näkemällämme ”tyhjällä” pihalla. Yksittäisen ”rikkakasvin” katoamista ei huomaa kukaan, mutta kokonaisuutena kyse onkin sekä tämän yksittäisen pihan että koko kaupunkihabitaatin vähittäisestä köyhtymisestä.

KUVA 5

1 Esimerkiksi vuonna 1888 talon nro 178 asukas ilmoittaa lehdessä myyvänsä ”appelsiini-puun halvalla hintaa” ja vuonna 1901 talossa nro 169 on myynnissä ”isompia ruukkukasveja”, joten viherpeukaloitakin asujaimistosta on löytynyt. (Sanomia Turusta 19.1.1888, s. 4, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/413119?page=4>, Uusi Aura 9.6.1901, s. 4, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/731688?page=4>).

2 Kuvat löytyvät sähköisesti finna.fi -sivustolta hakemalla esimerkiksi hakuterminä ”Luostarinmäki 168”.

3 Peter H. Kahn Juniorin termi *environmental generational amnesia* kuvaa prosessia, jossa uudet sukupolvet määrittelevät ympäristön tilaa koskevan normaalinsa sen mukaan, millaisissa olosuhteissa ne varttuivat lapsena. Näin esimerkiksi ympäristön lajikato jää usein havaitsematta.

KUVA 6 Kuvakaappaus Luostarinmäki 1827 -virtuaalinäytelystä Digimuseo.fi-sivustolla, etualalla Gadolinin puutarha, yläoikealla kaupungin pellot (Tuotanto: Turun museokeskus).

Muun muassa ympäröivien laajojen kasvillisuusalueiden ansiosta Luostarinmäenkin pihojen mikroilmasto 1800-luvulla oli luultavasti hyvin erilainen kuin nykyisten kaupunkipihojen. Itse asiassa pihaa nyt varjostavat suuret puut voivat olla paitsi kasvivalintoja rajoittava varjostava tekijä, myös arvokas lisä pihan kasvillisuuteen museaalisessa mielessä: ne eivät ehkä ole ”autenttisia”, mutta suurina elävinä, haihduttavina olentoina ne voivat vahvistaa ympäristössään juuri sitä rehevyyttä ja monimuotoisuutta, joka on aistittavissa vielä vuoden 1912 valokuvista.

Mielenkiintoisesti koostettu ja esitelty, ajattelu- ja oppimisprosesseja käynnistävä museopiha voi herättää kävijän tarkkailemaan kaupunkiympäristön kasveja muualakin. Monet pihasuunnitelmani kasvit ovat kaupunkilaisille ”tuttuja tuntemattomia”: jokapäiväisiä piennarten kasveja, joille ei kuitenkaan välttämättä tiedä nimeä, saati että tuntisi niiden historiaa ihmisen kumppanina tai käyttökohteita värikasvina, lääkkeenä, ravintona, lannoitteena ja niin edelleen. Museopihan kautta tutuksi tuleva kasvillisuus voi myös tukea yksilön ja yhteisön turvallisuuden tunnetta, sillä keskeisimmän elävä kasviperintö edustaa elämän jatkuvuutta ja ajan kulua (Fagerstén 2025, 22–23).

3. SIVUPOLUILLA ITALIASSA JA PIHANPERÄLLÄ

Koska kyse on käsityöläisyyttä ja kaupungin työväestön elämää esittelevästä museosta yleisesti sekä viulunrakentajan pihasta erityisesti, taustoitin tässä luvussa kasvivalintoja kahdesta suunnasta: ensin hahmottelen värikkäiden

yhteyttä viulunrakennukseen, sitten pohdin pienen pihan roolia ja käyttöä 1800-luvun (käsi)työläisasumisen kontekstissa.

3.1 Viulun lakka ja värjäyskasvit

Viulun pintakäsittely eli lakkaus on vain yksi osatekijä soittimen monimutkaisessa kokonaisuudessa. Yleisessä keskustelussa se kuitenkin näyttelee ehkä todellista merkitystään suurempaakin roolia, kun puhutaan viulunrakennustaitteen kultakauden suurista mestareista⁴ (Ks. esim. Robson 2007, 60). Jo historian ensimmäinen varsinainen Stradivari-tutkija, kreivi Ignazio Alessandro Cozio di Salabue (1755–1840) osoitti suurta mielenkiintoa Antonio Stradivarin käyttämää lakkaa kohtaan (Dipper & Woodrow 1987, 74), ja myöhempi tutkimus ja keskustelu on palannut aiheen ympärille toistuvasti.⁵ Eikä kiinnostus suinkaan ole vähentynyt, kun 1950-luvulta alkaen kehittyvät tutkimusmenetelmät ovat antaneet yhä uusia mahdollisuuksia vanhojen soittimien pintakäsittelyn tutkimiseen (Robson 2007, 64; Soulier ja muut 2021, 38). Eri aikoina on jopa esitetty, että juuri lakkaus olisi Cremonan kultakauden soitinten yliveritaisuuden ”salaisuus” – toisaalta innokkaimmat vastaväittäjät ovat sanoneet, että lakka sinänsä on täysin yhdentekevä osa kokonaisuudessa. H.R.Haweis summaa tilannetta teoksessaan *Old Violins and Violin Lore* (lihavointi omani):

I should like to pose as the clear exponent of **the famous Cremona secret**, or hold some fixed opinion, buttressed by arguments weighty enough to confound all opponents, and based upon the “triumph of modern research.” The triumph of modern research seems to me to consist in the discovery that we have as yet failed to discover the Cremona varnish, as, although we may speculate about it and at moments seem to come very near the mark, as yet we cannot make the stuff, or, at all events, apply it in Cremona fashion to our new fiddles. (Haweis 1898, 146–147.)

Kuluneiden 127 vuoden aikana keskustelu ei juurikaan ole edennyt Haweisin kuvaamasta tilanteesta (mm. Echard & Soulier 2010, 48). Nykytiedon valossa tutkijoiden ja ammattirakentajien keskuudessa vallitsevin näkemys lienee se, että vaikka pintakäsittely ehdottomasti vaikuttaa viulun

4 Viulunrakennustaitteen kultakauden voi yleisesti ottaen katsoa sijoittuvan Italian pohjoisosiin, erityisesti Cremonan kaupunkiin alkaen Andrea Amatista 1500-luvun loppupuolella, huipentuen Antonio Stradivarin (noin 1644–1737) tuotantoon ja päättyen viimeistään hänen oppilaansa Carlo Bergonzin kuolemaan 1747 (esim. Johnson & Courtnall 1999, 18–19; Dillworth 2001, 11–14).

5 Esimerkiksi brittiläisen *The Strad* -aikakauslehden verkkosivuilla <https://www.thestrads.com/> artikkelihaku löytää paljon tätä keskustelua, myös useita arkistonostoja lehden 135 vuotisen historian varrelta, vaikkapa hakusanoilla ”varnish secret”.

sointiin, merkityksellisintä on puun käsittely varsinaisen (värillisen) lakkakerroksen alla (mm. Johnson & Courtnall 1999, 210; Finlay 2004, 248).

Niin tai näin, viulun pintakäsittely ja ”lakan salaisuus” on viulujen suhteen usein se mielenkiintoinen, ehkä jännittävä ja hiukan mystinenkin yksityiskohta, josta ”maalikko” on kuullut ja jonka hän ottaa puheeksi vaikkapa soitinkaupassa tai viulunrakentajan verstaassa, luultavasti museossakin, viuluja katsellessaan. Näissä keskusteluissa lakassa kiinnostaa erityisesti se, mikä näkyy paljain silmin, eli väri.⁶

KUVA 7 Viulunrakentajamestari Stefano Conian verstaan piha Cremonassa kesällä 1979, juuri lakatut soittimet ottamassa aurinkoa räystään alla. Conian piha on edelleen yksi kaupungin kauneimmista, mutta muuallakin Cremonassa soittimien ulkona kuivaamisen vanha perinne elää vahvana. (Kuva kotialbumistani.)

Vuonna 1804 kreivi Cozio di Salabue kirjasi ylös ensimmäisen muistiinmerkityn Antonio Stradivarin käyttämäksi väitetyin lakkareseptin (Dipper & Woodrow 1987, 80).⁷ Puutarhasuunnitelman kannalta reseptistä tekee mielenkiintoisen siinä mainittu ainesosa sahrami KUVA 8 (*Crocus sativus*, engl. Saffron, taiteilija ja botanisti Gherardo Chibon kuvamana, ks. kuvalähde B). Sahrami on lääke-, mauste- ja väri kasvi, jolla on yli 3500-vuotinen viljelyhistoria.

KUVA 8

Myös Euroopassa sahramia viljeltiin laajalti ensin jo antiikin Rooman aikana, sitten uudelleen 1200-luvulta alkaen. Nykyisin sahramia tuotetaan erityisesti Välimeren ympäristössä sekä Intiassa ja Iranissa. Sen kasvatusta on mahdollista verrata pohjoisessa, esimerkiksi Brittein saarilla, mutta en ole löytänyt tietoa sahramin tuotannosta tätä pohjoisemmasta. Sahramin tuotanto on työvoimaintensiivistä, ja lopputuote on kautta historian pysynyt erittäin kalliina. Niinpä sahramia on usein myös väärennetty esimerkiksi lisäämällä tuote-eriin muiden kasvien terälehtiä. (Finlay 2004, 285–302.) Kallista sahramia on värjäyskäytössä korvattu ja maustekäytössä väärennetty vielä sitäkin vanhemmalla viljelykasvilla värisaflorilla (*Carthamus tinctorius*, engl. safflower). M. Grieben kasviensyklopedia *A Modern Herbal* (1931) mainitsee värisaflorille muun muassa kansanomaiset nimet ”dyer’s saffron”, ”fake saffron” ja ”bastard saffron”. (Grieve 1931, Safflower; myös Finlay 2004, 230.)

Suomessakin värisaflori lienee tunnettu pitkään. Laji.fi -sivustolla on kirjattuja havaintoja jo vuodelta 1925, ja huomionarvoista on, että vanhimmat merkinnät ovat

6 Perustan tämän väitteen liki 30 vuoden työkokemukseeni jousisoitinmyyjänä sekä sitäkin aiempaan elämäkokemukseeni isäni soitinverstaassa.

7 Myöhemmin reseptejä on kirjattu lukuisia, ja yleinen on myös näkemys, että cremonalaisilla mestareilla ei ollut mitään omaa reseptiään, vaan peruslakka ostettiin lakanvalmistuksen ammattilaisilta, jonka jälkeen siihen mahdollisesti lisättiin aineita omien mieltymysten – lakan kuivumisominaisuuksien tai vaikkapa värin – mukaan. Tätä näkemystä puoltaa jo pelkästään se käytännön seikka, että lakan valmistuksessa välttämätön öljyn keittäminen oli renessanssiajan Italiassa paloturvallisuuden vuoksi kiellettyä kaupunginmuurien sisäpuolella. (Flavetta 2023, 39; Pollen 2009, 38; Finlay 2004, 256.) Samasta syystä voidaan pitää hyvin todennäköisenä, että jos Luostarinmäen viulunrakentajan pihapiirissä todella olisi työskennellyt viulunrakentaja jo 1800-luvulla, hän tuskin olisi keittänyt lakkaa omassa verstaassaan, vaikka olisikin ollut kiinnostunut lakan väriominaisuuksista ja mahdollisuuksista muokata niitä omatoimisesti. Sen sijaan valmiina hankitun peruslakan muokkaaminen omilla kasviväreillä olisi viulunrakentajallemme ollut ehkä verrattain helppoakin, sillä se ei vaadi monimutkaisia työvaiheita tai pitkiä keittoajoja (Flavetta 2023, 47).

Oulusta, ja että useat havainnot sijoittuvat kaatopaikoille ja muille ruderaateille.⁸ Lajilla on siis kyky selviytyä pohjoisissa olosuhteissa ja jopa kokonaan ilman hoitoa. Jos kuvittelemme 1800-luvun Luostarimäelle viulunrakentajan ja kuvittelemme, että hän olisi ollut kiinnostunut lakassa käytökelpoisista värikasveista, ehkä jotain kautta jopa kuullut suuren Stradivarinkin ”salaisuuksista”, värisaflori olisi varmasti ollut kasvi, jota hän olisi pyrkinyt saamaan omaan kukkapenkkiinsä.

Toinen viulunrakentajan pihalle hyvin soveltuva värikasviperhe ovat matarat: sekä yksi vanhimmista tunnetuista värikasveista, värimatara eli krappi että sen kotoisempi sukulainen keltamatara. Keltamatara liittäisi pihan kasvikoelman kotoiseen värjäysperinteeseemme (Hellén 1905, 17; Riihelä 2022), ja sitä paitsi omalta osaltaan antaisi elintilaa keltamataralle, jota uhkaa risteytyminen tulo-kaslaji paimenmataran kanssa, ja sitä myöten katoaminen (Ranta 2014; 208).

Värimataran liittäminen viulunrakentajan pihan kasvistoon puolestaan loisi yhteyttä nykypäivän viulunlakoihin. Krapin käytöstä modernissa viulunrakennuksessa raportoivat *The Strad* -lehdessä esimerkiksi Eero Haahti (2012a ja 2012b), Hugh Whitycomb ja Guy Harrison (2020) sekä Geerten Verberkmoes (2023). Nämä kaikki maininnat ovat kasvivärien käytön lisäksi kiinnostavia laajemmasta mielessä: Elämme aikaa, jossa pandemian ja tullisotien realisoituvat uhat ovat havahduttaneet huomaamaan maailmanlaajuisten toimitusketjujen ongelmat ja haavoittuvuuden, ja sen myötä paikallisten resurssien hyödyntämisestä on tullut suorastaan trendikästä.

Luvun loppuun vielä pieni ajatusleikki omakoh-taisen viulujen parissa työskentelyni pohjalta. Jos asetun kuvitteellisen 1800-luvun viulunrakentajamme nahkoihin ja mietin, mitä hän päivittäisessä työssään kohtaa, ainakin yksi asia on varma: 1800-luvulla suomalaisen viulunrakentajan työhön kuului paljon soitinten halkeamien korjausta. Vaikka nykyisin nautimme keskuslämmitettyjen huoneiden tasaisista lämpötiloista, laadullisesti erinomaisista viulukotoista ja monista mahdollisuuksista säädellä ilmankosteutta, puusta valmistetut herkät soittimet reagoivat edelleen voimakkaasti ilmastoomme. Liimausten aukeamiset sekä puun halkeamiset ovat jokatalvisia, jokaiselle vähänkään enemmän viuluja käsittelevälle henkilölle tuttuja ongelmia.

Haljenneen viulun liimaaminen ei sinänsä ole mitenkään hankala tehtävä, soitinhan on rakenteellisesti

nerokkaasti suunniteltu kestävä toistuvat korjaukset ja näin ollen säilymään käyttökuntoisena vuosisatoja.⁹ Usein työläin vaihe onkin korjauksen retusoiminen eli korjauslakkkaus, korjatun kohdan piilottaminen katsojalta. Tässä syntyy erityinen tarve muunnella lakan väriä. *Rakentaja* voi hyvin pärjätä yhdellä, hyväksi havaitsemallaan lakkareseptillä tai tutulta toimittajalta hankitulla peruslakalla – *korjaaja* sen sijaan tarvitsee sävyjen muuntelua aina kulloisenkin korjattavana olevan soittimen mukaan. (Vrt. Weisshaar & Shipman 1999, 199.) Jos olisin tehnyt soitinkorjaajan urani 1800-luvulla, ja jos vielä samassa pihapiirissä olisi asunut lankoja värjäävä naapuri, mieleeni olisi hyvinkin saattanut juolahtaa kokeilla kotipihan kasvivärien siirtämistä myös soitinlakoihin.¹⁰ Ja jos olisin onnistunut, ehkäpä vielä kuullut italialaisten mestarienkin käyttäneen kasvivärejä yliver-taisissa lakoissaan, olisin hyvin mahdollisesti säilyttänyt ”salaisuuden” visusti itselläni. Jälkeeni olisin jättänyt vain taidokkaasti retusoituja korjattuja halkeamia.

3.2 Omavaraisuus ja kotoisten resurssien hyödyntäminen

Värikasvien avulla viuluverstaan ja koko viulunrakentajan pihan tarinaa voidaan sitoa tiukemmin kiinni paikkaan useammallakin tavalla: toisaalta omana aikanamme heränneeseen kiinnostukseen paikallisia resursseja kohtaan, toisaalta siihen paikallisuuteen ja omavaraisuuteen, jossa pihan asukkaat 1800-luvulla elivät.

Samoin kuin sukupolvelinen ympäristömuistinmenetyks saattaa vaikuttaa kykyymme havaita lajikatoa, kehittyvä teknologia saattaa nopeastikin synnyttää ”sukupolvelisiä taitomuistinmenetyksiä”. Alina Hellén aloittaa vuonna 1905 julkaistun kasvivärjäysoppaansa:

Se värjäystaito, jota tämän kirjasen tarkoitus on yleisölle opettaa, ei ole uusi, sillä noin puoli vuosisataa sitten oli kasviaineilla värjääminen vielä yleinen maassamme; tuo taito on wain joutunut unohduksiin sen jälkeen kuin helposti saatawat, koreat ja räikeät aniliiniwärit owat tulleet käytäntöön. (Hellén 1905, 3.)

Käsityötaidon katoamiseen ei tarvita kuin yksi väliin jäänyt sukupolvi. Hellén suosittaa ”isoäidin sukupolven” taitojen uudelleenherättelyä erityisesti maaseudun asukkaille, joilla on mahdollisuus kerätä värjäyskasveja suoraan

8 <https://laji.fi/observation/map?target=carthamus%20tinctorius>. Viitattu: 16.5.2025.

9 Samasta syystä monet viulunrakentajat ovat käytännön elämässä pikemminkin viulunkorjaajia – jo olemassa olevia viuluja ja jousia huolletaan jatkuvasti, kun taas kokonaan uuden soittimen tilaaminen rakentajalta on harvinaisempaa.

10 Steward Pollen arvelee, että myös Stradivari saattoi saada ideoita ja materiaaleja lakkojensa värisävyjen muunteluun Cremonan lukuisten aktiivisten silkinvärjäyskäsiteläisten kautta (Pollen 2009, 37).

lähiympäristöstään. (Mt., 4; vrt. myös Suomen käsityön museo 2021.) Kun muistetaan, että Luostarinmäenkin asukkaista monet olivat usein ensimmäisen polven kaupunkilaisia, ei ole kovin kaukaa haettu ajatus, että useat heistä – jos eivät aktiivisesti kasvattaneet – ainakin tunnustivat luonnon värikasveja ja tiesivät mitä niillä voi tarpeen tullen tehdä. Yritteliäisyyden puutteeseen projekti ei aina-kaan olisi Luostarinmäellä kaatunut. 1800-luvun turkulaisia sanomalehtiä lukiessa Luostarinmäestä piirtyy kuva väki- ja idearikkaana alueena, jossa harrastetaan jos jonkinlaista osto- ja myyntitoimintaa, nykytermein ehkä mikrobisnestä tai kevyttrittäjyyttä.

Talonpoikais-Suomessa niin kukka- kuin hyötykasvitarhatkin yleistyivät hitaasti, ja niiden puuttumista maataloilta valitettiin pitkään vielä 1900-luvun puolellakin (Ranta & Seppovaara 2003, 70–71). Suurilla maataloilla tuottava puutarha saatettiin kokea jopa synniksi ja turhuudeksi, mutta tilattomat osasivat hyödyntää pikkupuutarhojaan ennakkoluulottomammin (Heinonen ja muut 2014, 19). Aikalaiskuvauksessaan 1860-luvun Pohjanmaalta Pietari Päivärinta kuvaa torppari Rouhun tilankäyttöä hauskaasti: ”Pienen torppansa wiljeli hän pian rajoja myöten niin tarkkaan, ettei tekemätöntä löytynyt niin paljoa, että olisi aidan waraseipään tekemättömälle maalalle woinut pistää” (Päivärinta 1893, 29).

Luostarinmäen työväestön pienillä pihalla maankäyttö oli tilarajoitteiden vuoksi todennäköisesti lähempänä torpparin tehokkuutta kuin talonpojan avaria pihvoja tai ylempien yhteiskuntaluokkien puutarhaihanteita. Toisaalta ainakin viulunrakentajan pihan asujaimisto ilmeisesti vaihtui jokseenkin tiuhaan, joten kovin pitkäaikaista kasvatussuunnitelmaa pihalla tuskin pystyttiin noudattamaan (Vuorio 2018, 131; lukuisat vuokrailmoitukset 1800-luvun sanomalehdissä, ks. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>).

Vieraillessani pihalla 21.5. huomasin ilokseni, että tämän kesän ajaksi alueenhoitaja Joonas Kalmi on istuttanut pihan lehtikompostialueelle sipulia KUVA 9 (kuva oikealla). Juuri tällaiset väliaikaiset, ehkä paikkaansa muuttavat ja helposti saatavilla olevista materiaaleista rakennetut ad hoc -viljelypenkit sopivat puutarhasuunnitelmaan erinomaisesti. Tilaa tarkasti hyödyntävä työväestö tunsu vuoroviljelyn periaatteita jo 1800-luvulla (vrt. Päivärinta 1893, 30), ja myös Luostarinmäen kaltaisilla pikkupihoilla niitä varmaankin hyödynnettiin. Toisaalta tällainen tilankäyttö sopii erinomaisesti myös nykyaikana nousseisiin puoliviljelyn ja metsäpuutarhanhoidon trendeihin, ja sitoo siis aikakerroksia yhteen pihalla.¹¹

Näistä lähtökohdista katsoen luonnonkasvitalainen, melko vapaa mutta tilan tarkkaan hyödyntävä

puutarhasuunnitelma on mielestäni perusteltu. Värikasveja valitsemalla kasveista saadaan rakennettua temaattinen kokonaisuus, pihan tarina, ja lisäämällä mukaan harkitut viulunrakentajan värikasvit teema saadaan sidottua sekä pihan keskeisimpään sisäkohteeseen että omassa ajasamme virinneeseen kiinnostukseen lähiresursseja kohtaan. Toisaalta useimmilla värikasveilla on muitakin käyttökohteita, pihan asukkaat 1800-luvulla luultavasti tunsivat niistä monia, ja elävien kasvien avulla myös näistä käyttövoista voidaan kertoa museokävijälle. (Vrt. Päivärinta 1893, 62–64.)

Suunnitelmani piha ei siis kerro yksilöidysti ke- nestäkään pihapiirissä todella eläneestä henkilöstä, vaan teemallisesti perustellut kasvit heräävät siinä kertomaan käsityöläisyydestä ja kasvien käytöstä yleisesti – yhtäältä vahvistamaan tarinaa samasta ajasta ja yhteisöstä kuin museo muutenkin, toisaalta tuomaan sen elämyksellisesti lähelle museokävijän omaa kokemusmaailmaa. (Vrt. Heinonen ja muut 2014, 18, 23.)

KUVA 9

4. VÄRIEN PUUTARHA – TARINA HAHMOTTUU MAASTOON

4.1 Kasvuolosuhteet

Museoviraston aineistoista löytyy pdf-muodossa puutarhasuunnittelunkin kannalta hyödyllinen raportti Luostarinmäen koekaivauksista vuodelta 1987. Kaivausten tarkoituksena oli selvittää, onko alueella ollut toimintaa ennen kaupunkiasutuksen leviämistä mäelle 1700-luvun lopussa. Myös pihalle 168 tehtiin kaksi koekaivauskuoppaa, 1 x 1 metrin ruutua, jotka kaivettiin pohjiin asti luonnollisina kerroksina. (Museovirasto 1987, 1–2, 4.)

11 Puoliviljelystä ks. Simberg 2024. Simbergin teoksen eetos ”tarkoituksellisesti, mutta ei väkisin” sopii mielestäni erinomaisesti viulunrakentajan pihan henkeen niin nykypäivän kuin 1800-luvunkin viitekehäyksessä.

Kulttuurikerros todettiin koko Luostarinmäen alueella niin sekoittuneeksi, ettei tasoja voitu erottaa aikakausittain. Kulttuurikerroksen paksuus vaihteli 3 cm:stä yli puoleen metriin, ja oli keskimäärin 25 cm. Alkuperäinen maanpinta oli lähimpänä alueen pohjois- ja itäosissa. Lounaassa (eli myös tontin 168 kohdalla) se tuntuu alun perin laskeneen nykyistä jyrkemmin etelään ja länteen, kohti tuolloisia kaupungin peltoja. Kohdepihan kaivauksista todetaan löytyneen 40 – yli 50 cm samanlaisena jatkuvaa kosteaa puutarha- tai tunkiomaata (paljon esinelöytöjä: punasavikeramiikkaa, kattotiilen paloja, taso- ja pullolasia, fajanssia, jäteluuta, paristojen sauvoja jne.). Todetaan myös, että kaivamista vaikeuttivat puiden juuret. (Mts.)

Lähtökohtaisesti kasvupohjan ohuus ei siis tule aiheuttamaan ongelmia tällä pihalla. Pihan kaivaminen (siinä määrin kuin se on istutuslapiolla välttämätöntä) ei myöskään aiheuttane tarvetta arkeologisille tutkimuksille – koe-kaivausraportin mukaisesti piha-alueelta tuskin olisi löydettävissä häiriintymättömiä historiallisia kerroksia. Toisaalta istutusten paikkoja joudutaan luultavasti muuntelemaan erityisesti pihan keski- ja alaosassa sen mukaan, miten suurten puiden juuret antavat tilaa istuttamiselle.

Ilmansuuntien osalta viulunrakentajan piha asettuu ihanteellisesti niin, että pohjoisen puolelta sitä suojaavat rakennukset, kuistit avautuvat etelään / länteen, ja piharinne laskeutuu loivasti kohti etelää (vrt. Ranta & Seppovaara 2003, 14).

Pihan aurinkoisimmat, lämpimimmät paikat sijoittuvat viulunrakentajan kuistin nurkkaan KUVA 10 (oikealla kuvattuna 4.4.2025). Nurkkaa reunustaa myös piharakennuksen korkea kivijalka, joka kesällä varaa ja luovuttaa lämpöä niin, että nurkkapaikka on suojaisa ja lämmin. Tähän kohtaan soveltuvat toisaalta kuivemman paikan luonnonkasvit, toisaalta viulunrakentajamme silmäterä, eksoottisempien värikasvien pieni penkki. Myös kasvattipojan ja työmiehen asuntojen talo saa kohtalaisen paljon auringonvaloa. Sen keltaista seinää vasten kuivan paikan keltaiset kukkijat muodostaisivat upean näkymän.

Keskipihalle ja siitä kohti tontin takanurkkaa piha-alue jää vähitellen yhä enemmän puiden varjoon, ja toisaalta kasvualusta muuttuu samanaikaisesti syvemmäksi. Suunnitelmassa tähän rakentuu monilajinen kasvusto, jossa liu'utaan valoisamman (ja jonkin verran kuivemman) paikan kirkkaanvärisistä kasveista kohti hämyisempää, lehtomaisempaa takaosaa. Takimmainen, syvämultainen ”pihanperä” varataan edelleen museon lehtikompostin käyttöön, ja sitä ympäröivät syvävihreät mesiangervo ja nokkonen.

KUVA 10

4.2 Mistä pihaa katsotaan, miten sitä käytetään?

Suunnitelmassani en muuta pihan nykyisiä kulkureittejä tai fokalisaatiopisteitä. Pihalle saavutaan matalasta porttikäytävästä tontin pohjoislaidalta KUVA 11 (näkyvä vasemmalla kuvattuna 21.5.2025), ja samasta suunnasta hieman korkeammalta pihaa katsotaan myös irtolaisen ja viulunrakentajan kuisteilta. Nämä ovat pihan keskeisimmät näköalapisteen ja suunnitelman tavoitteena on, että niistä katsottuna piha avautuu kiinnostavana, tasapainoisena ja läpi kesän monilajisesti kukkivana kokonaisuutena. Erityisesti irtolaisen kuistilta avautuu myös miellyttävä näkyminen pihan itälaidan rakennusten julkisivuja kohti.

KUVA 11

Museokävijöitä, erityisesti suurempien ryhmien liikkumista varten pihan pohjoislaidan kuistien läheisyydessä säilytetään laajempi sora-alue, joka siinä nykyisinkin on. Museotyöntekijät käyttävät pihaa laajemmin: säilytetään polku, joka johtaa rakennusten vierustaa pitkin pihan perälle huoltoalueelle ja lehtikompostille.

Museokävijöiden vapaata kulkua keskipihalla voidaan joutua väliaikaisesti rajoittamaan, kun

KUVA 12 Pihan panoraama 21.5.2025 irtolaisen kuistilta kuvattuna.

luonnonkasveja juurrutetaan kasvupaikoilleen. Myöhemässä vaiheessa, kasvustojen vakiinnuttua, niiden lomaan voidaan esimerkiksi leikata trimmerillä polkuja, joista pihan kasvillisuutta pääsee tarkastelemaan lähemmin. Näiden vapaamuotoisten polkujen paikkoja en kuitenkaan sisällytä vielä suunnitelmaan, sillä niiden mahdollisuus konkretisoi- tuu optimistisestikin ajatellen vasta vuosien päästä, jolloin niiden tarpeellisuutta tulee erikseen punnita.

4.3 Kasvialinnat

Suunnitelmassani en esitä tarkkoja koordinaatteja kasveille, vaan jaan pihan vyöhykkeisiin, joille kasvit sijoitetaan kasvupaikkavaatimustensa mukaisesti. Tavoitteena on saada aikaan elinvoimaiset, terveet ja vähän hoitoa vaativat kasvustot. Erityisesti luonnonkasvien osalta se onnistuu parhaiten, kun kasvit itse hakeutuvat mieluisimmille paikoilleen, jotka eivät aina välttämättä ole samoja kuin ihmisen suunnittelemat paikat. Samalla voidaan välttää pihalla jo viihtyvien kasvien turha häiritseminen, kun uusien kasvien istuttaja tarkastaa istutuskohdan huolellisesti ennen työhön ryhtymistä. Vyöhykkeet on numeroitu aloittaen tontin pohjoislaidalta, josta pihalle saavutaan, ja edeten kohti tontin perää, etelälaitaa:

- 1a = Viulunrakentajan kuistin nurkka, erillinen värikkäiden kasvien kohopenkki.
- 1b = Viulunrakentajan ja irtolaisen kuistien pilet.
- 2 = Työmiehen ja kasvattipojan talon seinusta, pihapolun kuivimmat laidat.
- 3 = Keskipihan ylärinne.
- 4 = Keskipihan keskirinne.
- 5 = Keskipihan alarinne ja vajan seinusta.
- 6 = Pihan takaosa, lehtikompostin alue.

Esittelen pihalle tuotavat uudet kasvit vyöhykejakoja seuraten. Suurin osa kasveista esiintyy useammalla vyöhykkeellä. Lyhyiden esittelyjen tiedot olen koostanut monista lähteistä. Internet-lähteistä merkittävimpiä ovat olleet Päivi Hintsasen coloria.net, Hyötykasviyhdistyksen sivut, Luonnonvarakeskuksen julkaisu, LuontoPortti-sivusto,

Leena Riihelän Riihivilla-blogi sekä Anna-Karoliina Tetrin Tetrdesign-blogi. Painetuista lähteistä käytössä ovat olleet muun muassa Alanko 2018, Bruun 2020, Hämet-Ahti 2002, Juhanoja 2021, Piippo 2018, Ranta 2014 ja Rautavaara 1976.

KUVA 13 Viulunrakentajan pihan kartta, johon on merkitty sisäkohteet ja olemassa olevat kulkureitit, sekä puutarhasuunnitelmassa ehdotetut kasvivyöhykkeet numeroilla 1–6

Kuvat kasviesittelyyn valitsin internetistä löytyvistä tekijänoikeusvapaista materiaaleista. Intouduin valitsemaan hyvin vanhoistakin käsikirjoituksista löytyviä kuvia, jotka omalta osaltaan kertovat ihmisen ja näiden kasvien pitkästä ja monipuolisesta yhteisestä historiasta. Kuvälähteinä käytettyjen teosten tiedot löytyvät erillisestä kuvälähdelistä, jossa kullekin teokselle on annettu kirjain A–J. (Havainnollisia, tunnistukseen soveltuvia valokuvia puolestaan löytyy internetistä runsaasti esimerkiksi kasvien tieteellisiä nimiä käyttämällä. Käytännön kasvintunnistuksessa myös Google Lens -näköteknologia on hyvä apuväline.)

Kunkin kasviesittelyn lopussa on ilmoitettu vyöhykenumero(t) pihasuunnitelmassa / kuvälähteen kirjaintunniste.

KUVA 14 Värimatara eli krappi

KUVA 15 Värisaffori

KUVA 16 Värimorsinko

KUVA 17 Ukontulikukka

KUVA 14 Värimatara eli krappi (*Rubia tinctorum*): Vanha värjäyskasvi, laajalti tunnettu Euroopassa jo keskiajalla. Juurista saadaan punaista väriä, joka soveltuu sekä lankojen että viulunlakan värjäykseen. Krapin pitää kasvaa useita vuosia samalla paikalla ennen kuin juurta voidaan kerätä värjäystä varten. Viihtyy kalkkipitoisessa maassa, mieluiten kohopenkissä, ja tarvitsee paljon tilaa juurilleen. Pehr Kalm kasvatti krapia puutarhassaan Sipsalossa 1750-luvulta eteenpäin. Nykyään siemeniä on ollut hankittavissa vaihdellen esimerkiksi Hyötykasviyhdistykseltä, Exotic Garden -verkkokaupasta sekä Ruissalon kasvitieteellisestä puutarhasta. 1a / A

KUVA 15 (*Carthamus tinctorius*): Hyvin vanha värjäyskasvi, viljelty jo esihistoriallisella ajalla. Värisafforilla on korvattu kallista sahmia värjäyskäytössä. Myös lääkinnällisiä ominaisuuksia. Yksivuotinen, ruohovartinen, mykerökukkainen kasvi, jota kutsutaan toisinaan myös väriohdakkeeksi, sillä se muistuttaa kasvutavaltaan ja kukinnoltaan ohdaketta. Esikasvatus maalisi–huhtikuussa tai avomaakylvö. Kasvupaikka aurinkoinen ja suojaista; multava, keskiravinteikas maa. 1a / I

KUVA 16 Värimorsinko (*Isatis tinctoria*): Vanha väri kasvi. Sisältää samaa sinistä väriainetta kuin indigo, mutta vähäisempiä määriä. Kaksivuotinen. Kasvattaa ensimmäisenä vuonna lehtiruusukkeeseen ja toisena vuonna 80–90 cm kukkavanan. Esikasvatus, tai kylvö avomaalle. Värjäykseen käytetään kasvin lehtiä, joita voi kerätä useaan kertaan kesässä. Tuottaa väriaineita parhaiten lämpimänä kesänä ja hyvin lannoitetussa maassa. Myös hyvä pölyttäjä kasvi. 1a / E

KUVA 17 Ukontulikukka (*Verbascum thapsus*) TAI KUVA 18 tummatulikukka (*Verbascum nigrum*): Ukontulikukka on kaksivuotinen Suomen luonnon alkuperäiskasvi ja tummatulikukka monivuotinen muinaistulokas. Molemmat korkeita, rotevia loppukesän kukkijoita ja antavat värjäyskäytössä kullankeltaisia ja -ruskeita sävyjä. Lehdistä voidaan rautapuretteella saada myös mustaa. Rohdoskasvi. Tukevaa kukkavartta on käytetty myös vahaan kastettuna kynttilänsydäminä sekä tervaan kastettuna soihtuina. 1b / H, F

KUVA 18 Tummatulikukka

KUVA 19 Piharatamo

KUVA 20 Siankärsämö

KUVA 21 Rohtopietaryrtti

KUVA 19 Piharatamo (*Plantago major*): Muinaistulokas ja kansanperinteessä laajalti tunnettu lääkekasvi, yleinen asutuksen liepeillä kaikkialla Suomessa. Tunnetuin kansanomainen nimi lienee rautalehti, ja ratamon on katsottu olevan hyvä lääke erityisesti raudan aiheuttamien haavojen hoidossa. Ratamon lehti todella sisältää antibioottisia ja haavaa hoitavia aineita. Ravinteikkaassa paikassa ratamo kasvaa reheväksi ja jopa yli 30 cm korkeaksi, mutta se viihtyy myös pienikokoisena tallatuilla paikoilla pihalla ja tienvarsilla. Värikasvina antaa kullanuskeita sävyjä. 1b, 2 / B

KUVA 20 Siankärsämö (*Achillea millefolium*): Ollut ihmisen kumppanuuskasvi jo tuhansia vuosia, ja tunnetaan lääkeyrttinä antiikin taruista lähtien. Suomessa muinaistulokas ja yksi tutuimpia niittykasvejamme – kansanomaisia nimiä siankärsämölle on kirjattu 160, joten kasvi ja sen monet käyttötavat ovat olleet laajalti tunnettuja. Värikasvina antaa kauniita keltaisia ja oliivinvihreitä sävyjä. Kasvaa yleisenä hyvin monenlaisissa ihmisen muokkaamissa ympäristöissä; pientareilla, pihalla, joutomailla. Hyvällä paikalla saattaa kasvaa jopa 70 cm korkeaksi, mutta kukkii hyvin myös matalana. Kukkii heinä–lokakuun. 1b, 2 / G

KUVA 21 Rohtopietaryrtti (*Tanacetum vulgare*): Alkuperäislaji Suomessa kivikkaisilla merenrannoilla, levinnyt piennar- ja niittykasviksi koko maahan. Pietaryrttiä on käytetty monipuolisesti kansanlääkinnässä mm. matolääkkeenä ja hyönteisten torjuntaan. (Kasvi on myrkyllinen, mutta voimakkaan hajunsa vuoksi harvoin innostaa maistamaan.) Pietaryrttiä on myös siirretty puutarhakasviksi näyttävän kukintonsa vuoksi. Värjäyskäytössä kukista saadaan hyvin kirkasta keltaista, lehdistä keltaista ja vihreää. Pitkä kukinta-aika kuten siankärsämölläkin. 1b, 2 / G

KUVA 22 Mäkikuisma (*Hypericum perforatum*) TAI särmäkuisma (*Hypericum maculatum*), molemmat muinaistulokkaita, kuivahkojen niittyjen lajeja. Särmäkuisma on Suomen luonnossa yleisempi. Jo keskiajalla mäkikuisman uskottiin karkottavan pahoja henkiä, ja myöhemmin Linné ja myös Lönnrot kirjoittivat eri kuismalajikkeiden lääkekäytöstä. Edelleen kaupparohdos. Kuismia on käytetty myös tupakan korvikkeena. Alkoholiiin mäkikuisman kukista ja lehdistä uuttuva johannisöljy antaa punaisen värin, ja molemmat kuismat soveltuvat langanvärjäykseen. Keskikesän kukkija. 1b, 2, 3 / J

KUVA 22 Mäkikuisma

KUVA 23 Keltamatarata

KUVA 24 Tarhakehäkukka

KUVA 25 Keltamo

KUVA 23 Keltamatarata (*Galium verum*): Aiemmin yleinen ketojen ja piennarten laji, joka on tällä hetkellä vaarantunut, koska risteytyy tulokaslaji paimenmataran (*Galium album*) kanssa. Samaa matarakasvien heimoa (*Rubiaceae*) kuin värimatara eli krappi. Keltamatarata on ollut Suomen luonnon tärkeimpiä värjäyskasveja; juuresta saadaan punaista, kukinnoista keltaista väriä. Kasvilla on ollut myös lääkinnällistä käyttöä, ja lisäksi sitä on hyvän tuoksunsa vuoksi käytetty niin vainajien alla arkuissa kuin patjaolkenakin. Kukkii heinä–syyskuussa. 2, 3 / E

KUVA 24 Tarhakehäkukka (*Calendula officinalis*): Yksivuotinen kukka, joka levisi jo varhain kartanopuutarhoista rahvaankin pihaan. Suosittu, helppohoitoinen kukkija, joka myös tuottaa runsaasti siementä seuraavaa vuotta varten. Kylvö avomaalle varhain keväällä (jos ei ole jo itse kylväytynyt edellisenä vuonna). Lääke- ja kosmetiikkakasvi, lehdet ja kukat myös syötäviä. Hyödyllinen puutarhakasvi, joka suojelee muita kasveja tuholaisilta. Värjäyskäytössä antaa keltaisen, oranssin ja kullan sävyjä; jo viikinkinaiset käyttivät kehäkukkaa myös hiusten värjäämiseen. Korkeus lajikkeesta ja kasvupaikasta riippuen 20–50 cm, kukkii kesäkuusta alkaen pitkälle syksyyn. 1ab, 2, 3 / F

KUVA 25 Keltamo (*Chelidonium majus*): Myrkyllinen, monivuotinen keltamo on Suomessa muinaistulokas, joka kasvaa yleisesti villiintyneenä asutuksen liepeillä. Luostareissa keltamo viljeltiin lääkekäyttöön, ja se mainitaan jo Naantalin luostarin yrttikirjassa 1400-luvulla. Keltamo kasvaa jo viulunrakentajan pihassa, mutta ruusukkeet ovat melko kituliaita, kuten usein kasvin kasvaessa pientareilla. Olemassa olevia kasvustoja voidaan vahvistaa maata parantamalla, ja myös istuttaa kasvia lisää, jotta saadaan rehevä, kesäkuulta elokuulle kukkiva kasvusto. Värjäyskasvina keltamosta saadaan kellanvihreitä ja -ruskeita sävyjä. 3, 4, 5 / G

KUVA 26 Rohtosuopayrtti (*Saponaria officinalis*): Eteläisemmässä Euroopassa luonnonvaraisena kasvava suopayrtti saapui Suomeen hyödyn aikakaudella, ja kasvaa nykyisin viljeltyäänteenä ja -karkulaisena vanhoilla talonpaikoilla, teiden varsilla ja joutomailla. Suopayrtti ei ole värjäyskasvi, mutta juuressa on runsaasti saponiineja, joten sitä voi käyttää saippuan tavoin esimerkiksi värjättävän villan pesuun. Iltaisin ja öisin tuoksuva, hyvä yöperhoskasvi. Ei erityisen vaateliias, mutta suosii multavaa, kalkkipitoista maata. Kukkii heinä–syyskuussa valkoisin tai hennon vaaleanpunaisin kukin. 5/G

KUVA 26 Rohtosuopayrtti

KUVA 27 Mesiangervo

KUVA 28 Rautanokkonen

KUVA 29 Jalokiurunkannus

KUVA 27 Mesiangervo (*Filipendula ulmaria*): Monivuotinen, voimakkaasti tuoksuva ruoho, yleinen kaikkialla Suomessa. Perinteisesti käytetty myös sisätiloissa tuoksuaineena sekä siman ja viinan maustamiseen. Lääkekasvi, sisältää muun muassa salisyylihapon kaltaista spireahappoa. Värjäyskäytössä kasvista saadaan keltaisia ja kellanvihreitä sävyjä, varresta ja juurista on mahdollista saada myös sinistä ja mustaa. Tarvitsee kasvupaikakseen kostean ja ravinteikkaan maan. Kukkivan kasvuston syntyminen voi kestää jopa 9–10 vuotta, mutta vakiinnuttuaan sinnikäs varjoisankin paikan kukkija. Kukki kesä–elokuussa kermankeltaisin kukin, hyvä pölyttäjäkasvi. 5, 6 / C

KUVA 28 Nokkonen (*Urtica dioidica*) TAI rautanokkonen (*Urtica urens*, kuvassa): Nokkonen kasvaa jo Luostarinmäen alueella, mutta uusi perusteltu valinta voisi olla myös rautanokkonen, joka nykyisellään on Suomessa selvästi harvinaistunut laji. Molemmat lajit ovat muinaistulokkaita, ja lukuisilla tavoilla käyttökelpoisia. Ravinto-, lääke- ja värjäyskäytön lisäksi nokkosesta saadaan erinomaista viherlannoitetta kaikille muille puutarhan kasveille. Nokkoskasvustolle luonteva paikka olisi pihan perällä, lehtikompostin ympäristössä. (Pihanperälle voisi sijoittaa myös nokkoskäytteen valmistustynnyrin, jolloin sen hajuhaitta ei ulottuisi pihan käytetyimmille alueille, mutta hyötykäyttöä voitaisiin havainnollistaa museokävijöille.) 6 / H

Edellä käsiteltyjen kasvien lisäksi pihan jatkuvaa monilajista kukintaa ja pihaviljelyn esittelyä tukemaan voidaan ajatella myös esimerkiksi seuraavia lajeja:

KUVA 29 Jalokiurunkannus (*Corydalis nobilis*): Alkujaan tuotu koristekasviksi Linnén puutarhaan Hammarbyhyn Keski-Aasiasta 1700-luvulla. Sitten levinyt, aluksi kartanopuutarhojen välityksellä, niin laajalti, että vaikuttaa miltei luonnonkasvilta Lounais-Suomessa. Jalokiurunkannusta kasvaa myös Luostarinmäen alueella, ja se sopisi myös viulunrakentajan pihaan useammastakin syystä. Se toimisi jatkumossa pihalla jo olevan pystykiurunkannuksen kanssa ja hyvänä pölyttäjäkasvina täydentäisi kukinnallaan varhaiskevään ja kesäkuun välistä aikaa. Kasvi sopisi hyvin esimerkiksi tontin pohjoisosan aurinkoisiin kuistinpieliin, ja olisi reunuskasvina huoleton: se ei tarvitse erillistä kastelua, ja kukinnan jälkeen reheväkin kasvusto häviää miltei itsestään – siitä ei siis olisi haittaa talojen rakenteille tai vaivaa pihanhoitajalle. En löytänyt tietoa jalokiurunkannuksen käytöstä värjäyksessä, mutta tein itse pienen värjäyskoe-erän tänä keväänä, kukinnan ollessa jo päättymäisillään. Sain alunapurretteella villa- ja villasekoitelankoihin kauniita pirteänkeltaisia sävyjä (kuvassa).

KUVA 30 Sikuri

KUVA 31 Ruiskaunokki
ja silkkiunikko

KUVA 32 Kevätesikko

KUVA 33 Härkäpapu

KUVA 30 Sikuri (*Chicorium intybus*): Viljelty jo muinaisessa Egyptissä, kuului myös Linnén puutarhan kasveihin Upsalassa. Luonnonvaraisena kasvaa Viron korkeudella, ja Suomesakin viljelykarkulaisena ihmistoiminnan joutomailla. Suomessa sikuria viljeltiin sota-aikana kahvinkorvikkeeksi, ja sen nimi on edelleen hyvin tunnettu – moni museokävijä olisi varmasti kiinnostunut myös näkemään kasvin, ja se soveltuisi esittelemään pihaviljelyä viulunrakentajan pihallakin. Värjäyskäytössä sikurista saadaan villaan oransseja ja sinisiä sävyjä. Monivuotinen, 50–100 cm korkea, kukkii heinä–syyskuussa vaaleansinisin kukin. 1, 2 / F

KUVA 31 Ruiskaunokki (*Centaurea cyanus*) ja silkkiunikko (*Papaver rhoeas*): Yksivuotisia ruohoja, jotka sopivat viulunrakentajan pihaan väriaksenteiksi. Tillandz mainitsee silkkiunikon Turun seudun kasviluettelossa jo 1683, ja unikat löysivät rahvaankin pihaille melko varhain 1800-luvulla. Ruiskaunokki on muinaistulokas ja aiemmin yleinen peltojen rikkaruoho, nykyisin harvinaistunut. Molemmilla on jonkin verran värjäyskäyttöä; ruiskaunokista saadaan sinistä väriä pellavaan tai musteena / vesiväriä käytettäväksi, silkkiunikon terälehdet sisältävät punaisia antosyanideja, joita on käytetty esimerkiksi teen ja viinin värjäyksessä. Ruiskaunokki kukkii kesä–syyskuussa, silkkiunikko heinä–elokuussa, molemmat hyviä pölyttäjäkasveja. 2, 3, 4 / D

KUVA 32 Kevätesikko (*Primula veris*): Kasvaa luonnossa Ahvenanmaalla ja Lounais-Suomessa, myös koristekasvina ja viljelykarkulaisena. Kevätesikolla on ollut kansanlääkinnällistä käyttöä, mutta kasvi on lievästi myrkyllinen. Samoin kuin jalokiurunkannus, myös kevätesikko jatkaisi varhaiskevään kukkijoiden aikaa kesäkuulle. Sen voisi saada viihtymään pystykiurunkannuksen ja scillan kanssa keskipihan alueella (hieman niitä ylempänä). Esikon, kuten muidenkin keltaisten kevätukukijoiden terälehdistä saa keltaista väriä, mutta koska kasvi on nykyisellään Manner-Suomessa harvinainen, sen kukat olisi viulunrakentajan pihallakin syytä jättää rauhaan. 3, 4 / F

KUVA 33 Härkäpapu (*Vicia faba*): Luettelon viimeisenä, mutta ei varmastikaan viimeisenä pihalle soveltuvana kasvina mainitsen härkäpavun. Arkeologisten löytöjen perusteella härkäpapua on Suomessa viljelty jo 600–700-luvulla, mutta kotimaiset kannat ehtivät melkein hävitä 1900-luvun lopulle tullessa. Nykyisin härkäpavun perinnelajikkeiden siemeniä on hyvin saatavilla Maatiainen ry:ltä. Vaikka härkäpavulla ei olekaan värjäyskäyttöä, tämä sitkeä, terve, vaatimaton, maata parantava ja pölyttäjien suosima ravintokasvi soveltuisi hyvin pihalle paikkaansa vaihtaviinkin hyötykasvipenkkeihin (kuten sipuli tänä kesänä), eikä ehkä ottaisi nokkiinsa pihan varjoisuudestaan. 5, 6 / F

4.4 Pihan rakenteet ja kyltitys

Pihan tunnelmaan eivät sovi erilliset näyttävät puutarharkennelmat tai viivasuorat kasvipenkit. Lisäksi työläispihalla on varmasti käytetty niitä materiaaleja, joita kulloinkin on helpoimmin ollut saatavilla KUVA 34 (kuvassa työkaluvajan astinkivet kuvattuna 21.5.2025). Tällaista käytännön sanelemaa estetiikkaa voidaan hyvin hyödyntää jatkosakin. 1a-vyöhykkeen värikasveille kohopenkkiä voidaan rakentaa esimerkiksi niistä reunuskivistä, jotka jo löytyvät työläismiehen asunnon ovipielestä. (Kivet on tuotu paikalle 2000-luvulla, jolloin kohdassa säilytettiin sittemmin toisaalle siirrettyä ruskoliijaa.)

KUVA 34

Pihan keskialueella liikutaan kohtalaisen vähän, joten sen jälkeen kun uusi kasvillisuus on saatu kotiutumaan, keskipihaa voisi ajatella myös rauhoittumispaikkana museokävijälle – jos sisällä muusikon asunnossa soittaa viuluaan elävöittäjä, ehkä jossain päin pihamaalla voisi olla pieni vaatimaton penkki, jolle istahtaa puun varjoon hetkeksi kuuntelemaan?

Kyltitysten ja teksti-informaation suhteen pihalla on huomioitava, että Luostarinmäen museo on iso kohde, ja pitkät tekstiselostukset kasvien yhteydessä heikentäisivät alueen yleistä viehätystä. Museokäynnillä tässä kohteessa on mielekkäämpää keskittyä moniaistilliseen läsnäoloon kuin lukemiseen. Tällä hetkellä sisäkohteissa on käytössä toimivat, napakat ”infolevyt”, ja informaatiota on saatavilla myös audiomuodossa. Jos tämän suunnitelman värikasvikokoelma viulunrakentajan pihaan toteutuu, pihan infomateriaaleihin voisi lisätä yhden kokonaisuuden, jossa käytäisiin pihan kasvit ja niiden käyttötarkoitukset lyhyesti läpi. Pihalla yksittäisten kasvien esittelyksi riittää nimikyltti. Kuralan kylämäen museossa on tällä hetkellä käytössä tyylikkäät, selkeät ja tarpeen tullen helposti kasvien mukana siirtyvät kyltit, joista voisi ottaa mallin myös viulunrakentajan pihaan. Pihalla mahdollisesti työskentelevän elävöittäjän olisi hyvä opetella tuntemaan pihan kasvit ja olla valmis kertomaan niistä lisää kysyttäessä. Kasvit muuttuvat kasvukauden vaiheiden mukaan, ja läsnäoleva opas voi kertoa niistä paljon elävämmän kuin kirjoitettu tai kuunneltu teksti.

5. SUUNNITTELUSTA TOTEUTUKSEEN

5.1 Kuka tämän kaiken tekee?

Luostarinmäen museo on yksi kuudesta Turun kaupungin omistamasta museosta, ja ylätasolla sen toiminta ohjautuu siis Turun museokeskuksen päätösten, vision ja mission mukaisesti. Käytännön tasolla museossa näiden toteuttamisesta ja esimerkiksi kasvillisuutta koskevista päätöksistä vastaavat näyttelyamanuenssi Lauri Leikas, alueenhoitaja Joonas Kalmi ja museopuutarhuri Aaja Peura. Kesäkaudella museossa työskentelee henkilökuntaa, jonka tehtäviin kuuluu myös piha-alueiden hoitoa. Viulunrakentajan pihan hoitoon on aiempina vuosina kuulunut lähinnä nurmikon leikkaaminen muutamia kertoja kesässä. Tämä työ on ostettu alihankintana kiinteistöhuoltoyritykseltä.

Tavoitteenani suunnitelmassa on ollut säilyttää piha helposti hoidettavana. Jatkuvaa kitkemistä, kastelemista tai muuta hoivaa ja huoltoa vaativia kasveja tai rakenteita ei ole tarkoitus lisätä pihalle. Suurin osa kasveista on monivuotisia, vakiinnuttuaan vähäisellä hoidolla menestyviä, ja yksivuotiset siemenestä kasvatettavatkin lajit ovat suora-kylvettäviä, mahdollisesti itsekylväytyviäkin. Hoidon suhteen suunnitelman suurin ongelma on luonnon- (tai melkein luonnon) kasvien siirtämisen onnistuminen: siemenkasvatus on usein vaikeaa tai elinvoimaisen kasvuston syntyminen vie vuosia. Joskus jokin kasvi ei vain kerta kaikkiaan pidä siitä paikasta, johon ihminen haluaisi sen kasvavan. Kun kasvustot ovat vakiintuneet, piha voidaan valtaosaltaan leikata / niittää 2–3 kertaa kesässä, ja se riittää ylläpidoksi. Alkuvaiheessa leikkaamisen suhteen tulee kuitenkin olla hyvin huolellinen, jotta paikkaansa etsivät kasvustot eivät kärsi väärässä kasvun vaiheessa. Niinpä ensimmäisinä kasvukausina pihaa voidaan joutua hoitamaan hyvinkin ”pienillä saksilla”, käsityönä, ja kulujen kurissa pitämiseksi tähän tarvittaneen mieluiten vapaaehtoistyövoimaa.

Puutarhasuunnitelman tekijänä minä tulen tilanteeseen ulkopuolelta. Jos suunnitelmani lähdetään toteuttamaan, en siis tietenkään voi määritellä, keitä viulunrakentajan pihan hoitoon jatkossa tulee osallistumaan tai miten työt aikataulutetaan ja jaetaan. Omasta puolestani tiedustelin Leikakselta ja Peuralta, voisinko aktiivisena kaupunkilaisena itse osallistua pihan kehittämiseen vapaaehtoistyön muodossa, eikä tälle alustavasti vaikuttanut olevan esteitä. Tänä keväänä olen kokeilumielessä kasvattanut siemenestä useita suunnitelmassa mainittuja värikasveja – tulokset ovat toistaiseksi vaihtelevia, mutta joitain taimia tulen kyllä saamaan joko omalle pihalleni tai Luostarinmäelle käytettäväksi. Lisäksi pihaltani Raunistulasta löytyy siirtovalmiita vanhoja kasviyksilöitä muun muassa keltamoaa, mäkikuismaa ja nokkosta, mahdollisesti myös kovasti uutta turvapaikkaa kaipaileva keltamatara (jos se ei jo ole tukahtunut

KUVA 35 (vasemmalla)

KUVA 36 Jo pikkutyttönä ajattelin, että tämän kuistinkatoksen alle sopisi ripustaa soitinpuita, lakkavärimalleja tai juuri lakattu viulu kesäaurion uv-säteilystä nautiskelemaan. Ehkä siihen vielä joskus ripustetaankin, ja sen alapuolella avautuu pieni laitakaupungin piha, kuin pohjoinen versio kaukaisen Italian värikylläisistä ja kaikkia aisteja puhuttelevista viulunrakentajien pihoista.

tontin laidan pensaikossa). Värimataran suhteen on tälle kasvukaudelle jo liian myöhäistä, mutta oikein toteutettu syyskylvö tai esikasvatus voisi nopeuttaa kasvuunlähtöä keväällä 2026.

Lisää osallistumishaluisia kaupunkilaisia voisi löytää vaikkapa käsityöharrastajien joukosta; ohjaan tulevana kesänä elämyksellisen luonnonvärikurssin Oulussa Turkansaaren ulkomuseossa, ja syksyllä vastaavan täällä Turussa Auralan kansalaisopistossa. Ehkä tulevaisuudessa Luostarinmäen museokin olisi kiinnostunut tällaisesta osallistavasta toiminnasta alueellaan? Kursseillani ei käytetä valmiina opiskelijan nenän eteen kannettavia värikasveja, vaan painotan erityisesti kasvien löytämisen ja tunnistamisen oppimista. Tällaisen kurssin osaksi tai extra curriculum-toiminnaksi sopisi mainiosti myös ”eläväksi värikasvioksi” vähitellen kehittyvän tunnelmallisen ja historiallisen piha-alueen hoito. KUVA 35 (Kuvassa kasvivärjättyillä langoilla paikatut sukat aiemmalta kurssiltani.)

5.2 Kasvien aika, viestinnän aika, toiminnan aika

Karkea hahmotelma pihan kehityksen aikajänteestä voisi näyttää vaikkapa seuraavalta:

1. kasvukausi (2025): 1a-värikasvipenkki perustetaan, siihen istutetaan värisafloria, mahdollisesti siirretään värimorsinkoa (tätä on ehkä saatavilla muista Turun museokeskuksen kohteista) ja kylvetään kehäkukkaa. Ensimmäiset kasvitaimet löytävät paikkansa pihalta ja niiden menestyksestä päätellään sopivia alueita syyskylvöille. Syyskylvöjen alueet merkitään maastoon ja karttaan, ja niiden kehitystä seurataan tulevina kasvukausina.

2. kasvukausi (2026): Hankitaan 1a-värikasvipenkkiin värimataraa, ja lisäksi samoja kasveja kuin edellisenä vuonna. Kyltitetään 1a-penkki ja viestitään siitä lyhyesti museokävijöille. Seurataan huolellisesti pihan kehitystä, suojataan / rajataan kasvustoja tarpeen mukaan, lisätään taimia soveliaisiin kohtiin. Mietitään ja toteutetaan maanparannusta

tai -köyhdyttämistä, jos jokin kasvilaji tuntuu sitä kaipaavan. Kylvetään lisää syyskylvöinä. Huolehditaan värimataran talvisuojauksesta.

3. kasvukausi (2027): Kasvustot tukevoituvat, niitä seurataan, hoidetaan ja lisätään tarpeen mukaan. Tässä vaiheessa myös pihalla vapaasti kasvavia kasveja voidaan toivottavasti alkaa merkitä kasvilyteillä ja pihan teemasta voidaan alkaa viestiä yleisölle laajemmin. Jatketaan syyskylvöjä tarpeen mukaan, suojataan värimatara talveksi.

4. kasvukausi (2028): Pihan kasvustot tukevoituvat, viestintää pihalla hiotaan. Muistetaan kuvata runsaasti materiaalia tulevan talven someviestintää varten. Jos värimataran kasvatus on onnistunut, tämän kasvukauden lopulla voidaan saada ensimmäisiä koe-eriä juurta nostettua. Suurin osa jätetään maahan, suojataan. (Värimataran juurta on myös ostettavissa kasviväreihin erikoistuneista verkkokaupoista, joten tarpeen tullen materiaalin hankinnassa voidaan käyttää oikopolkua.)

5. kasvukausi (2029): Viimeistään nyt pihasta voidaan alkaa viestiä myös laajemmin, esimerkiksi museokeskuksen somekanavissa kasviesittelyin jo kevättalvella. Jos värikasvien, erityisesti värimataran kasvatuksessa on onnistuttu, ja jos museolla on käytettävissä viulunkorjaustaitoinen elävöittäjä, optimistisimmassa skenaariossa viulunrakentajan kuistin katoksen alla voisi jo kesällä 2029 riippua kuivumassa itsevärjätyn lakan ensimmäisillä koe-erillä käsiteltyjä soittimia – kuin cremonalaisten verstaiden ovenpielissä ikään. Jos elävöittäjä on käytettävissä, hän voisi myös esitellä museokävijöille halkeamien korjausta ja retusointia, ja koska siihen sisältyy paljon liiman ja lakkakerrosten kuivumisen odottelua, myös hoitaa värikasvitarhaansa pihamaalla. Jos tähän ei vielä päästä, ainakin pihalla voisi toisinaan olla pyykkinaruilla kuivumassa pihan kasveilla värjättyjä lankaeriä tai vaikkapa kokoelma villasukkia, joihin on tehty kauniit paikkaukset kasvivärjättyillä langoilla.

LÄHTEET:

Aalto, Petri 2015: *Turku vanhoissa postikorteissa*. Turkuseura, Turku.

Alanko, Teija 2018: *Malva ja mulperi – Poimintoja entisajan puutarhoista*. SKS, Helsinki.

Bruun, Patricia 2020: *Puutarhoja ja parantajanaisia – Yrttien, puutarhojen ja kansanparannuksen historiaa*. Naantalin museo, Naantali.

Dilworth, John 2001 (1992): "The violin and bow – origins and developments". *The Cambridge Companion to the Violin*. Edited by Robin Stowell. Cambridge University Press, Cambridge.

Dipper, Andrew & David Woodrow 1987: *Count Ignazio Alessandro Cozio di Salabue – Observations on the Construction of Stringed Instruments and Their Adjustment 1804, 1805, 1809, 1810, 1816*. Redwood Burn Limited, Trowbridge, Wiltshire.

Echard, Jean-Philippe & Balthazar Soulier 2010: Stradivari's varnish – a chemical analysis. *The Strad*, vol. 121, no. 1440 (April 2010), 48–51.

Fagerstén, Jenny 2025: Puutarhan hyödyntäminen museoympäristössä. *Maatiainen* 1/2025, 22–25. Maatiainen ry., Helsinki.

Finlay, Victoria 2004 (2002): *Värimatka*. Suom. Jaana Iso-Markku. Otava, Helsinki.

Flavetta, Pierre 2023: Coats of Many Colours. *The Strad* vol. 134, no. 1594 (February 2023), 38–47.

Grieve, Mrs. M. 1931: *A Modern Herbal*. Käytin teoksen verkkoversiota osoitteessa www.botanical.com. Värisafloria koskevat tiedot: <https://www.botanical.com/botanical/mgmh/s/safflo02.html>. Viitattu: 16.5.2025.

Haahti, Eero 2012a: Making traditional lake pigments – part one. *The Strad* vol. 123, no. 1465, 72–75.

Haahti, Eero 2012b: Making traditional lake pigments – part two. *The Strad* vol. 123, no. 1471, 74–76.

Hautamäki, Ranja 2000: *Portti Puutarhaan: Historiallisten Puutarhojen Inventointiopas*. Museovirasto, Helsinki.

Haweis, H.R.: *Old Violins and Violin Lore*. William Reeves, London. (Teoksessa ei lue painovuotta, mutta se sijoitetaan yleisesti vuoteen 1898.)

Heinonen, Maarit, Sirkku Pihlman, Hanna-Leena Kaihola, Anja Koskela, Merja Hartikainen, Hilma Kinnanen & Aaja Peura 2014: *Museopuutarha – perustaminen ja hoito*. MTT, Jokioinen.

Hellén, Alina 1905: *Neuvoja kotiwärjykseen kaswiaineilla*. Kansanwalistus-seura, Helsinki.

Hintsanen, Päivi 2000–: Coloria.net-verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.coloria.net/>. Viitattu: 24.5.2025.

Hyötykasviyhdistys, verkkosivut. Saatavissa: <https://hyotykasviyhdistys.fi/>. Viitattu: 24.5.2025.

Hämet-Ahti Leena 2002: *Raunioyrtti ja muita kasveja Elias Lönnrotin Lammin talolla*. SKS, Helsinki.

Johnson, Chris & Roy Courtnall 1999: *The Art of Violin Making*. Robert Hale Limited, London.

Juhanoja, Sirkka 2021: Vanhojen pihojen perennat. Tuuma 4/2021, *Perinteinen piha – Talon kehys, silmän ilo*, 36–41. Rakennusperinteen Ystävät ry., Turku.

Laaksonen, Mikko 2016: *Turun puutalot*. Kustantaja Laaksonen, Turku.

Luonnonvarakeskus, julkaisuarkisto. Saatavissa: <https://jukuri.luke.fi/>. Viitattu: 24.5.2025.

LuontoPortti – NatureGate 2008–: LuontoPortti-sivusto. Saatavissa: <https://luontoportti.com/>. Viitattu: 24.5.2025.

Museovirasto 1987: Turku Luostarinmäki koekaivaus 14.9. –16.9.1987. Saatavissa: <https://yksa.disec.fi/Yksa4/id/173173099565500>. Viitattu: 18.5.2025.

Mäkelä, Outi 2021: Värjärein etiikka. RARA natura [blogi]. Saatavissa: <https://www.raranatura.fi//varjarin-etiikka/?srsli-d=AfmBOopYge5IYKvxENb8FzHtj9MoIk-9Re8HBLnlHOBxhbSX5UyZCOI>. Viitattu: 24.5.2025.

Parikka, Matti 1917: *Luonnonkasvit kotien kaunistuksena, neuvoja niiden ystäville*. K.J.Gummerus, Jyväskylä.

Piippo, Sinikka 2018: *Suomen luonnon lääkekasvit*. Tammi, Helsinki.

Pollen, Steward 2009: Recipe for Success. *The Strad* vol. 120, no. 1429 (May 2009), 34–38.

Päivärinta, Pietari 1893: *Pikakuwia 1867 katowuodesta ja sen seurauksista*. K.W.Wilén ja kumpp. kirjapaino, Turku.

Ranta, Pertti 2014: *Villit vihreät kaupungit – Suomen kaupunkikasvio*. Vastapaino, Tampere.

Ranta, Sirkka-Liisa & Juhani Seppovaara 2003: *Maatilan pihapiiri*. SKS, Helsinki.

Rautavaara, Toivo 1976 (1941): *Mihin kasvimme kelpaavat – Ruokaa, ryytiä ja rohtoa luonnosta*. 11. painos. WSOY, Porvoo.

Riihelä, Leena 2022: Krappi, krappijuuri. *Riihivilla* [blogi]. Saatavissa: <https://riihivilla.blogspot.com/p/krappi.html?m=0>. Viitattu: 16.5.2025.

Riihelä, Leena: *Riihivilla* [blogi]. Saatavissa: <https://riihivilla.blogspot.com>. Viitattu: 24.5.2025.

Robson, Joe 2007: Shining Example. *The Strad* vol. 118, no. 1411 (November 2007), 60 – 64.

Simberg, Kaj 2024: *Puoliviljely*. Kaj Simberg, Kirkkonummi.

Soulier, Balthazar, Stefan Zumbühl & Christophe Zindel 2021: Historical Varnishes – Beneath the Surface. *The Strad* vol. 132, no. 1578 (October 2021).

Suomen käsityön museo 2021: Vihreää väriä 11.9.–5.12.2021 näyttelyesittely. Saatavissa: <https://www.craftmuseum.fi/nayttelyt-ja-tapahtumat/nayttelyarkisto/vaihtuvat-nayttelyt-2021/vihreaa-varia>. Viitattu: 24.5.2025.

Tetri, Anna-Karoliina: Tetri Design -blogi. Saatavissa: <https://tetridesign.com/blogi>. Viitattu: 24.5.2025.

Turun museokeskus: Luostarinmäki 1827 -virtuaalinäyttely Digimuseo.fi -sivustolla. Saatavissa: <https://digimuseo.fi/nayttelyt/luostarinmaki-1827/>. Viitattu: 25.5.2025.

Vainisto, Tapio 2006: Vanhempia suomalaisia viulunrakentajia. Saatavissa: <https://vsviulunrakentajat.fi/vanhempia-suomalaisia-viulunrakentajia/>. Viitattu 10.5.2025

Verberkmoes Geerten 2023: Making Matters – Using Local Materials for Violin Making. *The Strad*, December 2023. Saatavissa: <https://www.thestrad.com/for-subscribers/making-matters-using-local-materials-for-violin-making/17259.article?adredir=1>. Viitattu: 15.5.2025.

Vuorio, Leena 2018: *Luostarinmäki*. Turun museokeskus, Turku.

Weisshaar, Hans & Margaret Shipman 1999 (1988): *Violin Restoration – A Manual For Violin Makers*. Weisshaar–Shipman, Los Angeles, California.

Withycombe, Hugh & Guy Harrison 2020: Seeing Red – Making Madder Root Pigments. *The Strad* vol. 131, no. 1557 (January 2020), 38–45.

Haastattelutietoja ovat antaneet: näyttelyamanuenssi Lauri Leikas ja alueenhoitaja Joonas Kalmi Luostarinmäellä 27.2., ja Joonas Kalmi Luostarinmäellä 21.5.2025. Museopuutarhuri Aaja Peura Turun yliopiston museologian oppiaineen Museopuutarhakurssin tapaamisten yhteydessä kevättalvella ja keväällä 2025.

Kasvikuvien kuvälähteet (merkitty kuviin kirjaimilla A–J):

- A. Auslasser, Vitus: *Herbarius BSB Clm 590*. <https://itoldya420.getarchive.net/amp/media/177-auslasser-rubia-tincturum-95d87d>. Viitattu: 14.7.2025.
- B. Chibo, Gherardo 1564–1584: *De Materia Medica*, Pietro Andrea Mattiolin laajennettu laitos Pedanius Dioscoridesin lääkeyrtiteoksesta. Saatavissa: <https://publicdomainreview.org/collection/watercolours-from-a-16th-century-de-materia-medica/>. Viitattu: 22.5.2025.
- C. Crane, Walter 1899: *A Floral Fantasy in an Old English Garden, set forth in verses & coloured designs*. Harper, London. Saatavissa: <https://publicdomainreview.org/collection/a-floral-fantasy-in-an-old-english-garden-1899/>. Viitattu: 22.5.2025.
- D. Grandville, J.J. & Charles Michel Geoffroy 1847: *Les Fleurs Animées*. Saatavissa: <https://publicdomainreview.org/collection/the-flowers-personified-1847/>. Viitattu: 22.5.2025.
- E. Lindman, Carl Axel Magnus 1917–1926: Bilder ur Nordens Flora. Kuva saatavissa: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:70_Galium_verum.jpg. Viitattu: 22.5.2025.
- F. Maître de Claude de France, noin 1510–1515: *Album d'études florales*. Saatavissa: <https://publicdomainreview.org/collection/book-of-flower-studies/>. Viitattu: 22.5.2025.
- G. Millspaugh, Charles Frederick 1892: *Medicinal Plants: An Illustrated and Descriptive Guide to Plants Indigenous to and Naturalized in the United States, Volume I*. John C. Yorston & Co, Philadelphia, Pennsylvania. Saatavissa: <https://digital.sciencehistory.org/works/k1682dm>. Viitattu: 22.5.2025.
- H. Millspaugh, Charles Frederick 1892: *Medicinal Plants: An Illustrated and Descriptive Guide to Plants Indigenous to and Naturalized in the United States, Volume II*. John C. Yorston & Co., Philadelphia, Pennsylvania. Saatavissa: <https://digital.sciencehistory.org/works/ew1s9mj>. Viitattu: 22.5.2025.
- I. Thomé, Otto Wilhelm 1885: *Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885*, Gera, Germany. Kuva saatavissa: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Illustration_Carthamus_tinctorius0.jpg. Viitattu: 22.5.2025.
- J. *Tractatus de Herbis* noin 1440 (British Library Sloane 4016). Saatavissa: <https://publicdomainreview.org/collection/tractatus-de-herbis-ca-1440/>. Viitattu: 22.5.2025.

Kuvat viulunrakentajan pihalta 2025 itse ottamiani.

Kohtuullisuus, punaiset viinimarjat ja Elisabeth Kochin opit Litukan palstalla numero 35

Antje Sariola

JOHDANTO

Museologian puutarhakurssin lopputyössä pohdin, mitkä tekijät vaikuttavat Litukan siirtolapuutarhan palstan numero 35 luonteeseen ja henkeen. Miten palsta ja sen puutarha ovat muodostuneet sellaisiksi kuin ne ovat nyt? Miten arvottaa puutarhaa ja millaiset toimenpiteet ovat tarpeen, jotta puutarhan arvo säilyisi?

Tavoitteena on ollut myös lisätä tietoa siitä, mitä merkitystä on puutarhan historialla ja vanhojen puutarhojen vaalimisella siirtolapuutarhaympäristössä ja osana kaupunkirakennetta.

TUNTU JA VAIKUTELMAT

Kesällä 2024 osallistuin Avoimet puutarhat -tapahtumaan Litukan siirtolapuutarhalla ja huomasin alueen ilmoitustaululla pienen lapun: Myydään iso puutarhapalsta, jossa pieni mökki. Viinimarjatie 35.

Pian tapasimmekin palstan pitkäaikaisen haltijan Hilikka Sihvosen kanssa Viinimarjatie 35:n palstalla ja puutarhassa. Viinimarjapensaat kohosivat uljaina rinteessä. Korkeuserot ja palstan suhde kumpuilevaan ympäristöön tuntuivat kehossa ja palstalla liikkuesssa avautui kiinnostavia näkymiä. Ihastuin myös palstalla sijaitsevaan, purkukuntoisena myytävään alueen muista rakennuksista poikkeavaan majaan. ”Kuin pikkukitalia ja hobittitalo”, näin kuvailin ensivaikutelmat palstasta lapsilleni. Osin samankaltaiset olivat aikaisten vaikutelmat ensimmäisten siirtolapuutarhojen perustamisen ja majojen rakentamisen aikaan, jolloin majoista puhuttiin lehdissä muun muassa kääpiöasumuksina (Laurila, 2008, 12).

Kun joitakin viikkoja myöhemmin olin palstalla yksin, palsta puhutteli myös toisin. Työkalut olivat vanhoja ja kauniita ja sirppi terässä. Oli puutarhakalusteita 1950-luvulta, oli kierrätystä ja korjaamista monin tavoin. Tiedän Hilkan kulkeneen noin kymmenen kilometrin matkan palstalle polkupyörällä. Monista pienistä asioista syntyi vaikutelma kohtuullisuudesta, mistä iloitsen. Paikan henki tekee hyvää ainakin tämän ihmisen mielellä. Kohtuullisuus, ei unohdeta sitä.

HISTORIAA HILKAN KANSSA PALSTALLA KÄVELLEN

Ennen minulle siirtymistä Litukan palsta oli ollut 88-vuotiaalla Hilikka Sihvosella noin neljän vuosikymmenen ajan ja sitä ennen hänen äidillään. Hilikka esitteli kasveja. Välillä kysyin jotain. Keskustelu eteni palstalla kävellessä. Kookkaita tai muuten reippaasti kasvavia kasveja Hilikka moitti. Ehkä se oli vihje minulle palstan seuraavana haltijana, ihan vapaasti ei puutarhassa saa antaa kasvien kasvaa, puutarhurin on tehtävä osansa.

Hilikka kertoi viljelleensä sipuleita rinteessä. Kirjassa ”Siirtolapuutarha, kaupunkilaisten paratiisi” on kuva Viinimarjatie 35:n palstalta. Kuvan etualalla näky Hilkan sipulirivi. Hilikka esitteli myös palstalla kasvavat vieraslajit, oli hankalasti hävitettävä viitapihlaja-angervo sekä korkeita piiskuja. Pihan perällä kasvavan omenapuun Hilikka arveli olevan pihan vanhimpia kasveja. ”Omenapuun alla oli ennen ihana, varjainen paikka, mutta muutama vuosi sitten myrsky kaatoi puusta suuren osan”, Hilikka kertoi.

Hilikka Sihvonen, hänen äitinsä, ja nyt minä, olemme osa nuorempaa Viinimarjatien palstan

siirtolapuutarhahistoriaa. Minä ja moni muu keski-ikäinen nainen on tullut palstalle yksin, ilman miestä tai lapsia tai lasten ollessa jo aikuisia. En löytänyt asiasta tilastoa, mutta havaintojani perusteella keski-ikäisiä ja pitkään palstansa puutarhaa hoitaneita iäkkäitä naisia on siirtolapuutarhapalstoilla paljon. Olemme luultavasti suhteellisen heterogeeninen joukko, mutta ikäännyimme enemmän tai vähemmän puutarhaa hoitaen ja puutarhan hoitaessa meitä. Muistamme kuolevaisuutemme, jos emme, jokin yleensä muistuttaa siitä. Opimme arvostamaan varjoa. Ajattelen, tulevaa siirtolapuutarhahistoriaa tämäkin: Naiset, jotka muistavat kuolevansa; naiset, jotka hoitavat puutarhaa.

UUDISRAIVAAJA ERLAND LITUKKA JA MATTILAN PERHE

Litukan siirtolapuutarha sijaitsee kaupunkialueella vain kolmen kilometrin päässä Tampereen rautatieasemalta. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella alue ympäristöineen oli kaavoittamatonta ja soista metsää, lähteitä alueella oli useampia. Kaupungilla oli takamailleen käyttöä lähinnä kaatopaikkana.

Ensimmäinen uudisraivaaja ja viljelijä alueella oli Erland Litukka. Vuonna 1880 Litukka siirsi nykyisen Tuomiokirkon paikalla sijainneen puutalonsa Tammelan vainioille. Lisäksi hän rakensi ulkorakennuksen, riihen ja kellarin. Tilalla oli myös hevonen ja lehmiä, vaikka Erland Litukka perheineen asuikin huvilassaan pääosin vain kesäisin. Nuorena maatoihin tottunut, huonosti tehdastöihin sopeutunut Litukka raivasi viljelyksilleen alueen, joka oli käytännössä keskellä metsää (Wacklin 1998, 86). Wacklin kertoo siirtolapuutarhan vanhimman osan sijaitsevan Litukan alunperin raivaamalla alueilla. Myös maan, jolla Viinimarjatie 35:n palsta nykyisin sijaitsee, ensimmäinen raivaaja on luultavasti ollut Erland Litukka. Erland Litukan mukaan siirtolapuutarha sai myöhemmin nimensäkin.

Erland Litukka myi tilansa pika-ajuri Oskar Mattilalle ja tämän vaimolle Hilda Mattilalle vuonna 1917 ja jonkin aikaa tilalla harjoitettiin päätoimistakin viljelyä. Tilan maa- ja viljelyala väheni vuosien saatossa, mutta pihapiiri ja talo säilyivät paikalla pitkään. Mattiloiden poika asui talossa aina 1970-luvulle saakka. 1970-luvun lopulla rakennusloputta purettiin ja entisestä Litukan ja Mattilan piha-alueesta tuli kaupungin puisto-alue.

Viinimarjatie 35:n palsta sijaitsee lähellä Litukan huvilan ja Mattilan tilan piha-alueita. Vielä nykyisinkin voi Viinimarjatie 35:n palstalta entisen Litukan ja Mattilan tilan suuntaan katsottaessa erottaa pihakoivujen latvat, jotka muistuttavat alueen varhaisista raivaajista, ja pihamaasta, jossa kokoontuivat säännöllisesti hengelliset seurakuntalaiset ja lehmän lypsämistä saivat harjoitella lähialueen lapset vielä 1950-luvulla.

LISÄÄ RAIVAAJIA, LASTEN JA SOSIAALITYÖN HISTORIAA

Lastensuojelulautakunnan kasvitarihatoimintaa varten raivattiin läheltä Litukan huvilaa lisää maata 1900-luvun alusta lähtien. Toimintaan osallistui satoja lapsia. Ensin kasvitarihatoimintaa suunnattiin ns. joutilaille pojille, sisällissodan jälkeen kannettiin huolta punaisten sotaorvoista. Myös kansakoululaiset kävivät alueella kuokkimassa ja viljelemässä maata.

Toiminta oli toisinaan ideologisesti väritynyttä, holhoavaakin. Vaiettu historia, miten historiallinen puutarha voisi kertoa myös siitä?

KUVA 1 Kasvatuslautakunnan kasvimaita Tammelan vainioilla. Ajoitusajaksi arvio 1910-1914. (Vapriikin kuva-arkisto)

OMIN VOIMIN

Lasten kasvitarihatoiminnan johtajana toimi Otto Sillantie, jonka aloitteesta perustettiin vuonna 1922 Litukan Perhepuutarhurit sekä allekirjoitettiin kaupungin kanssa vuokrasopimus 1,5 hehtaarin maa-ala. Lastensuojelulautakunnalta yhdistyksen vastuulle Litukan Perhepuutarhurit siirtyi vuonna 1924.

Litukan siirtolapuutarhan perustaminen eroaa useimpien muiden siirtolapuutarhojen alkuvaiheista siinä, että Litukalla perustamiseen tarvittavat työt tehtiin enimmäkseen talkoilla. Suoperäinen maa salaojitettiin ja Litukanojan ylittävät sillat sekä tiet rakennettiin omin voimin. Alkuaikoina tiet ja käytävät olivat hyvin vaatimattomia ja tarvittava vesi saatiin alueella sijainneesta lähteestä. Myöhemmin rakennettiin vesipostikin talkoilla, kaupungin rahallisella avustuksella tosin.

Yhdessä tekemistä ja talkootyötä on myöhemminkin korostettu osana litukkalaista identiteettiä, yhteisöllisyyttä siirtolapuutarhan historiassa ja nykyhetkessä pitkin kesää.

KUVA 2 Kaavoittamaton Litukka. Tampereen kaupungin asemakaavakartta Tampereen osoitekalenteriin vuonna 1926. (Pirkanmaa-kokoelma, Tampereen pääkirjasto)

KUVA 3 Litukka, tomaatin viljelyä avomaalla. Kuvan tarkka ajankohta ei ole tiedossa. Kuvaaja tuntematon. (Vapriikin kuva-arkisto)

1920-LUKU KARTALLA JA PALSTOILLA LITUKASSA

Tampereen osoitekalenterin karttaan vuodelta 1926 on merkitty kasvatuslautakunnan kasvitarhamaat. Niiden vieressä oleva tontti 64 on Mattilan tila. Litukan Perhepuutarhurit on toiminut alueella jo neljä vuotta, mutta koska alue on kaavoittamatta, kartalla Litukan Perhepuutarhureita ei näy. Tutkimuskohteeni, nykyinen Viinimarjatie 35:n palsta, sijaitsee lähellä Mattilan tontin rajaa. Merkinnot tulevan palstan kohdalla paljastavat kummun ja rinnemaaston. Kartta kertoo myös suomaasta.

Nykyisinkin Litukan siirtolapuutarhan palstalta 35 löytyvät suokorte ja perennapenkien juurella viihtyvä käenkaali muistuttavat alueen varhaisesta historiasta, metsistä, soista ja happamasta maasta.

KASVEJA RAVINNOKSI JA KUKKIA KOKONAISILMETTÄ PARANTAMAAN

Määritelmän mukaan siirtolapuutarha on kaupungissa tai sen läheisyydessä sijaitseva joukko kokonaissuunnitelman mukaisia pieni puutarhapalstoja, joilla sijaitsee kevytrakenteinen mökki (Salmela 2001, 114). Useimpien varhaisten siirtolapuutarhojen perustamisvaiheessa kaupunki on teettänyt alueen yleissuunnitelman kaupunginpuutarhurillaan tai asemakaava-arkkitehdilla.

Litukan kaavoittamattomalla alueella ei majoja aluksi uskallettu juurikaan rakentaa, koska vuokrasopimuksen jatkumisesta ei ollut varmuutta. Samasta syystä ei kalliimpia kasvejakaan juuri istutettu. Litukan siirtolapuutarhan alkuajat olivat enimmäkseen peltoviljelyä pitkissä riveissä.

Tärkeitä ravintokasveja alueella olivat peruna, muut juurekset, kaali ja sipuli. Avomaalla viljeltiin myös tomaattia. Jo 1920-luvulta löytyy yhdistyksen hallussa olevista papereista mainintoja omenapuista. Vanhimmissa kuvissa omenapuita näkyy kuitenkin hyvin vähän.

1920-luvulla palstan laitaan saatettiin kylvää kukan siemeniä tai istuttaa joriinin juurakko eli daalia porkkanapenkin päähän (Grönroos 2022, 17). Litukan kokonaisilmeen kohentamiseksi kylvettiin käytävien varsille Yökynttilää eli iltaesikkoa ja Oranian prinssiä eli tummankeltaista kehäkukkaa, jota Litukalla kutsuttiin myös 'ingeblommaksi'. Myös matalaa krassia ja lehtikaalia käytettiin reunuskasveina. Hämeen Sanomien artikkelissa mainitaan käytävien olevan koko lailla suppeat. Käytävien erottautumista ja kukkaisuutuksia käytävien reunoilla kuitenkin kehitetään. Todetaan käytävien erottuvan, koska pääkäytävien varrelle on kunkin käytävän pituudelta aina samaa kukkalaatua, eri käytävien reunoille erilaiset (Hämeen Sanomat, 1931).

TIITOLAN SUUNNITTELEMA MAJA

Asemakaavan puuttumisesta huolimatta päätettiin vuonna 1925 tilata majan mallipiirustus. Rakennustoimisto Tiitolan suunnittelemat majan piirustukset hyväksyttiinkin vuonna 1926. Palstan 35 luonteen kannalta Heikki Tiitolan suunnittelema maja on tärkeä. Villiviinin peittävä pieni rakennus on arvokas osa historiallista puutarhaa. Siirtolapuutarhan vanhalla puolella Tiitolan toimiston suunnittelema maja on jäljellä vain kaksi ja uudelle puolelle rakennettiinkin jo toisenlaisten mökkimallien mukaan.

Vuonna 1937 ilmestyneessä Siirtolapuutarha-lehdessä on julkaistu kiinnostava kuva Litukan siirtolapuutarhalla. Kuvassa on rakennus, joka hyvinkin voi olla nykyisen Viinimarjatie 35:n palstalla sijaitseva maja. Kuvassa näkyy taaempana Litukan huvila / Mattilan tila, josta pystyy suurin piirtein päättelemään majan sijainnin. Kuva on hieman epäselvä, mutta ihmishahmojakin siinä on ja ehkä

kaalirivistöjä. Maja on 1930-luvulla ollut aivan Mattilan maiden vieressä. Ehkä majalla ja Mattiloilla on jokin yhteys. Olisiko Litukan Perhepuutarhureissa vaikuttanut ja sen kunniajäseneksikin Litukan alkuaikoina valittu Anton Mattila voinut olla Mattilan tilan väkeä tai sukua heille?

Maja on rakennettu asemakaavan vielä puuttuessa alueelta. Palstan ensimmäisestä haltijasta ja majan rakennuttajasta en onnistunut löytämään tietoa, mutta jatkan asian tutkimista. Litukan siirtolapuutarhan varhaiset paperit ovat Litukan Siirtolapuutarhayhdistyksen hallussa ja tarkempi perehtyminen niihin on toivottavasti vielä joskus mahdollista.

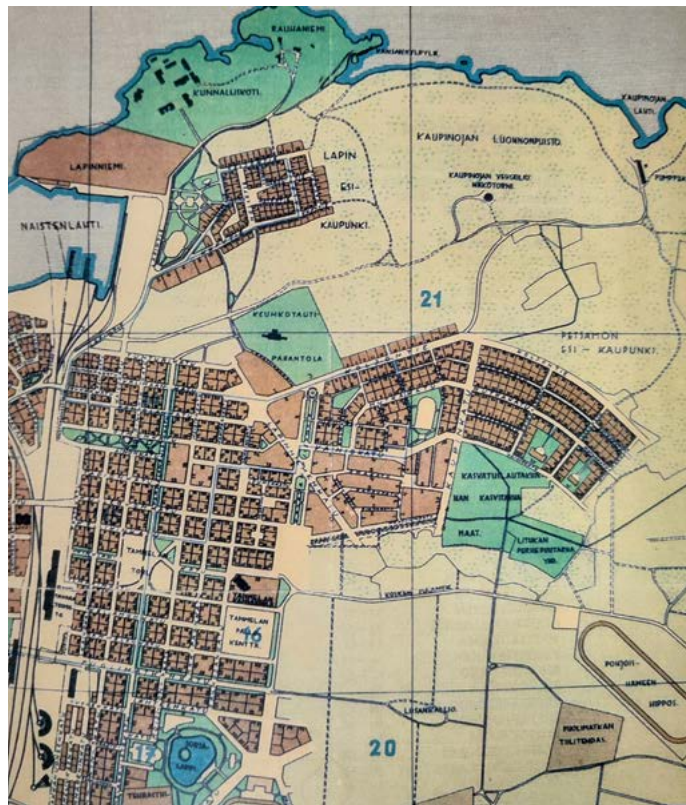
KUVA 4 Tiitolan suunnittelema maja, Litukka. (Siirtolapuutarha-lehti, 1937)

OSITTAIN KARTALLA, ASEMAKAAVOITUSTA ODOTELLAAN VIELÄ

Vuonna 1937 julkaistuun karttaan on Kasvatuslautakunnan kasvitarhojen viereen merkitty myös Litukan Perhepuutarhayhdistyksen alue. Litukalla on tuolloin ollut käytäviäkin jo jonkin verran, mutta kartalla niitä ei puuttuvan asemakaavan takia vielä näy.

PALSTAT JA KÄYTÄVÄT KARTALLA

Vuonna 1938 kartalle ilmestyvät myös käytävät ja palstat. Tutkimuskohteeni maja on todennäköisesti rakennus, joka kartassa on merkitty palstojen 44 ja 45 rajalle. Samalla vuokraajalla on ollut kaksi palstaa, mikä ei Litukan alkuaikoina ollut erityisen harvinaista, joillakin oli viljeltävänä jopa kolme palstaa. Majan sijaitseminen kahden palstan rajalla sen sijaan on poikkeuksellista. Palstojen rajat ja numeroinnit tulevat seuraavan vuosikymmenen aikana muuttumaan. Siirtolapuutarha-lehdessä kerrotaan, että vielä ei alueella oikein uskalleta rakentaa, mutta muutos on tulossa. "Kaupunginvaltuuston valmistettavana on parhaillaan

KUVA 5 Tampereen kaupungin asemakartta 1937.

KUVA 6 Litukan Perhepuutarhayhdistys, kartta alueesta vuonna 1938.

näitten seutujen asemakaavasuunnitelma, jossa Litukan perhepuutarhan alue ja osa sitä rajoittavista lehtevistä kummuista on merkitty puistoksi." (Siirtolapuutarha, Suomen siirtolapuutarhaväen äänenkannattaja, 1938.)

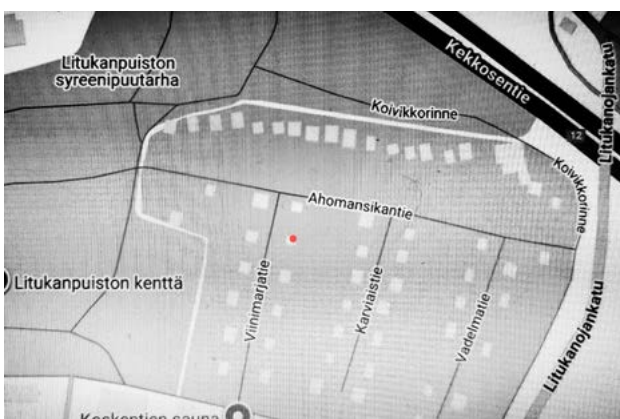
PALSTOITUS MUUTTUU

Vuosi 1942 oli muutosten aikaa. Vasta nyt Litukka liitettiin kaupungin viralliseen asemakaavaan, vaikka kartalle oli tiinkin päästy jo vuonna 1938. Alueelle rakennettiin teitä ja uusi vesijohto. Litukka suureni ja suurenemisen myötä palstoitus meni uusiksi. Palstojen koot ja muodot muuttuivat, osalla paljonkin, ja palstojen keskikooksi tuli 3,5 aaria. Laajennuksen yhteydessä syntyi alue, jota nykyisin kutsutaan siirtolapuutarhan uudeksi puoleksi erotukseksi 1920-luvulta syntyneestä alueesta, jonka kehitykseen tässä kirjoituksessa pääosin keskityn.

Sommitelmaltaan Litukan vanha puoli muotoutui vuonna 1942 suurelta osin nykyisen kaltaiseksi. Litukanoja Ahomansikantien kohdalla virtasi tosin 1940-luvulla vielä avo-ojana ja sen yli kulkivat puiset sillat.

Uuden palstoituksen myötä on todennäköisesti rakennettu myös Viinimarjatie ja palstasta on tullut numero 35. Karttojen perusteella arvelen, että ennen kahdella palstalla ja palstojen rajalla sijainnut maja on saanut jäädä alkuperäiselle paikalleen. Rakennuksen eteläpuolella sijaitseva alue on pysynyt samana kuin aikaisemmin. Pohjoisen puoleiselta sivulta palsta on kaventunut. Viinimarjatien rakentamisen yhteydessä palsta on kuitenkin saanut lisää maata uuden kulkukäytävän eli Viinimarjatien vierestä. Samalla käytävän ja majan väliin on muodostunut uusi etupiha, jonka päätteen olleen Mattilan entisiä maita.

Kuvassa Litukan siirtolapuutarhan vanhan puolen nykyinen kartta. Ahomansikantieltä lähtevät poikkisuuntaiset Vadelmatie, Karviaistie ja Viinimarjatie. Viinimarjatie 35 on merkitty karttaan punaisella pisteellä.

KUVA 7 Litukka, kartta 2025.

1940-LUKU: MARJOJA TARPEESEEN

Sotavuosina ja sodan jälkeen palstojen merkitys ruokahuollon kannalta kasvoi. Yhdistys jopa luopui palstoja reunustavista koristekasveista. Koristekasvien tilalle ehdotettiin reunuskasviksi esimerkiksi porkkanaa (Grönroos 2022, 36). Palstojen marjasatoja arvostettiin perheissä. Litukalla järjestettiin marjakeräys myös sotasairaalaan lähetettäväksi.

Viinimarjatie 35:n palstan luonteelle ominaiset viinimarjapensaat on luultavasti istutettu jo varhain 1940-luvulla. Olisiko juuri tämän palstan viinimarjapensaiden runsas määrä ollut osasyynä uuden käytävän nimen valinnalle? Tai toisin: Ovatko sota-ajat ja marjojen arvostus vaikuttaneet uuden käytävän nimeämiseen ja viinimarjapensaita on siinä vaiheessa istutettu runsain mitoin palstalle? Myös palstan vanhin omenapuu on kuvista päätellen todennäköisesti istutettu 1940-luvulla. Aikaisempi istutusajankohta on epätodennäköinen, koska tiedetään ankan pakkastalven vieneen alueelta melkein kaikki omenapuut 1939-1940 välisenä talvena.

KOULUTUKSESTA OPPIA JA VAIKUTTEITA PALSTAN HOITOON

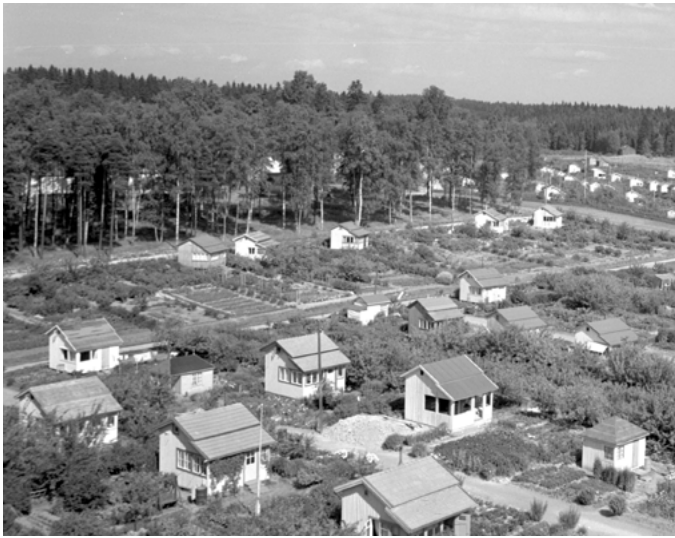
1940-luvun loppupuolella ja 1950-luvulla erilaiset koulutukset ja luennot tulivat Litukallakin palstalaisten tueksi ja innoitukseksi. Siirtolapuutarhaliitto oli toki perustettu Tampereella jo vuonna 1930 ja vuonna 1935 perustetussa Siirtolapuutarha-lehdessä julkaistiin myös kasvatusohjeita ja esiteltiin puutarhoja. Laajemmin puutarhasuunnittelua päästiin Litukalla kuitenkin toteuttamaan vasta 1950-luvulla, kun sota- ja pulavuodet olivat kunnolla takanapäin.

Työuransa pääosin Helsingissä tehneen puutarhasuunnittelijan ja puutarhaneuvojen Elisabeth Kochin opit tulivat tutuiksi myös Tampereella. Elisabeth Koch oli ahkera kirjoittaja ja siirtolapuutarhaliiton konsulentin roolissa hän myös vieraili Tampereella. Esimerkiksi vuonna 1946 Elisabeth Kochin tiedetään käyneen Tampereella luennoimassa siirtolapuutarhojen suunnittelusta ja kauneusarvoista. Myös vuoroviljely oli Elisabeth Kochin luentoaiheita. Samoilla kaksipäiväisillä luentopäivillä jaettiin lisäksi tietoa muun muassa marjapensaista ja hedelmäpuista (Grönroos, 2022, 39).

1950-LUKU VALOKUVISSA

Vapriikin kuva-arkistosta löysin E.M.Stafin vuonna 1955 ottaman kuvan Litukalta. Etualalla on Litukan siirtolapuutarhan vanha puoli, taaempaan pilkottaa myöhemmin rakennettu uudeksi puoleksi kutsuttu alue. Viinimarjatie on kuvan oikeasta alakulmasta lähtevä kulkukäytävä. Kuvassa oikealla näkyy pieni rakennus, joka on palsta 35:n majan lisäksi toinen alueella säilynyt Tiitolan 1920-luvulla suunnittelema maja. Siitä kahden mökin päässä sijaitsee palsta 35.

Kuvaa suurentamalla näkee viinimarjapensaiden jo tuolloin kasvaneen tuuheina Viinimarjatie 35:n palstalla samoilla paikoilla kuin nykyisinkin. Myös pieni villiviinin alku erottuu seinän vieressä. Majan kulmalla on obeliski.

KUVA 8 Litukka 1955, kuvaaja E.M.Staf.
(Vapriikin kuva-arkisto)

Omenapuiden istutuslinja on palstan takaosassa. Palstan 35 ja viereisen palstan rajalla korkeuseroa on noin metri, joten palsta jää kuvassa osittain piiloon.

Majan katon värin vaihtuu avokuistin kohdalla. Kuisti onkin todennäköisesti rakennettu juuri vuonna 1955 tai sitä edellisenä vuonna. Joitakin vuosia myöhemmin avokuisti tullaan vielä muuttamaan umpinaiseksi ja uusi ulko-ovi tulee rinteeseen puolelle. Alkuperäinen kattorakenne on sisäpuolella säilynyt, joten majan ajalliset kerrostumat erottuvat hyvin.

Litukan siirtolapuutarhan talkoopäivänä kävin ensimmäistä kertaa Litukan Kerhotalossa ja huomasin kerhotalon ilmoitustaululla siirtolapuutarha-alueesta toisen 1950-luvulla otetun valokuvan. Tästä suunnasta otetusta kuvasta voi suurentamalla erottaa palstan 35 oleilualueen, joka sijaitsee kolmen punaisen viinimarjapensaalla vieressä. On puutarhakeinu, pöytä ja tuolit, ehkä juuri ne tuolit, jotka tähän päivään saakka ovat säilyneet palstalla ja jotka aion kunnostaa.

Keskellä kuvaa, vanhan ja uuden siirtolapuutarhan välissä sijaitsee talkoilla 1950-luvulla rakennettu kerhotalo edessään uusi keskusaukio. Keskusaukion toteutus toi Litukalle symmetrian ja geometriset muodot. Ehkä keskusaukion tyyli inspiroi joitakin palstalaisiakin. Kolmannessa alueesta 1950-luvun loppupuolella otetussa valokuvassa, jonka löysin Koskentie asunon-osakeyhtiön historiikista, on myös Viinimarjatie 35:n palstan sisääntuloa reunustavissa istutuksissa ja pengerrytyn rinteeseen kahdessa alimmassa perennapenkissä aikaisempaa säännöllisemmät ja tarkkarajaisemmat muodot.

Keskusaukio jäi 1980-luvulla Kekkosentien rakentamisen alle. Kerhotalo Variskallion kyljessä säilyi, mutta komea puistoalue menetettiin.

NÄKYMÄT TARINOINA JA MERKITYSKERROSTUMINA

Olen merkinnyt Litukan Kerhotalon ilmoitustaululta löytyneeseen kuvaan palstan 35 majan sekä seuraavat paikat: *Variskallio*, *As Oy Koskentie*, *Koskentie sauna*, *Mattilan tila*, *Koivikkorinne*. Kaikkiin näihin paikkoihin on palstalta 35 ainakin jonkinlainen näkymä, joita tarinat täydentävät.

Mattilan tilan (entinen Litukan huvila) ja Koivikkorinteeseen näkymiin liittyy paljon historiallista kerrottavaa aina Litukan siirtolapuutarhan perustamisesta alkaen. Vaikka Mattilan tilan rakennuksia ei enää ole, tarinoita Mattilasta on paljon, ja niitä on tallennettu mm. Petsamon alueen ja Koskentie asunon-osakeyhtiön historiikkeihin. Koivikkorinteessä sijainneessa Litukan ladossa pidettiin aikanaan Litukan Perhepuutarhurien perustamiskokous. Historiallisen ulottuvuuden lisäksi näkymä Viinimarjatie 35:n palstalta vastapäisen rinteeseen Koivikkorinteelle on miellyttävä.

1950-luvulla rakennettua Koskentie saunaa on kutsuttu alueen sydämeksi ja alueen vanhemmilla asukkailla liittyy siihen paljon tarinoita. Palstan 35 palstalta voi erottaa vihreän lomasta Koskentie saunan korkean tiilestä muuratun piipun, mikä muistuttaa myös aikanaan lähellä sijainneesta tiilitehtaasta. Alueella jo korkeutensa vuoksi erottuva Variskallio on kautta vuosien ollut lasten leikkeihin ja lähirekeilyyn sopiva paikka, johon itselläni liittyy varhaisimmat lapsuusmuistot Tampereelta. Olen viettänyt lapsuuteni sirkuksen ja tivolin matkassa Suomea kiertäen ja lähellä Variskalliota oli aikanaan Hippoksen ravirata ja kenttä, jonne tivoli Tampereella pystytettiin. Olen käynyt isäni kanssa muutaman vuoden ikäisenä leikkimässä Variskalliolla. Isäni on piirtänyt kuvan minusta ja kukasta ja kirjoittanut piirustukseen kuvatekstin, jonka mukaan olen juuri löytänyt kevään ensimmäisen kukan, jota ihmettelen.

Litukan siirtolapuutarhan naapuri etelässä on RKY-alueeseen kuuluva funktionalismin henkeen kaavoitettu ja rakennettu As Oy Koskentie tontti rakennuksineen. Palstalta aukeaa pitkä näkymälinja Koskentie tontilla sijaitsevalle rakennukselle, jossa äitini on 1950-luvulla vain 12-vuotiaana asunut yksin muutettuaan maalta kaupunkiin koulua käymään. Hän on kertonut katselleensa huoneensa ikkunasta Litukan puutarhaa.

Henkilökohtaiset paikkaan liittyvät muistot vaikuttavat kokemukseeni paikasta ja tekevät siitä itselleni merkityksellisemmän. Henkilökohtaisten näkymälinjojen merkitystä suhteessa historialliseen puutarhaan en osaa tarkemmin eritellä tai selittää. Ainakin henkilökohtaiset muistot vahvistavat sitoutumistani juuri tähän puutarhaan.

Palstalta avautuvat näkymät ja niihin liittyvät tarinat muodostavat merkityskerrostumia Viinimarjatie 35:n palstalle. Julia Donner toteaa, että yksinkertainenkin

KUVA 9 Valokuva Kerhotalon ilmoitustaululla. Kerhotalo ja keskusaukio, 1950-luku. Punaiset merkinnät omia. Kuvaaja ei tiedossa.

puutarha on kerroksellinen. Merkityskerroksia muodostavat puutarhan fyysinen muoto, sen perustajan etninen ja sosiaalinen tausta sekä se kulttuurinen tausta, johon puutarha on perustettu. (Donner 2006, 8.) Merkityskerrostumia voi mielestäni syntyä monenlaisista asioista. Merkitykset syntyvät ajassa ja muuttuvat ajassa, mutta kerroksellisuus säilyy.

LITUKAN SIIRTOLAPUUTARHAN ARVO SUHTEESSA YMPÄRISTÖÖN

Saukonmäki ja Litukan siirtolapuutarhan vanha puoli on alueena määritelty Tampereen kaupungin tilaamassa Tampereen keskustan rakennetun ympäristön kulttuuriselvityksessä (2012) arvokkaaksi. Valintaperusteissa todetaan, että arkkitehtuuriltaan edustavista, eri-ikäisistä ja tyyliään vaihtelevista 1900-luvun asuinkortteleista sekä Litukan siirtolapuutarhasta koostuva alue on kaupunkikuvallisesti vaihteleva mutta silti eheä. Ytimenä on Saukonpuiston, Litukanpuiston ja Koivikkorinteen muodostama puistoakseli. Saukonpuisto, Litukanpuisto ja Litukan siirtolapuutarhan vanha puoli muodostavat yhdessä pitkän viherkäytävän ja vehreän kulkuväylän.

Raportissa mainitaan myös Ronganoja. ”Alueen vanhimpia ympäristökerrostumia on Ronganoja, luonnonmaiseman ja agraarikauden muistuma kaupunkirakenteessa.” Litukan siirtolapuutarhan vanha puoli on alueena laaksomainen. Sen matalimmalla kohdalla kulkee aikanaan Tammerkoskeen saakka virrannut Ronganoja, siirtolapuutarhan kohdalla Litukanojaksi nimetty. Litukanoja on siirtolapuutarhan vanhalla puolella 1990-luvulla putkitettu, mutta se näkyy edelleen maastonmuotoina ja muuttuu laajaksi avo-ojaksi Litukanpuiston puolella.

Ranja Hautamäki mainitsee historiallisten puutarhojen arvotuksen kriteereissä maisemallisen merkityksen. Maisemallisesti arvokas kohde voi liittyä esimerkiksi

olennaisena osana laajempaan maisemakokonaisuuteen tai siihen voi itsessään liittyä merkittäviä luontoarvoja (Hautamäki 2000, 26). Litukan siirtolapuutarhan vanha puoli muodostaa yhdessä Saukonpuiston, Litukanpuiston ja Koivikkorinteen kanssa maisemallisen kokonaisuuden. Siirtolapuutarha-alue muodostaa läheisten puistojen kanssa kaupunkirakenteessa merkittävän kulkuväylän myös eläimille ja tarjoaa monille linnuille pesimäpaikkoja. Lisäksi siirtolapuutarha-alue rajoittuu Kalevan arvokkaaseen RKY-alueeseen.

Litukan siirtolapuutarha on arvokas osa maisemaa ja Litukan siirtolapuutarhan palstalta numero 35 myös alueella monia eri tavoin merkityksellisiä näkymälinjoja, maisemallisia ja historiallisia, osin henkilökohtaisiakin.

KOHTEN KYTKEYTYMINEN AIKAAN JA PUUTARHAHISTORIAAN

1950-luvulla otetuista kuvista voi nähdä, että Viinimarjatie 35:n palstan puutarhaa on tuolloin muokattu ja rakennettu. Mainitsin aikaisemmin, että tiedetään Elisabeth Kochin oppien tulleen tutuksi Tampereenkin siirtolapuutarhaväen keskuudessa. Kochin perennapenkien mallit pysyivät pitkälti samanlaisina 1930-luvulta 1950-luvulle, mutta vasta jälleenrakennuskauden loppupuolella elintason noustessa yhä useampi saattoi enenemässä määrin keskittyä puutarhassaan muuhunkin kuin ravinnonsaantiin turvaamiseen.

Palstalla 35 kasvaneet marjapensaat ovat 1950-luvullakin ohjanneet pihan sommitelmallisia ratkaisuja. Samoin rinnetontti on vaikuttanut suunnitelmiin ja toteutukseen. 1950-luvulla on tehty uusia istutuksia ja perennapenkkeihin on tullut Elisabeth Kochinkin opeista tunnistettavaa säännönmukaisuutta. Rinteen osittainen pengerryskin on todennäköisesti tehty 1950-luvulla.

PAIKAN LUONNE JA PUUTARHASUUNNITELMASSA PAINOTETTAVAT AIKAKAUDET

Viinimarjatie palstan lukuisat marjapensaat viittaavat 1940-lukuun, muistuttavat pula-ajoista ja tarpeen sanelemasta pyrkimyksestä omavaraisuuteen. Toisaalta palstalla näkyy 1950-luku, siirtolapuutarhoille ominaiset kasvit ja osin Elisabeth Kochin ajatusten mukaiset perennaistutukset. Myös suhteellisen avoin rinnetontti näkymineen ja pengerryksineen vaikuttaa paikan luonteeseen.

Palstalla sijaitseva 1920-luvulla suunniteltu maja tuo vielä yhden ajallisen kerroksen ja viittauksen alueen varhaiseen historiaan. Kaikki nämä aikakaudet pyrin myös huomioimaan palsta 35:n hoitoa, viestintää ja toimintaa pohtiessani.

Olen maininnut paikan huokuvan jonkinlaista kohtuullisen tuntua, ja mietin, mistä kaikesta se johtuu, ja miten myös sen voisi huomioida. Kohtuullisuus näkyy siinä, miten Hilikka on arvostanut ja huoltanut vanhoja työkaluja. Kohtuullisuus näkyy mielestäni myös siinä, että noin sadan vuoden ajan tämän palstan haltijoilla on ollut säilyttävä ote. Palstalla on ollut useita haltijoita, mutta vaatimaton maja on saanut pysyä paikallaan ja palsta on muutenkin välttynyt suurilta muutoksilta, jotka alueella ovat kuitenkin aika tyypillisiä. Samaa säilyttävää, kierrättävää ja vaalivaa otetta aion jatkaa palstalla, vanhoille työkaluillekin löytyy varmasti käyttöä.

Eikä kohtuullisuus arvona rajoitu puutarhanhoitoon, miten hoidan puutarhaa, miten elän, niinpä.

PALSTAN KASVILLISUUS JA ISTUTUKSET

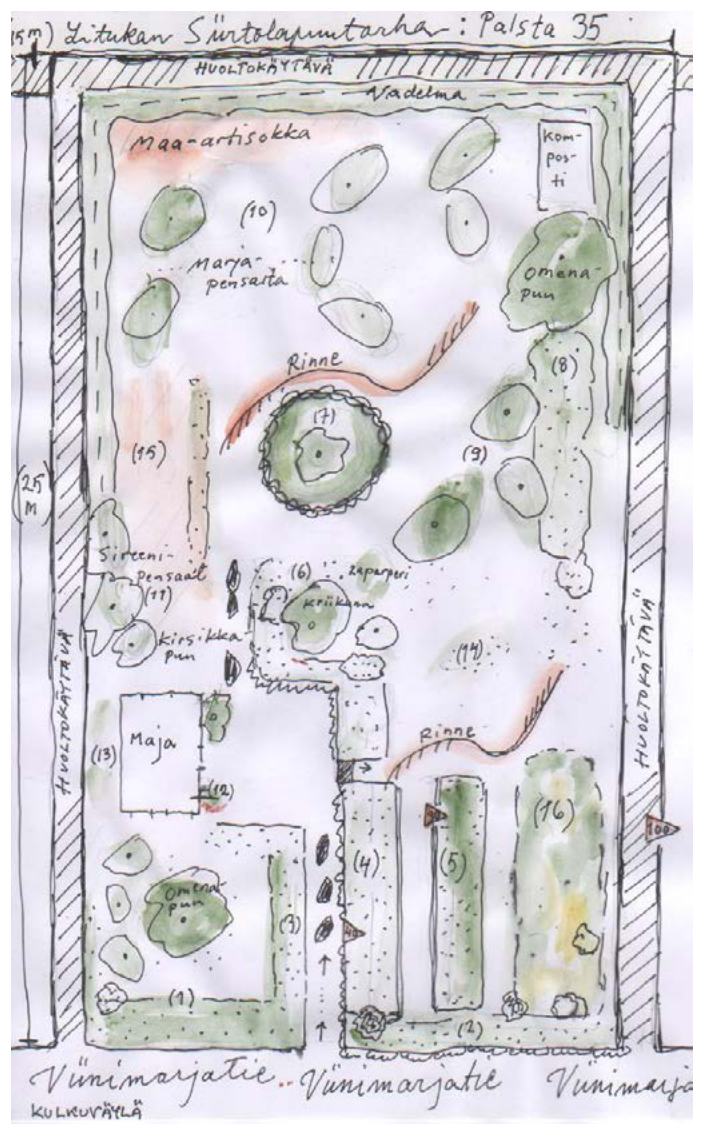
Palstalla kasvaa paljon perinneperennoja. Myös Elisabeth Koch käytti niitä paljon puutarhasuunnitelmissaan. Juuri tällä palstalla pitkään kasvaneita perinteisiä perennoja ja maatiaiskasveja vaalimalla tuen arvokkaiden kasvivarojen ja geneettisen pääoman säilymistä, mikä on tärkeää, kun halutaan varmistaa kasvilajin säilyminen myös tulevaisuudessa elinolosuhteiden muuttuessa.

KUVA 10 Palsta 35. Maja, leimupenkki ja omenapuu.

Olen piirtänyt suuntaa antavan piirroksen palstasta ja sen kasvillisuudesta. Numeroitujen paikkojen tarkempi kuvaus on seuraavilla sivuilla. Myös istutus- ja toimenpidesuunnitelmassa viitataan tähän karttaan. Palsta on ollut minulla vasta alle vuoden, joten inventointi jatkuu vielä. Karttaan on merkitty myös rinteiden pengerrysten korkeudet, 40cm, 30cm sekä 100 cm palstojen rajalla.

Etupuutarha (1): Porttipuuna on omenapuu (jokin talviomena). Yleistä kulkukäytävää (Viinimarjatie) reunustaa pioniaidanne, lisäksi rivissä on syyskaunosilmää ja konnanyrttiä, istutuksen päässä valkoinen syysleimu. Vasemmassa reunassa kolme mustaherukkapensasta.

KUVA 11 Viinimarjatie 35, pohjakartta palstasta ja sen kasveista, 2025.

Yleisen kulkukäytävän vieressä (2) on rivi valkonarsisseja ja pioneja, reunuskasvina mätäsleimu.

Sisääntulokäytävä, vasen puoli: (3): Pionit, tarhakkullero, valkoinen myskimalva, ruusuja.

Sisääntulon oikea puoli ja osittain pengerrretyn rinteeseen alin 10 metriä pitkä perennapenkki (4): Reunuskasvina kesäpikkusydän. Lisäksi istutuksessa on muun muassa tiikerililjaa, valkoista myskimalvaa, palavarakkaus, kultaesikko, penkin kummassakin päässä syysleimua, satunnainen rusopäivänlilja ja sormustinkukkaa. Tämä perennapenkki edustaa Viinimarjatie 35:n historiallisessa puutarhassa Elisabeth Kochille ominaista perennapenkkeä. Kasvilajien valinta ja niiden ryhmittely, erityisesti symmetria, leimut aksenttikasveina perennapenkkeiden päissä ja matalan reunuskasvin käyttö ovat ajalleen ja Elisabeth Kochille tyypillisiä. Rakennuksen sisääntulolle johtavan näyttävän reunuspenkin on Kochin suunnitelmissa ollut yleensä tarkoitus näkyä edustavana yleiselle kulkuväylälle asti.

KUVA 12 Primula auricula

Primula auricula eli kultaesikko kasvaa perennapenkin reunassa Viinimarjatie perennapenkissä. Myös Elisabeth Koch on käyttänyt kultaesikkoa istutussuunnitelmiaan (Koch 1953, 175).

Sisääntulon pitkän penkin ja rinteeseen, nyt idänunikkoa ja kurjenmiekkokasvien sisältävän perennapenkin (5), kunnostan Elisabeth Kochin istutusmalleja mukaillen. Kurjenmiekat eli irikset miellyttivät myös Elisabeth Kochia. ”Iriksiä on viljelyksessä hyvin monta eri lajiketta. Kaikki ne ovat kauniita, joten niitä kannattaa istuttaa runsaasti kukkaryhmiin.” (Koch, 1953, 181.)

Elisabeth Koch esitteli kirjoissaan erilaisia mallipihoja ja kukkaryhmäehdotuksia, joihin tutustuin. Tein palsta 35:n pitkistä perennapenkistä Elisabeth Kochin hengessä istutussuunnitelman. Suuri osa istutussuunnitelman kasveista on jo tässä penkissä. Myös muut suunnitelmassa käytetyt kasvit löytyvät palstalta.

Istutussuunnitelma (4):

1. *Dicentra formosa*
2. *Lilium lancifolium* (+ *Hemerocallis fulva*)
3. *Primula auricula*
4. *Malva moschata* 'Alba'
5. *Polemonium caeruleum*
6. *Digitalis purpurea*
7. *Lychnis chalconica*
8. *Aconitum*
9. *Iris germanica*
10. *Phlox paniculata*

Sisääntulon pitkä perennapenkki päättyy kohopenkkiin (6), jossa kasvaa vanha kriikunapuu. Kriikunan juurella on ja-loangervo, kulleroita ja syysleimua. Kohopenkin vieressä kasvavat raparperi ja karviainen.

Melko keskellä palstaa (7) pyöreässä kohopenkissä kasvaa iäkäs syysshortensia, jonka juurella on ainakin tarhakulleroa, valkonarsissia, ukonhattua ja varjoliijaa.

Palstan takaosassa kasvaa puutarhan vanhin omenapuu. Omenapuun edessä (8) on muun muassa kultapalloa, harmaamalvikkia ja ukonkelloa. Suurin piirtein keskellä pihaa rinteessä (9) on kolme punaherukkaa, jotka sommitelmallisesti jakavat pihan. Marjapensaat ovat tässä puutarhassa historiallisesti arvokkaita kasveja. Pihan luonteen kannalta erityisen merkittäviä ovat keskellä sijaitsevat kolme punaista viinimarjapensasta.

Pihan takaosassa (10) on marjapensasalue, myös rivi maa-artisokka ja komposti sijaitsevat täällä.

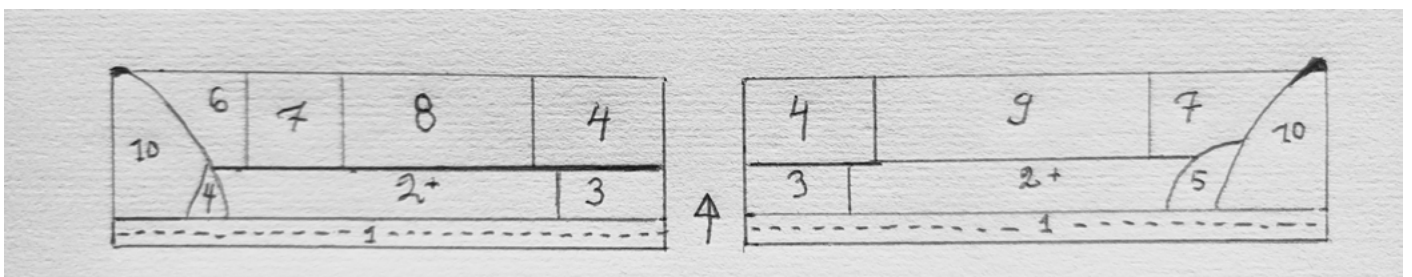
Majan itäpuolella kasvaa kirsikkapuu sekä kaksi sireenipensasta (11). Majan seinä peittää villiviini (12).

KUVA 14 Villiviini kesällä 2024.

Kochin suunnitelmissa näkyy vaikutteita englantilaiselta Gertrude Jekylliltä, joka vaikutti muidenkin pohjoismaisten naispuutarhasuunnittelijoiden töihin (Alanko, 2022, 138). Arts and Crafts -liikkeen tavoin Kochin suunnitelmassakin majan ja pihan yhteys oli tärkeä. Majan seinille ja kuistille suunniteltujen köynnösten, kuten ruusupavun, köynnöskuusaman, villiviinin ja köynnöskrassin, tarkoitus oli liittää maja luonnolliseksi osaksi puutarhaa.

KUVA 13 Istutussuunnitelma.

Edellä mainittujen kasvien lisäksi palstalla kasvavat ainakin nämä kasvit: Jalokiurunkannus, vuohenjuuri, mätästädyste, kurjenpolvet, erilaiset esikot, krookukset, helmililjat ja torvinarsissit. On ryväsipuli, orvokkeja, tuoksuvatukka ja akileijoja. On myös keltavuokko ja punertava valkovuokko.

KUVA 15 Valkonarsissi (*Narcissus poeticus*)

TOIMENPIDESUUNNITELMA PALSTALLE

Palstalta poistettavia kasveja ovat viitapihlaja-angervo (13) ja kanadanpiisku (14).

Palstasta on pidetty huolta, silti osa perennapenkeistä on heinittynyt, on juolavehnää, vähän vuohenputkea ja kortetta. Esimerkiksi kultaesikko ja muut esikot eivät välttämättä pärjää rikkaruohojen seassa pitkään. Osa istutuksista kannattaa nostaa kokonaan maasta, puhdistaa maa ja istuttaa perennat uudelleen.

Rikkaruohojen poistoa, maan kuohkeutusta, ruohosilpun lisäämistä kasvien juurelle kesällä, kasvien jakamista varhain keväällä tai loppukesällä, jos tarpeen. Kaikkia näitä perustoimia palstalla tarvitaan.

Rohtosuopayrttiä kasvaa siellä täällä puutarhan korkeimmalla tasanteella. Suunnitelmana on siirtää rohtosuopayrtti yhteen istutukseen majan eteen tuoksumaan.

Pensaat ovat hyvässä kunnossa, mutta vanhimpia oksia voi poistaa. Lisäksi kannattaa viinimarjapensaille rakentaa pensastuet.

Mansikkamaa palstan matalimmalla kohdalla (15) kärsii märkydestä. Mansikkamaa on syytä siirtää ja uusia ylärinteeseen. Palstan matalimmalle kohdalle voisi tulla neljä kohopenkkiä tai istutuslaatikkoa, joissa voisi toteuttaa vuoroviljelyä. Esimerkiksi näin voisi aloittaa: Ensimmäinen lohko/laatikko mangoldille ja pinaatille. Toinen lohko tillille ja juureksille. Lähialueella jo sata vuotta sitten viljellyn

Messukylän lantun kasvatus kiinnostaisi, siemeniä saa Maataiselta. Kolmannessa lohossa voisi viljelyn aloittaa esimerkiksi sokeriherneellä ja härkäpavulla. Neljäs lohko monivuotisille, esimerkiksi lipstikalle ja piparjuurelle. Lohkojen väleihin tai päätyihin voisi istuttaa alueella jo sen perustamisen aikoihin käytettyä tummaa kehäkukkaa sekä krassia.

Ja vielä, alueella sen varhaisina aikoina viljellyn iltahelokinkin palauttaisni mielelläni palstalle. Sille voisi löytyä paikka palstan ylärinteestä (16). Tällä hetkellä ylärinteessä kasvaa eri aikoina istutettuja perennoja ja alue vaatii vielä tarkempaa perehtymistä ennen suunnitelmien toteuttamista.

Viinimarjatie 35:n rinnepalsta on puutarhaksi suhteellisen avoin, mikä sopii joillekin perhosille erityisen hyvin. Viime kesänä näin palstalla paljon pikkukultasiipiä. Pysin säilyttämään perhosille ja pölyttäjille hyvät elinolosuhteet, muitakaan pieniä eläimiä ja lintuja unohtamatta. Iltahelokkia suosivat erityisesti yöperhoset ja jotkut kiitäjät, myös mehiläisille ja kimalaisille se on hyvä mesikasvi.

Avoimuus on Litukan siirtolapuutarhan puutarhapalstojen ominaisuus myös historiallisena perhepuutarhana. Pensasaitoja ei siirtolapuutarhan ensimmäisinä vuosikymmeninä ollut ja nykyisinkin yhdistys velvoittaa jättämään yleiseltä kulkukäytävältä katseluyhteyden palstalle.

Muuta: Isäni harrasti rautatiehistoriaa ja jotain rautatiehistoriasta muistuttavaa esineistöä on itsellenikin päätyntä. Siirtolapuutarhojen perustamisen aikaan Hatanpään ja Litukan siirtolapuutarhojen väestä Tampereella oli huomattavan suuri osa rautatieläisiä. Ehkäpä tällaisen historiallisen mutkan kautta joidenkin istutusten rajoja ja tai kulkureittejä merkitsemään sopivat vanhat 1900-luvun alun ratanaulat hyvin. Kyltityksiä en siirtolapuutarhapalstalle kaipaa, mutta ikänsä, edustamansa aikakauden ja rautatieemman vuoksi ratanaloille löytyy puutarhassa käyttöä. Ovathan ne myös kauniita ja tukevat kierrätysteemaa, kohutuullisuutta ratanulojen mitalla.

AVOINNA?

Avoin katseluyhteys palstalle on merkittävä jakamisen muoto siirtolapuutarhapalstalla, entä muuten, miten ja kenelle jakaa tietoa palstasta, sen historiasta ja kasveista?

Siirtolapuutarha on kaupungin yleistä puistoaluetta ja satunnainen keskustelu alueella liikkuvien ulkoilijoiden ja muiden palstalaisten kanssa on sekin ihan hyvä tapa jakaa ja saada tietoa. Litukan siirtolapuutarhan tapahtumien yhteydessä tai itsenäisesti voi palstalla järjestää monenlaista toimintaa. Aina ei tarvitse kutsua väkeä puutarhaan, myös kirjoittamalla erilaisissa julkaisuissa ja viestintäkanavissa voi jakaa tietoa ja syventyä erilaisiin teemoihin.

Ja vielä, nuo moneen kertaan mainitut palstan ja rinteen kuningattaret, rinteiden punaiset viinimarjat ja timantteina kimmeltävä marjojen kulta, miten huomioida nämä historiallisen puutarhan aarteet ja niukkojen aikojen pelastajat?

Voi kokoontua pensaiden katveeseen lukemaan itse kunkin valitsemaa 1940-luvun kirjallisuutta, voi viettää

maalauspäivän puutarhassa tai järjestää puutarhajuhlat ja nauttia viinimarjoista valmistettuja herkkuja, kerätä lisää reseptejä. Monenlaista tekemistä, olemista ja jakamista voi kehkeytyä historiallisen puutarhan ja jokapäiväisen puutarhan innoittamana. Ja niin, voi myös nostaa maljan ja todeta: ”Leinin ahdistamat, viljellä mustia viinimarjoja!” (Siirtolapuutarha 1936, 2.)

LÄHTEET

Painetut lähteet

Alanko, Teija 2022: *Daalia ja pelakuu. Suomalaisen puutarhan kasvutarina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Donner, Julia 2006: *Aino Sibeliuksen puutarha*. Multikustannus Oy.

Grönroos, Eila 2022: *Litukan siirtolapuutarha ry 100 vuotta*. Litukan siirtolapuutarha ry, Tampere.

Hautamäki, Ranja 2000: *Portti puutarhaan, historiallisten puutarhojen inventointiopas*. Museovirasto.

Häyrynen, Maunu (päätoim.) 2001: *Hortus Fennicus – Suomen puutarhataide*. Viherympäristöliitto.

Karisto, Maria, Koivunen, Taina ja Karisto, Antti 2015: *Kysykää Essiltä! Elisabeth Kochin puutarhat*. Maahenki

Koch, Elisabeth 1953: *Oma puutarhani*. WSOY, Helsinki.

Laurila, Ulla-Maija 2008: *Vapaahetkien kuluksi. Siirtolapuutarhat maailmansotien välisen ajan Helsingissä*. Helsingin kaupunginmuseo, Helsinki.

Reinilä, E[etu] J[ohannes] 1938: Tampereella valmistaudutaan suurta näyttelyä varten. *Siirtolapuutarha* 3/1938, 46–50.

Siivonen, Mirja-Riitta 1999: *Siirtolapuutarha, kaupunkilaisten paratiisi*. Tammi, Helsinki.

Wacklin, Matti 1998: *Petsamo, kapeaa leipää, laveaa elämää*. Tampereen kaupungin julkaisutyöryhmä.

Painamattomat lähteet

Tampereen keskustan rakennettu ympäristö 2012 www.tampere.fi/sites/default/files/2022-06/Ksoyk_Rakennettu_kulttuuriymparisto2012_raportti.pdf

Haastattelu

Hilkka Sihvonen, 17.6.2024. Tampere, Litukan siirtolapuutarha.

**TURUN
YLIOPISTO**